

AFRICANS A LA CRUÏLLA

**LA INSERCIÓ SOCIOLABORAL DE LES
PERSONES IMMIGRADES EN TEMPS DE CRISI**

Ramon Julià Traveria

*sud
nord*

Africans a la Cruïlla

La inserció sociolaboral de les persones
immigrades en temps de crisi

Africans a la Cruïlla

**La inserció sociolaboral de les persones
immigrades en temps de crisi**

Ramon Julià Traveria

Edicions de la Universitat de Lleida
Lleida, 2015

© Edicions de la Universitat de Lleida /
Oficina Desenvolupament i Cooperació (ODEC)

© l'autor, 2015

Imatge de portada: “Double slip at Munich central” by Björn Laczay
aka dustpuppy. Licensed under CC BY 2.0 via Wikimedia Commons.

Edita

Edicions de la Universitat de Lleida
c/ Jaume II, 67
25001 Lleida
www.publicacions.udl.cat

Maquetació

Edicions i Publicacions de la UdL

Disseny de coberta

cat & cas

ISBN

978-84-8409-761-7

Aquesta publicació electrònica ha estat patrocinada per Banc Santander.

Índex

Introducció	9
Capítol 1. Breu marc metodològic	11
1.1 Antecedents de la primera recerca.....	11
1.2 El context de la segona recerca.....	13
1.3 Punt de partida de l'estudi	14
1.3.1 Objectius	15
1.3.2 Hipòtesis	15
1.4 Fases i metodologia d'investigació.....	17
1.4.1 Selecció de casos i contextos	20
1.4.2 Anàlisi de resultats.....	31
Capítol 2. Evolució del fenomen migratori a les terres de ponent	33
2.1 Introducció.....	33
2.2 La població immigrada a les terres de ponent.....	35
2.2.1 Context territorial	36
2.2.2 Evolució de la població a Espanya, Catalunya i Lleida.....	36
2.2.3 Anàlisi segons països de procedència.....	44
2.2.4 Distribució de la població per nacionalitat i lloc de naixement per demarcacions territorials	47
2.2.5 La nupcialitat i la natalitat de la població estrangera	54
2.3 Població estrangera segons permisos de residència.....	55
2.4 Dades ocupacionals a Catalunya i Lleida.....	61
2.4.1 Evolució específica a Lleida.....	64
Capítol 3. Anàlisi dels discursos dels empresaris	75
3.1 Resum: l'empresa davant el fenomen migratori.....	78
3.2 L'empresa davant el fenomen migratori.....	80
3.2.1 Sobre la incidència de la població immigrada en el teixit empresarial.....	80
3.2.2 Sobre la visió i la gestió de la mà d'obra disponible	86

3.2.3 Sobre l'atractiu de Lleida com a societat d'acollida pels migrants.....	92
3.2.4 Sobre el marc legislatiu	102
3.2.5 Sobre la persona immigrada com a treballadora	114
3.2.6 Sobre les institucions intermediàries de caire social	141
3.2.7 sobre la responsabilitat social empresarial i immigració	145
Capítol 4. Anàlisi dels discursos de les persones immigrades	153
4.1 La documentació i les etapes del cicle vital de la persona immigrada.....	158
4.1.1 Les etapes en relació a la inserció sociolaboral	158
4.2 Anàlisi de les estratègies i la seva evolució 2005-2011	161
4.2.1 Recorregut de la primera estratègia-La consecució dels papers.....	162
4.2.2 Recorregut de la segona estratègia-El coneixement de l'idioma	174
4.2.3 Recorregut de la tercera estratègia-Sobre el capital cultural	183
4.2.4 Recorregut a través de la quarta estratègia-La construcció de la xarxa social	194
4.2.5 Recorregut a través de la cinquena estratègia-La recerca activa de treball.....	222
4.2.6 Recorregut a través de la sisena estratègia-L'ús de les institucions socials.....	235
4.2.7 Per a finalitzar i cloure el recorregut.....	245
Capítol 5. Conclusions	253
5.1 Reflexió sobre els objectius i les hipòtesis de l'estudi.....	255
5.2 Africans a la cruïlla.....	257
5.2.1 Societat, immigració i empresa.....	257
5.3 Decàleg de paradoxes del 2005 al 2011	281
Bibliografia	287

Introducció

Aquest llibre que presentem a continuació és un recull de les principals reflexions i aportacions que proposa l'autor fruit de l'elaboració de la seva tesi doctoral en Sociologia defensada a la Universitat de Lleida l'octubre de 2012. Aquesta tesi convertida en llibre és al seu torn conseqüència en gran part de l'experiència del treball de la vida quotidiana i recull totes les reflexions i experiències viscudes per l'autor en un període que abasta de l'any 2005 al 2011.

El primer gran objectiu d'aquest text és donar ressò i veu a les persones immigrades en els seus discursos i vivències en un període històric molt concret, que ha sotmès, a les persones en general i a les novvingudes en particular, a processos de canvi molt sobtats i dolorosos. Al mateix temps vol donar veu als altres actors d'aquest entramat que són les persones empresàries de les terres de Ponent i que tenen moltes coses a dir i pocs altaveus per a fer arribar la seva opinió en aquest tipus de temes.

L'objectiu del llibre no és fer un recull de pensaments i accions discriminatòries de tipus anecdòtic, sinó que vol donar valor als discursos socials que existeixen en la nostra societat per a afavorir la reflexió sobre el fenomen migratori en un territori concret, amb el concepte d'integració de fons i la inserció laboral com a fil conductor d'aquesta realitat complexa.

Es vol defugir del debat estèril que pot portar aquest tipus de discussions sobre el qüestionament de la presència de les persones immigrades al nostre país o sobre la dubtosa aportació a la nostra societat. El que es pretén és abordar la contradicció i ambigüïtat constant que es viu sobre el fenomen migratori, aportant l'anàlisi i la reflexió a partir de qüestions concretes i del treball de camp realitzat.

La metodologia qualitativa ha estat imprescindible per a poder arribar a aquest nivell d'anàlisi, així com ha resultat molt profitosa una aproximació fenomenològica i interpretativa, d'aquesta realitat a partir dels discursos de tots els protagonistes que, en definitiva són fruit del pensament i d'una cultura apresada i que ara compartim en el mateix espai social.

Pel que fa l'estructura del llibre aquest està dividit en dos blocs per a diferenciar, d'una banda, els capítols que fan referència a aspectes metodològics, com el marc teòric i una breu radiografia del fenomen migratori que engloben el primer i el segon capítol i d'altra banda els capítols en els que s'analitza de forma extensa el resultat del

treball de camp i les conclusions finals obtingudes, que inclouen del tercer al cinquè. En total són cinc capítols que corresponen als següents apartats i temàtiques.

Al primer capítol s'emmarquen consideracions relatives a l'origen de l'estudi, els objectius i el plantejament de la metodologia utilitzada en el procés d'investigació així com l'explicació de les diferents fases del procés de forma descriptiva. S'intenta posar èmfasi en aquells aspectes que han estat rellevants i més significatius en la construcció i desenvolupament de la investigació.

El segon capítol aborda de forma específica l'evolució del fenomen migratori a les terres de Ponent. Es planteja una breu radiografia de la situació des d'una triple perspectiva. D'una banda l'evolució demogràfica de la població, d'altra banda l'evolució d'aquestes persones segons els permisos de residència i treball concedits i, finalment, de l'evolució de les dades ocupacionals de les persones immigrades en aquests darrers sis anys.

El tercer capítol correspon de forma extensa als resultats extrets del treball de camp realitzat a l'àmbit empresarial i que s'exposen d'una forma comparativa entre els dos períodes estudiats, posant de manifest els aspectes més significatius que s'han produït entre dos escenaris socioeconòmics tan allunyats en un període tan curt de temps. L'aportació més important d'aquest capítol rau en l'anàlisi del discurs dels empresaris com a font d'informació privilegiada i com a potencials creadors d'opinió i gestors d'estratègies empresarials enfront de la diversitat cultural.

El quart capítol està dedicat, de forma també extensa, a l'altre gran actor i protagonista d'aquest estudi com són les pròpies persones immigrades. Es parteix de les hipòtesis i consideracions prèvies que van sorgir de l'estudi l'any 2005¹ que plantejaven un conjunt d'estratègies seguides per les persones immigrades en la seva inserció sociolaboral i que ara es realitza una comparativa i una evolució dels discursos de les persones durant els darrers sis anys. El fet d'entrevistar les mateixes persones en dos períodes tan diferents i conèixer les seves trajectòries vitals i així contrastar les hipòtesis plantejades, és l'element més significatiu d'aquest capítol ja que ens aporta, el que podem anomenar les entranyes dels processos migratoris en temps de crisi.

El capítol cinquè recull les conclusions de l'estudi a partir de la triangulació metodològica i aportant la visió de dos dels grans actors de la integració sociolaboral de les persones immigrades com són els empresaris i les persones immigrades. Sempre des d'una reflexió crítica sobre els factors d'integració i d'exclusió que es poden trobar en cada fase del recorregut i atenent a la qüestió de gènere com a part fonamental dels processos exposats. També es recull un conjunt de paradoxes i de propostes que poden ajudar a la reflexió i debat futur sobre aquest tema.

Finalment es recullen les referències bibliogràfiques utilitzades així com els annexos necessaris per a complementar la informació necessària relativa a la millor comprensió d'alguns aspectes exposats al llarg del llibre.

¹ L'any 2005 un equip format per Anna Mata, Jordi Domingo i Ramon Julià vam portar a terme l'estudi "Elements d'integració sociolaboral de les noves migracions" finançat per la Universitat de Lleida a través del Centre de cooperació internacional. Aquest estudi es va publicar l'any 2007 a la col·lecció sud-nord amb el títol "Lògiques, paradoxes i oportunitats. La inserció sociolaboral de les persones immigrades a les terres de Lleida."

Capítol 1

Breu marc metodològic

1.1 Antecedents de la primera recerca

L'any 2005 vam iniciar, conjuntament amb altres investigadors, l'anàlisi d'un tema que en aquells moments es presentava amb molta força i interès general, com era el de la integració de les noves migracions en el territori de Ponent, posant l'èmfasi en la importància que suposava la seva incorporació al mercat de treball com a vehicle d'inclusió.

En aquell context socioeconòmic, les hipòtesi de treball i els objectius de l'estudi estaven condicionats per una qüestió geogràfica, per un teixit empresarial molt relacionat amb el sector primari, per una època de creixement econòmic, d'atur gairebé inexistent i amb poques previsions ni prediccions de la crisi que s'estava gestant a nivell mundial.

Les dades en relació a l'arribada de persones immigrades al nostre territori augmentaven de forma constant, tant de les persones que ho feien de forma regular com d'aquelles que ho feien de forma irregular. La previsió era que aquest augment no s'aturés fins més enllà de l'any 2010 i després tampoc es preveia un canvi substancial en aquella tendència. El mercat laboral podia assumir amb certa facilitat un gran nombre de treballadors i treballadores, facilitant les portes a la integració social d'aquelles persones.

El tema principal dels estudis que abordaven la qüestió de la immigració es centaven gairebé tots en els processos d'integració que un moviment migratori d'aquelles característiques suposava per una societat d'acollida i, per tant, era un tema de màxima prioritat política i de la ciutadania en general. Lligat a aquest tema es parlava de convivència i cohesió social en molts seminaris, jornades i congressos de forma oberta i participativa.

En aquest sentit, una de les qüestions que formava part del debat polític i social girava entorn del dret a vot i de la reflexió sobre el concepte de ciutadania. Tothom tenia

clar que les persones immigrades s'estaven convertint en un dels pilars del creixement econòmic i de la situació de bonança econòmica en la que estàvem immersos. Cal recordar també que en aquell context es va iniciar el Pla de ciutadania i immigració 2005-2008, que el consell de govern de la Generalitat havia aprovat aquell mateix any i, paral·lelament, s'estava treballant en el Pacte nacional per a la immigració.

Malgrat aquell optimisme i un clima econòmic favorable, sorgia una qüestió de fons que feia referència a la situació de vulnerabilitat i de risc d'exclusió que podien patir aquelles persones per raons bàsicament legals i jurídiques. Així ho manifestava la Unió Europea a partir de la comissió europea en la comunicació al consell i al parlament europeu sobre una política comunitària de migració (COM 200-757) de 22 de novembre de 2000 on s'esmentava la preocupació per la dificultat d'integració social que presentaven les persones nouvingudes i per la desproporció amb la que l'exclusió social les afectava.

A partir d'aquella situació el nostre estudi volia posar sobre la taula quina era la realitat de les persones immigrades davant d'un escenari aparentment favorable i positiu. Entenent sempre que el treball es considerava un element essencial per afavorir la integració de la persona immigrada al país d'acollida.

Cal dir que plantejàvem la integració Mata (2004) amb la triple condició que suposa, d'una banda que la societat receptora ha de promoure processos d'acollida i obertura cap als col·lectius migrats, garantint el ple accés als recursos i serveis en igualtat de condicions. Per la seva banda les persones immigrades cal que s'impliquin en les xarxes socials i relacionals del seu territori i per últim cal assegurar la igualtat de drets i deures a totes les persones residents, independentment de la seva nacionalitat.

L'objectiu principal de l'estudi es centrava en obtenir un coneixement suficient de la situació d'exclusió laboral del col·lectiu dels immigrants que permetés dissenyar estratègies socials i empresarials per facilitar l'accés de les persones nouvingudes al mercat laboral.

Per assolir aquest objectiu era necessari, d'una banda conèixer la realitat laboral de les persones immigrades i de les estratègies d'inserció emprades en el seu itinerari laboral. En aquest sentit també s'incorporava la importància de conèixer els processos seguits per les empreses intermediadores en aquest itinerari d'inserció sociolaboral.

D'una banda, era necessari conèixer el punt de vista empresarial en aquest entramat com a font d'ocupació i de treball. Les seves necessitats, expectatives i previsions. Conèixer també les seves experiències i estratègies de contractació.

D'altra banda es considerava fonamental conèixer de primera mà experiències concretes viscudes per persones immigrades contractades o en procés de recerca de feina. En aquest sentit es considerava essencial conèixer experiències atenent a la seva nacionalitat i al gènere.

Per últim es considerava necessari delimitar i conèixer a fons l'àmbit territorial sobre el que actuava aquest fenomen i els condicionants i oportunitats que podia generar aquesta qüestió geogràfica estratègica.

Els estudis que abordaven la qüestió migratòria posaven èmfasi en que s'anomena la integració en l'estructura econòmica, partint de la base que aquesta era possible i quelcom habitual. En aquest sentit es plantejava la qualitat i les característiques

d'aquesta integració en aquest mercat laboral i quins eren els elements que podien afavorir o dificultar aquest procés d'integració.

A nivell metodològic es van utilitzar principalment tècniques qualitatives com són les entrevistes en profunditat a persones significatives atenent als tres grans grups protagonistes de l'estudi. D'una banda el teixit empresarial diferenciant per sectors i per mida de l'empresa. D'altra banda entrevistes a empreses i entitats intermediadores en el procés d'inserció sociolaboral i finalment entrevistes a persones immigrades que es trobaven en fase de recerca de feina.

El recull de les reflexions aportades per tots els protagonistes d'aquell estudi en un context favorable i positiu, s'ha convertit amb pas del temps en una font d'informació privilegiada per a realitzar una anàlisi comparativa de dos períodes molt propers pel que fa la temporalitat del calendari, però molt allunyats atenent els canvis socioeconòmics que s'han produït en tant curt espai de temps.

El primer estudi va posar de manifest la importància dels discursos socials que es creen davant d'un fenomen com el migratori i el paper essencial que juga l'estabilitat econòmica d'un territori i del benestar social que perceben els ciutadans a l'hora de posicionar-se davant la immigració.

La informació aportada per part de l'empresariat s'ha de considerar un tresor per la llibertat i transparència en la que van poder expressar-se en aquell període en el que la presència de persones immigrades es considerava necessària i imprescindible així com el treball era un bé de fàcil accés.

Les aportacions de les persones immigrades també s'han de considerar molt preuades i de fet són en gran part la motivació principal d'aquesta segona part de l'estudi. No podem perdre de vista que quan parlem d'immigració, parlem de persones i aquestes són les protagonistes en gran part d'aquest llibre.

Les grans teories ens ajuden a comprendre les causes i el perquè de la immigració des de la visió dels de "casa", molts cops plena d'etnocentrisme, però les històries personals de les persones immigrades ens ajuden a conèixer les conseqüències de la immigració i el perquè es produeix, des d'una visió poc preguntada i molts cops poc escoltada.

1.2 El context de la segona recerca

El context s'emmarcava i es manté a dia d'avui, en una crisi econòmica profunda marcada per una taxa d'atur que ja supera el 20% de la població activa. L'activitat productiva s'ha vist reduïda de forma significativa i les persones migrades han estat les primeres en ésser colpejades per aquesta dinàmica econòmica negativa.

Cal recordar també que l'any 2005 es va produir el darrer període de regularització, que es va anomenar de "normalització", per a persones immigrades que va suposar un increment substancial de persones que es van incorporar al mercat laboral d'una forma significativa² i que ja s'intuïa que generaria unes conseqüències no previstes sobre la societat i especialment sobre les mateixes persones immigrades.

² Aquesta regularització, de la qual en parlarem en altres moments dins del llibre, va generar diferents reflexions de les quals en recollim la plantejada per Aja (2006) en el marc del 3 seminari Immigració i

L'any 2011 ja es preveia una reducció molt important de les persones estrangeres afiliades a la seguretat social, seguint la tendència a disminuir des de l'any 2008.

A nivell social el tema de la immigració va deixar d'aparèixer com una de les qüestions centrals en els debats polítics i socials. Va deixar de situar-se en el primer lloc de la preocupació de la societat espanyola i catalana. Segons dades del baròmetre de la percepció dels principals problemes d'Espanya elaborat pel Centre d'investigacions Sociològiques (CIS), al desembre de l'any 2005 la immigració es considerava el segon problema social després de l'atur. L'any 2006 es produïa la mateixa valoració, l'any 2007 es convertia en la cinquena problemàtica. Al desembre del 2008 passava al quart lloc, al 2009 baixava al cinquè i l'any 2010 tornava al quart lloc. L'any 2011 queia un altre cop al cinquè lloc de les grans preocupacions de la població espanyola.

Aquesta tendència ha variat de forma significativa l'any 2012 i 2013 i actualment la immigració es situa més enllà del desè problema percebut per la població. Les persones immigrades han passat a la invisibilitat temporal. Els mateixos protagonistes que en el seu moment van servir com a mà d'obra per a fer funcionar l'engranatge d'una economia en creixement, es troben ara fora del sistema i són les primeres víctimes d'una economia en decreixement.

La pregunta que ens fem en aquests moments és, quin tipus d'integració es pot donar en un context com l'actual, quan la integració en l'estructura econòmica no queda garantida.

1.3 Punt de partida de l'estudi

El punt de partida eren les conclusions de l'estudi abans esmentat. D'aquestes van sorgir un conjunt d'hipòtesis que van servir com a punt de partida per l'estudi comparatiu i d'evolució que abastava el període 2005-2011.

Es considerava molt necessari actualitzar aquelles conclusions i fer una anàlisi de l'evolució que s'havia produït en relació a la inserció sociolaboral de les persones migrades en aquells darrers sis anys així com poder fer una anàlisi comparativa entre ambdues realitats. En definitiva, devia servir per a saber en quin escenari d'integració

Europa la Fundació CIDOB en la que diu "La regularització extraordinària (massiva per definició) sembla comptar amb alguns aspectes màgics, perquè una simple norma dota d'estatus legal a milers o centenars de milers de persones que estaven en situació irregular: els lliura de l'expulsió, els permet treballar, els facilita la reagrupació familiar... Per als interessats sembla un miracle. També presenta avantatges immediats per a la societat receptora: mostra la dimensió real de la immigració, permet cobrar impostos als residents, incrementa les cotitzacions a la seguretat social, i fins i tot millora automàticament els indicadors de creixement econòmic del país. No obstant això, la regularització extraordinària representa la confessió del fracàs de la legislació i les Polítiques d'immigració del país i per això constitueix un obstacle decisiu per a una estratègia seriosa de control de fluxos, i per tant, de tota política migratòria a a mig i llarg termini. Per descomptat, la regularització no canvia de naturalesa perquè es modifiqui la seva denominació a normalització o qualsevol altre terme semblant, encara que sí s'ha d'apreciar el més gran o menor rigor de les condicions que s'exigeixen per accedir a una situació regular i la serietat del seu compliment".

social ens trobem a les terres de Ponent en aquests moments i saber quines són les amenaces i les oportunitats a les que hem de fer front.

1.3.1 Objectius

1. Analitzar l'evolució de la valoració dels empresaris en relació a la immigració en el període 2005-2011
2. Conèixer les expectatives, estratègies de contractació i experiències del teixit empresarial de Lleida en relació a les persones migrades en el context actual i fer una anàlisi comparativa amb l'any 2005.
3. Analitzar el rol de les institucions intermediàries públiques i privades, així com d'iniciativa social o mercantil en el mercat laboral actual, des de la perspectiva empresarial i de les persones immigrades. Evolució en el període 2005-2011.
4. Analitzar les estratègies d'inserció sociolaboral emprades per les persones migrades en l'actualitat i analitzar comparativament amb les conclusions de l'any 2005.
5. Analitzar els recorreguts laborals de les 50 persones entrevistades l'any 2005 per contrastar les hipòtesis de l'estudi en relació als recorreguts d'inserció.
6. Identificar els factors que afavoreixen la seva integració contrastant les conclusions del primer estudi.
7. Identificar els factors que provoquen la seva exclusió contrastant les conclusions del primer estudi.
8. Aportar dades que afavoreixin el debat i la reflexió social
9. Incloure la perspectiva de gènere, ja que és un element transversal en l'abordatge d'aquest estudi i un aspecte fonamental en l'anàlisi de la realitat social actual, així mateix com tractar la diferència d'origen de les persones estudiades, serà un altre element clau en l'anàlisi dels resultats finals.

1.3.2 Hipòtesis

Les hipòtesis de partida es corresponien amb les conclusions que es van extreure en la primera part de la investigació que es va portar a terme l'any 2005. Es pretenia realitzar un estudi comparatiu i anàlisi de l'evolució d'aquestes hipòtesis atenent als canvis socials produïts en aquest període de temps 2005-2011.

1.3.2.1 En relació al teixit empresarial

- La lògica empresarial s'imposa en la contractació de persones immigrades. L'empresari tria entre els disponibles qui millor s'adeqüi a les seves aspiracions i necessitats sense tenir en compte la seva nacionalitat.
- L'empresari com a ciutadà i de forma paradoxal, es mostra amb certa desconfiança i recel creixent cap a les persones migrades.
- L'empresari a l'hora de contractar prefereix fer-ho a nacionals en primera instància, en segon lloc a estrangers en origen i finalment a estrangers amb permís de treball.
- La forma de contractació més habitual és de forma directa sense intermediaris.

- Pel que fa a les preferències per nacionalitat, els més ben valorats són els que provenen de l'Europa de l'Est i els més refusats els procedents del magreb.
- Les persones immigrades han esdevingut imprescindibles i necessàries per a la major part de les empreses per a poder desenvolupar la seva feina.
- Les persones immigrades ocupen els llocs de treball menys qualificats i que les persones del país no volen fer.
- No existeix una conflictivitat laboral entre treballadors, ni entre treballadors i empresaris que es pugui considerar significativa.

1.3.2.2 En relació a les entitats d'intermediació

- Existeix un baix coneixement per part de l'empresariat d'aquestes entitats de tipus social.
- Les que mantenen una relació més habitual amb l'empresari són les ETT, s.
- L'empresari veu a les persones que necessiten de l'acompanyament d'una entitat com a febles i els provoca recel pel que fa a la seva autonomia.
- El paper de les entitats intermediadores de l'àmbit social és secundari en el mercat laboral en un moment de creixement econòmic i amb treball abundant.
- Les empreses intermediadores de caire mercantil són més utilitzades pels empresaris per la seva eficàcia en compaginar oferta i demanda.

1.3.2.3 En relació a les persones migrades

- Les persones migrades utilitzen una sèrie d'estratègies d'inserció que són conscients o poden no ser-ho i que evolucionen al llarg del seu recorregut vital i laboral al mateix temps que es produeixen canvis en el tipus de permís de la persona immigrada i que modifiquen el seu status quo al país d'acollida.

QUADRE 1. EL QUADRE SEGÜENT RESUMEIX LES ESTRATÈGIES I LES FASES DEL RECORREGUT ATENENT A LA QÜESTIÓ DOCUMENTAL

Fases	1ª Fase De la invisibilitat al reconeixement legal	2ª Fase Fase de les expectatives	3ª Fase Fase de les decisions
Estratègies	Primer permís	Primera i segona renovació	Permís Permanent
1ª Estratègia Consecució dels papers	De la il·legalitat a la legalitat limitada	De la limitació a l'obertura del mercat	La Situació desitjada
2ª Estratègia Idioma.	El voler i no poder	La presa de consciència	Els Beneficis
3ª Estratègia El capital cultural	Base inicial	Projecte formatiu	Especialització

4ª Estratègia La xarxa social	La xarxa inicial	Construcció de la xarxa	Consolidació de la xarxa
5ª Estratègia La recerca activa	La precarietat i la desorientació	Coneixement dels circuits	Coneixement de les eines
6ª Estratègia L'ajuda institucional	Desconeixement inicial	Presca de contacte	Ús de les institucions

- Les estratègies varien amb el temps atenent a l'evolució del tipus de permís segons mostra el requadre. El permís permanent és una garantia d'estabilitat emocional i laboral.
- L'idioma esdevé el primer esglaió fonamental per a avançar en la inserció sociolaboral i es converteix en un benefici assegurat.
- Les persones amb més qualificació tenen més possibilitats de ser contractades i avançar en el seu recorregut migratori. Amb el pas del temps es produeix una millora en el capital cultural de gran part de les persones immigrades
- Les xarxes socials esdevenen clau en els processos d'inserció sociolaboral i d'integració social. En molts casos són les xarxes socials les que promouen l'inici d'un recorregut migratori. Les persones segueixen construint la seva xarxa social amb els anys i aquesta els facilita la seva integració social.
- Es produeix una evolució progressiva de situacions de precarietat i d'inestabilitat laboral cap a situacions més favorables a mesura que es coneixen els circuits i les tècniques específiques de recerca de feina de la societat d'acollida.
- Les institucions socials formen part de la vida de les persones immigrades de forma progressiva amb el pas dels anys i depenent del tipus d'institució. Les de tipus social apareixen a la seva vida de forma tardana en els seus processos d'assentament.
- A mesura que s'avança en l'àmbit laboral es produeix una possibilitat d'integració social més elevada.
- Les estratègies d'inserció són les mateixes tant en el cas dels homes que les dones. La diferència ve donada per una qüestió de gènere d'entrada que molts cops dificulta l'ús de les estratègies i la intensitat de les mateixes en el cas de les dones.
- La nacionalitat també pot ser un factor diferenciador del resultat d'aquestes estratègies. Les persones àrabs tenen més obstacles en el seu recorregut sociolaboral.

1.4 Fases i metodologia d'investigació

L'estudi parla de les realitats que s'amaguen i es censuren³ i que d'altra banda estan impregnades per discursos i ideologies molt enfrontats. Posar de manifest aspectes que

³ Bordieu (2000) responia en una entrevista a la revista la recherche nº 23 la següent pregunta d'aquesta manera: ¿La sociología provoca miedo?

“Si, porque saca el velo que existe sobre cosas escondidas y a veces reprimidas. Ella revela, por ejemplo, la correlación entre el éxito escolar, que se identifica con la inteligencia, y el origen social o, más aún, con el

poden afectar a la cosmovisió de la realitat social que es vol imposar des de molts àmbits de la nostra societat, pot presentar-se com una tasca certament complexa i difícil.⁴

Es va triar la metodologia qualitativa ja que es considerava que aportava les tècniques més adequades per l'abordatge d'una realitat complexa com la que es pretenia en aquest estudi, sense oblidar la importància que prenen les teories fenomenològiques i interpretativistes en l'anàlisi de la immigració i en la seva construcció social. Per aquest motiu era imprescindible conèixer els discursos de tots els protagonistes⁵ en la vida quotidiana ja que és a partir del llenguatge de la vida diària a partir del qual es generen processos de construcció de la realitat social.

En aquest estudi l'empresa es considerada com a part del microsystema de l'individu, és a dir, de les interaccions més directes i cara a cara que manté l'individu en la seva vida quotidiana i que són segons Bronfrenbrenner (1987) un patró d'activitats, rols i relacions interpersonals que la persona en desenvolupament experimenta en un entorn determinat, amb característiques físiques i materials particulars i que ell seu nombre i complexitat creix amb el desenvolupament evolutiu.

Per aquest motiu les aportacions de la visió des de l'empresa han resultat un element clau, tenint en compte que les relacions que s'estableixen dins de l'empresa entre el personal així com les que es produeixen entre l'empresa i els treballadors, són configuradores de discursos socials i d'experiències que ajuden a construir la realitat del fenomen migratori d'una forma més positiva o d'una altra menys amable⁶.

També cal remarcar el fet de trobar-nos davant d'un estudi de tipus comparatiu que té certes característiques bàsiques: "primer és un mètode basat en la lògica i no en l'estadística. Segon, la lògica en la que està basat és inductiva, pel que no es caracteritza per una metodologia única. El mètode comparatiu explota totes les tècniques d'investigació social existents que li permeten complir els objectius de les ciències

capital cultural heredado de la familia. Son verdades que los tecnócratas, los epistemócratas (es decir buena cantidad de aquellos que leen la sociología y de los que la financian) no quieren oír".

⁴ Compartim amb Mayoral i Tor (2010) el que exposen en el pròleg del seu llibre "Cultures en Interacció. La vida quotidiana "quan diuen que per a que la lectura del seu llibre pugui ser profitosa "Us recomanem que la feu amb un xic de curiositat, tolerància i esperit crític. I molt important, que sapiguem realment com som nosaltres mateixos si de debò volem saber com són els altres. En totes les cultures hi ha incongruències culturals, és important que sapiguem veure tant les nostres com les alienes".

⁵ El col·lectiu IOE (2010) en el marc de l'estudi sobre els discursos de la població immigrada i la seva instal·lació a Espanya, proposen una metodologia qualitativa basada en la importància cabdal que prenen els discursos de les persones entrevistades i ho exposen d'aquesta manera "Por tanto, no afirmamos que las formas de instalación (inserción, integración, etc.) de los migrantes puedan entenderse cabalmente a partir de sus posicionamientos subjetivos, ni siquiera de sus prácticas sociales. Sí consideramos que el conocimiento de sus prácticas significantes (discursos, ideologías, identidades) resulta fundamental para completar el cuadro de situación, que no adquiere todos sus matices si nos limitamos a considerar las políticas oficiales, los procesos macroeconómicos o, incluso, los estados de opinión captados sólo a través de encuestas".

⁶ L'empresa s'ha convertit avui en dia en una font privilegiada i laboratori per a impulsar iniciatives que es consideren d'interès general com per exemple la Igualtat de dones i homes. S'han endegat accions per a treballar la Igualtat de dones i homes en el treball justament per què l'empresa és un àmbit en el que les persones desenvolupen rols que reproduïxen la desigualtat social. A partir de l'elaboració de Plans d'igualtat de dones i homes en el treball aquestes desigualtats i discriminació es pot eliminar i treballar a partir d'accions específiques, de tipus informatiu, formatiu i inclús punitiu.

socials comparatives: l'explicació i interpretació de fenòmens macrosocials dins d'un marc de referència comparatiu". Caïs (1997:24)

No podem oblidar que l'objectiu era conèixer els elements d'integració sociolaboral de les persones immigrades i tal com es va definir a l'estudi s'està parlant de factors que van més enllà de tenir treball o de la seva absència. Aquesta dada es pot aconseguir a partir de dades estadístiques ja existents, el que interessava era poder comprendre la dinàmica interna de les estratègies d'inserció de les persones immigrades. Interessava saber quina era la seva experiència concreta, les seves expectatives i les dificultats que es trobaven i s'han trobat en el camí cap a la inserció sociolaboral i en última instància quina valoració feien de la seva integració social a la nostra societat.

Pel que fa els empresaris no existeixen bases de dades que ens expliquin quin és el seu plantejament pel que fa a la inserció sociolaboral de les persones immigrades i tampoc de quina és la seva visió sobre la responsabilitat social empresarial i el nivell de compromís que tenen en aquest camp. Era necessari apropar-se a la realitat empresarial des de la metodologia qualitativa amb l'objectiu de conèixer el discurs intern i la veritable opinió que en tenen d'aquest tema, quines expectatives tenen, valoracions que en fan i experiències viscudes. No podem oblidar que darrera de les empreses hi ha persones que exerceixen una funció empresarial, de gerència, de direcció, entre d'altres, però en definitiva són persones que estan immerses en dinàmiques més globals, amb una educació rebuda i socialitzades en un context concret i en una cultura determinada.

Les institucions intermediàries per la seva banda han fet de pont entre ambdues realitats i també han estat protagonistes des de la seva posició social de la construcció del discurs social que es transmet a la societat en aquest àmbit. La generació d'oportunitats i expectatives que puguin crear les institucions intermediàries així com els propis discursos institucionals poden i tenen una incidència en els resultats de la inserció sociolaboral molt clars per part de les persones nouvingudes, però al mateix temps impossibles de captar si no es fa des d'una metodologia qualitativa. Amb l'anàlisi del discurs de les persones que utilitzen aquests serveis s'ha pogut conèixer l'abast de la tasca que realitzen i han realitzat durant aquest període de temps i de quin tipus de discurs social han modelat.

Les persones immigrades provenen en gran part d'altres indrets amb altres cultures, unes més allunyades de la nostra i altres més properes. El que és clar és que aquestes persones han de passar per un conjunt de processos personals i socials que els ajudin a situar-se en un altre context social i cultural. El pas d'una situació a l'altra variarà en cada cas o en cada col·lectiu depenent d'una multiplicitat de factors. És en aquesta tasca de deconstrucció i construcció d'una nova realitat social en la que hem conegut els processos d'integració que les persones immigrades elaboren.

Com interpreten la realitat les persones immigrades i com interactuen socialment atenent al conjunt de significats de les accions i la significació que cada cultura pot donar a situacions similars? No podem oblidar que tot aquest procés requereix un temps i que en la nostra societat, aquests processos es produeixen en espais de convivència comuns de la vida quotidiana. En el nostre cas aquests espais de convivència són el treball com a eix fonamental i després la resta d'espais de la vida social. Per tant són processos molt exigents i molt primerencs, sense marge per a la reflexió ni la planificació.

A l'empresariat i a les persones autòctones que comparteixen aquests espais d'interacció social amb les persones nouvingudes, també els implica un canvi molt substancial en les seves dinàmiques relacionals establertes. És en aquest moment en el que es posen de manifest les construccions socials diverses i on poden aparèixer les veritables dificultats per a la integració.

La flexibilitat del disseny de l'estudi qualitatiu també ha estat fonamental per a una investigació qualitativa d'aquest tipus, tanmateix l'especificitat dels actors investigats i el propi objectiu comparatiu en el temps, així ho van requerir.

En el cas de les empreses es van produir canvis en els equips directius, canvis en la propietat de les empreses, tancament d'alguna d'elles i especialment un canvi de situació interna a nivell estratègic que ha generat dificultats de disponibilitat per a explicar obertament la seva nova realitat en el nou context.

Pel que fa les persones immigrades la mobilitat, inestabilitat i en molts casos la precarietat laboral ha suposat canvis dràstics i dramàtics en moltes de les persones que es pretenia fer el seguiment. La varietat de perfils i de situacions feia preveure una major accessibilitat a aquestes persones però que en el moment d'iniciar el treball de camp es va esvaïr ràpidament. Encara així es va treballar molt intensament en aquesta direcció, utilitzant gran quantitat d'estratègies i recursos.

El fet que es tractés d'un estudi que aborda l'evolució d'una situació estudiada l'any 2005 i que pretén fer una comparativa amb la situació de l'any 2011, feia necessari repetir no només la metodologia sinó també realitzar de nou el treball de camp a les mateixes empreses, entitats i persones immigrades de l'any 2005.

En aquesta ocasió l'estudi pretenia aprofundir d'una forma més intensa en la idea d'integració social des d'una perspectiva més ampla que l'any 2005. A banda del treball de camp que ajudà a elaborar el discurs comparatiu i l'evolució durant aquest període, es va incidir de forma especial en l'anàlisi de les dades referents a aspectes sociodemogràfics i ocupacionals al territori assenyalat.

Tenint en compte les característiques d'aquest estudi i els objectius que volíem assolir, la metodologia més adequada serà l'estratègia de la "triangulació".

La triangulació fa referència a la combinació de tècniques d'investigació, tant pel que fa dins del mateix mètode (intramètode), com entre diferents mètodes (intermètodes), com a estratègia d'abordatge de la investigació. Valles (1999:121).

En aquest cas és molt important la combinació de les dades quantitatives i documentals, amb les qualitatives. Com planteja Lacomba (2001:54) en l'estudi sobre l'Islam immigrat, en el nostre cas l'elecció de la metodologia qualitativa no és arbitrària "Se trata de dar a los individuos entrevistados de restituir la lógica de sus comportamientos; porque más allá de la cuantificación de determinadas prácticas, lo que nos interesa es llegar a poner de manifiesto las interpretaciones que los propios actores elaboran sobre estas".

1.4.1 Selecció de casos i contextos

Atenent a les característiques de l'estudi és adequat exposar com es va plantejar l'estudi en la primera fase l'any 2005 i quines van estar les condicions en les que es va realitzar el treball de camp sis anys després.

a. L'any 2005

El treball de camp d'aquest estudi estava basat en la realització d'entrevistes semiestructurades a empresaris i/o càrrecs de responsabilitat en les àrees de direcció, gerència i recursos humans. Aquestes empreses havien de ser representatives del teixit empresarial de les terres de Lleida, atenent a criteris de grandària i tipus de sector i activitat.

Pel que fa a la grandària es va considerar la diferenciació entre gran empresa a partir de 200 treballadors, mitjana empresa entre 50 i 200 i finalment petita empresa aquelles que tenen menys de 50 treballadors.

En quant el tipus d'activitat es va tenir en compte el teixit empresarial de les terres de Lleida i es va prioritzar aquelles activitats pròpies del territori. Sector agrícola, agroalimentari, construcció i serveis.

Finalment es va tenir en compte el pes específic del territori de Lleida ciutat sense oblidar les empreses de la corona de Lleida que són, en alguns casos, empreses referents en els seus sectors i activitats i que tenen un pes específic en la dinàmica del mercat laboral de les terres de Lleida.

Per a poder contactar amb aquest col·lectiu ampli i heterogeni, es va fer canalitzar a partir d'una persona que va fer una tasca d'informant privilegiat al mateix temps que va realitzar un primer contacte amb els responsables de gran part de les empreses amb les que tenia una relació molt propera. D'aquestes empreses es van escollir aquelles que s'ajustaven als criteris plantejats a l'estudi i que es van mostrar d'entrada més obertes a participar.

També es va fer ús dels contactes personals a partir de relacions professionals i personals. L'efecte de la bola de neu va ser una altra de les tècniques emprades per arribar al nombre d'empreses previstes.

Val a dir que en tots els casos la resposta va ser ràpida i efectiva i donant facilitats en tot moment.

D'altra banda es contemplava la realització d'entrevistes a 50 persones immigrades de diferent sexe i procedència. Després de valorar diferents opcions d'apropament a aquestes persones es va decidir contactar amb diferents centres que treballaven amb persones immigrades des d'una perspectiva d'inserció sociolaboral i que tinguessin una voluntat de facilitar-nos l'accés a aquestes persones.

Finalment va ser una entitat concreta la que ens va donar accés a aquest contacte directe i així poder entrevistar a les persones que es tenia previst en un període de temps molt curt i amb tot tipus de facilitats.

En el cas de les institucions intermediàries es va fer una tria segons els criteris bàsics, d'una banda les que fossin d'iniciativa mercantil i d'altra les entitats d'iniciativa social i finalment l'administració i sindicats.

En aquest cas els contactes van ser telefònics amb les persones responsables de les empreses i entitats i la resposta va ser ràpida. En la majoria dels casos existia una relació prèvia que va facilitar l'entrada i en aquells casos desconeguts també es va poder fer la feina amb facilitat.

QUADRE 1. EL TREBALL DE CAMP DE L'ANY 2005 ES VA CONCRETAR D'AQUESTA FORMA

Entrevistes en profunditat a empresaris gerents, directors de recursos humans, directors financers, caps de producció	Gran empresa	13
	Mitjana empresa	9
	Petita empresa	4
Entrevistes a tècnics d'institucions intermediàries	Caire mercantil	1
	Iniciativa social	4
	Sindicats	1
Entrevistes a persones immigrades	Homes	38
	Dones	12
Entrevista Subdelegació govern	Responsable tècnica	1

En primer lloc podem dir que la credibilitat de l'estudi va quedar garantida pel nivell de significació de les empreses contactades i pels càrrecs representatius de les persones que els representaven en l'entrevista. Aquestes entrevistes van tenir una durada, en la majoria dels casos, de més de dues hores i que en gran part es van poder gravar per a facilitar la tasca de l'entrevistador. Per diferents motius tres empreses no van deixar gravar la conversa

El fet de ser empreses contactades per una persona de total confiança ens va facilitar un accés ràpid i relativament fàcil a la concertació de les entrevistes, en les quals es van mostrar obertes a parlar i explicar àmpliament la seva visió del tema. En diverses empreses l'entrevista es va fer de forma conjunta a més d'una persona responsable; en ocasions es tractava del gerent amb la persona responsable del departament de recursos humans, caps de producció, directors financers entre d'altres

Cal dir que hem considerat important incloure el nombre de persones entrevistades encara que siguin de la mateixa empresa. Aquesta decisió respon a la idea que el que ens interessa és el discurs de les persones que tenen càrrecs importants a les empreses i que poden tenir visions diverses sobre la mateixa qüestió. En definitiva són persones individuals amb un objectiu comú que és l'empresa però amb formes de pensar que poden variar. Aquest plantejament va resultar vàlid ja que s'han produït debats interns molt interessants i profitosos en moltes d'aquestes entrevistes grupals.

Un exemple d'aquesta disponibilitat quedava palesa en el fet que en dos dels casos estudiats, es va produir una entrevista amb tres persones al mateix temps i en altres quatre casos es va produir l'entrevista amb dues persones conjuntament.

Les entrevistes a les persones immigrades es van poder realitzar gràcies a la col·laboració desinteressada d'una entitat d'iniciativa social que va mostrar tenir un gran interès en participar de l'estudi. L'èxit en la viabilitat d'aquesta tasca es va basar en la confiança que aquestes persones tenien amb la persona responsable per a accedir a ser entrevistades per una persona desconeguda sense previ avís.

Aquest període de temps va abastar des de l'1 de desembre fins el 31 de desembre de 2005.

QUADRE 2. EL PERFIL PER NACIONALITAT I SEXE DE LES PERSONES ENTREVISTADES
L'ANY 2005 VA QUEDAR CONFIGURAT DE LA SEGÜENT MANERA

País d'origen	Homes	Dones	Total
Mali	6	1	7
Mauritània	10	0	10
Algèria	7	2	9
Marroc	8	2	10
Senegal	4	0	4
El Congo	1	1	2
Ghana	1	0	1
Camerun	0	1	1
Gàmbia	1	1	2
Colòmbia	0	1	1
Equador	0	1	1
Guinea Konacri	0	2	2
Total	38	12	50

Aquest perfil s'ajustava a la realitat migratòria de les terres de Lleida atenent a les dades corresponents a aquell període⁷.

El que es pretenia era copsar d'una forma directa quina era la valoració que feien aquestes persones de la seva situació en un moment determinat sense filtres ni intermediaris i amb poc marge per a pensar la resposta més correcta o encertada. Aquesta metodologia va suposar que les entrevistes realitzades a les persones immigrades no es van poder gravar davant la dificultat que es va produir per diferents raons. En alguns casos es negaven a ser gravats, en altres era una qüestió d'idioma i finalment es va decidir que era més ètic no gravar-los atesa la manca de confiança manifestada davant la presència de la gravadora, la qual era més un obstacle que una eina facilitadora. Aquestes entrevistes van tenir una durada d'una hora en la majoria dels casos.

⁷ Les dades demogràfiques es presentaran de forma àmplia al capítol 2 del llibre.

En aquest cas és important parlar del paper de la persona responsable de l'entitat i el seu rol de facilitadora i medidora i també cal dir que la meua amplia experiència en el camp de l'entrevista em va facilitar poder portar a terme aquesta tasca amb més possibilitats d'èxit. Crear un clima de confiança d'honestedat i d'autenticitat van ser els principis que van guiar la meua tasca com a investigador, per a poder obrir la porta al coneixement de les seves experiències. El recull de les dades a nivell escrit i l'observació van ser dos tasques fonamentals per a poder recollir de la forma més ampla i vàlida possible l'entrevista realitzada.

Val a dir que en aquells moments la informació que es va recollir estava molt encaminada a aspectes molt centrats en la inserció laboral i molt condicionada com hem comentat pel tipus de treball previ i de relació que no s'havia pogut treballar de forma pausada i planificada. Podem dir que el nombre total de persones que s'havien d'entrevistar (cinquanta), les urgències de la recerca i dels terminis marcats per a la seva justificació feien necessària una estratègia d'aquest tipus.

Per la seva banda, les entrevistes a les entitats intermediàries i altres van estar gravades i van durar entre una hora i dos hores en la majoria dels casos. El fet de mantenir una relació professional amb la majoria de les persones entrevistades, va facilitar l'accés a la informació en tots els sentits.

Com ja hem comentat amb anterioritat, en aquesta fase de l'estudi es va entrevistar a una persona responsable de la subdelegació de govern que va donar una visió molt interessant i complementària d'una realitat que s'estava produint en aquella època. El fet que s'estés produint un procés de regularització extraordinària i la contractació en origen cada cop més utilitzada, generaven un context de màxim interès per a la investigació.

b. L'any 2011

En aquest cas l'objectiu prenia un sentit molt diferent al de l'any 2005. Era un objectiu certament ambiciós encara que en el moment de plantejar-ho no n'érem del tot conscients. En aquesta ocasió l'objectiu era poder repetir el mateix treball de camp, entrevistant als mateixos protagonistes. Empresariat i persones immigrades⁸.

Aquest va resultar ser un dels aspectes metodològics més rellevants d'aquest treball ja que les circumstàncies van permetre poder fer un estudi comparatiu en el temps però al mateix temps un estudi de seguiment de casos que donen el testimoni de l'evolució de la seva situació en un període de sis anys.

⁸ En aquesta segona etapa i atenent a la situació de crisi, es va desestimar repetir les entrevistes a les entitats intermediadores per diferents motius. D'una banda per la desaparició de les empreses de treball temporal que s'havien entrevistat en la primera fase i d'altra banda en el cas de les de caire social, es va optar per l'ús de l'observació participant. El fet d'exercir una tasca professional en aquest àmbit de forma quotidiana, em donava la possibilitat de participar de diferents espais de coordinació i d'altres foros en els que podia recollir directament totes les preocupacions i valoracions necessàries, sense la necessitat explícita de realitzar entrevistes. En aquest sentit es va considerar molt més rellevant la visió que en tenien tant des del món empresarial com de les persones immigrades donada la conjuntura econòmica del moment i també per les pròpies conclusions del primer estudi que les qüestionaven en la majoria de casos en el cas dels empresaris, no així en el cas de les persones immigrades i que semblava interessant conèixer com havia variat aquesta visió amb els anys.

En el moment de plantejar aquesta proposta, semblava que seria factible, no sense dificultats, però un repte assumible. Això suposava, d'una banda recuperar el contacte amb les empreses sis anys després, en un context de crisi econòmica i sense haver mantingut cap tipus de relació en pràcticament cap cas. Suposava també el fet de contactar amb persones que en el seu moment van ser usuàries d'un servei d'inserció laboral per a persones immigrades amb les quals existia algun cas en el que s'havia mantingut el contacte, però no es sabia res de la situació de la resta.

Resultava interessant saber i conèixer els recorreguts sociolaborals que havien tingut aquestes persones, usuàries en un moment concret d'un servei d'inserció sociolaboral de forma gairebé anecdòtica, durant aquest curt però intens període de temps. La tasca de recerca i d'investigació es presentava interessant i, alhora, era tot un repte personal.

Per portar a terme aquest treball, es va comptar amb una ajuda econòmica del Centre d'Estudis Jurídics europeus i de mediació de la Universitat de Lleida (CEJEM) que va oferir la possibilitat de poder planificar d'una forma temporal la realització d'aquesta segona part de l'estudi.

Pel que fa les empreses i les persones amb les quals es va treballar, es va iniciar el contacte a partir d'una trucada telefònica amb l'objectiu de parlar amb les persones ja contactades en el seu moment. Podem parlar de dificultats importants en aquesta fase ja que es van produir diferents situacions: empreses que havien canviat de propietaris, empreses que havien canviat els seus càrrecs directius, persones que havien marxat de l'empresa i empreses en crisi que consideraven que no podien dedicar temps a col·laborar en aquest tipus d'estudis

Encara així podem dir que la resposta va ser molt positiva en la seva valoració final, atenent a la situació econòmica que s'estava vivint i que en alguns casos no eren les persones que havien col·laborat amb anterioritat o no recordaven la seva participació.

Pel que fa a les persones immigrades, aquest era un gran repte i es van haver de realitzar diferents accions per a poder contactar amb elles. D'una banda la trucada telefònica que només va ser efectiva en un petit nombre de persones. D'altra banda l'ús de persones conegudes i de relacions d'amistat i familiars per arribar a la seva localització.

En última instància es van utilitzar informants clau que tenien accés a informació sobre la localització d'algunes persones i d'aquesta manera poder descartar o incloure definitivament la seva participació.

Les dificultats més grans es van produir en aquelles persones que no van respondre a la trucada telefònica ni tenien una xarxa social mínima al territori. També cal dir que va produir-se certa reticència per part d'algunes persones que no van voler ser entrevistades.

QUADRE 3. EL TREBALL DE CAMP DE L'ANY 2011

Entrevistes en profunditat a empresaris gerents, directors de recursos humans, directors financers, caps de producció	Gran empresa	5
	Mitjana empresa	6
	Petita empresa	3
Entrevistes a persones immigrades	Homes	15
	Dones	10
Grup de discussió persones immigrades	Dones	1

Pel que fa les entrevistes a les empreses es pot comprovar que el nombre de persones entrevistades es va reduir, passant de 26 persones pertanyents a 17 empreses a 16 persones pertanyents a 14 empreses.

Aquest fet responia a una menor predisposició i disponibilitat per dedicar un temps a aquestes col·laboracions per a la recerca. El fet més rellevant en aquest apartat de la recerca era la consecució d'un nombre d'empreses prou significatiu per les seves característiques per a mantenir la credibilitat de l'estudi. En molts casos es va haver d'esperar pacientment la resposta afirmativa per a poder realitzar l'entrevista.

Només van quedar fora de l'estudi tres empreses de les que van participar l'any 2005. Es va rebre la negativa de forma explícita de no poder realitzar l'entrevista de dues empreses després d'estar en contacte de forma permanent durant gairebé cinc mesos.

En el cas de la tercera empresa, havia estat comprada per una altra empresa multinacional. En aquest cas es va considerar que no era adient entrevistar els nous propietaris de l'empresa atenent a que s'havia produït també un canvi d'activitat

Per a la realització d'aquesta part del treball de camp era necessari aconseguir entrevistar les mateixes empreses i si es donava el cas, a les mateixes persones que ho van fer en el seu moment. En aquest sentit es van produir alguns canvis interns en el sí de les empreses, especialment en les grans empreses que van portar a entrevistar persones diferents a les de l'any 2005. A la mitjana i petita empresa els canvis van ser gairebé inexistents i es va poder parlar amb les mateixes persones del 2005.

QUADRE 4. PERFIL DETALLAT DE LES PERSONES ENTREVISTADES DE L'ÀMBIT EMPRESARIAL
L'ANY 2005 I 2011 AMB ELS ACRÒNIMS⁹ QUE ENS SERVIRAN COM A IDENTIFICADORS
EN LA FASE D'ANÀLISI DEL TREBALL DE CAMP

Nº Assignat	Mida	Tipus activitat	Càrrec	Acronim
1	Gran	Construcció	Director financer	1GCDF05
1	Gran	Construcció	Encarregat obres	1GCEO05
1	Gran	Construcció	Responsable RRHH	1GCRH10
2	Gran	Construcció	Conseller Delegat	2GCCD05/10REP
2	Gran	Construcció	Cap de personal	2GCCP05
3	Gran	Agroalimentària	Responsable RRHH	3GARH05
3	Gran	Agroalimentària	Gerent	3GAG05
4	Gran	Agroalimentària	Gerent	4GAG05
5	Gran	Alimentació	Gerent	5GALG05
5	Gran	Alimentació	Responsable RRHH	5GALRH05
5	Gran	Alimentació	Responsable RRHH	5GALRH10
6	Gran	Alimentació	Gerent	6GALG05
6	Gran	Alimentació	Responsable RRHH	6GALRH05
6	Gran	Alimentació	Director producció	6GALDP05
6	Gran	Alimentació	Gerent	6GALG10
7	Gran	Agroalimentària	Responsable RRHH	7GARH05
7	Gran	Agroalimentària	Responsable RRHH	7GARH10
8	Mitjana	Agroalimentària	Responsable RRHH	8MARH05
8	Mitjana	Agroalimentària	Gerent	8MAG05

⁹ Els acrònims relatius a les persones entrevistades de l'àmbit empresarial s'han construït atenent els següents paràmetres corresponents al quadre: En primer lloc s'ha assignat un número a cada empresa tenint en compte que en alguns casos ens trobem amb més d'una persona participant d'una sola empresa. En segon lloc la primera lletra depenent de la grandària de l'empresa Gran=G, Mitjana=M i Petita=P. En tercer lloc el tipus d'activitat realitzada, Agricultura=AGRI, Agroalimentària=A, Alimentació=AL, Alimentació i Restauració=AR, Construcció=C, Gestió de Residus=GR, Hostaleria=H, Informàtica=I, Perruqueria=P, Restauració=R i Tèxtil=T. La següent lletra correspon al tipus de càrrec que representa la persona entrevistada a l'empresa. Director Financer=DF, Encarregat d'Obres=EO, Responsable de RRHH=RH, Conseller Delegat=CD, Cap de Personal=CP, Gerent=G, Director de Producció=DP, Cap Administració=CA, Propietaris=P. La següent dada ens diu l'any al que correspon l'entrevista: 2005=05 i 2010=10 i finalment s'afegeixen les lletres REP=Repeteix quan la persona entrevistada és la mateixa en les dos ocasions.

8	Mitjana	Agroalimentària	Cap administració	8MACA05
9	Mitjana	Alimentació i Restauració	Gerent	9MARG05
9	Mitjana	Alimentació i Restauració	Responsable RRHH	9MARRH10
10	Mitjana	Gestió Residus	Gerent	10MGRG05
10	Mitjana	Gestió Residus	Gerent	10MGR10
10	Mitjana	Gestió Residus	Responsable RRHH	10MGRRH10
11	Mitjana	Construcció	Responsable RRHH	11MCRH05/10Rep
11	Mitjana	Construcció	Director Financer	11MCDF05/10Rep
12	Mitjana	Informàtica	Gerent	12MIG05
12	Mitjana	Informàtica	Responsable RRHH	12MIRH10
13	Mitjana	Restauració	Gerent	13MRG05/10Rep
14	Petita	Agricultura	Propietari	14PAGRIP05/10Rep
15	Petita	Perruqueria	Propietari	15PPERP05/10Rep
16	Petita	Tèxtil	Propietària	16PTEXP05/10Rep
17	Petita	Hostaleria	Propietari	17PHP05/10Rep

Pel que fa a la realització de les entrevistes amb les persones immigrades, podem afirmar que aquesta va ser la tasca més difícil i complexa de tot el treball realitzat.

La preocupació principal es trobava en assolir un contacte amb un nombre de persones que fos prou significatiu per a poder abordar el seguiment i l'estudi comparatiu. D'altra banda es considerava molt important assolir una presència d'ambdós sexes, atenent a la menor presència de dones en el primer estudi i especialment en l'actualitat on la qüestió de la feminització de la immigració pren una dimensió de primer ordre en l'estudi de les migracions.

La tasca es va iniciar de forma metodològica i pautada a partir de la trucada telefònica a tots els participants durant un dia de forma repetida. D'aquesta primera ronda de trucades, la resposta va estar gairebé inexistent. Només dues persones van respondre a la trucada. En la majoria dels casos, ens trobàvem amb un contestador automàtic, un missatge de veu, un fax, entre altres entrebancs.

A partir d'aquesta resposta es va poder intuir que estàvem davant un gran repte. Després de la primera trucada i de rebre aquest primer feed-back es va pautar una sèrie de trucades durant tota una setmana diferents cops al dia. D'aquesta manera s'anaven posant de manifest aquelles persones més inaccessibles i aquelles que es tractava d'una qüestió puntual però que podien ser localitzades amb més insistència.

Un cop superada aquesta segona fase es van iniciar els contactes a partir de persones conegudes per part de les persones immigrades. Es va contactar amb persones que teníem constància que es relacionaven d'alguna forma, a nivell familiar o d'amistat o inclús a nivell laboral.

Després d'aquesta fase es va haver de contactar amb persones informants clau que treballaven en diferents àmbits que ens poguessin donar alguna informació rellevant sobre la seva situació laboral, personal entre d'altres qüestions.

En aquesta part de la recerca és on es van haver de produir molts contactes previs i de planificació de les entrevistes. En alguns casos es van realitzar trobades prèvies per explicar els objectius de la recerca i per a poder pactar aspectes relacionats amb l'entrevista. En alguns casos les entrevistes es van haver d'interrompre per motius diversos, en altres ocasions es van posposar en diferents dates.

En ocasions es van haver de superar recels inicials i en altres es van produir retrobaments molt emotius. La qüestió idiomàtica va ser en alguns moments una dificultat per a poder realitzar una bona gravació de l'entrevista i en altres casos les entrevistes eren molt curtes però intenses degut a la dificultat per a expressar les experiències d'una forma fluïda o senzillament per la brevetat de les explicacions de certes persones.

Les entrevistes es van realitzar en tots els casos a la seu de la mateixa empresa d'iniciativa social que es va utilitzar l'any 2005, tanmateix aquet espai donava tranquil·litat a les persones entrevistades així com els generava confiança. També ofería les condicions necessàries per a poder portar a terme les entrevistes en un clima adient i confortable.

Val a dir que en les entrevistes realitzades a les persones immigrades en aquesta segona etapa incorporaven blocs de preguntes que en el seu moment no es van plantejar però que fruit de la reflexió i valoració del primer treball i atenent a la multidimensionalitat del fenomen migratori es va creure oportú afegir en aquesta ocasió. No podem oblidar que en aquest cas la importància del treball com a factor d'inclusió s'acompanya d'altres dimensions que ja van quedar exposades en la primera part de l'estudi quan es parlava de les estratègies d'inserció laboral de les persones immigrades.

Alguns d'aquests blocs o preguntes més concretes aprofundien en aspectes de la xarxa social, aspectes relatius a les dinàmiques familiars, qüestions culturals i religioses així com de participació social. Com hem dit, l'objectiu d'aquesta segona etapa de l'estudi es va ampliar i orientar des d'una perspectiva més àmplia sobre la integració social de les persones immigrades, amb la qual cosa calia endinsar-nos en aspectes no només laborals sinó també socioculturals i institucionals per a poder realitzar una millor anàlisi de la seva situació.

De la importància que prenen els factors ètnics i culturals per a la inserció i inclusió social de les persones immigrades en parla Lacomba (2001) quan analitza el paper de la religió, en concret de l'Islam, com a vehicle d'integració o discriminació. No podem oblidar que de les 25 persones que s'ha pogut realitzar l'entrevista de seguiment i d'actualització, excepte dos casos, la resta es declaren de religió musulmana i practicants. Les dos persones que no són musulmanes, es declaren cristians de la "Iglesia de Jesucristo", i també molt practicants.

Tot seguit fem un quadre on es pot veure les persones amb les que es va iniciar la recerca i quin va ser el resultat en cadascun dels casos en aquesta segona fase de la re-

cerca corresponent a l'any 2011. Aprofitem per plantejar el perfil d'aquestes persones i concretar l'acrònim¹⁰ que ens servirà de referència per a l'anàlisi del treball de camp.

QUADRE 5. PERFIL DETALLAT DE LES PERSONES IMMIGRADES ENTREVISTADES L'ANY 2005 I 2011 AMB ELS ACRÒNIMS QUE ENS SERVIRAN COM A IDENTIFICADORS EN LA FASE DE L'ANÀLISI DEL TREBALL DE CAMP

País Origen	Sexe	Permís10	Edat 2010	Tipus contacte	Situació 2010	Entrevistat	Acrònim
Algèria	H	Permanent	43	Telefònic	Atur	Si	AHP43A
Algèria	D	Permanent	45	Telefònic	Atur	Si	ADP45A
Algèria	H	Permanent	40	Telefònic i carta	Fora del país	No	
Algèria	H	Permanent?	39	Telefònic	Desconeguda	No	
Algèria	H	Permanent?	34	Telefònic	Desconeguda	No	
Algèria	H	Permanent	44	Telefònic	Desconeguda	No	
Algèria	H	Permanent	35	Telefònic	Desconeguda	No	
Algèria	H	Permanent	47	Telefònic	Fora del país	No	
Algèria	D	Permanent	42	Telefònic	Atur	Si	ADP42A
Colòmbia	D	Permanent	44	Telefònic	Desconeguda	No	
Camerun	D	Permanent	34	Telefònic	Treball	Si	CADP34
El Congo	D	Permanent	41	Telefònic	Treball	Si	ECDP41T
El Congo	H	Permanent	48	Telefònic	Atur	Si	ECHP48A
Equador	D	Permanent?	30	Telefònic	Desconeguda	No	
Gàmbia	H	Permanent	34	Telefònic	Atur	Si	GAHP34A
Gàmbia	D	Permanent	41	Telefònic	Atur	Si	GADP41A
Guinea Konacri	D	Permanent	34	Telefònic	Atur	Si	GKDP34A
Mali	H	Permanent?	34	Telefònic	Desconeguda	No	
Mali	H	Permanent	34	Telefònic	Desconeguda	No	
Mali	D	Permanent	33	Telefònic	Treball	Si	MALDP33T
Mali	H	Permanent	30	Telefònic	Atur	Si	MALHP30A
Mali	H	Permanent	35	Telefònic	Treball a Saragossa	No	

¹⁰ Els acrònims corresponents a les persones immigrades entrevistades l'any 2010, s'han construït seguint els següents criteris: en primer lloc la lletra corresponent al país de procedència, Algèria=A, Camerún=CA, El Congo= EC, Gàmbia=GA, Ghana=GH, Guinea Konacri=GK, Mali=MAL, Marroc=MA, Mauritània=MAU i Senegal=SE. En segon lloc el sexe de la persona entrevistada Home=H, Dona=D, en tercer lloc el tipus de permís, Permanent=P i Finalment els números corresponen a l'edat i la darrera lletra indica si es troba treballant=T o a l'atur=A

Mali	H	Permanent	26	Telefònic	Atur	Si	MALHP26A
Mali	H	Permanent?	43	Telefònic	Desconeguda	No	
Marroc	D	Permanent	27	Telefònic	Atur	Si	MARDP27A
Marroc	H	Permanent	40	Telefònic	Desconeguda	No	
Marroc	H	Permanent?	39	Telefònic	Desconeguda	No	
Marroc	H	Permanent	26	Telefònic	Atur	Si	MARHP26A
Marroc	H	Permanent	31	Telefònic	Treball	Si	MARHP31T
Marroc	D	Permanent	33	Telefònic	Treball	Si	MARDPT
Marroc	H	Permanent	47	Telefònic	Desconeguda	No	
Marroc	H	Permanent	37	Telefònic	Desconeguda	No	
Guinea Konacri	D	Permanent	31	Telefònic	Atur	Si	GKDP31T
Marroc	H	Permanent	36	Telefònic	Desconeguda	No	
Marroc	H	Permanent	47	Telefònic	Desconeguda	No	
Mauritània	H	Permanent?	34	Telefònic	Desconeguda	No	
Mauritània	H	Permanent	50	Telefònic	Presó	No	
Mauritània	H	Permanent	40	Telefònic	Atur	Si	MAUHP40A
Mauritània	H	Permanent	51	Telefònic	Atur	Si	MAUHP51A
Mauritània	H	Permanent	45	Telefònic	Treballa i viu a Alfarràs	No	
Mauritània	H	Permanent	47	Telefònic	Saragossa	No	
Mauritània	H	Permanent	35	Telefònic	Bilbao	No	
Mauritània	H	Permanent	45	Telefònic	Desconeguda	No	
Mauritània	H	Permanent	39	Telefònic	Desconeguda	No	
Mauritània	H	Permanent	52	Telefònic	Atur	Si	MAUHP52A
Ghana	H	Permanent	31	Telefònic	Atur	Si	GHHP31A
Senegal	H	Permanent	24	Telefònic	Atur	Si	SEHP24A
Senegal	H	Permanent	31	Telefònic	Atur	Si	SEHP31A
Senegal	H	Permanent	42	Telefònic	Treball	Si	SEHP42T
Senegal	H	Permanent	54	Telefònic	Atur	Si	SEHP54A

1.4.2 Anàlisi de resultats

El fet de plantejar un estudi de tipus qualitatiu, amb una perspectiva de triangulació ens du a una anàlisi detallada dels discursos extrets de les entrevistes individuals com dels grups de discussió, així com la utilització de les dades obtingudes de l'anàlisi documental i de les fonts secundàries com a eines de suport fonamentals en l'exposició de resultats i elaboració de les conclusions.

L'anàlisi per la seva banda contemplarà l'evolució del fenomen migratori a les terres de Ponent així com la comparativa de les dades demogràfiques, ocupacionals i de residència més importants en aquest període. D'altra banda l'anàlisi es plantejarà des dels dos protagonistes de l'estudi, els empresaris i les persones immigrades a partir de l'anàlisi de l'evolució en el seu discurs pel que fa a la seva inserció sociolaboral. Aquesta anàlisi girarà al voltant de dos eixos fonamentals com són els factors d'integració que es desprenen del resultats i els factors d'exclusió que s'hagin pogut detectar.

Per finalitzar cal dir que els resultats es faran tenint en compte en tot moment la perspectiva de gènere, atenent a la importància que té aquesta variable en aquest entorn complex que suposa el fenomen migratori.

Capítol 2

Evolució del fenomen migratori a les terres de Ponent

2.1 Introducció

El fenomen migratori des d'una perspectiva demogràfica ha estat estudiat de forma continuada al conjunt de l'Estat Espanyol, així com a nivell de Catalunya i de forma molt més intensa a partir de l'any 1991 quan Espanya es va convertir en un país receptor d'immigració i deixava, per tant, de ser un país tradicionalment d'emigrants.

Ja avançava Izquierdo (1996) que aquell canvi demogràfic tindria conseqüències remarcables i que caldria esmerçar molts esforços i esgrimir capacitats i habilitats a nivell social i polític molt importants, tanmateix ell presentava aquella realitat com "La inmigración inesperada", que d'entrada posava sobre la taula la sorpresa que va causar una realitat que fins i tot amb les dades a la vista, no acabava de ser prou assumida pel conjunt de la societat espanyola.

L'autor també exposava d'una forma molt eloqüent el que suposava aquell fenomen tant a nivell mundial com a nivell local i ho resumia amb aquesta frase ja comentada amb anterioritat, "la inmigración es la fractura y la integración es la factura". D'aquestes paraules ja es despenia el debat inacabable que s'obria aleshores sobre la qüestió migratòria i especialment sobre la integració d'aquestes persones, i que encara es pot considerar de total actualitat escoltant els discursos actuals, vint anys després.

Zamora a Puyol (1997) en el marc de l'anàlisi de la dinàmica de la població espanyola al darrer quart del segle XX, també feia una previsió al mateix temps que analitzava el futur de la població espanyola i concretament feia referència a les migracions segons les dades que es tenien en aquells moments. Al mateix temps ho feia amb una perspectiva de futur que anunciava una tipologia d'immigració que caldria tenir en compte per a implementar les polítiques més adequades en un futur, és a dir, al segle XXI.

Les tipologies que presentava eren el resultat en primer lloc de les mesures restrictives que en els països veïns s'estaven aplicant pel que feia a les polítiques migratòries i que paral·lelament convertien a Espanya en una bona alternativa per aquella població potencialment migrant que augmentava de forma considerable amb el pas del temps.

Ja avançava que encara que les autoritats espanyoles fessin tot el possible per a evitar-ho, la immigració augmentaria per diferents motius. En primer lloc pel fet que no tota la població estrangera és considerada de la mateixa manera segons la seva nacionalitat. La població procedent de la Comunitat Europea deia que tenia unes condicions determinades que segons l'autor afavoriria un augment d'estrangers jubilats a la recerca de qualitat de vida i d'altra banda professionals qualificats a la recerca de projectes laborals interessants.

D'altra banda ja es preveia que els empresaris necessitarien de mà d'obra barata i que l'administració havia d'establir mecanismes que facilitessin l'arribada d'aquest perfil de persones immigrades que segons deia l'autor, arribarien igualment d'altres formes, tenint en compte la misèria absoluta, en molts casos, de la seva situació al país d'origen, encara que les condicions oferides al país d'acollida fossin igualment precàries i d'explotació evident.

També avançava l'autor l'arribada inevitable de persones de forma clandestina al no poder entrar en la llista anterior de persones escollides. Finalment es preveia una primera fase migratòria composta per homes sols i que amb el temps aquests constituïrien les seves pròpies famílies i apareixeria la necessitat dels reagrupament familiars. Més endavant apareixerien els matrimonis mixtes i el naixement de fills de d'aquests matrimonis que serien indicadors de la integració de les persones novvingudes.

L'autor finalitzava la seva reflexió d'aquesta manera "Las migraciones van a tener un protagonismo importante en el futuro, a la vez como motor de la reestructuración espacial y como posible corrector de la evolución más previsible de la población española. Por otra parte, las migraciones son el componente cuya evolución más difícilmente puede ser prevista, ya que en ellas intervienen factores de muy distinta naturaleza, por lo que es el componente sobre el cual mayores errores de previsión suelen cometerse, así como el componente cuyas consecuencias futuras menos se analizan".

El mateix Puyol a Jiménez et al (2005) fa una reflexió sobre el fenomen migratori i la viabilitat i manteniment futur del sistema de la Seguretat social i diu "De cara al futuro y a la vista del análisis realizado, si se mantuviera la entrada de inmigrantes en la próxima década en los actuales niveles, se podría garantizar la suficiencia del sistema al menos hasta el 2015. A más largo plazo parece difícil mantener que la inmigración, por si sola, pueda compensar los graves desequilibrios demográficos a los que nos enfrentamos. Todo dependerá de la intensidad del fenómeno y de su duración, pero en todo caso, para contrarestar el declive demográfico y su incidencia en la Seguridad Social, sería necesaria una entrada de extranjeros en niveles muy superiores a los actuales y además con carácter indefinido".

Ambdues aportacions ens ajuden a donar un valor de gran importància a les dades específiques que sobre la població immigrada es poden conèixer i d'aquesta manera poder fer una previsió del que pot succeir en un futur a partir de les dades existents. En aquest cas creiem que cal conèixer quines són les dades més significatives de la població arribada a les terres de ponent per així poder comprendre dinàmiques específiques pel que fa la seva integració i inclusió social al nostre territori.

2.2 La població immigrada a les terres de ponent

Quan es parla d'immigració es fa molts cops d'una forma excessivament generalista i com ja hem comentat en diverses ocasions amb una perspectiva molt macro. Tothom és sabedor del caràcter polièdric del fenomen migratori i de les múltiples dimensions que constitueixen la integració i la inclusió de les persones nouvingudes en un món cada cop més complex. Tot i així molts cops es perd de vista que la immigració i les persones que componen aquesta població nouvinguda són les veritables protagonistes de totes les polítiques que es vulguin esgrimir per a afrontar aquest gran repte.

Les persones immigrades han de poder ser subjecte d'aquest entramat social que s'ha creat al voltant del concepte immigrant i de la immigració com a fenomen social i poder ser protagonistes actius de la seva pròpia vida. Com deia Touraine (1993:300) "Cuando hablo del sujeto, la construcción del individuo como actor, resulta imposible separar al individuo de su situación social. Se debe oponer en cambio al individuo consumidor de normas e instituciones sociales, el individuo productor de esa vida social y de sus cambios".

Les persones que arriben a un territori ho fan per múltiples causes i raons però més enllà de voler conèixer els motius que els han portat a casa nostra, cal saber qui són aquestes persones. Quina és la seva procedència, quantes són, quina proporcionalitat representen en relació a la població autòctona, quants homes i quantes dones, on resideixen, on treballen, de què treballen, com és el treball que desenvolupen, entre moltes altres qüestions que ara tractarem.

De les respostes que tindrem a aquestes preguntes, sabrem amb més detall de qui parlem i podrem visualitzar amb més exactitud de què parlem i d'aquesta manera plan-tejar polítiques específiques i més realistes sobre una població concreta i no caure en la temptació de copiar polítiques inespecífiques i generalistes com si la immigració fos una massa homogènia sense particularitats territorials i com si es tractés d'un agregat de persones que no formen part del conjunt de la població.

Independentment dels debats existents sobre la qüestió de la immigració i en concret sobre la seva integració, les persones nouvingudes ja formen part de la població de Lleida. En aquests moments l'estructura i el moviment natural de la població de Lleida ja està lligada a la immigració independentment del seu grau d'integració.

Com diu Livi-Bacci (1993) la població és la base sobre la qual es construeixen els fenòmens socials i al mateix temps cal que es donin una sèrie de característiques per a poder parlar de població i no d'altres conceptes com per exemple de col·lectivitats ocasionals i transitòries que es constitueixen en un moment determinat. Per a l'autor, cal que la població tingui una continuïtat i per tant s'han de donar vincles de reproducció que lliguin pares i fills i garanteixin la successió de les generacions. La territorialitat, el grup ètnic o religiós poden ser els que donin sentit de pertinença i definir per si mateixa una població.

Les persones nouvingudes ja formen part de la població de Ponent i en tenen un gran pes específic, tanmateix són persones que contribueixen a augmentar o disminuir el nombre de persones que la componen però també incideixen sobre l'estructura de la mateixa. La mortalitat, la fecunditat, la natalitat i la nupcialitat que són els pilars de l'anàlisi demogràfica no exclouen a les persones immigrades dels seus càlculs, així

com tampoc queden al marge de l'anàlisi de l'estructura de la població de la qual en són també protagonistes.

2.2.1 Context territorial

Quan parlem d'immigració a les terres de Ponent ens referim a la demarcació definida per la Generalitat de Catalunya dins del Pla General territorial de Catalunya¹¹ i que està composada per les comarques del Segrià, Garrigues, Segarra, Pla d'Urgell, Urgell i Noguera. El total de població que representa l'àmbit de Ponent segons l'Institut d'Estadística de Catalunya és de 366.022 persones l'any 2011. La província de Lleida està composada per 442.308 persones al mateix any.

En el cas de l'àmbit de Ponent, aquest concentra un 82,7% del total de població de la província de Lleida. Cal afegir que aquest percentatge de concentració no ha variat de forma significativa en els darrers sis anys.

Tot i tenir en compte aquesta demarcació territorial de referència, les dades que oferirem en ocasions es referiran a la província de Lleida en general per a contextualitzar millor la informació i per a actuar com a dada comparativa més propera, atenent a les característiques d'aquest estudi i la seva visió més localista. Cal dir també que els dades existents a les diferents fonts d'informació en moltes ocasions no ofereixen les dades per àmbit territorial i ho fan a nivell provincial.

En primer lloc és important conèixer l'evolució a nivell comparatiu de la població en general a Espanya, Catalunya i a Lleida província en els darrers sis anys en aquells aspectes que són més significatius i que tenen alguna incidència específica en el perfil de les persones immigrades que resideixen al nostre territori i el tipus d'integració que s'ha assolit i es pot esperar assolir en un futur.

2.2.2 Evolució de la població a Espanya, Catalunya i Lleida

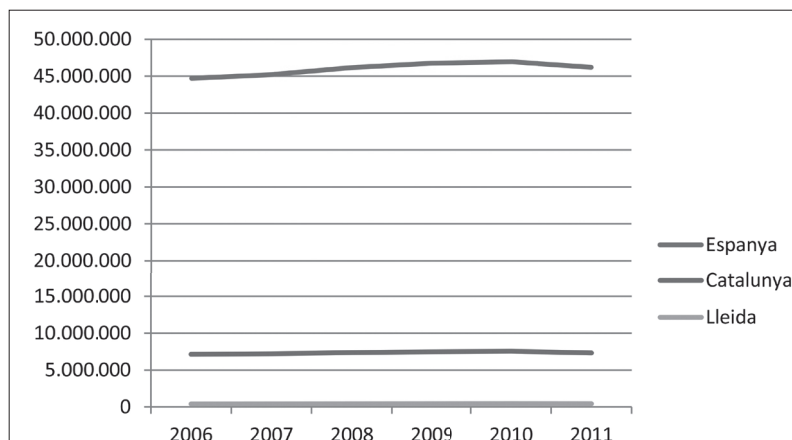
TAULA 1. RESUM DE L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ A ESPANYA, CATALUNYA I LLEIDA PROVÍNCIA 2005-2011

	Població total						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Espanya	44.108.530	44.708.964	45.200.737	46.157.822	46.745.807	46.951.532	46.195.103
Catalunya	6.995.206	7.134.697	7.210.508	7.364.078	7.475.420	7.544.637	7.320.363
Lleida	399.439	407.496	414.015	426.872	436.402	442.362	431.664

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE).

¹¹ És l'instrument que defineix els objectius d'equilibri territorial d'interès general per a Catalunya i, a la vegada, marc orientador de les accions que emprenen els poders públics per a crear les condicions adequades per a atreure l'activitat econòmica als espais idonis i per aconseguir que la ciutadania tingui uns nivells de qualitat de vida semblants, independentment de l'àmbit territorial on visquin. Aprovat per la Llei 1/1995, de 16 de març, defineix set àmbits d'aplicació dels plans territorials parcials, basats en la funcionalitat territorial.

GRÀFIC 1. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ GENERAL PER ANYS I TERRITORI 2005-2011

Font: Elaboració pròpia a partir de (INE).

Pel que fa les dades obtingudes podem afirmar que l'augment de la població a Espanya ha estat superior al ritme que ho ha fet a Catalunya i a Lleida que s'han mantingut estables en els darrers cinc anys amb augments poc significatius. Això confirma la tendència a l'estancament demogràfic de Catalunya i de Lleida, més significatiu que en el cas del conjunt de l'Estat Espanyol. Tot i així ha estat l'aportació de les persones nouvingudes la que ha mantingut aquest creixement i/o manteniment del creixement de la població en determinats territoris. Izquierdo a García i Lacomba (2008:76) resumia aquesta realitat d'aquesta manera:

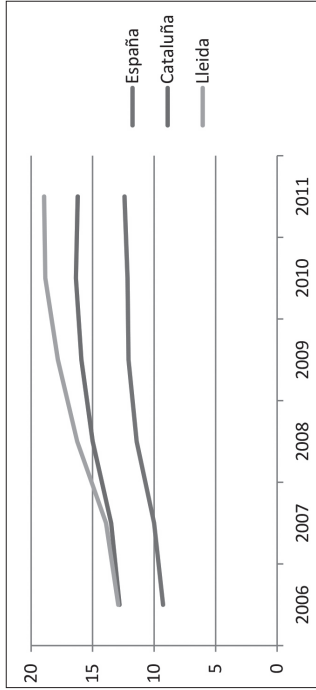
En un contexto de envejecimiento demográfico y de saldo vegetativo casi nulo, la irrupción de una aportación migratoria positiva y en progresivo crecimiento ha adquirido protagonismo en el crecimiento demográfico de la población. De mantenerse las tendencias analizadas, puede afirmarse que la inmigración se ha convertido ya en el soporte fundamental del crecimiento de todas las provincias y que su incidencia aumentará cada año. Primero y en mayor medida en el saldo migratorio exterior, pero también en el saldo migratorio interior y, lo que tiene mayor trascendencia, en el crecimiento vegetativo: hoy, más del 50 por 100 del crecimiento de todas y cada una de las comunidades autónomas españolas se debe a la inmigración.

TAULA 2. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A ESPANYA, CATALUNYA I LLEIDA PROVÍNCIA 2005-2011

POBLACIÓ ESTRANGERA														
	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	Nº abs	%	Nº abs	%	Nº abs	%	Nº abs	%	Nº abs	%	Nº abs	%	Nº abs	%
Espanya	3.730.610	8,45%	4.144.166	9,26%	4.519.554	9,98%	5.268.762	11,41%	5.648.671	12,08%	5.708.940	12,16%	5.730.667	14,1
Catalunya	798.904	11,42%	913.757	12,8%	972.507	13,48%	1.103.790	14,99%	1.189.279	15,9%	1.234.069	16,35%	1.185.852	15,73%
Lleida	45.144	11,30%	52.633	12,91%	57.560	13,9%	69.366	16,24%	77.784	17,82%	83.357	18,84%	81.762	18,49%

Font: Elaboració pròpia a partir de (INE).

GRÀFIC 2. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA PER ANYS I TERRITORIS DE REFERÈNCIA

Font: Elaboració pròpia a partir de (INE).

Segons les darreres dades ofertes per l'Observatori permanent de la immigració del Departament d'empresa i ocupació en el seu darrer butlletí corresponent al tercer trimestre de 2011, s'estan produint els primers efectes visibles sobre l'evolució de la població immigrada a Catalunya i ho exposa de la següent manera:

Després d'un període de creixement sostingut, a partir de 2008 la proporció de població estrangera es manté estable entre el 15% i el 16%. I cal destacar que, per primer cop en la darrera dècada, el 2011 es produeix una reducció interanual de la població estrangera de 15.581 persones.

Segons les dades del quadre l'any 2005 vivien a Espanya 44.108.530 habitants dels quals 3.730.610 eren estrangers que suposaven un 8,45% del total de la població. D'aquests estrangers 798.904 residien a Catalunya suposaven un 21,4% del total d'estrangers de l'Estat Espanyol.

Pel que fa el percentatge de persones estrangeres a Catalunya i a Lleida en relació al nombre d'habitants també es donava un augment significatiu de gairebé el 3% major que a l'Estat Espanyol.

Aquesta tendència ha augmentat amb els darrers sis anys i a l'actualitat, dels 46.951.532 habitants a Espanya, 5.730.667 són estrangers que representen un 14,1% del total de la població, dels quals 1.185.852 resideixen a Catalunya i que representen el 20,69% del total d'estrangers de l'Estat Espanyol. Aquesta realitat es correspon a la distribució desigual de la població al territori Espanyol. Aquesta dada constata un cop més les afirmacions que autors com Cachón (2009) analitzen i argumenten entorn a la distribució desigual per comunitats autònomes i que aquesta té per tant connotacions sobre la concentració i la densitat de la població. Altres autors com Allepuz et al (2009) exposen que depenent del tipus d'immigració que es rep i del seu país de procedència, aquesta realitat variarà en l'anàlisi poblacional que es pugui fer així com en l'anàlisi del mercat de treball i en concret "els efectes no seran els mateixos en aquells territoris en els quals domina la presència de comunitaris que en la que domina la d'extracomunitaris".

Paral·lelament com es pot comprovar a el gràfic 2, el percentatge de persones estrangeres a Catalunya ha augmentat d' 11,42% de l'any 2005 al 15,7% de l'any 2011 suposant un increment del 4,93%. En el cas de Lleida aquest augment ha estat més important que en els altres casos passant de 11,30% inicial al 18,49% final amb una variació del 7,54% en sis anys.

D'aquestes dues dades es pot dir que Catalunya i Lleida en concret són poblacions que encara que tenen un ritme de creixement a nivell poblacional baix, aquest creixement i augment de població és fruit dels fluxos migratoris en els que estem immersos. Com ja es plantejava a Mata, Domingo i Julià (2007) "Ultra tot el que es pot considerar sobre les dinàmiques demogràfiques de la societat espanyola, catalana i lleidatana, és evident que l'actual onada migratòria és una realitat que, si més no, ajuda a aturar el procés d'envelliment de la població, amb tot el que això representa per als processos polítics, econòmics i socials".

TAULA 3. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ TOTAL I ESTRANGERA. 2005-2011 PROVÍNCIA DE LLEIDA

		Població estrangera			
	(1) Població	Total	% sobre (1)	var. abs.	var %
2011	431.664	81.762	18,49	1.272	1,58
2010	439.768	80.490	18,30	2.706	3,48
2009	436.402	77.784	17,82	8.418	12,14
2008	426.872	69.366	16,25	11.806	20,51
2007	414.015	57.560	13,90	4.927	9,36
2006	407.496	52.633	12,92	7.489	16,59
2005	399.439	45.144	11,30	13.774	43,91

Font: Idescat, a partir de l'explotació estadística dels padrons.

Pel que fa la província de Lleida podem observar que de l'any 2004 al 2005 va ser quan es va produir la variació més significativa del nombre de població estrangera arribant al 43,91%. També podem destacar l'any 2008 com la darrera injecció de població immigrada a la província de Lleida coincidint amb el final del creixement econòmic i l'inici de la crisi a la qual estem assistint des d'aquells moments.

TAULA 4. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ TOTAL I ESTRANGERA. 2005-2011 ÀMBIT DE PONENT

		Població estrangera			
	(1) Població	Total	% sobre (1)	var. abs.	var %
2011	366.022	69.925	19,10	1.457	2,12%
2010	363.900	68.468	18,82	2.772	4,22
2009	360.510	65.696	18,22	7.703	13,28
2008	351.718	57.993	16,49	9.946	20,70
2007	340.827	48.047	14,10	3.422	7,67
2006	336.342	44.625	13,27	6.216	16,18
2005	329.711	38.409	11,65	12.108	46,04

Font: Idescat, a partir de l'explotació estadística dels padrons.

En el cas de l'àmbit de Ponent les dades són molt similars a les de tota la província pel que fa a l'evolució de la població, tanmateix la concentració de la població estrangera de tota la província a la zona de ponent suposava l'any 2011 un 85,5% del total de la província de Lleida. Aquest percentatge de concentració ha variat en 0,5 punts en els darrers sis anys.

Per sexe les dades referents a Catalunya i Ponent reflecteixen una realitat lleugerament diferent.

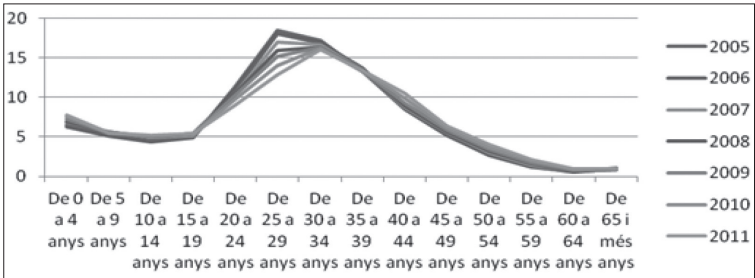
TAULA 5. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA PER SEXE I TERRITORI

Anys	Catalunya				Total	Àmbit de Ponent				Total
	Homes		Dones			Homes		Dones		
	Nº	%	Nº	%		Nº	%	Nº	%	
2005	442.480	55,39	356.424	44,61	798.904	23.765	61,87	14.644	38,13	38.409
2006	504.858	55,25	408.990	44,75	913.848	27.339	61,26	17.286	38,74	44.625
2007	531.019	54,6	441.488	45,4	972.507	28.608	59,54	19.439	40,46	48.047
2008	604.078	54,73	499.712	45,27	1.103.790	34.040	58,7	23.953	41,3	57.993
2009	647.525	54,45	541.754	45,55	1.200.818	38.225	58,18	27.471	41,82	65.696
2010	645.245	53,84	553.293	46,16	1.198.538	39.289	57,38	29.179	42,62	68.468
2011	634.550	53,51	551.302	46,49	1.185.852	39.765	56,87	30.160	43,13	69.925

Font: Idescat, a partir de l'explotació estadística dels padrons.

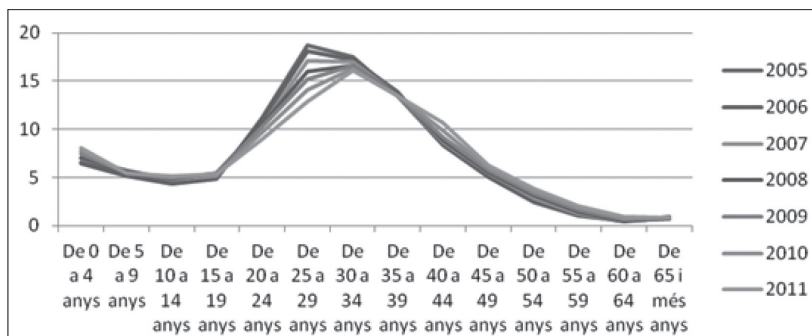
Podem comprovar com s'ha produït un augment progressiu de la presència de dones immigrades tant en el cas de Catalunya com a Ponent atenent a dades del 2005 en el que a Catalunya les dones representaven el 44,61% i a Ponent el 38,13%. Tot i així la feminització de la immigració a les terres de Lleida es manté a l'actualitat per sota de la mitjana catalana (43,13% a Ponent per 46,49% a Catalunya), que ens indica i constata una altra de les especificitats de la immigració al nostre territori.

GRÀFIC 3. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A LLEIDA PER GRUPS D'EDAT

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat.

GRÀFIC 4. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A L'ÀMBIT DE PONENT PER GRUPS D'EDAT

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat.

L'evolució de la població per grups de d'edat segueix una tendència molt similar en els dos àmbits territorials. Es pot observar com es produeix un augment de l'edat de la població en les franges situades entre els 25 i 44 anys al mateix temps que es redueixen progressivament les franges més joves de les persones entre 20 i 34 anys. Paral·lelament augmenten els dos extrems de la piràmide de forma lenta tant en la franja de 0 a 4 anys com en la dels majors de 50 anys, essent encara un augment menys significatiu.

Com plantegen Moreno i Bruquetas (2011:39) "Podem concloure, doncs, que la immigració econòmica està contribuint al rejuveniment de la població espanyola i, com analitzarem detalladament més endavant, la seva estructura demogràfica marca un perfil netament contributiu durant les dues pròximes dècades, pel cap baix".

TAULA 6. POBLACIÓ ESTRANGERA PER GRUPS D'EDAT I SEXE. 2005-2010 PROVÍNCIA: LLEIDA

	% sobre la població						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
De 0 a 4 anys	6,22	6,43	6,79	6,85	7,17	7,55	7,77
De 5 a 9 anys	5,15	5,28	5,67	5,61	5,47	5,43	5,47
De 10 a 14 anys	4,35	4,43	4,85	4,94	4,96	5,13	5,16
De 15 a 19 anys	4,86	5,01	5,15	5,46	5,39	5,42	5,38
De 20 a 24 anys	11,33	10,96	10,51	10,54	10,28	9,72	8,99
De 25 a 29 anys	18,44	17,98	16,96	15,91	15,16	14,04	12,87
De 30 a 34 anys	17,17	16,88	16,64	16,35	16,38	16,18	16,06
De 35 a 39 anys	13,26	13,66	13,46	13,38	13,24	13,31	13,37

De 40 a 44 anys	8,48	8,58	8,7	8,93	9,23	9,86	10,55
De 45 a 49 anys	5,21	5,24	5,48	5,68	5,89	6,04	6,32
De 50 a 54 anys	2,65	2,75	2,96	3,23	3,44	3,65	4
De 55 a 59 anys	1,16	1,28	1,35	1,56	1,74	1,91	2,1
De 60 a 64 anys	0,66	0,56	0,6	0,64	0,73	0,83	0,97
De 65 i més anys	1,05	0,95	0,88	0,91	0,91	0,94	0,98
Total	100	100	100	100	100	100	100

Font: Idescat, a partir de l'exploració estadística dels padrons.

TAULA 7. POBLACIÓ ESTRANGERA PER GRUPS D'EDAT I SEXE. 2005-2011 ÀMBIT DE PONENT

	% sobre la població						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
De 0 a 4 anys	6,4	6,55	6,94	7,07	7,42	7,8	8,05
De 5 a 9 anys	5,1	5,31	5,72	5,64	5,45	5,43	5,48
De 10 a 14 anys	4,35	4,39	4,78	4,88	4,91	5,05	5,09
De 15 a 19 anys	4,86	5,02	5,18	5,42	5,35	5,37	5,3
De 20 a 24 anys	11,21	10,84	10,37	10,45	10,26	9,7	9,01
De 25 a 29 anys	18,74	18,12	17,06	16	15,2	14,07	12,86
De 30 a 34 anys	17,52	17,19	16,99	16,58	16,56	16,32	16,14
De 35 a 39 anys	13,48	13,92	13,62	13,61	13,46	13,53	13,53
De 40 a 44 anys	8,4	8,49	8,7	8,91	9,2	9,88	10,69
De 45 a 49 anys	5,02	5,1	5,41	5,55	5,79	5,94	6,23
De 50 a 54 anys	2,46	2,61	2,8	3,12	3,32	3,52	3,88
De 55 a 59 anys	1,04	1,2	1,22	1,45	1,64	1,82	2,02
De 60 a 64 anys	0,54	0,46	0,5	0,55	0,63	0,74	0,88
De 65 i més anys	0,88	0,8	0,72	0,76	0,8	0,81	0,83
Total	100	100	100	100	100	100	100

Font: Idescat, a partir de l'exploració estadística dels padrons.

2.2.3 Anàlisi segons països de procedència

Un altre aspecte a tenir en compte en aquesta radiografia fa referència a les nacionalitats de procedència d'aquestes persones nouvingudes.

Pel que fa els països més representats a Lleida província en els darrers sis anys podem veure com s'ha produït un canvi progressiu en alguns dels grups més significatius i que composen el mosaic de la immigració al nostre territori que es diferencia, al seu torn, d'altres comunitats i ciutats veïnes (vegeu taula 8).

Amb el transcurs dels anys es pot observar una consolidació continuada d'alguns països de procedència, això com una gran variació en alguns casos de forma molt significativa. La primera dada a destacar és el canvi de posició en el primer lloc d'aquest rànquing. Les persones procedents de Romania han superat a les procedents de Marroc i ho han fet amb un augment que ha duplicat llargament el seu nombre en aquests sis anys, passant de 9.685 a 23.000 persones, al mateix temps que les persones procedents del Marroc han augmentat de forma molt més lenta i amb una representació final que augmenta, de 10.974 a 15.808.

Un dels països que en el cas de Lleida presenta un augment més significatiu en aquest mateix període i que al mateix temps que produeix un impacte important en l'escenari migratori lleidatà és el de les persones Senegaleses. Que en aquest temps han gairebé duplicat la seva presència, passant de 1.877 persones a 3.313.

En el cas de la immigració procedent de països de la UE com Portugal o França que en els anys precedents havien augmentat la seva presència de forma lenta però constant, l'any 2011 s'ha invertit aquesta tendència i comencen una davallada destacable que contrasta amb la presència cada cop més significativa d'altres països de nova incorporació a la UE com Bulgària o Polònia.

D'altra banda cal destacar l'augment constant i continuat de les persones procedents de Xina i finalment cal incidir sobre l'augment també progressiu que han obtingut les persones procedents de Mali i de Gàmbia que augmenten la presència de persones subsaharianes en el conjunt del territori de forma destacable. (vegeu gràfic 5)

Aquestes dades exposades fins ara, contrasten de forma significativa amb les procedències majoritàries a altres territoris com l'àmbit metropolità de Barcelona en la que l'any 2011 les deu comunitats més representades eren la comunitat Marroquí, seguida de l'Equatoriana, la Boliviana, la Paquistanesa, Xinesa, Italiana, Romanesa, Colombiana, Peruana i Francesa. Pel que fa les comarques Gironines són les persones procedents del Marroc, Romania, Gàmbia, França, Hondures, India, Rússia, Alemanya, Itàlia i Colòmbia.

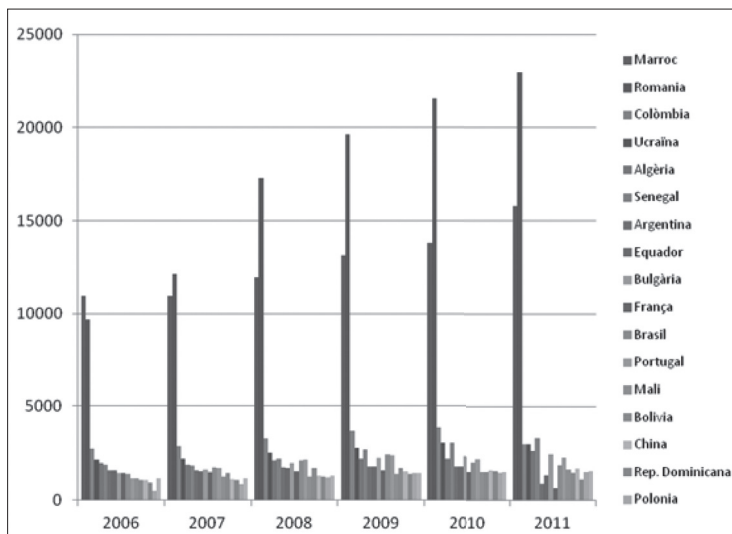
Al Camp de Tarragona trobem Marroc, Romania, Colòmbia, Itàlia, Argentina, Xina, Senegal, Equador, Brasil i Alemanya. Pel que fa l'àmbit de Ponent l'any 2011 estretes del padró continu, l'escenari apareix amb diferències força significatives a la resta de territoris. En el cas de Ponent trobem en primer lloc la població Romanesa, seguida de la Marroquí, la Senegalesa, Ucraïnesa, Colombiana, Algeriana, Búlgara, Xinesa, Brasileira i Maliense.

TAULA 8. PAÏSOS MÉS REPRESENTATS A LLEIDA PROVÍNCIA DE L'1 DE GENER DE 2006 A DESEMBRE DE 2011

Any	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	Marroc	Romania	10.974	Romania	12.126	Romania	17.298	Romania	19.618	Romania	21.585	Romania
1	Marroc	Romania	10.974	Romania	12.126	Romania	17.298	Romania	19.618	Romania	21.585	Romania
2	Romania	Marroc	9.685	Marroc	10.964	Marroc	11.939	Marroc	13.110	Marroc	13.819	Marroc
3	Colòmbia	Colòmbia	2.755	Colòmbia	2.860	Colòmbia	3.300	Colòmbia	3.678	Colòmbia	3.849	Senegal
4	Ucraïna	Ucraïna	2.170	Ucraïna	2.181	Ucraïna	2.515	Ucraïna	2.769	Senegal	3.062	Colòmbia
5	Algèria	Algèria	1.955	Algèria	1.883	Senegal	2.174	Senegal	2.692	Ucraïna	2.837	Ucraïna
6	Senegal	Senegal	1.877	Senegal	1.828	Portugal	2.139	Brasil	2.416	Bulgària	2.348	Algèria
7	Argentina	Brasil	1.573	Brasil	1.730	Brasil	2.094	Portugal	2.357	Portugal	2.215	Bulgària
8	Equador	Portugal	1.541	Portugal	1.708	Algèria	2.093	Bulgària	2.260	Algèria	2.207	Portugal
9	Bulgària	Bulgària	1.406	Bulgària	1.590	Bulgària	1.978	Algèria	2.202	Brasil	2.014	Brasil
10	França	Argentina	1.404	Argentina	1.583	Argentina	1.723	Equador	1.793	Argentina	1.774	Xina
11	Brasil	Equador	1.393	Equador	1.517	Bolívia	1.717	Argentina	1.778	Equador	1.774	Mali
12	Portugal	França	1.174	França	1.463	Equador	1.677	Bolívia	1.677	Xina	1.592	Polònia
13	Mali	Bolívia	1.169	Bolívia	1.439	França	1.521	França	1.543	Rep. Dominicana	1.555	Gàmbia
14	Bolívia	Mali	1.082	Mali	1.228	Xina	1.289	Xina	1.498	França	1.533	Bolívia
15	Xina	Rep. Dominicana	1.049	Rep. Dominicana	1.054	Mali	1.263	Polònia	1.411	Bolívia	1.530	Equador

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de INE 2005-2011.

GRÀFIC 5. PAÏSOS MÉS REPRESENTATS A LLEIDA PROVÍNCIA
DE L'1 DE GENER DE 2006 A DESEMBRE DE 2011

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de INE.

Es posa de manifest la importància que adquireixen els territoris i les seves possibilitats laborals a l'hora d'atreure un perfil de persones immigrades o altres. En el cas de Lleida el pes de l'agricultura esdevé una peça clau en aquest entramat que es pot constatar amb les dades ocupacionals dels darrers anys. Martínez i Villares a Izquierdo (2006:193) es referien a aquesta situació específica d'aquesta manera:

El lugar de residencia está muy condicionado por el mercado laboral. Empleo y hábitat están interrelacionados, por lo que es lógico que exista una distribución espacial de nacionalidades según los nichos laborales que a ellos están asociados. Barcelona es la más dinámica en el sector servicios y la construcción y por ello tiene una mayor concentración de personas procedentes de latinoamérica. Lleida por el contrario, es un espacio con mayores oportunidades para las personas que se ocupan de la agricultura. De ahí que el peso mayoritario sea el de los extranjeros africanos.

Si afegim a aquesta diferència específica de Ponent les principals procedències a les altres comarques de Lleida que queden fora de Ponent com l'Alt Pirineru i Aran, veiem com tampoc coincideixen les principals nacionalitats ja que trobem en primer lloc Romania, seguit de Portugal, Marroc, Bolívia, Colòmbia, Brasil, Bulgària, França, Equador i Algèria. A excepció de la població Romanesa, la resta es distribueix pel que fa a nombre i distribució de forma molt diferents que la de la resta de la província.

Es confirma per tant la tendència i especificitat a l'àmbit de Ponent de la població procedent d'Àfrica en general per sobre d'altres nacionalitats que han perdut un pes molt important com la població Sudamericana en el seu conjunt. En el cas de Ponent

desapareix dels primers deu llocs la representació de països comunitaris com França o Portugal a excepció dels de recent entrada com Romania i Bulgària. Aquestes dinàmiques tenen una explicació directament lligada a la realitat del mercat de treball a Lleida i també a factors relacionats amb les xarxes socials establertes històricament al territori. Martínez i Villares a Izquierdo (2006: 145) fan referència a aquesta mateixa circumstància de la següent manera:

Este tipo de vínculos es el relativo a las cadenas migratorias clásicas: una vez que los pioneros han emigrado, las redes se tejen progresivamente y retroalimentan la cadena migratoria. Incluso la existencia de estos nexos sociales puede llegar a pesar más que otros condicionantes macroestructurales, generando un tejido social que mantiene la atracción de población inmigrante aunque, las condiciones económicas no sean favorables.

2.2.4 Distribució de la població per nacionalitat i lloc de naixement per demarcacions territorials

La distribució de la població a les terres de Lleida segons nacionalitat i lloc de naixement ens apropa d'una forma encara més detallada de la distribució de les persones estrangeres al nostre territori.

Les poblacions triades per a fer aquesta comparativa i evolució han estat en primer lloc la Província de Lleida com a referència administrativa bàsica, en segon lloc l'àrea de Ponent com a segona referència territorial reconeguda del nostre territori, i finalment les diferents capitals de comarca més rellevants que són el municipi de Lleida (Segrià), Les Borges Blanques (Garrigues), Mollerussa (Pla d'Urgell), Balaguer (Noguera), Tàrraga (Urgell) i Cervera (Segarra) així com el municipi de Guissona pertanyent a la comarca de la Segarra, per la seva particularitat pel que fa el nombre de persones immigrades que hi resideixen.

De l'anàlisi de les dades podem observar que en el cas del territori de Ponent existeix una realitat molt semblant a la resta de territoris estudiats. En el cas de la província de Lleida en el seu conjunt trobem que el major nombre de persones, atenent a la població segons nacionalitat i lloc de naixement correspon a les nacionalitzades de països de la Resta de la Unió Europea, especialment Romania i Bulgària seguit de Polònia amb un augment molt significatiu que passa de 3.147 persones del 2005 a 32.358 del 2011. Aquesta dada contrasta amb la davallada que s'ha produït en el mateix període de persones classificades com a Resta d'Europa que ha passat d'11.612 al 2005 a 4.836 al 2011. Aquesta dada es correspon precisament a l'entrada dels diferents països Europeus a la Unió Europea durant aquests darrers anys, com Romania, Bulgària o Polònia que han deixat de comptabilitzar en una categoria per passar a fer-ho en una altra. El gruix de nacionalitats que resten en aquesta categoria de Resta d'Europa, trobem les persones bàsicament de nacionalitat Ucraïnesa i Russa que conformen un altre dels grans grups significatius del territori Lleidatà.

Quan prenem com a referència l'àmbit de Ponent, aquesta situació canvia i són les persones procedents de l'Àfrica en el seu conjunt les que estan més representades al territori. Amb dades de 2011 podem dir que les persones procedents del Senegal ja ocupen el tercer lloc del llistat. Val a dir que gairebé la totalitat de persones procedents de l'Àfrica de tota la província es concentren a Ponent, cosa que no succeeix amb la

mateixa proporcionalitat amb el cas de les persones de la Resta de la Unió Europea que també resideixen amb un nombre considerable a altres comarques no considerades àmbit de Ponent, com Alt Urgell i Aran. Amb les persones procedents d'Amèrica del Sud també es produeix una certa dispersió pel territori de la província, més ampli que l'àmbit de Ponent que també ha disminuït de forma substancial en els darrers anys a excepció de les persones d'origen colombià.

Per últim i per finalitzar aquesta primera diferenciació entre la província de Lleida i l'àmbit de Ponent cal remarcar la presència cada cop més representativa de persones procedents de països asiàtics concretament de la Xina que també han escollit l'àmbit de Ponent per a residir de forma estable.

La següent unitat d'anàlisi que cal comentar breument és la del municipi de Lleida donada la seva importància com a capital de la província i de la Comarca del Segrià, tanmateix concentra el 31,2% de la població total de tota la província, així com actua com a motor econòmic del que s'anomena la corona de Lleida. En el cas del municipi de Lleida trobem que les persones amb nacionalitats africanes són les més nombroses amb una diferència significativa sobre el segon col·lectiu corresponent a les persones nacionalitzades a la resta de la UE, inclús més amplia que en el cas de l'àmbit de Ponent. Això comporta una alta concentració de la població Africana a la ciutat, que arriba al 43% del total de l'àmbit de Ponent i un 39,2% del total de la província.

En tercer lloc cal destacar les persones procedents d'Amèrica del Sud però que en el seu conjunt no arriben al 50% del que representen les persones Africanes al municipi. Aquesta dada explica en certa mesura la menor visibilitat de les persones sud-americanes en detriment d'una sobre visibilitat de les persones Africanes, especialment les procedents de països subsaharians. Finalment dir que al municipi de Lleida es troba el 59,4% de les persones procedents d'Àsia de tota la província, especialment la comunitat Xinesa.

Aprofundint en aquestes dades i endinsant-nos en la realitat a nivell municipal de les capitals de comarca de l'àmbit de Ponent, trobem alguna dada realment significativa com el cas de Guissona. En primer lloc trobem les persones amb diferents nacionalitats de la Resta de la UE amb un augment molt destacable entre l'any 2005 i 2011 de 28 persones a 1.271. Aquest augment sobtat d'aquest perfil és compartit amb la mateixa intensitat per municipis com Mollerussa, Tàrraga i Balaguer. Paral·lelament també es manté en segon lloc la presència significativa de les persones amb nacionalitats de països de la Resta d'Europa, la qual cosa indica que la presència de persones amb nacionalitat Ucraïnesa o Russa són presents al municipi de Guissona. Aquesta presència de persones d'aquestes nacionalitats representen 1.129 persones, el 23,34% del total dels que viuen a tota la província de Lleida i concentrats al mateix temps en un municipi de 6.552 habitants.

A la resta de demarcacions i municipis la davallada és molt important en tots els altres casos especialment en el cas de Balaguer i Mollerussa respectivament, conseqüència del canvi en la situació jurídica i legal d'algunes d'aquestes persones i també conseqüència directa de la crisi de la construcció i les seves ramificacions que han portat en molts casos a la mobilitat geogràfica dins del territori o en alguns casos al retorn als països d'origen.

Seguint amb la Comarca de la Segarra, trobem Cervera que és la capital de la Comarca i que no comparteix amb el municipi de Guissona el perfil de la població nouvinguda. La realitat és força diferent ja que són les persones amb nacionalitats africanes les que es troben amb més nombre dins del municipi d'una forma continuada en el temps. En segon

lloc es troben les persones amb nacionalitats de països de la Resta de la UE i també han viscut la reducció progressiva de persones d'altres països de la resta d'Europa.

Pel que fa la resta de municipis com Balaguer, Mollerussa, Tàrraga, mantenen una dinàmica molt similar, amb una presència majoritària de persones procedents d'Àfrica en general i a poca distància les procedents de la resta de la UE, en tercer lloc les procedents de la Resta d'Europa que com ja hem comentat amb anterioritat han sofert una davallada molt destacable i finalment una presència significativa de les persones procedents d'Amèrica del Sud, que com ja hem comentat també anteriorment, es troben més disperses pel territori Lleidatà. Les Borges Blanques per la seva banda mantenen una certa dinàmica particular dins de l'àmbit de Ponent, amb una immigració procedent de la UE en primer lloc, seguit d'Àfrica i cal destacar la presència força significativa de persones d'Amèrica del Sud, seguint la distribució equilibrada abans esmentada pel territori.

Del conjunt de dades exposades es pot extreure la conclusió que Lleida en el seu conjunt i Ponent com a demarcació de referència s'ha anat convertint per diferents motius en lloc d'arribada i assentament d'una tipologia d'immigració que presenta a priori una sèrie de característiques culturals, habilitats, capacitats, experiències i expectatives molt diverses però al mateix temps que disten d'altres realitats veïnes i que caldrà anar descobrint a mesura que avancem en aquest estudi.

Cal dir també com ja exposàvem Mata, Domingo i Julià (2007:23) que:

L'activitat econòmica té molt a veure amb el repartiment de les persones estrangeres al territori. En principi resulta fàcil establir un paral·lelisme amb l'assentament de la població autòctona. Al llarg dels anys, la població s'ha anat concentrant en aquells municipis que han desenvolupat activitats econòmiques que han necessitat més mà d'obra, i al seu torn, la concentració d'habitants ha generat noves perspectives econòmiques. Però la mecanització de l'activitat agrícola i ramadera ha permès, si no ha provocat, un buidament, d'extenses àrees rurals que s'han envellit i, de totes maneres, necessiten mà d'obra en determinats moments de l'any. I com a conseqüència de la confluència d'aquests dos factors, és fàcil observar com en municipis envellits hi ha presència d'immigració estrangera.

Per finalitzar aquest apartat és interessant conèixer aquesta distribució territorial per nacionalitat i per sexe. Per a fer aquesta valoració podem observar la taula 9.

En aquest quadre es pot observar com la població amb nacionalitat espanyola s'ha mantingut molt estable en tots els casos pel que fa el nombre d'homes i de dones, durant els darrers sis anys. Com ja hem comentat en altres ocasions aquesta dinàmica respon al baix creixement de la població autòctona que s'està produint i consolidant al nostre territori. En la primera part de la taula (PLL) pel que fa a la província de Lleida s'ha de destacar l'augment de dones procedents d'Europa que gairebé s'ha triplicat en aquests sis anys al mateix temps que el nombre de dones Africanes gairebé s'han duplicat en el mateix període. En cap cas les dones han superat el nombre d'homes encara que en el cas de les persones procedents d'Europa, la xifra entre homes i dones s'ha apropat de forma progressiva amb els anys fins arribar a 19.490 homes per 17.704 dones l'any 2011. En el cas de les persones procedents d'Àfrica la diferència entre homes i dones és molt més àmplia essent gairebé el doble la d'homes 19.958 que la de dones 10.024. Aquesta diferència ens indica dos modalitats de procés migratori diferenciades entre les persones procedents d'Àfrica i les procedents d'Europa.

TAULA 9. COMPARATIVA DE LES DADES DE L'ANY 2005 I DE L'ANY 2011 SEGONS NACIONALITAT I PER LES DEMARCACIONS TERRITORIALS PLANTEJADES A L'ESTUDI. FONT: ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR D'IDSCAT

NACIONALITAT	Anys	Espanyola		Europa ¹²		Àfrica		Amèrica central i del nord		Amèrica del sud		Àsia i Oceania		Total
		Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Lleida Província (PLL)	2005	176.085	178.210	8.275	6.484	14.440	5.343	547	809	3.662	4.504	669	471	399.499
	2011	179.376	181.170	19.490	17.704	19.958	10.024	781	1.121	4.534	5.837	1.609	1.064	442.668
Àmbit de Ponent (AP)	2005	143.934	147.369	6.737	5.298	13.249	4.794	441	626	2.726	3.492	612	434	329.712
	2011	146.425	149.672	16.037	14.870	18.130	8.989	609	869	3.489	4.457	1.500	975	366.022
Lleida municipi	2005	52.695	56.608	1.845	1.659	5.168	1.922	260	360	1.522	2.151	306	213	124.709
	2011	52.213	56.868	5.257	5.260	7.803	3.793	410	547	1.961	2.691	1.008	605	138.416
Tarrega	2005	6.065	6.373	398	300	762	371	64	73	162	174	44	20	14.806
	2011	6.361	6.672	979	874	999	644	62	80	187	217	29	25	17.129
Mollerussa	2005	4.792	4.849	309	260	767	358	6	14	222	194	34	24	11.829
	2011	5.137	5.213	913	835	1.185	707	9	18	279	276	75	58	14.705
Cervera	2005	3.420	3.726	255	174	867	262	22	23	64	95	31	13	8.952
	2011	3.558	3.694	381	324	722	439	21	35	70	79	40	27	9.390
Balaguer	2005	6.318	6.729	448	366	758	328	15	14	107	143	40	15	15.281
	2011	6.313	6.656	877	777	1.205	614	11	15	135	136	86	52	16.877
Les Borges Blanques	2005	2.567	2.556	122	103	80	25	1	2	28	33	1	1	5.519
	2011	2.613	2.588	233	228	180	97	0	3	40	33	12	7	6.034
Guissona	2005	1.632	1.617	722	442	254	109	17	17	25	39	0	0	4.874
	2011	1.623	1.650	1.319	1.081	445	229	9	16	83	74	6	7	6.542

¹² En aquest quadre hem agrupat les persones d'Europa independentment de si són de la Unió europea o de la resta d'Europa. Aquesta dada ja s'ha explicat que ha sofert un canvi molt important des del moment que les persones procedents de Romania, Bulgària o Polònia van passar a formar part de la unió Europea. En aquest cas ens centrarem en la variable sexe i territori de forma més específica. Com ja hem avançat a l'inici de l'estudi la variable sexe s'ha de considerar fonamental des d'una vessant demogràfica per a poder comprendre la perspectiva de gènere del fenomen migratori pel que fa els recorreguts i projectes migratoris que es produeixen.

La primera dada a tenir en compte atenent a la variable sexe, la trobem en el fet que així com el nombre d'homes procedents d'Àfrica es situa lleugerament per sobre dels procedents d'Europa a la província de Lleida i a Ponent, el nombre de dones procedents d'Europa ha augmentat de forma molt significativa amb els darrers sis anys i es situa en el cas de Ponent en 14.870 dones procedents d'Europa per 8.989 procedents d'Àfrica.

D'altra banda cal destacar l'augment més moderat de persones procedents d'Amèrica del nord i central i del Sud, amb la diferència destacable en relació als casos anteriors pel que fa la major presència femenina en els dos casos per sobre de la masculina. Es produeix una major feminització en el conjunt del fenomen migratori essent més significatiu el procedent d'Amèrica tenint en compte el significat que pren el fet que siguin més dones que homes les que emprenen i assumeixen el projecte migratori.

En la segona línia del quadre (AP), fent referència a l'àmbit de Ponent les dades es reproduïxen de la mateixa forma que a la província de Lleida. Es dona un lleuger descens del pes que suposa la població amb nacionalitat Europea tant en el cas dels homes com de les dones, situació que no es dona en la mateixa mesura en el cas de les persones procedent d'Àfrica que es concentren en major mesura a Ponent i de forma més significativa les dones que suposen 8.989 sobre 10.024 de tota la província, és a dir un 89,7%. En el cas de les dones procedents d'Europa es redueix fins al 84% del total.

Pel que fa a la distribució d'aquestes persones pel territori de Ponent atenent als diferents municipis estudiats, trobem dades molt significatives que ens indiquen de quina forma s'estan assentant aquests fluxos migratoris al nostre territori amb el pas dels anys. D'una banda trobem que el major nombre de persones immigrades correspon al col·lectiu Africà que s'ubica al municipi de Lleida amb un total de 7.803 homes que representen un 43,03% del total d'homes Africans a Ponent, i en segon lloc el col·lectiu de dones Europees que també s'ubiquen al municipi de Lleida amb un total de 5.260 dones que representen un 35,37% del total de dones Europees a l'àmbit de Ponent.

El tercer grup de persones significatives a destacar, es troba també al municipi de Lleida i correspon als homes procedents d'Europa amb un total de 5.257 homes l'any 2.011 i que suposen un 32,7% del total d'homes Europeus de Ponent. Aquesta aproximació gairebé correlativa entre homes i dones procedents d'Europa al mateix municipi ens indica que es tracta en molts casos de matrimonis i parelles que durant aquests anys han iniciat el seu projecte migratori i que amb el pas dels anys han agrupat a la família o en alguns casos han realitzat reagrupaments familiars en el cas de les persones extracomunitàries.

El quart grup que cal destacar pel que fa la distribució territorial de la població immigrada el trobem en les dones Africanes que es situen també al municipi de Lleida amb un total de 3.793 dones sobre un total de 8.989 representant un 42,2% del total de les dones africanes de Ponent.

Aquesta diferència entre homes i dones també ens indica les majors dificultats que han tingut amb el pas dels anys les persones Africanes per a realitzar processos de reagrupament familiar i al mateix ens recorda el nombre important d'homes, sobretot d'origen subsaharià que han arribat sols dels seus països d'origen i que no tenen previst en el seu projecte migratori, realitzar un reagrupament familiar a curt termini.

La següent dada destacable correspon a les dones procedents d'Amèrica dels Sud que amb un total de 2.691 persones, es troben ubicades al municipi de Lleida i que suposen un 60,37% del total de Ponent. Paral·lelament trobem molt per sota 1.961 homes també al municipi de Lleida procedents d'Amèrica del Sud. Aquesta dada contrasta amb les dues anteriors pel que fa a la proporcionalitat entre homes i dones. Aquesta dada ens posa de manifest l'augment de la immigració femenina de forma individual per sobre de la masculina en la persones llatinoamericanes. Trobem doncs una altra modalitat migratòria específica que molts estudis han tractat de forma diferenciada per les seves característiques.

La següent dada a destacar correspon als homes Europeus instal·lats a Guissona amb un total de 1.319 que donen resposta a la realitat del teixit empresarial del territori i que es complementa amb la presència de 1.081 dones. La resta de persones procedents d'Europa es distribueixen pel territori de Ponent d'una forma més dispersa que les persones procedents d'Àfrica. Cal afegir que és el col·lectiu de dones procedents d'Europa el que més dispers es troba pel territori tenint en compte que com hem avançat a anteriorment només un 35,37 resideixen al municipi de Lleida.

En el cas de les dones i dels homes Africans la dispersió és menor que en el cas de les persones procedents d'Europa i sembla que existeixen zones més específiques d'instal·lació com són Balaguer amb 1.205 homes, Mollerussa amb 1.185 i Tàrraga amb 999. És important destacar que del total de dones que resideixen a l'àmbit de Ponent procedents d'Àfrica el 72,56% ho fan a les poblacions de referència d'aquest estudi així com el 69,16% dels homes, al seu torn en el cas de les dones Europees en aquestes poblacions trobem un 63,07% del total i en el cas dels homes un 62,1%. Podem observar per tant una major dispersió de les persones procedents d'Europa pel territori, que en el cas de les persones Africanes.

Per finalitzar i per visualitzar de forma més concreta aquesta distribució territorial i atenent al país específic de procedència i la variable sexe, hem elaborat aquesta taula.

TAULA 10. DISTRIBUCIÓ PER SEXE I NACIONALITATS MÉS IMPORTANTS
I SEGONS LES COMARQUES QUE CONFORMEN L'ÀMBIT DE PONENT

	Anys	Nacionalitat espanyola	Nacionalitat estrangera	Països més representats	Total	Homes	Dones
Segrià	2005	163.505	20.449	Romania	11.212	5.743	5.469
	2011	168.585	41.268	Marroc	7.303	4.399	2.904
				Algèria	1.833	1.291	512
				Colòmbia	1.538	706	882
				Senegal	1.531	1.246	285
Urgell	2005	29.730	4.387	Marroc	2.184	1.298	886
	2011	30.197	7.052	Romania	1.925	1.054	871
				Ucraïna	471	244	227
				Senegal	335	298	47

				República de Guinea	227	155	72
Segarra	2005	17.076	3.920	Romania	1.763	950	813
	2011	17.078	6.225	Ucraïna	1.358	745	613
				Marroc	872	491	381
				Senegal	503	332	171
				Bulgària	273	140	133
Pla d'Urgell	2005	28.932	4.173	Romania	2.588	1.356	1.232
	2011	29.972	7.324	Marroc	1.842	1.070	772
				Senegal	499	398	101
				Polònia	339	155	184
				Colòmbia	303	142	161
Noguera	2005	33.756	5.809	Romania	2.363	1.245	1.118
	2011	33.280	7.266	Marroc	1.541	873	668
				Senegal	517	456	61
				Bulgària	363	207	156
				Brasil	275	126	149
Garrigues	2005	18.303	1.671	Romania	1.377	779	598
	2011	17.806	2.746	Marroc	557	343	214
				Gàmbia	100	93	7
				Bulgària	94	56	38
				Xina	78	39	39

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la direcció general per a la immigració. Departament de Benestar i família de la Generalitat de Catalunya.

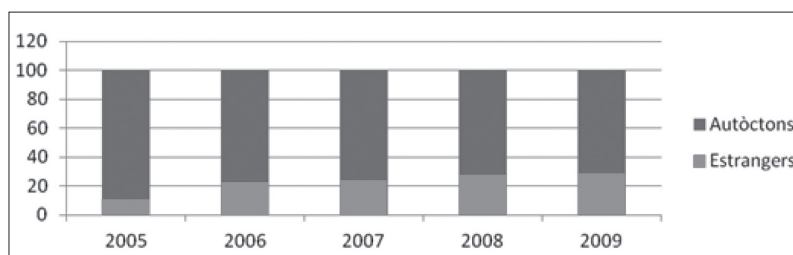
En aquesta taula podem observar, d'una banda el creixement poblacional que s'ha produït des de l'any 2005 al 2011 i podem comprovar la tendència al creixement gairebé nul en tots els casos i fins i tot un decreixement en el cas específic de La Noguera i de Les Garrigues pel que fa la població de nacionalitat espanyola. En contraposició es pot observar el creixement la població amb nacionalitat estrangera en tots els casos i que en el cas de la comarca del Segrià, la població s'ha vist duplicada en aquest període.

D'altra banda podem observar de forma més detallada la procedència de les persones immigrades per la seva nacionalitat específica. La distribució territorial es reproduceix a nivell comarcal de forma paral·lela als municipis de referència però es pot comprovar una certa especialització a cada territori depenent de les xarxes migratòries existents a cada territori i del tipus de teixit empresarial que es pot trobar a cada comarca.

2.2.5 La nupcialitat i la natalitat de la població estrangera

Per finalitzar aquest apartat referent a la població afegirem dues dades que van associades al concepte d'integració. D'una banda els matrimonis mixtes entre parelles formades per una persona autòctona i una estrangera. En aquest cas a Lleida s'ha produït un augment d'aquests matrimonis mixtes que han passat de 177 l'any 2005 a 411 l'any 2010, suposant un 28,7% del total de matrimonis de l'any 2010. Com diu Izquierdo (2006:58) "es esta imbricación de la inmigración con la población de acogida la mejor prueba de su integración, aunque no pueda cuantificarse su aporte en toda su amplitud".

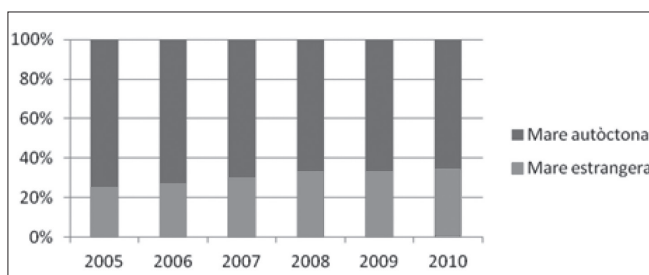
GRÀFIC 6. MATRIMONIS MIXTES EN RELACIÓ AL TOTAL DE MATRIMONIS A LLEIDA PROVÍNCIA

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE.

D'altra banda els naixements de fills i filles de mares estrangeres, també s'han de considerar dades rellevants pel que fa la futura integració i composició de la població.

GRÀFIC 7. NAIXEMENTS DE MARE ESTRANGERA RESPECTE ALS NASCUTS DE PARES AUTÒCTONS

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE.

En aquest sentit a Lleida província s'ha produït un increment substancial de nombre de naixements de mare estrangera que l'any 2010 va suposar un 34,64% del total dels nascuts a la província de Lleida.

TAULA 11. TAXES DE NATALITAT A CATALUNYA I LLEIDA

Anys	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Taxa natalitat Catalunya	11,4	11,53	11,65	12,11	11,4	11,18
Taxa natalitat estrangers Catalunya	2,37	2,6	2,99	3,41	3,27	3,25
Taxa natalitat Lleida	10,7	10,74	11	12,16	11,4	10,99
Taxa natalitat estrangers Lleida	2,7	2,9	3,38	4,1	3,8	3,8

Font: Elaboració pròpia a partir de l'INE.

Com diu Izquierdo (2003:166) “en valores porcentuales el peso de los nacimientos extranjeros en el total provincial tiene mucho que ver con la tasa de natalidad de la provincia en cuestión. De manera que cuanto menor sea la natalidad en ese enclave geográfico mayor relieve alcanzará el aporte natalicio de los inmigrantes”.

La taxa de natalitat de Lleida 10,99% podem veure que està un punt per sota de la de Catalunya 11,18% i s'ha de considerar una taxa relativament baixa i que al mateix temps el pes específic dels naixements de mare estrangera 3,8% està equilibrant el nombre de naixements a Lleida.

2.3 Població estrangera segons permisos de residència

Un aspecte cabdal que també cal tenir en compte quan parlem de la immigració i les seves particularitats o especificitats, fa referència al marc legislatiu i jurídic que regula la seva situació al nostre territori.

Sobre aquesta situació específica que viuen i pateixen les persones immigrades, es plantegen grans interrogants que sembla clar que no s'acaben de resoldre i que situen a les persones nouvingudes en una realitat complexa al mateix temps que difícil. Aquest marc en el que transiten les persones immigrades pot esdevenir un factor de discriminació i d'exclusió. Tal com ho planteja Cachón (2009:161) de forma clara i sense matisos sota el títol de “Marco institucional discriminatorio para los inmigrantes” i que convida a la reflexió:

El marco institucional discriminatorio está formado por todos los elementos normativos específicos, por las reglas que afectan a los inmigrantes, sea en las políticas de inmigración o de integración de/con los inmigrantes, o sea en las políticas generales que, y sus diversas variantes especialmente variantes referidas a diferentes colectivos que contribuyen a la construcción institucional de realidades diferenciadas. Las reglas del marco discriminatorio definen los campos de posibilidades de los trabajadores inmigrantes, del espacio social (laboral) donde pueden instalarse y circular. Definen categorías de residentes en situación legal y, por consiguiente, definen a otros como irregulares. Definen negativamente los campos de (no) posibilidades al establecer espacios absolutos de exclusión donde los inmigrantes no pueden entrar, sea en términos sectoriales, ocupacionales o territoriales. Lo definen también en términos negativos al

utilizar el concepto de «situación nacional de empleo» como elemento definitorio de las necesidades de mano de obra extranjera. Lo definen positivamente imponiendo ciertos sectores/ ocupaciones/territorios como las vías de entrada comunes para (y en consecuencia de) los inmigrantes. A veces esta definición positiva viene completada con reglas diferentes, con vías diferenciadas para varones y mujeres, o con reglas de preferencia para colectivos de distinto origen nacional o de diferente nivel social (de cualificación). Con lo cual las políticas de inmigración acentúan la segregación social (de clase), por género y por origen étnico (o nacional).

Tenint en compte aquesta premisa que l'autor ens aporta i seguint l'anàlisi de la legislació que regula la situació de les persones immigrades i estrangeres al nostre territori, podem dir que el marc legislatiu vigent constreny la realitat de la vida quotidiana de les persones nouvingudes i per tant la seva integració social i laboral. Més enllà de les lleis, seran les experiències viscudes per part de les persones immigrades i des del món empresarial les que ens il·lustraran en aquest estudi, l'afirmació de l'autor.

Cal fer també un breu incís sobre dos fites importants dels darrers anys que han tingut una incidència notable en la realitat que es dona a l'actualitat pel que fa el nombre de persones residents a Espanya, Catalunya i també a l'àmbit de Ponent.

- Nou reglament d'estrangeria 2004- RD 2.393/2004, 30.12 (Reglament). OR. PRE./140/2005, 2.2. Les condicions que s'havien de produir per a aquesta regularització anomenada com "normalització": Trobar-se a Espanya abans del 7 d'agost de 2004 i empresari (al dia de les seves obligacions tributàries i de Seguretat Social) presenta la sol·licitud de normalització del treball després de signar un precontracte laboral amb el treballador i després el dóna d'alta a la Seguretat social. L'excepció es produïa en el cas de les persones que treballaven en el servei domèstic que presentaven elles mateixes la sol·licitud.
- Les dos ampliacions de la Unió Europea: la de l'1 de maig de 2004 a la que es van incorporar 10 nous estats membres d'Europa de l'Est i del Sud i la d'1 de gener de 2006 a partir de la qual es van incorporar països molt significatius com Romania, Bulgària.

Aquestes dues qüestions cal tenir-les en compte ja que tant una com l'altra van suposar canvis en la situació legal i jurídica de persones que es van poder beneficiar d'aquestes circumstàncies i que per tant van passar a situacions noves. En el primer cas de la irregularitat a la regularització i en el segon cas d'estar fora de la Unió Europea a formar-ne part, amb els beneficis que això els va comportar com a ciutadans de la Unió.

2.3.1 Estrangers amb certificat de registre o targeta de residència en vigor.

És important saber en quina situació es troben les persones nouvingudes al nostre territori i per tant saber no només el nombre de persones residents de forma regular sinó també quin és el règim en el que es troben i la distribució per sexes d'aquestes persones.

TAULA 12. ESTRANGERS AMB CERTIFICAT DE REGISTRES O TARGETA
DE RESIDÈNCIA EN VIGOR PER TIPUS DE RÈGIM I SEXE

Anys	Territori	Règim general	Homes	Dones	Règim comunitari	Homes	Dones	Total
2005	Cat	459.624	281.493	203.299	116.619	58.182	60.559	576.243
	Lleida	37.885	25.024	13.234	3.361	1.504	1.965	41.246
2006	Cat	506.693	293.257	213.436	136.025	66.582	69.443	642.829
	Lleida	41.474	26.707	14.767	4.684	2.091	2.593	46.164
2007	Cat	621.670	355.711	265.886	238.905	122.888	115.994	860.575
	Lleida	41.478	26.804	15.276	4.686	7.901	7.330	57.316
2008	Cat	655.327	535.122	286.336	319.416	367.789	151.715	974.743
	Lleida	39.912	25.085	14.724	26.834	14.374	12.430	66.746
2009	Cat	711.062	394.937	314.875	350.017	183.212	166.434	1.061.079
	Lleida	40.586	24.987	15.495	30.588	16.128	14.430	71.174
2010	Cat	706.92	388.973	317.309	385.151	201.669	183.482	1.091.443
	Lleida	42.894	26.139	16.755	34.982	18.448	16.534	77.876

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de (INE).

En aquesta taula es pot veure l'evolució en els darrers anys de les persones amb permís de residència a Catalunya i Lleida. Pel que fa el nombre total de permisos independentment del règim al que estiguin adscrits, s'ha produït un augment que es duplica en el cas de Catalunya en cinc anys. En el cas de Lleida l'augment és molt important però sense arribar al nivell de creixement de Catalunya.

En els dos casos el nombre d'homes supera el de les dones quan es tracta de les persones que estan registrades al règim general¹³. La diferència disminueix de forma progressiva

¹³ Aquest règim està regulat per la LEY ORGÁNICA 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. Aquesta llei està en l'actualitat regulada pel REAL DECRETO 2393/2004, de 30 de diciembre, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. Les característiques més significatives d'aquesta llei tenen a veure amb el que s'anomena "La situación nacional de la ocupación" i que fa referència a que es pugui contractar a persones estrangeres si l'ocupació està inclosa en el catàleg d'ocupacions de difícil cobertura que elabora el Servei Públic d'ocupació estatal d'acord amb les informacions dels serveis d'ocupació de les comunitats autònomes, prèvia consulta amb la Comissió laboral tripartita d'immigració (...) el que vol dir que s'acredita la la dificultat de contractació del lloc de treball. (...) pel que fa l'autorització administrativa per treballar l'ha d'obtenir tota persona estrangera no comunitària major de 16 anys que desitgi exercir una activitat lucrativa, laboral o professional, per compte propi o aliè, en el territori Espanyol. Existeixen quatre supòsits de residència temporal i treball: 1.Residència temporal i treball per compte d'altri. 2.Residència tem-

amb el pas dels anys, encara que l'any 2008 aquesta diferència va augmentar de forma substancial en el conjunt de Catalunya a favor dels homes, equilibrant-se en anys posteriors. En el cas de Lleida però cal dir que les diferències entre homes i dones es mantenen més constants i més amples proporcionalment que en el cas de Catalunya.

Pel que fa el règim comunitari ¹⁴veiem com les diferències entre homes i dones es mantenen constants amb el temps a excepció de l'any 2008 que coincidint amb la dada referent al règim general, es va produir un augment molt significatiu de persones acollides a aquest règim. En el cas de Lleida aquest equilibri entre homes i dones es manté més constant amb el pas dels anys.

Per tipus de règim es pot observar com són les persones incloses en el règim general les més nombroses tant a Catalunya com a Lleida essent en el primer cas una constant que s'ha mantingut amb el pas dels anys amb una diferència molt substancial que ens els darrers anys es situa en gairebé el 50% de diferència entre un tipus de permís i l'altre. En el cas de Lleida aquesta diferència ha evolucionat amb els anys arribant a aproximar-se l'any 2010 en només 8.000 persones de diferència (42.894 règim general per 34.982 règim comunitari). Aquest augment és degut a l'augment de persones al règim comunitari que han passat de 3.361 a 34.982 al mateix temps que s'ha produït un augment més lent i progressiu de les persones al règim general passant de 37.885 a 42.894 en el mateix període.

Pel que fa el cas de Lleida la dada més significativa la trobem en l'augment del règim comunitari indistintament entre homes i dones que han augmentat de 1.504 a 18.448 en el cas dels homes i de 1.965 a 16.534 en el cas de les dones.

TAULA 13. PERSONES RESIDENTS A LLEIDA ACOLLIDES AL RÈGIM GENERAL PER TIPUS DE PERMÍS

Anys	Inicial		Primera renovació		Segona renovació		Permanent	
	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%
2005	11.288	29,5	10.550	27,57	6.961	18,19	9.109	23,81
2006	5.494	13,25	15.770	38,02	5.932	14,30	14.201	34,24
2007	5.324	9	11.381	20	7.249	12,65	17.893	31,22
2008	4.253	6	4.642	7	9.638	10,86	20.820	31,19
2009	3.650	5	3.811	5	7.034	9,88	25.544	35,89
2010	3.473	4,46	3.014	3,87	2.712	3,48	33.695	43,265

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de (INE).

poral i treball per compte d'altri de durada determinada. 3. Residència temporal i treball per compte propi. 4. Residència temporal i treball en el marc de prestacions de serveis transnacionals. Allepuz et alt (2009: 107-108).

¹⁴ Aquest règim està regulat pel "REAL DECRETO 240/2007, de 16 de febrero, sobre entrada, libre circulación y residencia en España de ciudadanos de los Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo". Afecta a aquelles persones que són membres de la Unió Europea i també a les parelles en cas de matrimoni, als descendents i als ascendents que estiguin al seu càrrec.

En aquesta taula es pot observar l'evolució del tipus de permís obtingut per les persones immigrades en els darrers anys, pel que fa les persones no comunitàries. Es produeix una evolució clara cap a l'estabilització dels permisos passant de ser més nombrosos els permisos inicials l'any 2005, coincidint amb la darrera regularització abans esmentada, fins a la xifra de 43% de permisos permanents l'any 2010. S'ha d'incidir en aquesta dada atenent a la significació que té pel que fa la previsió de futur i per comprendre que les persones que van arribar en un moment concret, de creixement econòmic, i que van obtenir el permís inicial a partir de la darrera regularització, són persones que s'han instal·lat al nostre territori de forma relativament recent i que per tant les seves dinàmiques i expectatives es troben encara en procés d'adaptació. Cal destacar també el nombre de permisos inicials concedits a Lleida l'any 2010 si tenim en compte que no existeix cap procés de regularització obert i que la via per assolir aquest tipus de permís a l'actualitat és a partir fonamentalment de l'arrelament i el reagrupament familiar.¹⁵

Per finalitzar aquest apartat és interessant poder dir quina és la procedència de les persones que han assolit aquests permisos de residència en aquest període.

¹⁵ Es pot considerar l'arrelament com la via de regularització individual permanent. L'arrelament en l'actualitat pot ser de tres tipus. Arrelament social o local, arrelament familiar i arrelament laboral. L'arrelament laboral exigeix un temps d'estada a Espanya de més de 2 anys (tant si s'ha estat regular o no) i haver tingut una relació laboral d'un any com a mínim que ha de ser acreditada per una resolució judicial o per una resolució de la inspecció de treball. L'arrelament familiar exigeix una estada a Espanya superior als tres anys, l'obtenció d'un contracte d'una durada mínima d'un any i tenir un vincle familiar directe amb altres estrangers residents legals, entenent com a tal només al cònjuge, ascendents o descendents directes (pares o fills). L'arrelament social o local comparteix algunes condicions amb l'arrelament familiar (tres anys de permanència, no tenir antecedents penals, contracte de treball per un any com a mínim) però té un element essencial diferent: un informe que acrediti la seva inserció social, emès per l'Ajuntament on tingui la seva residència habitual. Cachon (2009).

TAULA 14. ESTRANGERS AMB CERTIFICAT DE REGISTRES O TARGETA DE RESIDÈNCIA EN VIGOR PER CONTINENT DE PROCEDÈNCIA

Any	Territori	Europa Comunitària	Resta d'Europa	Àfrica	Iberoamèrica	Amèrica del Nord	Àsia	Oceania	Apàtrides y no consta
2005	Cat	77.486	49.705	209.049	197.844	2.908	66.190	270	184
	Lleida	1.957	10.453	20.291	7.581	43	1.397	1	9
2006	Cat	84.265	54.495	216.852	212.615	3.054	71.027	294	227
	Lleida	2.328	12.285	21.346	8.514	40	1.637	3	11
2007	Cat	26.093	23.938	258.958	222.542	1.836	87.906	134	263
	Lleida	5.587	3.603	23.151	7.907	10	1.819	0	7
2008	Cat	210.332	29.201	239.561	320.308	3.734	93.902	580	1.017
	Lleida	22.656	4.164	21.780	11.082	42	1.994	7	81
2009	Cat	229.163	31.514	253.839	342.724	4.058	104.256	646	1.085
	Lleida	26.027	4.156	21.962	11.010	33	2.123	9	87
2010	Cat	302.757	32.509	322.234	300.894	7.868	120.559	398	266
	Lleida	31.368	4.564	28.378	10.852	111	2.561	6	10

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de (INE).

En aquesta taula podem observar com a Catalunya s'ha produït un augment molt significatiu de les persones procedents de l'Europa comunitària. Les persones procedents d'Àfrica segueixen ocupant el primer lloc amb un augment progressiu molt semblant al de les persones d'iberoamèrica. L'augment de permisos a persones procedents d'Àsia també s'ha duplicat en cinc anys i els de la resta han disminuït progressivament amb els anys. En el cas de Lleida els permisos es distribueixen d'una forma similar encara que el primer lloc l'ocupen les persones de l'Europa comunitària que han augmentat de forma molt significativa la seva presència al nostre territori. En segon lloc es situen les persones procedents d'Àfrica que han mantingut una presència més estable en el temps així com les persones d'iberoamèrica que també han augmentat progressivament encara que amb uns nombres absoluts de menys de la meitat que les persones d'Àfrica, 10.852 per 28.378.

2.4 Dades ocupacionals a Catalunya i Lleida

Existeixen gran quantitat de dades referents a l'evolució de l'ocupació a Catalunya i els territoris que la componen, tanmateix la Generalitat a partir de l'observatori del treball emet informes de forma continuada sobre aquesta qüestió. Existeixen també altres fonts importants a nivell estatal com és "El observatorio permanente de la Inmigración" i a nivell local també trobem informes amb regularitat per part de la L'Ajuntament de Lleida a partir del butlletí socioeconòmic a Lleida municipi, entre d'altres fonts existents.

Nosaltres volem incidir en aspectes que posin de manifest l'evolució que s'ha produït a Lleida en els darrers anys, no sense fer referència en primer lloc a les dades que emmarquen la realitat catalana.

Creiem que per a iniciar aquesta anàlisi pot resultar molt clarificador començar exposant el que són a mena de síntesi les valoracions que feia l'observatori del treball en el seu darrer butlletí corresponent al tercer trimestre de 2011 i que resumien la realitat de Catalunya pel que fa el mercat de treball i la població estrangera a Catalunya.

QUADRE 6. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA, OCUPADA I ATURADA ESTRANGERA A CATALUNYA, EN COMPARACIÓ AMB EL TOTAL DE LA POBLACIÓ

L'activitat estrangera representa el 18,4% del total de població activa.
Respecte del tercer trimestre de 2011, la població activa estrangera es manté força estable, amb una reducció del 0,2% (1.500 persones menys). Aquesta reducció és exclusiva de les dones (-1,4%), ja que els homes tenen un lleuger creixement (+0,8%). La població nacional disminueix un 1,1%, un total de 34.900 persones.
Interanualment, la reducció de l'activitat afecta tant homes com dones (15.900 i 15.400 menys, respectivament). En termes relatius, el descens és superior en el cas de les dones, amb una reducció del 4,8% enfront del 3,9% en el cas dels homes. Quant a la població activa nacional, només es redueix un 0,2%.

Des del quart trimestre de 2010 s'observa una tendència decreixent de l'activitat estrangera, tot i que el quart trimestre de 2011 el descens ha estat menys acusat (1.500 persones menys enfront de les 12.500 menys d'un any enrere)
L'ocupació estrangera decreix un 2,5% respecte del trimestre anterior (11.200 persones menys), reducció similar a la de la població ocupada nacional (2,2%).
Interanualment, es produeix una davallada força intensa de l'ocupació estrangera (-14,2%; 72.000 persones menys), en comparació amb l'experimentada per la nacional (-2,1%; 54.700 menys). Per sexes, en el cas estranger l'ocupació femenina decreix més que la masculina (-16,2% i -12,4%, respectivament) mentre que en el cas nacional s'observa el contrari (-1,7% les dones i -2,4% els homes)
Aquest trimestre, el 33,7% de l'atur correspon a la població estrangera, similar a la proporció del trimestre anterior (33,9%).
Respecte del tercer trimestre, la població aturada nacional s'incrementa més que l'estrangera (+4,8% i +3,9%, respectivament), i en ambdós casos s'assoleix la xifra màxima d'atur del període analitzat (261.100 aturats/ades estrangers i 514.300 aturats/ades nacionals).
Per sexes, l'increment de l'atur és més important entre les dones, tant estrangeres (9%; 9.000 més) com nacionals (9,1%; 29.500 més). L'atur masculí, en canvi, s'incrementa un 0,9% respecte del trimestre anterior (+0,4% en el cas dels estrangers i +1,2% en el cas dels nacionals).
Interanualment, s'observa un creixement de l'atur encara més acusat, del 18,4% entre els estrangers/eres i del 10,3% entre els nacionals. Les dones, de nou, són les que registren un major increment. Així el creixement de l'atur femení duplica el del masculí (+26,8% i +13%, respectivament)

Les dades presentades per l'observatori pel que fa Catalunya ens situen en un escenari de crisi i retrocés clar pel que fa la situació de les persones immigrades a l'actualitat. Llegint i analitzant aquestes dades el pessimisme s'apodera de forma directa i clara de qualsevol llum d'esperança que pugui aparèixer a l'horitzó.

Aquestes dades que avui en dia tothom considera normals i inclús lògiques, pels temps que corren, no fa massa anys que s'exposaven en estudis i altres foros amb una connotació força diferent a l'actual. Quan es llegeix amb el pas del temps quina era la conjuntura en aquells moments es fa difícil d'imaginar que tant sols hagin passat sis anys d'aquestes valoracions que exposem a continuació.

Aquestes dades contrasten clarament entre altres fonts, amb les dades que es donaven a Catalunya en el període 2005-2006 que quedava recollit a Mata, Domingo i Julià (2007) de la següent manera:

La contractació de treballadors estrangers és un fet i ha esdevingut habitual en els darrers anys. Al conjunt de l'Estat Espanyol es va passar de 262.711 afiliats el 31 de desembre de 1998 a 1.803.323 el 30 d'abril de 2006, amb un increment del 686, 27% en aquest període, mentre que a Catalunya l'increment ha estat del 753,44% en el mateix període, passant de 56.266 estrangers a 423.932. A Catalunya el 31 de maig

de 2006 el conjunt d'altres laborals era de 3.352.563 persones, 423.932 eren d'origen estranger (el 12,64% del total).

Carrasco i García (2004) també recollien aquesta dinàmica exposant com l'Estat Espanyol va generar molta ocupació nova en el període 1997-2003 que va ser del voltant de tres milions i mig de nous llocs de treball assalariat. La població estrangera va presentar una variació percentual en la seva taxa d'ocupació d'un 650%. La província de Lleida mostrava l'any 2003 la major proporció de contractació a persones estrangeres amb una taxa de'un 26,4% del total.

Les característiques que emmarcaven el període 2005-2006 són fonamentals per entendre el gran canvi en el mercat de treball al qual podien accedir les persones immigrades en contraposició a les valoracions que s'han exposat referents a l'actualitat. En aquest sentit Allepuz et al (2009) aportaven també una anàlisi detallada i acurada del que es podia trobar en aquell context i que resumien en aquestes idees i dades clau:

QUADRE 7. DADES OCUPACIONALS A CATALUNYA ANYS 2005-2006

En el cas de Catalunya la població activa de l'any 2006 era un 18,3% superior a la del 2001. La població activa masculina superava la femenina. Tot i que el conjunt de la població el pes d'ambdós sexes estava força igualat, el procés de feminització de la població activa viscut en les darreres dècades era evident. L'aportació de la població activa catalana es situava prop del 20%, s'havia passat de 162.000 persones a 603.000, és a dir, en cinc anys la població activa estrangera havia suposat una aportació mitjana anual de prop de 100.000 persones al mercat de treball.
D'aquella població activa un 60% eren homes d'edats compreses entre els 25 i 44 anys.
La taxa d'activitat a Catalunya a l'any 2006 era al voltant del 62,2% i la taxa d'activitat de la població estrangera era del 80%.
La taxa d'ocupació l'any 2006 era del 58,1% amb un augment de cinc punts respecte del 2001.
En relació al pes de la població estrangera dins de la població ocupada, es va passar de representar el 3,5% l'any 1996 al 18,5% el 2006, en concordança a la dada de la població activa, on el pes de la població estrangera era prop del 20%. La importància de la població ocupada estrangera també es posava de manifest a través de la contractació de treballadors estrangers que l'any 2006 superava la dels treballadors autòctons.
Durant el període 2001-2006 es van crear 592,9 mil nous llocs de treball. L'ocupació només es va reduir al sector industrial, mentre que els sectors que van generar més ocupació van ser la construcció i els serveis. La construcció va esdevenir el motor de creació de llocs de treball amb un 46,2% dels nous llocs de treball. L'ocupació estrangera va suposar 101.000 llocs de treball dels 391.000 que es van crear al llarg d'aquell període.
Durant el període 2001-2006 es va produir un allargament de la jornada efectiva dels treballadors a temps complet, passant d'una mitjana de 39,7 hores setmanals l'any 2001 a 41,5 hores setmanals l'any 2006.

L'any 2006 es parlava de la dualitat del mercat de treball català, que es caracteritzava per un col·lectiu de treballadors amb feina estable i un segment d'ocupats amb formes de contractació més flexibles i més subjectes a variacions de la demanda del mercat. En aquest segment del mercat es trobaven sobrerrepresentats els treballadors estrangers pel que fa la contractació temporal representant el 18,5% de la població ocupada catalana però al mateix temps el 35,5% de la població contractada temporalment.

Pel que feia referència a l'afiliació a la Seguretat social, l'any 2006 Catalunya aglutinava el 22,7% de tots els afiliats estrangers de l'Estat Espanyol. Els col·lectius més representats per nacionalitat eren, en primer lloc els Marroquins, seguit dels equatorians i colombians i altres amb creixement com la Boliviana i els romanesos. Els pakistanesos i xinesos començaven a tenir un creixement elevat. Un 82,1% dels treballadors estrangers estaven afiliats al règim general de la seguretat social. La majoria treballant al sector serveis. Més del 50% dels contractes a homes eren amb la categoria laboral de peó. I en el cas de les dones el 30% corresponia al servei domèstic i personal de neteja d'edificis. Al mateix temps eren les ocupacions que tenien més augment de contractes.

Les activitats amb major presència de contractes amb estrangers eren l'agrari i els serveis domèstics a la llar.

A grans trets aquesta és la primera diferència clara i directa de les dues realitats que s'han produït i s'estan donant en aquests moments a Catalunya i que com hem comentat amb anterioritat són dos situacions gairebé oposades i que s'han encadenat en un període de temps molt curt. És evident que aquesta situació a nivell de Catalunya no deixa indiferent a Lleida, ans al contrari cal saber quina repercussió té i ha tingut aquesta situació i quina part li correspon a Ponent com a territori específic dins de Catalunya.

2.4.1 Evolució específica a Lleida

Seguint amb la valoració que es feia a partir d'estudis que coincideixen amb l'inici d'aquest període que ara volem comparar, ens referirem un altre cop a l'estudi de referència esmentat en varies ocasions i que ens serveixen de guia en molts moments d'aquest treball.

Segons Mata, Domingo, Julià (2007) destacaven un seguit d'aspectes que determinaven algunes especificitats del territori de Ponent.

QUADRE 8. SITUACIÓ OCUPACIONAL A PONENT L'ANY 2005

En el cas de Lleida la presència de la dona era menor que a Catalunya, i això podia ser degut a qüestions com la ruralitat de la província que podia influir en la tipologia de les feines i en uns salaris més baixos que al mateix temps dificulten assumir per exemple un reagrupament familiar. També pot tenir a veure amb l'origen de la immigració de Lleida, per exemple homes joves sols subsaharians, o també, característiques culturals que poden determinar dinàmiques familiars concretes a nivell laboral.

A Lleida el sector agrari és un dels motors d'ocupació i la contractació podia arribar a representar el 40% de la contractació a estrangers a les Garrigues, el 30% al Pla d'Urgell i al Segrià. En altres municipis com Guissona, la indústria agroalimentària ha esdevingut un motor econòmic molt important que ha generat taxes d'ocupació molt significatives pel conjunt del territori.
A Lleida el règim general és el més habitual seguit de l'agrari i amb poca incidència pel que fa els autònoms comparativament a les altres províncies catalanes.
En el cas de Lleida el nombre d'altres a la seguretat social era de 185.805 de les quals 28.344 eren d'origen estranger, representant un 15,25% d'estrangers afiliats a la seguretat social de la província. D'aquestes persones estrangeres afiliades el 27,16% eren dones, és a dir, una de cada quatre persones afiliades.
En el cas de Lleida s'identificaven fins a sis comarques que tenien una contractació d'estrangers superior al 30% del total dels contractes. L'increment de contractes a estrangers a Lleida va arribar al 384%.
En el cas de Lleida es detectava una temporalitat i precarietat de molts dels contractes que al mateix temps tenien una incidència clara en la qualitat del nivell d'inserció de les persones. Només en dos comarques els contractes indefinits a estrangers superaven el 10% del total, la Segarra i l'Alt Urgell. En el cas de les dones és constatava com a comarques com les Garrigues, l'Urgell i el Pla d'Urgell les contractacions femenines no arribaven al 25% del total de persones estrangeres contractades

En aquesta reflexió s'avançaven un ventall de qüestions que donaven al territori de Lleida una especificitat diferent a la de Catalunya, com ara la ruralitat, el pes de l'agricultura, la menor presència de dones, i ja s'apuntaven hipòtesis com la presència important de joves subsaharians sols que podien tenir un tipus de trets culturals i dinàmiques migratòries diferents a altres col·lectius d'altres procedències. Altres hipòtesis parlaven d'una alta temporalitat en els contractes i una precarietat important en certs treballs.

Aquestes dades inicials han evolucionat i han seguit el seu curs sense pausa i amb una rapidesa que cal tenir en compte i analitzar de forma pausada i ordenada. Creiem que és necessari exposar pas a pas, any a any, quines han estat les dades més rellevants que cal tenir en compte en aquesta anàlisi i comprendre d'aquesta manera l'evolució de la realitat.

L'evolució a Lleida província en xifres:

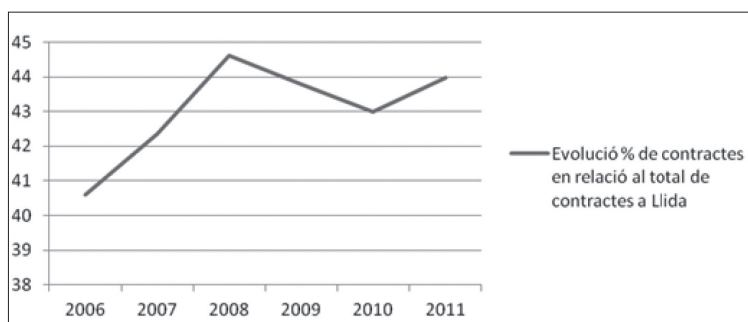
Per a analitzar aquesta evolució de l'ocupació en els darrers sis anys, ens fixarem en algunes dades bàsiques que ens aporten una visió general del que ha estat la dinàmica de l'ocupació a Lleida. D'una banda analitzarem l'evolució de la contractació de persones estrangeres a Lleida amb el pas dels anys i ho farem de forma comparativa amb el total de la població de la província de Lleida. La contractació ens indica l'activitat ocupacional total que s'ha donat durant un període determinat i ens mostra la intensitat en la contractació així com el tipus de contractació que es realitza. El tipus de contractació inclou també la durada i l'activitat concreta per a la qual s'ha contractat a les persones i la categoria laboral corresponent.

D'altra banda ens fixarem en les dades relatives a l'afiliació a la Seguretat social de les persones estrangeres en relació al total de la població. Aquesta afiliació ens indica l'aportació que les persones estrangeres fan a la Seguretat social en relació al total de la població, així com podem saber el tipus de règim en el que cotitzen i les activitats que realitzen.

Finalment ens fixarem en l'atur de les persones estrangeres en relació a l'atur de tota la població de Lleida per a conèixer quina ha estat l'evolució en aquests anys de crisi i de quina forma afecta a les persones nouvingudes.

Gràfiques de l'evolució de les dades d'ocupació

GRÀFIC 8. EVOLUCIÓ CONTRACTUAL DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA EN RELACIÓ AL TOTAL DE CONTRACTACIÓ A LLEIDA PROVÍNCIA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

En aquesta primera gràfica es pot observar l'evolució abans exposada de forma detallada per anys on es pot veure com la contractació de persones estrangeres ha tingut una trajectòria ascendent des de l'any 2006 coincidint amb l'onada de creixement que es va produir en aquells moments i que va tenir el punt més àlgid l'any 2008. Posteriorment es va produir una davallada fins a nivells anteriors però que en els darrers mesos s'ha recuperat lleugerament.

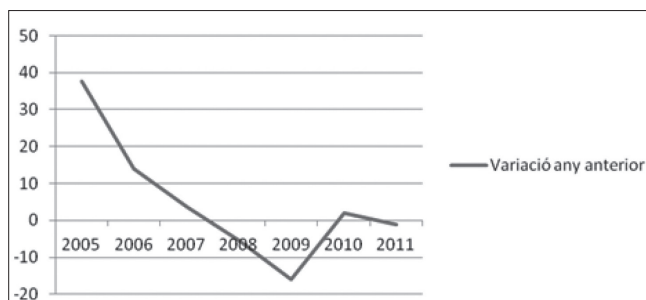
Podem veure com el percentatge de persones contractades estrangeres en relació a les autòctones manté un nivell en tots els casos per sobre del 40% del total, amb la qual cosa podem dir que el pes de la població estrangera en el cas de Lleida és molt important i significatiu.

L'any 2005 cal assenyalar que el 38,2% dels contractes a la demarcació de Lleida van estar formalitzats per estrangers. A Girona aquesta proporció se situava en el 29,4%; a Tarragona, en el 25,1%, i a Barcelona, en el 20,8%. Així doncs, Lleida era la demarcació catalana on la presència de treballadors estrangers era més elevada, superant en 15,2 punts la mitjana catalana (del 23%).

L'any 2010 La proporció de contractes signats el 2010 per estrangers/eres és del 26,3%, tot i que oscil·lava força segons la província. Lleida presentava el percentatge

més elevat (el 43,3%), seguida de Girona (el 30%), Tarragona (el 29,4%) i, per sota de la mitjana, Barcelona (el 24,1%).

GRÀFIC 9. VARIACIÓ CONTRACTES A PERSONES ESTRANGERES ANYS 2005-2011

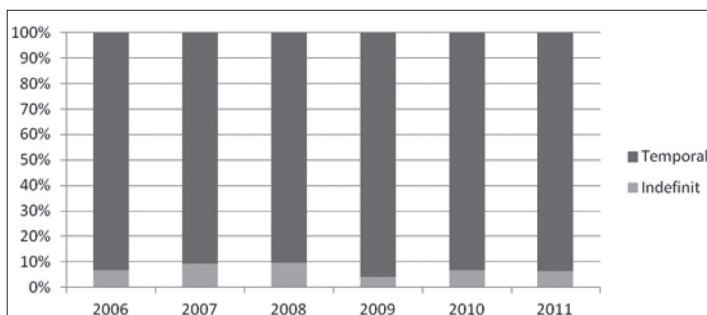

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

Si ens fixem en la variació de la contractació podem observar aquesta davallada progressiva des de l'any 2005 de contractes anualment i com l'any 2009 és l'any amb una major pèrdua de contractes de persones estrangeres arribant a una variació negativa de -15,9. L'any 2010 es tornen a recuperar dades positives però l'any 2011 ha tornat a tancar-se amb dades negatives amb una variació de -1,19%.

Aquests contractes com ja hem comentat detalladament són majoritàriament temporals essent la proporció d'indefinitos molt mínima. Aquesta dada s'ha mantingut estable durant tots aquests anys, amb un breu canvi l'any 2009 que va produir-se una davallada encara més alta dels contractes indefinits coincidint amb l'inici de la crisi.

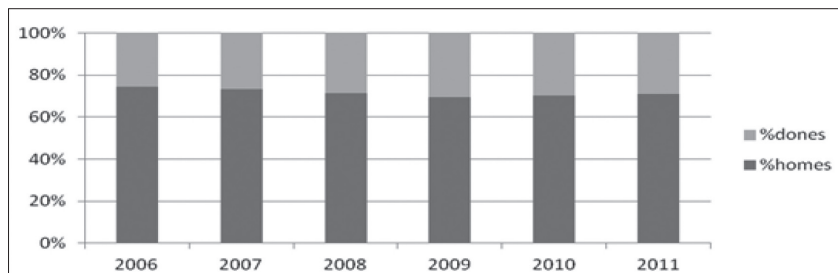
GRÀFIC 10. EVOLUCIÓ TIPUS DE CONTRACTE DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del observatorio permanente de la Inmigració. Anuario estadístico. Secretaría general de inmigración y emigración.

La temporalitat ha estat una constant en el tipus de contractació a Lleida que amb els anys s'ha consolidat com la tipologia habitual al territori pel que fa les persones immigrades contractades.

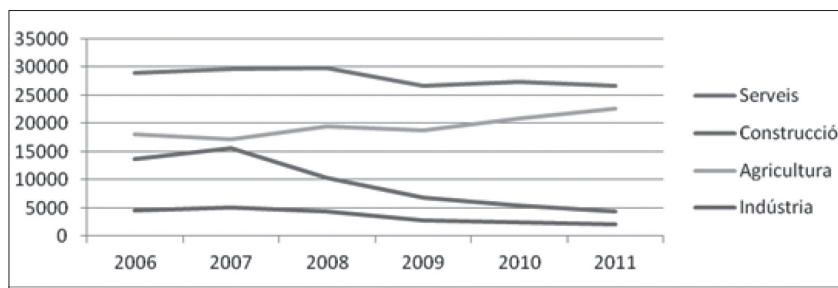
GRÀFIC 11. EVOLUCIÓ CONTRACTES A PERSONES ESTRANGERES PER SEXE 2005-2011

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del observatorio permanente de la Inmigración. Anuario estadístico. Secretaria general de inmigración y emigración.

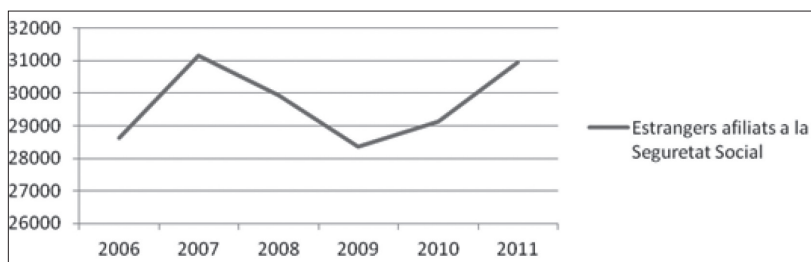
Si ens fixem en la variable sexe podem observar que existeix una tendència progressiva però lenta cap a l'augment de contractes a dones que l'any 2009 va arribar a suposar el 30% de contractes a dones i des d'aleshores fins l'actualitat es manté en el 29%.

GRÀFIC 12. EVOLUCIÓ DE LA CONTRACTACIÓ PER SECTORS D'ACTIVITAT

En aquesta gràfica es pot comprovar com la contractació ha sofert un canvi substancial en aquests cinc anys, degut a la davallada constant i progressiva de la contractació en el sector de la construcció que coincideix al mateix temps que augmenta la contractació a l'agricultura també d'una forma continuada coincidint amb la crisi econòmica. El sector serveis pateix una davallada lenta però continuada així com també ho fa el sector industrial.

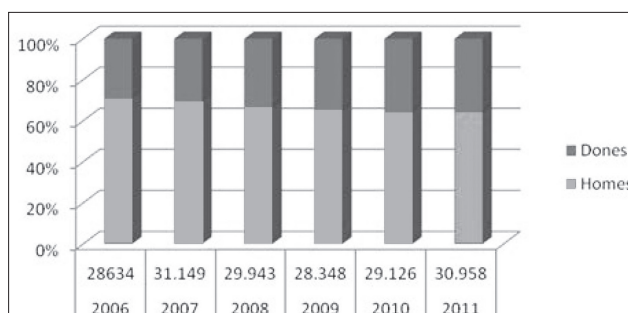
GRÀFIC 13. EVOLUCIÓ PERSONES ESTRANGERES AFILIADES A LA SEGURETAT SOCIAL

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

L'afiliació de persones estrangeres a la seguretat social ha patit també fluctuacions molt marcades que tenen el seu mínim coincidint amb l'aprofundiment de la crisi l'any 2009. L'any 2010 torna a ser un any de creixement que es manté en l'actualitat.

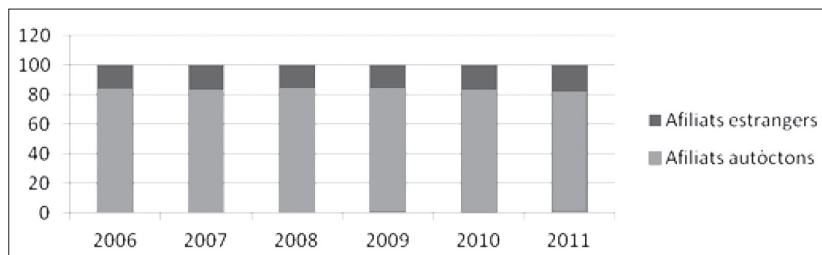
GRÀFIC 14. EVOLUCIÓ PERSONES ESTRANGERES AFILIADES A LA SEGURETAT SOCIAL PER SEXES

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

Per sexes es produeix un augment progressiu de l'afiliació femenina amb el pas dels anys que augmenta del 27% de l'any 2005 a gairebé el 36% respecte el total l'any 2011.

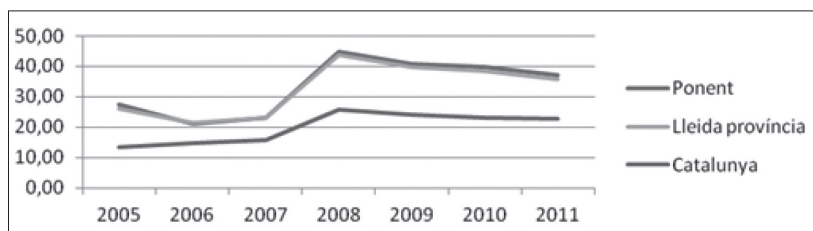
GRÀFIC 15. COMPARATIVA DE L'EVOLUCIÓ DE L'AFILIACIÓ
A LA SEGURETAT SOCIAL ENTRE PERSONES ESTRANGERES I AUTÒCTONES

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

El percentatge de persones estrangeres afiliades a la seguretat social es manté constant amb el pas dels anys suposant un 16-17% del total de la població afiliada. Aquestes dades contrasten amb el nombre de contractes que signen les persones immigrades en els diferents sectors. El gran nombre de contractes comparativament amb el nombre de persones afiliades ens indica la temporalitat d'aquets contractes i de forma indirecta la precarietat del tipus de treball que es realitza.

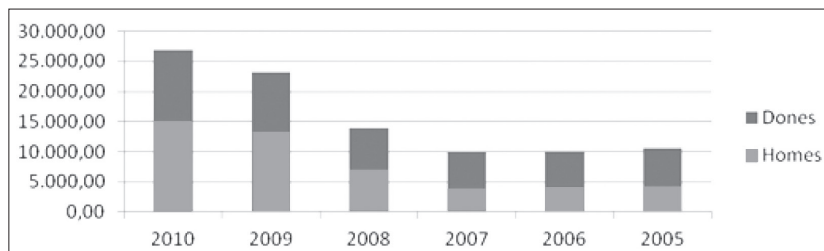
GRÀFIC 16. EVOLUCIÓ DE L'ATUR DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA PER TERRITORIS

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

Amb la crisi les persones immigrades han estat les primeres en rebre els seus efectes i l'atur registrat ens indica aquest grau d'afectació. L'atur ha augmentat de forma progressiva i de forma sobtada a Ponent i a Lleida amb una tendència similar i molt per sobre de la mitjana de Catalunya. L'any 2008 és l'any clau que ens indica l'agreujament de la crisi i des d'aleshores l'atur no ha deixat de situar-se per sobre del 35% en el cas de les persones immigrades al nostre territori.

GRÀFIC 17. EVOLUCIÓ DE L'ATUR PER SEXE A LLEIDA I PROVÍNCIA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'observatori del treball del Departament d'empresa i ocupació de la Generalitat de Catalunya.

L'atur s'ha anat feminitzant amb el pas dels anys fruit de la crisi i especialment per l'augment de la contractació a l'agricultura, més masculitzada en els darrers temps, així com la disminució progressiva de la indústria i el sector serveis.

El fet que siguin les dones les que entren en situació d'atur per sobre dels homes suposa una diferenciació d'altres indrets en els que és precisament l'ocupació femenina la que dona raó de la feminització de la immigració.

Resum de la situació a Lleida-Ponent

QUADRE 9. RESUM DE LA SITUACIÓ A LES TERRES DE PONENT

A NIVELL POBLACIONAL
L'augment de la població a Espanya ha estat superior al ritme que ho ha fet a Catalunya i a Lleida que s'han mantingut estables en els darrers sis anys amb augments poc significatius. Això confirma la tendència a l'estancament demogràfic de Catalunya i de Lleida, més significatiu que en el cas del conjunt de l'Estat Espanyol. Tot i així ha estat l'aportació de les persones nouvingudes la que ha mantingut aquest creixement i/o manteniment del creixement de la població en determinats territoris.
El percentatge de persones estrangeres a Catalunya ha augmentat d'11,42% de l'any 2005 al 15,73% de l'any 2011 suposant un increment del 4,31%. En el cas de Lleida aquest augment ha estat més important que en els altres casos passant de 11,30% inicial al 18,49% final amb una variació del 7,19% en sis anys
La concentració de la població estrangera de tota la província a la zona de ponent suposa l'any 2011 un 85,5% del total de la província de Lleida. Aquest percentatge de concentració no ha variat en els darrers sis anys de forma substancial.
La feminització de la immigració a les terres de Lleida es manté a l'actualitat per sota de la mitjana catalana (43% a Ponent per 46,34% a Catalunya), que ens indica les especificitats de la immigració al nostre territori. Aquesta feminització es consolida en el cas de les dones procedents de l'Est i de Sudamèrica.

Les persones procedents de Romania han superat a les procedents de Marroc i ho han fet amb un augment que pràcticament ha duplicat el nombre en aquest sis anys, de 9.685 a 23.000 persones, al mateix temps que les persones procedents del Marroc han augmentat de forma molt més lenta i amb una representació final de gairebé la meitat de la romanesa, de 10.974 a 15.808.

Un dels països que en el cas de Lleida presenta un augment més significatiu en aquest mateix període i que al mateix temps que produeix un impacte important en l'escenari migratori lleidatà és el de les persones Senegaleses. Que en aquest temps han gairebé duplicat la seva presència, passant de 1.877 persones a 3.313.

Quan prenem com a referència l'àmbit de Ponent són les persones procedents de l'Àfrica en el seu conjunt les que estan més representades al territori, en el cas de la província de Lleida són les procedents de la Unió Europea les més representades.

Cal remarcar la presència cada cop més representativa de persones procedents de països asiàtics concretament de la Xina que també han escollit les terres de Ponent per a residir de forma estable.

Es produeix una alta concentració de la població Africana a la ciutat de Lleida, que arriba al 43% del total de l'àmbit de Ponent i un 39,2% del total de la província. Al municipi de Lleida és on es concentren el percentatge més alt de dones subsaharianes així com dels homes subsaharians.

En el cas de Guissona entre l'any 2005 i 2011 han passat de 28 persones a 1.271 procedents de països de la Unió Europea. L'augment sobtat d'aquest perfil és compartit amb la mateixa intensitat per municipis com Mollerussa, Tàrraga i Balaguer. Paral·lelament també es manté en segon lloc la presència significativa de les persones amb nacionalitats de països de la Resta d'Europa, la qual cosa indica que la presència de persones amb nacionalitat Ucraïnesa o Russa són presents al municipi de Guissona. Aquesta presència de 1.055 persones d'aquestes nacionalitats representen el 22,6% del total dels que viuen a tota la província de Lleida i concentrats al mateix temps en un municipi de 6.267 habitants.

Pel que fa la resta de municipis com Balaguer, Mollerussa, Tàrraga, mantenen una dinàmica molt similar, amb una presència majoritària de persones procedents d'Àfrica en general i a poca distància les procedents de la resta de la UE, en tercer lloc les procedents de la Resta d'Europa que com ja hem comentat amb anterioritat han sofert una davallada molt destacable i finalment una presència significativa de les persones procedents d'Amèrica del Sud, que com ja hem comentat també anteriorment, es troben molt disperses pel territori lleidatà. Les Borges Blanques per la seva banda mantenen una certa dinàmica particular dins de l'àmbit de Ponent, amb una immigració procedent de la UE en primer lloc, seguit d'Àfrica i cal destacar la presència força significativa de persones d'Amèrica del Sud

Els matrimonis mixtes entre parelles formades per una persona autòctona i una estrangera. En aquest cas a Lleida s'ha produït un augment d'aquests matrimonis mixtes que han passat de 177 l'any 2005 a 411 l'any 2010, suposant un 28,7% del total de matrimonis de l'any 2010.

A Lleida província s'ha produït un increment substancial de nombre de naixements de mare estrangera que l'any 2010 va suposar un 34,64% del total dels nascuts a la província de Lleida.

La taxa de natalitat de Lleida 10,99% podem veure que està un punt per sota de la de Catalunya 11,18% i s'ha de considerar una taxa relativament baixa i que al mateix temps el pes específic dels naixements de mare estrangera 3,8% està equilibrant el nombre de naixements a Lleida.

A NIVELL DE PERMISOS DE RESIDÈNCIA

Per tipus de règim es pot observar com són les persones incloses en el règim general les més nombroses tant a Catalunya com a Lleida essent en el primer cas una constant que s'ha mantingut amb el pas dels anys amb una diferència molt substancial que ens els darrers anys es situa en gairebé el 50% de diferència entre un tipus de permís i l'altre. En el cas de Lleida aquesta diferència ha evolucionat amb els anys arribant a aproximar-se l'any 2010 en només 8.000 persones de diferència (42.894 règim general per 34.982 règim comunitari). Aquest augment és degut a l'augment de persones al règim comunitari que han passat de 3.361 a 34.982 al mateix temps que s'ha produït un augment més lent i progressiu de les persones al règim general passant de 37.885 a 42.894 en el mateix període.

Pel que fa el cas de Lleida la dada més significativa la trobem en l'augment del règim comunitari indistintament entre homes i dones que han augmentat de 1.504 a 18.448 en el cas dels homes i de 1.965 a 16.534 en el cas de les dones.

En aquest quadre es pot observar l'evolució del tipus de permís obtingut per les persones immigrades en els darrers anys, pel que fa les persones no comunitàries. Es produeix una evolució clara cap a l'estabilització dels permisos passant de ser més nombrosos els permisos inicials l'any 2005, coincidint amb la darrera regularització abans esmentada, fins a la xifra de 43% de permisos permanents l'any 2010

En el cas de Lleida els permisos es distribueixen d'una forma similar encara que el primer lloc l'ocupen les persones de l'Europa comunitària que han augmentat de forma molt significativa la seva presència al nostre territori. En segon lloc es situen les persones procedents d'Àfrica que han mantingut una presència més estable en el temps així com les persones d'iberoamèrica que també han augmentat progressivament encara que amb uns nombres absoluts de menys de la meitat que les persones d'Àfrica, 10.852 per 28.378.

A NIVELL DE DADES OCUPACIONALS

L'any 2005 cal assenyalar que el 38,2% dels contractes a la demarcació de Lleida van estar formalitzats per estrangers. A Girona aquesta proporció se situava en el 29,4%; a Tarragona, en el 25,1%, i a Barcelona, en el 20,8%. Així doncs, Lleida era la demarcació catalana on la presència de treballadors estrangers era més elevada, superant en 15,2 punts la mitjana catalana (del 23%).

L'any 2010 La proporció de contractes signats el 2010 per estrangers/eres és del 26,3%, tot i que oscil·lava força segons la província. Lleida presentava el percentatge més elevat (el 43,3%), seguida de Girona (el 30%), Tarragona (el 29,4%) i, per sota de la mitjana, Barcelona (el 24,1%).

La contractació ha sofert un canvi substancial en aquests sis anys, degut a la devallada constant i progressiva de la contractació en el sector de la construcció que coincideix al mateix temps que augmenta la contractació a l'agricultura també d'una forma continuada coincidint amb la crisi econòmica

Segons la variable sexe podem observar que existeix una tendència progressiva però lenta cap a l'augment de contractes a dones que l'any 2009 va arribar a suposar el 30% de contractes a dones i des d'aleshores fins l'actualitat es manté en el 29%.

El percentatge de persones estrangeres afiliades a la seguretat social es manté constant amb el pas dels anys suposant un 16-17% del total de la població afiliada. Aquestes dades contrasten amb el nombre de contractes que signen les persones immigrades en els diferents sectors

Per sexes es produeix un augment progressiu de l'afiliació femenina amb el pas dels anys que augmenta del 27% de l'any 2005 a gairebé el 36% respecte el total l'any 2011

L'atur ha augmentat de forma progressiva i de forma sobtada a Ponent i a Lleida amb una tendència similar i molt per sobre de la mitjana de Catalunya. L'any 2008 és l'any clau que ens indica l'agreujament de la crisi i des d'aleshores l'atur no ha deixat de situar-se per sobre del 35% en el cas de les persones immigrades al nostre territori.

L'atur s'ha anat feminitzant amb el pas dels anys fruit de la crisi i especialment per l'augment de la contratació a l'agricultura, més masculinitzada en els darrers temps, així com la disminució progressiva de la indústria i el sector serveis.

Capítol 3

Anàlisi dels discursos dels empresaris

L'objectiu era posar de manifest quina era la visió que tenia i mantenia l'empresari-at, i per tant les empreses en relació a la inserció sociolaboral de les persones immigrades en un territori concret i en dos períodes històrics diferents. Com planteja Cachon (2009), el mercat laboral s'ha de veure com un camp en el sentit que li dóna Bordieu, compost per un conjunt d'agents que es relacionen i interactuen de forma dinàmica. Un d'aquests agents és l'empresa i, per tant, depenent dels seu pes i de la seva dinàmica establerta, influirà d'una forma o d'una altra en el camp mercat de treball i en definitiva en el tipus d'inserció sociolaboral que puguin assolir les persones immigrades.

Les persones entrevistades en nom de cada empresa s'han de considerar persones autoritzades ja que en són propietàries, hi tenen càrrecs directius, són gerents i, en el cas de les grans empreses, n'hi ha que s'encarreguen de la producció. L'aportació de les persones que desenvolupen tasques com a caps de producció, és la visió més aproximada a la vida quotidiana dins de l'empresa, a les relacions entre persones autòctones i nouvingudes en el dia a dia, així com les diferents aportacions que fan les persones immigrades a la cultura empresarial.

Les persones responsables de recursos humans tenen una visió més objectiva i tècnica del que succeeix a l'hora de realitzar contractacions i el tipus de relacions laborals entre empresa i treballador. En moltes ocasions són el nexa d'unió entre el personal laboral i l'empresa essent aquests el punt de referència habitual en tot allò que abasti la relació laboral. Són també les que han de gestionar els conflictes laborals que sorgeixen entre treballadors siguin de la tipologia que sigui. Són per tant els que poden detectar i abordar qualsevol situació en la que es pugui observar una actitud o conducta discriminatòria. Encara que d'aquesta qüestió no es parla de forma oberta, la resposta i el posicionament que prenen les persones que tenen aquest poder de decisió pot esdevenir cabdal en la política d'integració laboral i social.

Les persones encarregades de la gerència, propietaris i propietàries i els càrrecs directius acaben de completar aquesta visió global de l'empresa i especialment, de

la ideologia, de la filosofia i dels principis que s'impulsen a partir de la planificació i desenvolupament des de les grans línies estratègiques i empresarials en cada cas.

Nosaltres volíem saber quin lloc ocupava en aquesta proposta estratègica, la inserció laboral de les persones immigrades, la gestió de la diversitat en l'àmbit dels recursos humans i conèixer en cada cas si el fenomen migratori i el que això comporta a nivell del mercat del treball i per tant, també de l'empresa, requereix plantejaments específics en relació a una suposada Responsabilitat social empresarial.¹⁶

Cal dir que quan analitzem el treball de camp realitzat amb l'empresariat estem parlant d'una gran varietat d'empreses pel que fa a la seva grandària, sector i activitat. Tanmateix, aquest fet ens aporta un ventall de pensaments i de formes d'afrontar aquest plantejament de forma molt diversa. Parlem d'empreses que tenen més de 2000 treballadors, d'altres amb més de 1000 treballadors, amb més de 500 i també d'una petita empresa de 2 treballadors.

Les activitats que desenvolupen les empreses triades corresponen a la realitat del teixit empresarial de les terres de Lleida. El grup de la gran empresa correspon a l'activitat agroalimentària, alimentació i construcció. El grup de la mitjana empresa correspon d'una banda, al sector secundari amb empreses tipus, farinera, escorxador, gestió de residus, entre d'altres, i d'altra banda, empreses del sector serveis com desenvolupament informàtic o restauració. La petita empresa ha estat més variada, abastant empreses diverses com el comerç tèxtil, perruqueria, hostaleria i agricultura.

Analitzar dos períodes amb contextos socioeconòmics diferents ens ajuda a veure i tenir en compte variables objectives fruit dels canvis propis del pas del temps juntament amb aspectes més subjectius fruit del pensament social i ideològic de cada moment. En un context de crisi es pot observar i constatar el gran malestar social que es genera enfront de la immigració com a col·lectiu usurpador de drets i oportunitats per les persones autòctones, en tots els àmbits, entre d'altres el treball. Aquest estudi vol conèixer el posicionament i la influència que pot exercir el món empresarial en aquests contextos com a agent econòmic bàsic per a l'economia i en conseqüència part del procés d'integració social de les persones en general i de les persones immigrades en particular.

Com planteja Allepuz et al (2009:47):

Per aquest motiu, les característiques dels mercats de treball locals juguen un paper important a l'hora d'analitzar l'impacte dels fluxos migratoris sobre el territori d'acollida i de les possibilitats d'actuació dels immigrants. Entre aquestes característiques hi juga un paper molt important les decisions empresarials en matèria de política de contractació.

Per a portar a terme l'entrevista es va elaborar un guió dividit en quatre blocs temàtics amplis per tal de facilitar en tot moment la fluïdesa de la comunicació amb la persona entrevistada i deixar oberta la conversa a qualsevol reflexió i aportació espontània.

¹⁶ Per Responsabilitat social empresarial o corporativa s'enten, seguint el "Llibre Verd sobre la Responsabilitat Social de les Empreses". En aquest llibre s'estableix que la Unió Europea parteix del caràcter voluntari de l'RSE, situat més enllà de les lleis i els convenis laborals i basat en el diàleg entre tots els sectors implicats (empreses, treballadors, governs, tercer sector, ...), incorporat en la gestió de les pròpies empreses, que tingui en compte les necessitats i característiques de les pimes i estigui molt lligat al concepte de desenvolupament sostenible.

El guió utilitzat en les dos entrevistes dels anys 2005 i 2011, va ser pràcticament el mateix, amb la incorporació a la segona fase, de preguntes relatives als canvis soferts en aquests darrers sis anys en cadascun dels temes a tractar. També cal dir que en l'entrevista corresponent a l'any 2011 es va considerar necessari incloure un cinquè bloc que suposava dividir el quart bloc en dos blocs diferents. D'una banda l'empresa com a agent de contractació i d'altra banda la persona immigrada com a treballadora. L'objectiu era poder aprofundir d'una manera més ampla en els dos actors principals d'aquest estudi.

El primer bloc feia referència a la valoració sobre el fenomen migratori des d'una perspectiva empresarial i com podia incidir en la seva empresa i/o dinàmica empresarial. Aquest primer bloc introdueix a l'empresariat a l'anàlisi dels motius concrets que van portar a l'empresa a contractar un tipus de persones en un moment determinat i si aquests arguments es veuen sotmesos a canvis estrictament de la coyuntura econòmica o poden respondre a altres raons de tipus estratègic davant el fenomen de la globalització o podien ser provocats per qüestions relatives al capital social o cultural que amb el pas dels anys es consolida en la població immigrada. El tipus de teixit empresarial i d'activitats econòmiques del territori poden tenir alguna incidència en la construcció d'aquests fluxos i la seva dinàmica amb el pas dels anys.

El segon bloc tractava de reflexionar sobre el marc legal que regula la immigració i especialment els aspectes de regularització i d'aspectes lligats al reagrupament familiar, així com a qüestions relatives a la contractació directa o en origen per part de l'empresari. En aquest cas era molt important saber el posicionament de l'empresariat davant d'aspectes tan rellevants com la contractació en origen que d'alguna manera pot afavorir la visió de Lleida com a punt d'atracció. D'altra banda és important saber fins a quin punt l'empresariat s'implica en aspectes com el reagrupament familiar i per tant afavoreix la consolidació de xarxes socials i facilita al seu torn l'estabilització de processos migratoris familiars al territori.

El tercer bloc es referia a la coneixença i valoració per part de les empreses privades sobre el que s'anomenen institucions intermediàries entre oferta i demanda a l'hora d'incidir en el mercat laboral i especialment en el cas de les persones immigrades.

El quart bloc s'endinsava directament en l'empresa com a agent de contractació i en aspectes específics, com la política contractual, condicions laborals, promoció laboral, expectatives en relació al treballador, especialment en el cas de persones immigrades. A l'entrevista de l'any 2011 es van incorporar qüestions referents a l'existència de plans específics per afavorir la igualtat, la diversitat o la responsabilitat social empresarial en general.

El cinquè i últim bloc feia referència específica a la persona immigrada com a treballadora. Quina valoració es fa de la seva aportació a l'empresa i quines són les habilitats i capacitats que es poden destacar de les persones immigrades segons la seva experiència.

Finalment es convidava a les persones entrevistades a fer un balanç sobre l'evolució en aquests darrers sis anys pel que fa el fenomen migratori i la seva experiència empresarial i en darrera instància a nivell social.

En aquest quadre resum queden recollits els elements clau i les idees principals de l'anàlisi del discurs empresarial, atenent a la seva evolució i comparativa en els dos períodes:

3.1 Resum: l'empresa davant el fenomen migratori

QUADRE 10. ESQUEMA GENERAL DE D'ANÀLISI DEL DISCURS
DE L'EMPRESA DAVANT EL FENOMEN MIGRATORI

L'EMPRESA DAVANT EL FENOMEN MIGRATORI	
LA Lògica EMPRESARIAL ¹⁷	
1. Sobre la incidència de la població immigrada en el teixit empresarial	
2005-Dependència i vulnerabilitat	2011-L'estabilitat, reconeixement i agraïment pels serveis prestats
2. Sobre la visió i la gestió de la mà d'obra disponible	
2005-Disponibilitat de mà d'obra, però on és aquesta mà d'obra?	2011-Una nova mà d'obra disponible?
3. Sobre l'atractiu de Lleida com a societat d'acollida a les persones nouvingudes	
2005-Lleida com a focus d'atracció. Push <ul style="list-style-type: none"> • El canvi demogràfic-Envelliment • Millora substancial de l'economia espanyola • Millora dels nivells educatius • Manca de professionals en alguns sectors especialitzats • L'Extensió de les prestacions de l'Estat del Benestar • Taxes d'atur molt baixes • Llocs de treball poc atractius pels autòctons 	2011-Lleida entre l'atracció i expulsió push-pull <ul style="list-style-type: none"> • La crisi com a eslògan • La no atracció per a la gent qualificada • La idea i la invitació al retorn • Conflicte social a la vista • Tot i així mantenint l'atractiu de les empreses

¹⁷ Quan parlem de la lògica empresarial ens referim estrictament a la dinàmica que emana de la relació estricta entre treballador i ocupador seguint les aportacions d'alguns autors com Migúelez i Prieto (1999:20) que defineix les relacions laborals partint de tres característiques: a) Los procesos de regulación y de definición de las normas laborales involucran fundamentalmente actores colectivos (representantes de las empresas, representantes de los trabajadores y Estado, como administrador de las relaciones laborales). b) La dinámica de las relaciones laborales emana del espacio de la producción y se agota en ella misma, las relaciones y/o dimensiones extraproductivas no han acto de presencia sólo, o como mucho, en forma de contexto (por ejemplo, en forma de mercado laboral). c) Las relaciones laborales no sólo constituyen un espacio social autónomo, sino que además, en ningún momento son pensadas como componente del orden social.

Per la seva banda Baglioni a Pérez de Guzmán (1995:75) considera "la relación de trabajo consiste en un intercambio entre tiempo, cualificación y salario que tiene lugar entre ocupador y empleado en el curso de un proceso de trabajo.

4. Sobre el Marc legislatiu	
2005 El constrenyiment legislatiu <ul style="list-style-type: none"> • El coneixement de la llei • El compliment de la legalitat • La contractació en origen • Assistent al procés regularització • Les dificultats per a contractar • La visió des de les institucions competents 	2011-La legislació impossible <ul style="list-style-type: none"> • L'aposta pel reagrupament familiar • La fi de la contractació en origen • La petita empresa • La visió de l'agricultura
5. Sobre la persona immigrada com a treballadora	
2005-Una relació de poder asimètrica <ul style="list-style-type: none"> • La desconfiança • L'evitació del conflicte a l'empresa • L'estabilitat com a pre-requisit 	2011-Una relació de poder més simètrica? <ul style="list-style-type: none"> • Adaptar-se i no fer soroll • L'assoliment dels resultats esperats
2005-El requeriment del lloc de treball a cobrir <ul style="list-style-type: none"> • L'idioma • La masculinització • La diferència cultural 	2011-Els nous requisits <ul style="list-style-type: none"> • La formació com a assignatura pendent imprescindible • La feminització
2005-Els trets específics de la persona immigrada <ul style="list-style-type: none"> • Segons habilitats • Segons trets fenotípics • Segons expectatives de treball • Segons estereotips 	2011-Els nous escenaris <ul style="list-style-type: none"> • Trencant estereotips • Reforçant estereotips
2005-L'àmbit relacional en el marc de l'empresa <ul style="list-style-type: none"> • La promoció • Les relacions entre treballadors • Racisme • La creació de grups per nacionalitat • La gestió de la diversitat cultural 	2011-Normalització relacional en el marc de l'empresa <ul style="list-style-type: none"> • Com es gestiona la diversitat cultural en l'actualitat • Les parelles mixtes • Les facilitats de contractació
2005-Preferències davant d'un gran ventall de formes de contractació	2011-L'especificitat segons les necessitats de cada empresa.
6. SOBRE LES INSTITUCIONS INTERMEDIÀRIES DE CAIRE SOCIAL	
2005-Entre el desconeixement i el desencís	2011-Del Desencís a la crítica i el desinterès.
LA LÒGICA SOCIAL ¹⁸	
7. SOBRE LA RESPONSABILITAT SOCIAL EMPRESARIAL I IMMIGRACIÓ	
2005-Absència de visió sobre RSE <ul style="list-style-type: none"> • La difícil integració social de les persones nouvingudes 	2011-La RSE incipient <ul style="list-style-type: none"> • La RSE com a objectiu prioritari i possible via cap a la integració • La integració social de les persones immigrades en temps de crisi

Elaboració pròpia.

¹⁸ La lògica social fa referència al que Mata, Domingo i Julià (2007) van exposar fent referència a la visió des de la perspectiva d'integració social que les persones empresàries mantenen fora del món de l'em-

3.2 L'empresa davant el fenomen migratori

a. La lògica empresarial

En aquest apartat començarem distingint entre el que anomenem la lògica empresarial, és a dir l'immigrant com a mà d'obra sense consideracions afegides i la lògica social de l'empresari en relació a la persona immigrada com a treballador i com a ciutadà

Per a poder extreure reflexions significatives a partir de l'anàlisi del discurs del gran ventall de persones entrevistades en aquest període de temps, plantejarem les valoracions, d'una banda en termes de **lògiques**, és a dir, quin pensament, quin raonament i en base a què, els empresaris i per tant les empreses actuen d'una determinada forma a l'hora d'interactuar laboralment amb persones immigrades, d'altra banda en termes de **paradoxes**, és a dir, contradiccions, ambivalències, dissonàncies i contrasentits que es desprenen d'aquestes lògiques i finalment **d'oportunitats** que sorgeixen a partir de les situacions viscudes i presentades al llarg del text.

Per a cadascun dels apartats de l'anàlisi, exposarem en primera instància les reflexions corresponents a l'any 2005 per a cada tema i tot seguit farem una actualització d'aquestes reflexions a l'any 2011.

La primera reflexió que es pot extreure a partir de les entrevistes realitzades ens situa en un escenari en el que el teixit empresarial no s'ha plantejat en gairebé cap cas el fenomen migratori des d'una perspectiva empresarial, ans al contrari sembla que és el primer cop a partir de la nostra conversa que sembla prendre consciència de la importància que pot tenir aquest tema en un futur proper en la seva implicació com a empresaris.

3.2.1 Sobre la incidència de la població immigrada en el teixit empresarial

3.2.1.1 2005 Dependència i vulnerabilitat

Després de fer una relectura de les aportacions realitzades per les persones entrevistades, es pot afirmar que l'any 2005 existia un convenciment general i ferm que les persones immigrades eren imprescindibles en tots els casos per a poder afrontar un escenari econòmic i productiu en creixement constant.

Independentment del sector i de la grandària de l'empresa tots coincidien en la seva dependència de la mà d'obra immigrada per a poder desenvolupar les seves activitats. Quan parlem de dependència i vulnerabilitat ens referim a la necessitat de la mà d'obra així com a la situació de dependència d'aquesta. Si no existís s'haurien de buscar alternatives que no estaven prou clares ni definides en la majoria de casos.

També es pot parlar de "necessitat versus oportunitat" Mata, Domingo, i Julià (2007:44) en el sentit que aquesta mà d'obra d'alguna manera inesperada ha estat

molt oportuna en un moment en què les empreses necessitaven un augment de la seva productivitat a curt i mig termini, atenent a la bonança econòmica que es vivia en aquells moments, com per exemple el cas de la construcció. També s'entenia el concepte oportunitat com una possibilitat de coneixement del col·lectiu immigrant per part dels empresaris i d'oportunitat de relació entre persones nouvingudes i autòctons en el sí de l'empresa per a afavorir tot plegat, la integració d'aquestes persones a la societat d'acollida.

Se detecta una falta de mano de obra nacional, eso es un hecho. (1GCE005)

Tenir treballadors immigrants és una sort, ja que d'altra manera la fàbrica hauria de tancar i la competència se'ls menjaria. (2GCCD05)

Es consecuencia porque no aparecen españolitos para trabajar. (6GALDP05)

Es posa de manifest com l'empresariat no tenia cap problema en reconèixer d'una forma oberta i sincera que les persones immigrades arribades al territori eren imprescindibles, sense qüestionar-se en cap cas aspectes formatius, culturals, religiosos ni de la trajectòria migratòria o vital específica de les persones contractades.

Es una realidad y es una oportunidad. ¿Qué haríamos si ellos no estuvieran?, ¿Quién nos haría este tipo de trabajos? Necesitaríamos una revolución laboral a nivel de todo el estado para que nos vinieran de otros sitios del estado (3GARH05)

Sí, jo no puc fer el treball que tinc al camp si no compto amb ells (14PAGRIP05)

La immigració ens està omplint els forats que ens deixa la gent d'aquí, per exemple, en el nostre camp, el de la sastreria, s'està produint un forat perquè la gent jove no estudia això, no i hi ha una branca per aquí i aquest forat, aquesta gent el pot omplir bé. (16PTEXP05)

La teoria del mercat dual s'imposa de forma clara en els discursos de les empreses, tanmateix no és planteja d'entrada cap conflicte derivat de la competència pels mateixos llocs de treball en cap cas. Es dona per fet que les persones immigrades han vingut a fer allò que els autòctons no volen fer. Com diu Cachon (2009) el nivell d'acceptabilitat¹⁹ per part de la població autòctona era en aquella època molt alt, és a dir,

¹⁹ S'entén per nivell d'acceptabilitat el que planteja Cachon (2009: 117) quan diu "El nivel de aceptación de las condiciones de trabajo viene definido básicamente por la posición que ocupan los trabajadores en el sistema de reproducción social tanto en la familia como en la estructura de clases, el estatus que ocupan los trabajadores en este sistema delimita la posición que ocupan los trabajadores en el mercado de trabajo, definiendo su nivel de aceptación de las condiciones de trabajo, por debajo del cual tenderían a considerar sus oportunidades de empleo socialmente inaceptables. En otras palabras, esto define su poder social de negociación "Tot i així Veiga (1998) discrepa d'aquesta concepció del mercat dual i manifesta que encara que els treballadors immigrants estan treballant en sectors secundaris i paral·lelament els nadius no mostren interès per segons quins sectors no vol dir que aquestes persones refusin aquest tipus de feines. No n'hi ha prou en trobar un grup molt ampli de persones immigrades en un determinat sector de l'economia per a afirmar que es tracta d'una demanda de mà d'obra insatisfeta. S'han de tenir en compte altres consideracions ja que els segments i els sectors són més que dos.

les condicions de treball que es demanaven eren força exigents per part de la població autòctona. Aquest no era el cas de les persones immigrades.

El que veiem és que cada cop tenim menys oferta laboral, menys mà d'obra disponible de gent del país, espanyola que estigui disposada a fer aquest tipus de treball i veiem que trobem en els immigrants aquesta mà d'obra. (4GAG05)

El nacional no vol fer aquest tipus de feina. En el nostre sector que estem generant feina no trobem gent. (10MGRG05)

La gent del país no vol fer aquesta feina. Poses un anunci i la meitat són estrangers. La gent no vol treballar per les condicions de la feina. (17PRP05).

Quedava palesa la importància que s'atorgava a la immigració com a puntal bàsic en el teixit empresarial de les terres de Lleida independentment del sector i de l'activitat que es portés a terme. La segmentació del mercat laboral es consolidava com una teoria que donava una resposta molt adient a la realitat que s'estava vivint en aquells moments i que ningú qüestionava.

3.2.1.2 2011 Estabilitat, reconeixement i agraïment pels serveis prestats

La primera qüestió relativa al fenomen migratori i l'activitat empresarial l'any 2011 suposa fer una breu reflexió sobre els canvis que s'han produït en el sí de les empreses en aquest període.

La primera observació que cal fer és que totes les empreses entrevistades l'any 2005 segueixen existint amb la mateixa situació, a excepció d'una que ha estat comprada per una multinacional, la resta mostra símptomes de fortalesa i estabilitat.

La segona observació és que totes han mantingut un nombre de treballadors similar en tot el període tot i la crisi. Pel que fa el nombre de persones immigrades treballant amb elles tampoc s'ha vist reduït d'una forma significativa segons el seu criteri.

Segons dades facilitades per algunes de les empreses participants es posa de manifest aquesta estabilitat i fins i tot l'augment del nombre de treballadors estrangers. En una d'elles s'ha passat del 36,20% l'any 2005 al 44,08% l'any 2010. Una altra del 31,2% al 52,1%. En una altra del 25% al 29,5%. En un altre cas es parlava d'un manteniment de 18-20% de l'any 2005 al 17,7 de l'any 2010.

En gran part de les grans empreses hem de tenir en compte que el nombre de persones immigrades supera actualment el 25% de la seva plantilla o en el transcurs d'aquests sis anys, en algun moment, ha superat aquesta xifra.

Podem afirmar que les empreses que han participat en aquest estudi han superat la crisi, no sense dificultats, però amb certa solvència i que en alguns casos n'han sortit reforçades. Aquesta situació l'exposen les pròpies empreses d'aquesta manera:

Abans de la crisi érem 2500 treballadors i ara som 2500 treballadors; això vol dir que hi ha hagut reduccions de plantilla o no, si que n'hi ha hagut, però estem parlant de reestructuració i reorganització. (1GCRH11)

A nosaltres, el que és aquesta famosa crisi, potser és als que menys ens ha afectat, continuem creixent, invertint, no podem reduir coses que no ens costen res. (7GARH11)

Som una mica anticicles, encara així ha disminuït el consum una mica. La crisi no ens ha afectat gaire. En tot aquest període de crisi hem aconseguit no destruir feina però no n'hem creat. (6GALG11)

La visió empresarial sobre la crisi és molt prudent i fins i tot optimista en algunes ocasions. Algunes de les empreses han tingut un creixement molt significatiu aprofitant la bonança i la conjuntura i és ara que comencen a notar la crisi i això els exigeix una revisió de les seves polítiques de creixement i també de les polítiques de contractació.

El hecho de haber estado dos años parados nos ha hecho valorar lo que tenemos dentro, mejorar a nivel interno, porque han sido años de crecimiento rápido pero nos hemos olvidado de lo que tenemos dentro, pero han sido unos años de análisis y de poner las bases, un pilar sólido para poder remontar. (5GALRH11)

Els primers quatre anys no han estat dolents, han estat molt bons perquè el govern precisament per intentar superar la crisi ha fet un esforç important en inversió d'obra pública. Han estat aquets dos darrers anys els més durs i aquest serà difícil. (11GCDF11)

No, ha canviat, ha canviat perquè he comprat una mica més de terra, he arrendat terres. (14PAGRP11)

En aquests moments, podem dir, que la crisi no l'hem notat, al contrari, 2010 va ser un any molt complicat, vam facturar més que altres anys i a més hem incorporat molta gent nova. (12MIRH11)

Davant aquesta resposta positiva davant la crisi, en gran part de les persones entrevistades es desprèn un agraïment i reconeixement cap a l'aportació i contribució que han realitzat les persones immigrades i se les considera peces clau en aquesta tasca de millora de la productivitat, constància i esforç laboral.

En el tema de la immigració hem trobat una estabilitat que no havíem trobat amb gent nacional, tot i la idea de que les persones immigrades i és la idea que nosaltres teníem al principi, per això ens costava perquè fer la contractació en massa, teníem reticències aquesta gent potser no tenen un lligam al territori, consideràvem que la gent de la zona si que tenien un lligam, i si que hi és, però hem trobat un compromís diferent en aquestes persones. (1GCRH11)

Ens han ajudat molt, no només ara, sinó als anys 2005-06-07 quan no trobàvem gent per treballar, en un tipus de negoci que no és agradable, fred, olors, de nit, qui era espavilat marxava, gràcies a la immigració podem continuar l'activitat. (6GALG11)

Sense aquesta gent no haguéssim pogut treballar, han estat vitals i per tant encara ho són. No és que vulguem potenciar l'immigrant, sinó que volem potenciar els nostres treballadors. (7GARH11)

Sobre la immigració uns efectes molt positius perquè no sé que haguéssim fet sense ells. Crec que nosaltres, al menys el sector de l'hostaleria, sort hem tingut perquè sinó, no haguéssim pogut tirar endavant. (9MARRH11)

Fins i tot n'hi ha que es sorprenen de la dinàmica que s'està produint en una època de crisi tan profunda i que tot i així les persones autòctones es segueixen sense oferir a segons quins sectors.

Per a mi és un avantatge clarament. Sembla mentida però, encara i la crisi que pot haver-hi perquè el nivell d'atur és alarmant, pensàvem que el personal nacional s'abocaria a treballar aquí i us he de dir que no. No hem notat molt canvi, la gent procedent d'altres sectors com la construcció no estan venint a l'hostaleria, al menys des de la nostra perspectiva. (9MARRH11)

Existeixen alguns discursos que van més enllà de la simple constatació de la importància que han tingut les persones immigrades en les seves empreses i de l'agraïment per la feina feta i els resultats obtinguts, tanmateix exposen de forma oberta i clara la necessitat de reflexionar socialment davant les conseqüències que pot generar la crisi per a aquestes persones que van venir i que algun dia tornaran a ser necessàries per a les empreses.

Nosaltres sempre diem que el desenvolupament de l'empresa ha estat gràcies a l'onada immigratòria i jo també crec que la progressió que va fer el país també va ser gràcies a l'onada immigratòria. En aquell moment, estem parlant de 7-8 anys enrere no hi havia suficient personal com per treballar amb tot el que s'estava desenvolupant a casa nostra per descomptat si no haguéssim tingut l'onada immigratòria no haguéssim pogut fer el creixement que ara ens permet passar una crisi amb tranquil·litat perquè tindre aquesta població immigrada ens va permetre tenir o cobrir totes les expectatives de llocs de treball que estaven a dintre de l'empresa que ens ha deixat suficients beneficis a l'empresa com perquè l'empresa no hagi de patir ara amb la crisi que estem instal·lats, per tant la immigració va ser un factor absolutament clau amb el desenvolupament de l'empresa. Si no hi hagués hagut aquesta onada immigratòria ens hauríem quedat amb un tamany reduït que hauria fet que no haguéssim sigut competitius a davant de grups que s'haguessin pogut instal·lar al país amb més força i el que ens va permetre créixer i ficar-nos com a mínim en el primer lloc del ranking, dels sector prefabricats de l'estat espanyol. (2GCCD11)

Davant d'aquesta reflexió contundent i sense matisos, la valoració de l'aportació de les persones immigrades es considera imprescindible i per tant s'ha de reconèixer en la seva justa mesura.

L'opinió és que a aquesta gent, l'únic que els podem donar són les gràcies per haver vingut en el seu moment; si no haguessin vingut, les grans empreses de Lleida que som 6-7 no s'haurien desenvolupat, mira t'ho diré, empreses com la corporació agropecuària de Guissona, Ros-Roca, Vall Companys, Pujol. El gran desenvolupament ha sigut lògicament per la conjuntura dels últims anys des d'inici del segle cap aquí, però també ha sigut gràcies a la immigració, si no haguessin tingut ma d'obra no s'haguessin pogut desenvolupar i tirar endavant tots els projectes que tenien per desenvolupar. (2GCCD11)

Les empreses que més han valorat l'aportació que han fet les persones immigrades en el seu desenvolupament en els darrers anys, són també més conscients del valor que tindran en un futur proper un cop es superi aquesta gran crisi econòmica i de la necessitat que tornaran a tenir d'aquesta mateixa mà d'obra.

Ara ha vingut una crisi de cavall, què s'ha de fer amb aquesta gent?, no ho sé, és a dir, el que sí que s'ha de fer com a mínim tractar-los exactament igual com la gent catalana

que s'ha quedat a l'atur, són gent que han contribuït en gran mesura a que el país pugui suportar, una crisi com la que estem suportant sense conflicte social, perquè encara no en tenim, el que s'ha de fer és intentar que aquesta gent incorporar-los al mercat de treball en les mateixes condicions en què incorporarem a la gent del país a mesura que el país necessiti mà d'obra i socialment amb polítiques socials ajudar-los, si no tornem a necessitar aquests immigrants tindrem un problema amb el país, és que el país es quedarà estancat en molts anys, si el país vol sortir de la crisi tornarem a necessitar d'aquesta gent. Des d'un punt de vista empresarial, si mires a la futura borsa de treball com a possibles treballadors, necessitem que hi siguin, perquè si no hi són haurem de tornar a cridar gent de fora, però el desenvolupament d'un país no es pot parar per falta de mà d'obra. (2GCCD11).

En el cas de l'agricultura aquest plantejament també queda reflectit d'aquesta manera:

Doncs és clau, sense ells nosaltres no podríem ni recollir la fruita, ni tindre una granja de tocinos, ni tindre una granja de vedells, el sector sol no podria arribar a terme amb les seves explotacions, es clau la mà d'obra immigrada; el 95% de la gent que treballa al camp, a la fruita, a la sega, a la patata, a la maduixa, al tocino, a l'aviram, etc, etc, etc, en tots els sectors és gent immigrada, hi ha molt poca gent, un % molt petit de gent del país, sense ells nosaltres no podríem tirar endavant. (14PAGRP11)

A la petita empresa també trobem exemples d'aquesta necessitat i valoració.

Em fa un servei de primera. Els arreglos els fem al moment i això no té preu, valors afegits més que treball perquè suposo que molts espanyols el treball ja el fan. Però és una mica també que no són tan ràpids, la cultura nostra no és de treballar tant, el que observo com la gent jove vol cobrar i treballar poc. Ells valoren molt el treball, quan s'ha de treballar s'ho trauen de sobre el més aviat que poden, nosaltres som una cultura més de deixar passar el temps. (16PTEXP11)

Les persones immigrades segueixen mantenint l'interés per trobar feina a pesar de la crisi i això ho constata el petit empresari en el dia a dia.

Nosaltres tenim un cartell que es necessita personal i cada setmana entra gent i després vam anar a l'atur. Les persones immigrades ens venen ja sigui per curiositat pròpia perquè han vist el cartell o per boca a boca. A nivell de treball crec que em poden interessar més persones d'altres països que del nostre. (15PPP11).

3.2.1.3 Reflexió final

S'observa al llarg del text comparant el discurs de les empreses en aquests dos períodes, una evolució del discurs cap a una major presa de consciència del que ha suposat aquest fenomen migratori i el que ha suposat per a cada empresa d'una forma específica. En el cas de la gran empresa aquest discurs és molt més elaborat i més conscient que en els altres casos, degut en gran part a les conseqüències devastadores que la crisi actual ha provocat en molts sectors i activitats econòmiques. De forma paradoxal, aquesta crisi no s'ha produït amb la mateixa intensitat en els seus casos. Aquest

agraïment i reconeixement és a posteriori mai es va produir en el moment en el que era una evidència clara. Ha estat la crisi el que ha fet reflexionar el món empresarial sobre el pes específic de la població immigrada en la seva supervivència? En el nostre cas podem apuntar que sí ha estat així.

3.2.2 Sobre la visió i la gestió de la mà d'obra disponible

3.2.2.1 2005 Disponibilitat de mà d'obra, però on és aquesta mà d'obra?

Atenent el discurs de les empreses, aquesta és la pregunta que sorgia davant l'ambivalència dels discursos analitzats. D'una banda es podia afirmar que en un context de bonança econòmica es produïa una competència entre activitats pel que fa l'atracció de mà d'obra a partir de la possibilitat de gaudir de millors condicions laborals, especialment econòmiques, però d'altra banda aquest plantejament amagava una certa inhibició o descàrrega de responsabilitat davant l'ús i aprofitament d'aquesta mà d'obra disponible.

El boom de la construcció ha fet marxar molta gent a la construcció. (9MARG05)

Y en verano el inmigrante que viene no quiere trabajar en la construcción, quiere trabajar en la fruta porque allí les pagan a 7€ la hora o lo que sea y aquí van a convenio y claro entran una semana y se van a la fruta porque dicen que cobran más. (1GCE005)

yo siempre veo en bares o restaurantes carteles de se necesita dependienta, trabajos domésticos... y es en esto donde se requiere a más gente. (1GCE005)

Algunes empreses eren conscients de les condicions laborals precàries que oferien —en comparació a altres sectors amb un fort creixement com la construcció o altres sectors que oferien feines menys dures— i que per tant, aquestes es convertien en un major focus d'atracció per a persones immigrades que es mostraven menys exigents en les seves demandes laborals.

No hay gente que esté dispuesta a venir a trabajar a un matadero, pues hace frío, tienes que estar ocho hora de pie, es un trabajo pues algo duro, entonces la gente simplemente el hecho de matadero ya como que no, no ya lo seleccionan, ya consideran que un matadero no va a ser lo suyo, para lo que les pagan, pues prefieren irse de cajeras a un supermercado que ganarán más o menos lo mismo, pero bueno, hacen su jornada continuada, no tienen, no hace frío, no es contacto con el alimento directo, entonces se nota que los pocos que vienen a buscar trabajo españoles, pues no, yo no quiero que suene mal, pero son los que nadie quiere. (6GALRH05)

Només tenim problemes per cobrir llocs de treball quan arriba la fruita. (10MGRG05)

Al nostre sector no. Hi ha hagut sectors que aquesta gent han estat un boom com és a la restauració. (15PPP05)

D'aquesta situació se'n beneficiaven tant les persones autòctones com les persones immigrades. L'ampli ventall d'oferta i demanda existent durant aquell període va suposar una flexibilitat i mobilitat en el mercat laboral molt intensa en la que totes les parts en sortien beneficiades.

La nostra política continua sent la mateixa, nosaltres apostem per les persones que en moments de dificultat han apostat per nosaltres, la nostra política retributiva sempre ha sigut molt estructurada i progressiva, en els moments de màxima expansió a nivell de construcció hi havia petites empreses que pagaven moltíssim més que nosaltres a gent amb molta menys experiència, aquestes persones ara estan en situació d'atur i els que van apostar per treballar per nosaltres continuen treballant. (1GCRH11)

A les empreses que requerien major qualificació assenyalaven el desajustament existent entre la gran quantitat de persones immigrades en disposició de treballar i la dificultat per trobar una persona amb el perfil necessari per incorporar-la a la seva empresa.

Sí potser en altres sectors es produeixi, a l'hostaleria claríssim hi ha un percentatge major de gent immigrada. En altres sectors ja no ho sé... però en el nostre treball ho veig molt difícil, molt poc probable. (12 MIG05)

Hi ha sectors en els que fa falta la immigració. Nosaltres encara no la tenim molt grossa aquesta dificultat. Potser arribarà però ara no. (5GALG05)

Es detectava en aquest període una primera paradoxa referida a la invisibilitat de les persones immigrades en els diferents sectors. D'una banda tothom considerava la seva presència totalment imprescindible, però s'afegia el pensament que en els altres sectors encara ho era més. D'alguna manera tothom acceptava en el seu discurs que la immigració era imprescindible a la seva empresa però s'entenia que això passava al mercat laboral en general com un fet indubtable però alié als seus interessos immediats.

Com es diu a Mata, Domingo i Julià (2007:45) "Hi són, treballen, a voltes les empreses tindrien serioses dificultats per mantenir el seu ritme de producció sense ells. Però aquesta afirmació es manté diluïda en el conjunt, mai mantinguda en primera persona".

Es desprèn dels discursos analitzats, una dinàmica quotidiana molt intensa en el sí de les empreses a la recerca d'adaptar-se als requeriments del mercat, oblidant en tot moment quina era la mà d'obra disponible. Senzillament es tractava de mà d'obra sense més. En cap cas es parlava de treballadors immigrants com a persones que arrossegaven històries personals i vitals i que aquestes tindrien en algun moment repercussió en les relacions laborals dins de l'empresa i finalment en la societat d'acollida.

3.2.2.2 2011 La nova mà d'obra disponible

Després de sis anys de canvi, en els quals s'ha passat de la bonança econòmica a una gran crisi econòmica que ha afectat a gairebé tots els sectors de la societat i que

ha provocat una augment en el nombre de persones aturades impensable sis anys endarrere, la configuració de l'estructura de població aturada disponible ha sofert un canvi substancial.

Aquest canvi afecta de manera directa a la població immigrada i per tant a la mà d'obra immigrada disponible. L'empresariat es planteja de forma conscient aspectes que fins aquests moments no tenia la necessitat de fer-ho.

Alguns dels plantejaments diversos que hem pogut recollir abasten un gran ventall de reflexions. D'una banda la constatació de la creació d'un conjunt de persones que es troben en processos de recerca de feina sense una qualificació mínima.

Ha quedado una bolsa de personas que nadie quiere, eso es una realidad, hay personas que buscan trabajo en cualquier ámbito y en cualquier sitio, y están recibiendo un no como respuesta; esto puede generar un problema si no se soluciona rápido dará pie a esas frases lapidarias, a esos ataques: los de fuera, los de fuera. (5GALRH1)

D'altra banda l'augment continuat i progressiu de demandes de treball per part de persones més qualificades i em molts casos persones autòctones que fins aquests moments no havia mostrat un interès per treballar en segons quins sectors.

Aquí sí que a lo millor hem trobat una mica de canvi, és a dir, nosaltres vam començar el març de 2006 i clar, estàvem en un moment que això era la bomba i tot el món tenia feina, tot el món es guanyava molt bé la vida i clar, els currículums que ens arribaven aquí eren en un percentatge molt alt de gent immigrant. Els treballs que fem aquí són de baixa qualificació, de peonatge bàsicament i si que teníem la major part d'aquests currículums de gent immigrant i molts pocs de gent d'aquí. Ara clar, s'ha quedat molta gent sense treball i aquí sí que hem notat molt el canvi. Les sol·licituds de treball que tenim a les fitxes que ens arriben, hi ha un percentatge molt, molt alt de gent autòctona respecte al principi i a més a més moltes vegades, amb experiència i gent qualificada. (10MGRG11).

Aquest canvi es produeix en tots els sectors, fruit de la crisi i de forma específica al de la construcció que està patint una reconversió i reorganització molt profunda.

Ara t'explicaré l'evolució. Quan vas venir et vaig dir que els nostres operaris eren oficials, doncs des d'aleshores hem incorporat persones qualificades, amb titulació que fins ara no tenien tant de la comunitat Europea com de països Sud-americans. Després a l'oficina tècnica han entrat dones que abans no en teníem, perquè era tot construcció i totes les persones immigrades eren operàries. El canvi més relatiu que hem tingut en aquest sentit ha estat persones qualificades, titulades i la dona. (11GCRH11)

Altres han vist augmentada l'oferta de treballadors d'una forma extraordinària que els fa replantejar la seva política de contractació.

Nosaltres en aquests cinc anys hem passat de no tenir candidats als processos de selecció, fèiem ofertes per aconseguir persones. Hem passat a una situació totalment diferent,

hem passat de tenir 1000 currículums a l'any a tenir-ne 12000 (100 diaris). El perfil del candidat és totalment diferent entre 2005, 2006 i 2007 pràcticament eren tots estrangers i el perfil que tenim ara és de tots els colors (7GARH11)

Aquesta nova situació genera al mateix temps noves oportunitats pels empresaris que es troben a la recerca de nova mà d'obra, tanmateix pot portar a pensar que les empreses han canviat la seva estratègia empresarial de contractació donada la nova realitat.

La situació ha canviat molt, no era el mateix el 2006 que ara. No tothom volia fer els treballs que fem aquí, aleshores un dels avantatges era això, que hi havia gent que estava disposada a fer aquestes feines. Ara la situació ha canviat, si aquesta gent no volgués fer-ho, tenim una altra font per nodrir-nos de gent. Per tant l'avantatge potser ja no hi és. En aquell moment no podríem haver cobert tots els llocs de no ser pels immigrants.

Clar, ara que passa... doncs que en un lloc de peó pots tenir una persona amb carnet de camió, que si necessites que te'l porti te'l pot portar, i abans aquest col·lectiu possiblement no el tenien i per tant, això et permet moure't amb més flexibilitat en el dia a dia. (10MGRRH11)

En el cas de l'agricultura aquests canvis són viscuts amb preocupació i desconfiança, davant el que ells consideren un pas enrere dels èxits que havien obtingut com a sindicat.

Això no passava fa cinc anys enrere, això no existia, aquesta gent són molts immigrants amb papers, els quals poden treballar, aquesta contractació és molt fàcil, perquè es un boca a boca, escolta, vols venir a treballar, si, el contractes, el dones d'alta i cap a treballar, ja no necessites ningú que et porto gent, clar, abarateixes costos; tot això que parlàvem fa cinc anys de l'allotjament, fer un seguiment, fer una vigilància de la salut, que controlàvem, que estàvem amb ells, tenir tot aquest flux migratori una mica controlat, això ha desaparegut, això era un cost per al pagès, també ha desaparegut aquest cost. (14PAGRP1Q)

Comencen a aparèixer les primeres reflexions relacionades amb la competència de mà d'obra entre autòctons i nouvinguts fruit del nou context socioeconòmic que fins ara havia quedat diluïda entre la gran bonança econòmica viscuda.

Jo crec que hi haurà un gran canvi que afectarà als sous, treballs... i que sobrarà molta gent que tindrà que marxar o es tindran que reubicar d'alguna forma. Es suposa que tots els d'aquí que s'han quedat sense treball quan la bossa de treball es recuperi, en teoria els primers que tornaran a tindre feina seran els d'aquí, per lògica. Hi haurà una transformació. (11GCRH11)

Al principi quan tot el món tenia feina a nosaltres ens anava molt bé que estigués tot aquest col·lectiu interessat en treballar amb nosaltres perquè sinó a lo millor no hagués pogut cobrir les vacances. Ara que passa, doncs que també tenim altra gent autòctona que s'ha quedat sense treball i també ens truquen a la porta. (10MGRG11)

A l'agricultura aquesta desconfiança cap al treballador autòcton i fins i tot persones immigrades residents al país augmenta de forma exponencial. D'una banda es fa referència al fet que en èpoques amb baix atur, les persones autòctones no han tingut cap interès per treballar al camp.

Aquí falla algo o algo està passant, és una dada a estudiar pels grans tècnics del Ministeri, no és lògic que tinguem gent del país aturada, que podrien fer una bona feina al camp i que haguem d'anar a recórrer amb immigrants, estiguin o no estiguin estables. (14PAGRP11)

D'altra banda es justifica que davant aquest desinterès, els pagesos van haver de buscar alternatives que fossin més eficaces i òptimes per portar a terme els seus negocis.

El 50% de la ma d'obra que tinc a la campanya són contractació en origen; sí que hi pot haver gent que digui, que desconeixen el tema, home, ara amb 5 milions d'aturats en aquests moments o quasi, vostè va a Colòmbia a buscar gent? Doncs sí, perquè jo he de tirar la campanya endavant i necessito gent de confiança, la gent que vaig a buscar a Colòmbia, té un sobrecost important dins a l'explotació, els vaig a buscar perquè són gent que fa 5-6-7 anys que treballen a la finca; a veure, jo sóc sol a l'explotació, el qual vol dir que puc estar moltes hores amb ells, però no totes, tinc altres feines a realitzar, llavors aquesta gent que fa 5-6 anys que treballen amb mi, saben com jo treballo, com jo vull que cullin, com jo vull que facin la feina, això dona una seguretat i una tranquil·litat durant a l'estiu, sobretot en aquests 4-5 mesos de campanya, jo vaig molt tranquil tenint aquesta seguretat al tros, perquè tant si hi sóc jo com si no hi sóc la fruita es cull en les condicions que s'ha de collir i els quilos que s'han de collir. (14PAGRP11)

Les empreses es veuen sotmeses a la pressió d'alguns sectors socials crítics cap a les empreses que segueixen polítiques de contractació basades en la igualtat d'oportunitats ja que es considera que en temps de crisi primer han de ser els de casa.

Hem tingut que acomiadar molta gent, i en proporció hem acomiadat més catalans que estrangers i hi ha gent que això no ho entén, no entén perquè el moro està fent d'encarregat si ell portava vint anys a dintre de l'empresa i no ha passat de peó especialista, aquell moro s'ho ha treballat millor i està més preparat, per ser encarregat que no aquell senyor que ha fet tota la vida de peó i ha pujat de peó especialista perquè li has apujat la categoria gairebé per antiguitat; i això ho notes i on és més evident a vegades amb gent que van tenir que immigrar en el seu dia dels seus llocs. (2GCCD11)

Les crítiques venen del desconeixement. Gent que no ens coneix ni a nosaltres ni el nostre entorn. Nosaltres no obliguem a ningú a que compri aquí o que posi benzina aquí o que visqui als nostres pisos. Cadascú pot anar on vulgui. La gent no sap que abans d'anar a buscar gent a l'estranger, vam anar a buscar gent a Espanya. Per mi una persona que està a l'atur té els mateixos drets de treballar aquí encara que no sigui del país. Pot ser que ara estem agafant a gent d'aquí, però per què abans no havien volgut venir, ells mateixos ho diuen que no saben perquè no han vingut abans. (7GARH11)

Les empreses per la seva banda també plantegen crítiques dirigides a les persones autòctones que no mostren interès en treballar a segons quins sectors.

Me he llegado a encontrar gente que desde el paro les obligan a hacer la entrevista y me dicen: ¿me firmas como que he venido a hacer entrevista? (9MARRH11)

Alguna persona planteja de forma oberta i clara la situació d'acomodació que s'ha provocat en relació a les persones autòctones i que d'alguna manera dificulten encara més, la llei de la oferta i de la demanda laboral en temps de crisi.

Amb el tema de la situació econòmica, que hi ha en aquest moment, hauríem d'anar a una regulació del col·lectiu immigrant però s'ha de regular el col·lectiu nacional, per mi és una vergonya que hi hagi gent que faci un any i mig o dos quasi arribant als dos, cobrant l'atur que els truquis i no volen treballar perquè estan rebent aquesta prestació. (1GCRH11)

3.2.2.3 Reflexió final

El discurs de l'empresariat comença a plantejar qüestions molt rellevants pel que fa a la possible competència entre treballadors autòctons i nous. D'una banda es posa de manifest que existeix una major borsa de treball a partir de la crisi i la incorporació de gent autòctona al col·lectiu d'aturats i d'altra banda apareixen crítiques obertes a la manca d'implicació de la població autòctona en relació a les ofertes de feina que ells asseguruen que ofereixen de forma habitual.

Aquesta situació és viscuda per part dels empresaris amb una certa incredulitat i ambivalència atenent al context de crisi que s'està vivint i la possible incorporació d'una mà d'obra autòctona que acaba essent irreal. D'entrada la possibilitat de tenir més opcions de tria i comptar amb mà d'obra autòctona es converteix en un escenari interessant per a les empreses que fins ara no havien viscut aquesta realitat, però el desenllaç d'aquesta situació esdevé en molts casos una situació frustrant i preocupant.

En alguns casos es desprèn un cert aire de revenja i de crítica cap al tracte que van rebre en el seu moment com a empreses amb una valoració molt baixa per part dels treballadors pel tipus de condicions laborals que oferien i amb el consegüent abandonament que van patir en aquell context, en el qual asseguruen no haguessin pogut desenvolupar les seves activitats i per tant en aquest nou context de crisi en el que existeix una hipotètica manca de treball, la mà d'obra autòctona està sota sospita.

L'any 2005 es despenia dels discursos dels empresaris una certa preferència per la contractació de persones autòctones davant les persones immigrades si això era possible. En aquests moments la situació difereix de l'anterior si tenim en compte aquestes reflexions anteriors a excepció d'aquells llocs de treball que per nivell de qualificació s'allunyen en moltes ocasions del perfil de les persones immigrades disponibles en el nostre territori.

3.2.3 Sobre l'atractiu de Lleida com a societat d'acollida pels migrants

3.2.3.1 2005 Lleida com a punt d'atracció (push)?

L'any 2005 es donaven factors específics i fonamentals com van ser, d'una banda, la darrera regularització extraordinària de persones immigrades.

I d'altra banda es donaven condicions de tipus conjuntural algunes i altres de tipus estructural que segons Mata, Domingo i Julià (2007) i també Allepuz et altres (2009) ho recollien d'aquesta manera:

1. El canvi demogràfic que ha experimentat el nostre país en les darreres èpoques, caracteritzat en l'actualitat per una estructura poblacional força envellida i que, per tant ha experimentat un descens gradual del nombre de població activa.

Si solo permitiésemos entrar a trabajar a los españolitos que viniesen, tal como está el mercado ahora mismo, si solo lo hiciésemos en esta empresa, no trabajaríamos, no tendríamos gente. Ahora mismo es así de claro, si todo el que entra tiene que ser español, no tenemos mano de obra para trabajar. (6GALRH05)

Absolutament impossible. La piràmide de la població en aquest moment està absolutament invertida. Recordo l'any 99 la gran dificultat per a trobar les persones necessàries per cobrir els llocs de producció. (7GARH05)

2. Una millora substancial de la posició i fortalesa de l'economia espanyola, que situava el nostre país plenament en l'òrbita de països desenvolupats generadors de riquesa i, per tant demandants creixents de tot tipus de factors de producció (entre aquests de recursos humans). En aquest sentit, és freqüent la referència a l'antiga condició de país exportador de mà d'obra (i, per tant generador de fluxos emigratoris) i a l'actual condició de país receptor de mà d'obra (i, per tant, generador de fluxos migratoris).

També som dels pocs països europeus que creixem en el PIB, ho sabies? La immigració es concentra molt a Catalunya i això no és casual, és un fenomen purament econòmic. És una relació causa-efecte: ens fa falta mà d'obra i apareix mà d'obra que ve de països que estan pitjor que aquí; sempre ho veuràs així.(...) la injecció d'aquesta massa d'immigració és necessària perquè aquesta altra massa que hi ha preexistent nacional, també pugui seguir evolucionant en aquesta qualitat de vida que esperen. (4GAG05)

3. La millora dels nivells educatius i el grau de formació de la població en edat activa, i més particularment, la dels efectius més joves, que produeix un canvi en les seves expectatives d'ocupació i retribució i àdhuc, reticències a ocupar llocs de treball que impliquen l'accés en el segment més baix del mercat laboral.

Cada cop hi ha gent amb més qualificació i certes feines no les volen fer. (11GCRH05)
Els estrangers estan agafant les feines que ningú vol. L'excusa perfecta és dir que estan prenent llocs de treball. Però és que és fals, perquè primer agafaríem un espanyol, per idioma, per costums, per tot. Però no n'hi ha (6GALRH05)

4. La manca en el nostre país de treballadors-demandants d'ocupació-amb formació específica en determinades professions: soldadors, lampistes, sastres, camioners entre d'altres.

La immigració ens està omplint els forats que ens deixa la gent d'aquí, per exemple, en el nostre camp, el de la sastreria, s'està produint un forat perquè la gent jove no estudia això, no i hi ha una branca per aquí i aquest forat, aquesta gent el pot omplir bé. (16PTEXP05)

Nosotros lo que detectamos como en otros sectores pero en la construcción se detecta una falta de mano de obra nacional, eso es un hecho. Incluso mano de obra algo cualificada y en esto los apoyos que tenemos son un poco en la inmigración. (16GCDF05)

5. L'extensió de les prestacions de l'Estat del Benestar, molt concretament, l'ampliació en la cobertura i durada de les prestacions i subsidis per desocupació.

però clar, amb el tema dels subsidis d'atur, etc, que jo no dic que no sigui un incentiu, però sí que és veritat que no ajuda al fet que hi hagi una mobilitat o un trasllat com sí fan aquesta gent que està disposada i que vénen de molt més lluny, potser per la necessitat perquè no tenen aquest tipus de subsidis, estic d'acord però ells es mouen i vénen aquí. (3GARH05)

6. La coexistència de dos segments polaritzats en el mercat de treball: un estrat mitjà-baix, que demanda gran quantitat de mà d'obra poc qualificada i estacional i un estrat mitjà-alt, de dimensions més reduïdes, que demana treballadors qualificats. En aquest sentit les empreses argumentaven aquesta situació en base a diferents aspectes específics del teixit empresarial Lleidatà:

- a. L'existència, a les terres de Lleida, d'unes taxes d'atur molt baixes, pràcticament residuals o estructurals (per sota del 5%), que impediexen, a la pràctica, la possibilitat de trobar persones a la recerca de feina en el mercat "autòcton".

Sense atur la gent autòctona no vé. (10MGRG05)

Els immigrants tenen vida en un país que ofereix treball, però en un país que li sobra la mà d'obra ja no hi aniran els immigrants. Nosaltres seriem exportadors de mà d'obra si tinguéssim una taxa d'atur del 15% però la tenim del 4%. (4GAG05)

Sí ahora me acuerdo que por lo que tengo entendido, en Lleida hay pleno empleo o sea que, puestos de trabajo a tutiplén, entonces los españolitos como tiene la opción pues más bien escogen donde van a trabajar, pero los extranjeros pues trabajan de lo que hay. (6GALDP05)

- b. L'existència en les seves empreses, d'una part important de llocs de treball que anaven associats a unes condicions d'especial duresa o dificultat com poden ser, horaris, climatologia, esforç físic entre d'altres.

Són feines que els d'aquí no volen fer perquè són les més dures. (8MAG05)

Sí jo crec que tancarem la campanya amb uns 6000 contractes i crec que seran 6000 estrangers. (14PAGRP05)

Lo que está claro es que hay una faena determinada que no la cubrimos con gente del país y en Cataluña con el tipo de industria que hay como el “escorxador” y demás pues cogemos gente para trabajar, hay faena y vienen porque la gente del país no la coge. (3GARH05)

- c. L'existència a les seves empreses, d'una part important de llocs de treball que requerien poca qualificació o formació específica, alhora que presentaven poques possibilitats de promoció interna, ja que pràcticament no existien quadres de comandament intermedi. En la majoria de casos la proporció era de 80% de personal no qualificat i 20% de personal qualificat.

Gent per fregar plats, acaben d'arribar, primera feina que troben, poca formació. (9MARG05)

- d. Els baixos salaris. Totes les empreses manifestaven aplicar les normes salarials subscriïdes en els corresponents convenis laborals vigents en el seu sector, però reconeixien, tanmateix, que els salaris convinguts no acostumaven a ésser ni generosos ni folgats, sinó tot el contrari, molt ajustats per cobrir totes les necessitats i despeses que la vida diària comportava.

Estamos hablando de un sector, pues para que nos vamos a engañar, los sueldos no son muy millonarios ni mucho menos, son sueldos normales de peón, lo que te puedes encontrar en cualquier fábrica, pero bueno, no son sueldos muy a muy abultados, entonces la gente del país, hay poca gente del país. (6GALRH05)

Si la retribució fos interessant podríem dir, tindríem gent del país per treballar, però la retribució que tenen aquestes feines és normal que les agafin els immigrants. (7GARH05)

- e. El creixement que ha experimentat l'empresa en qüestió en els darrers sis anys. Així molts dels empresaris entrevistats feien referència al fort creixement en facturació i en producció que havia experimentat la seva empresa des de l'any 2000 fins al moment, normalment fruit d'una aposta empresarial pròpia i del bon moment pel qual passava l'economia Espanyola.

Aquest creixement ara no és tant però fa 4 o 5 anys hi va haver un creixement molt fort de 200 persones perquè l'empresa es va marcar un creixement del 10%, teníem necessitat de mà d'obra. (7GARH05)

- f. Un cert canvi sociocultural en l'anomenada cultura del treball o cultura de l'esforç dins de la població en edat activa espanyola, fruit de la combinació d'alguns dels paràmetres abans esmentats, i que portava a l'existència d'una major distància entre els valors i els comportaments que l'empresari esperava dels seus treballadors i els que, al seu parer, aquests mostraven en el lloc de treball.

La gent és molt reàcia a sortir al carrer, hi ha un problema d'imatge. (10MGRG05)

En l'actualitat si no tinguéssim gent immigrada no podríem treballar. La gent jove fuig. (9MARG05)

La propia ciudad no tiene mano de obra, creo que es el sitio con menos paro de España. Supongo que hay un buen nivel de vida, hay empresas y luego no queda mano de obra poco cualificada. La gente tiene un nivel cultural y de estudios que va con la evolución del país y accede a puestos de mayor cualificación. (1GCDF05)

Podem dir que l'any 2005 Lleida era un territori idoni per a assolir un lloc de treball a nivell de peonatge a qualsevol dels sectors i activitats més destacats del teixit empresarial lleidatà si tenim en compte la conjuntura abans esmentada. També ho era per a professionals especialitzats en sectors que a Lleida no eren tradicionals a nivell de formació professional o no eren sectors amb un atractiu suficient per la població autòctona.

Totes aquestes circumstàncies van provocar que l'any 2004 a Lleida la immigració creixés un 39% que d'alguna manera estava donant resposta a aquesta realitat exposada. Tot i així no existia una consciència col·lectiva per part del teixit empresarial d'aquesta situació. Aquesta manca de perspectiva es resumeix en aquest diàleg breu amb tres persones entrevistades d'una de les empreses en el moment d'informar de la notícia que acabava de sortir al Diari Segre²⁰ aquell mateix dia:

Claro, lo primero aunque te beneficies o te venga bien para lo que es, lo primero preocupante (6GALG05) Dices esto es una invasión (6GALRH05) Tardamos setecientos años en echarles y en un año casi están todos aquí o sea que... (6GALDP05)

El discurs de les empreses sumat a la realitat de les estadístiques pel que fa a l'augment de la població immigrada al territori demostren de forma clara l'atracció que tenia Lleida com a oportunitat per a treballar i per a instal·lar-se amb bones perspectives de futur. No podem oblidar al mateix temps que l'any 2005 es produïa el darrer procés de regularització que s'ha realitzat a l'Estat Espanyol en els darrers anys, que també s'ha de veure com una oportunitat afegida i per tant un nou factor d'atracció de persones que estaven en altres comunitats autònomes o països veïns i van aprofitar aquesta conjuntura per a assolir la seva primera documentació.

3.2.3.2 2011 Lleida com a territori d'atracció o expulsió (push o pull)?

L'any 2011 ens trobàvem amb una realitat que era herència immediata d'aquella conjuntura que es va produir a finals del 90 i principis del segle XXI. La conjuntura ha canviat radicalment en aspectes fonamentals que poden mantenir a les terres de Lleida com a focus d'atracció o ans al contrari pot esdevenir un territori hostil per a la immigració.

En aquest sentit caldrà escoltar l'opinió de les pròpies persones immigrades com a protagonistes i actius principals d'aquesta història, en el proper capítol, però cal saber

²⁰ Segons el diari Segre del dimarts dia 19 de juliol de 2005: "El proceso de regularización se salda con 5.550 admitidos en Lleida". "El 90% de expedientes favorables".

quina és la visió que les empreses tenen en aquests moments de les terres de Lleida com a societat d'acollida i suposadament atractiva per a les persones nouvingudes des d'una expectativa ocupacional.

a. La crisi com a eslògan

Algunes empreses es plantegen l'efecte boomerang que la paraula crisi està suposant a nivell simbòlic per a la població i per a l'economia, encara que fins a cert punt, aquesta crisi no és compartida o viscuda de la mateixa manera per totes les empreses.

Ha habido cambios en el sentido que no se está contratando tanta gente como hace 5 años, era otro momento económico, había un boom, en todos los ámbitos empresariales, daba pie a la creación de nuevos puestos de trabajo y ahora ha habido un estancamiento; la política de la empresa ha sido no despedir gente, los que estaban con contratos temporales, realizar unas no renovaciones para quedarnos con el personal estable y cambiar el temporal. (...) Igual se ha contagiado del propio sistema, del día a día, si todas las noticias son negativas..., la persona que llegaba de fuera en el 2005 iba con un sentido más optimista, el país también era más optimista y la gente llegaba de otra manera; ahora poca gente llega, y la que está lo está viendo todo de una manera muy negativa. (5GALRH11)

En sectors com els de la construcció la crisi és molt més acusada i la seva valoració més categòrica.

Absolutament!! ha disminuït, crec que estem, bueno no, estem sobre les 40 persones immigrades, per dos factors: un, es que quan hem tingut que fer reducció, s'ha fet reducció per la última gent que va entrar; per tant, l'onada immigratòria va començar a entrar a principis del segle, devia començar al 2002-2003, arribant al seu màxim al 2007 amb lo qual hem tingut que fer reducció de plantilla, lògicament, bueno, segurament, els que s'han vist més perjudicats, la última gent que va entrar, són els primers que han sortit i molts d'aquests són població immigrada. (2GCCD11)

La paraula crisi s'ha instal·lat en els discursos empresarials de forma clara i s'encomana a tots els àmbits de la vida social, provocant una negativitat i una augment de la por col·lectiva que pot fer emergir amb força la idea de Beck pel que fa a "la sociedad de las cabezas de turco". La por i la incertesa augmenten la sensació de risc i poden crear un ambient hostil per a les persones nouvingudes i deixar de sentir-se atrets per aquest territori.

b. La no atracció de Lleida per a la gent qualificada

El teixit empresarial de Lleida encara que esgrimeix molts esforços per a professionalitzar-se i especialitzar-se, essent el paradigma més immediat, el parc tecnològic i agroalimentari de Gardeny, segueix patint la manca d'atracció per professionals qualificats provinents d'altres països comunitaris i extra-comunitaris que les empreses que requereixen mà d'obra qualificada pateixen.

Suposo que d'alguna manera, com a persona immigrant, si abandones el teu país i tens una qualificació, uns estudis, Espanya tampoc és dels primers països que optes, suposo que hi ha gent que es per la parla, per la serietat de cultura, però llavors els interessa més un Madrid o un Barcelona que Lleida, i llavors això et va reduint, reduint, i evidentment que arriba gent aquí, com aquesta noia xilena que et deia, però amb comptagotes. (12MIRH11)

Paradoxalment Lleida necessita pel seu tipus d'activitat econòmica, un gruix molt important de mà d'obra no qualificada per a poder produir sense problemes i portar a terme l'activitat econòmica a cada moment. Això provoca una certa contradicció entre el que es voldria i el que realment es necessita. És cert que la població Romanesa és la més present al nostre territori i que aquesta té un nivell de qualificació professional mitjà, però paral·lelament la població subsahariana augmenta la seva presència al territori de forma lenta però constant. En aquest cas la formació que aporten i el grau de professionalització és generalment molt baix.

Cal dir en aquest sentit que inclús les persones arribades a través de la contractació en origen via contingent procedents de països com Romania que al principi responien a les expectatives dels empresaris, els mateixos empresaris argumenten que el nivell professional de les darreres persones arribades ja no estava a l'alçada de les expectatives creades.

c. La idea i la invitació al retorn²¹?

L'empresariat es comença a trobar davant d'una nova situació, com és el retorn de persones que havien arribat amb moltes il·lusions i que havien tingut un recorregut laboral i personal positiu, però que la crisi i les seves conseqüències requereixen mesures que fins ara eren impensables.

Gente que tenemos en la empresa, están solicitando información, porque han visto que aquí no hay futuro, por diferentes motivos, por temas personales, o familiares les hace ver que tienen que volver a su país de origen, esto sí que lo hemos encontrado, no son la mayoría, igual son tres cuatro personas. (5GALRH11)

Els primers que van marxar voluntàriament van ser Ucraïnesos, es va donar la paradoxa que la majoria dels que van arribar aquí eren de la mateixa família, teníem treballant una dotzena o una quinzena, germans, tiets, cunyats, uns els hi havien dit a l'altre, suposo que devien millorar les condicions de vida del seu... el que feia de patriarca (sense exercir cap dret ni cap rol) però el primer que va arribar que va començar a portar la família va dir, escolta, nosaltres ens en tornem i aquests van ser els primers que van marxar i se'n van tornar gairebé amb bloc al seu país. Després van marxar alguns romanesos que

²¹ Retorn voluntari de persones immigrades als països d'origen. El Programa de Retorn Voluntari de persones immigrades des de Catalunya als seus països d'origen (PREVICAT) és un recurs destinat als serveis socials dels ajuntaments i altres entitats públiques i privades sense afany de lucre. El Programa proporciona ajuda econòmica a aquelles persones estrangeres immigrades en situació de vulnerabilitat que desitgen retornar al seu país. La Direcció General per a la Immigració gestiona aquest programa mitjançant dues organitzacions: l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM) i Creu Roja Barcelona.

ficaven a sobre de la taula, mira, ens passa això, alguns deien que la seva família no s'havia adaptat al seu país i que creien que com que venia una crisi, ficats a passar una crisi, millor passar una crisi a Romania perquè com a mínim es coneixien l'entorn. Això va ser a l'inici de la crisi, a finals del 2008. (2GCCD11)

Es posa de manifest que les persones que més han optat per aquesta via, en primera instància, han estat persones procedents de països de l'Est que van arribar amb moltes expectatives i que consideren que si no hi ha treball, s'han de desplaçar a altres llocs o tornar al seu país d'origen.

Suposo que es formaran, uns altres estaran a l'atur, uns altres se n'aniran al seu país i després tornaran. Per exemple jo vaig estar al Caixa Forum de Barcelona i els països com Polònia, Romania, Txecoslovàquia tenen prevista una inversió molt forta per part de la comunitat europea, són països que estan molt desenvolupats i que necessiten moltes infraestructures. Molts d'ells que estan aquí ens ho diuen, que quan es recuperi una mica l'economia del seu país tornaran cap a allí. Els europeus marxaran. (11GCDF11)

Des d'altres sectors com l'agricultura s'insisteix en la idea de la contractació a través de contingents, entenent que és la manera d'assegurar un treball a la persona immigrada i al mateix temps una manera d'evitar una immigració de tipus familiar²².

Al seu país; vindre, la idea que sempre he tingut jo i és la que he venut als meus treballadors, és que ells el que han de fer es vindre, treballar, agafar els diners i tornar cap a casa amb la seva família, perquè és casa, és el seu territori i si algú ha de salvar el seu país, l'han de salvar ells, si tothom marxa del seu país el seu país també perd. (14PAGP11)

L'empresariat i l'administració plantegen cadascú amb les seves competències la idea i la invitació al retorn com a forma de reconduir els fluxos migratoris. En el cas de l'empresa la idea del retorn va molt lligada en ocasions a la idea de la filosofia de la contractació en origen i en el cas de l'administració com a forma de regular els fluxos migratoris en temps de crisi a partir de l'oferta directa per a realitzar un retorn inclús amb un suport econòmic per part de l'administració.

En el cas d'alguns empresaris la proposta del retorn és clara i oberta, en altres casos es limita a fer una observació i descripció d'una realitat evident i que el temps ja determinarà que és el més adequat en cada cas atenent als esdeveniments futurs. Són poques les empreses que no es plantegen aquest retorn de les persones immigrades tanmateix són aquelles que realment encara les necessiten per a poder desenvolupar la seva tasca sense dificultats.

²² Sayad (2010) distingeix entre immigració de treball i immigració de població que es converteix en familiar. Segons l'autor la immigració de treball sempre s'ha donat abans que la primera i d'alguna manera considera que no va unida a la integració ja que no té aquesta finalitat, en canvi la immigració de població, és a dir de famílies que es volen establir en un territori es dona en una segona etapa i sí que té connotacions en relació a la integració.

d. Conflicte social a la vista?

L'empresariat manifesta obertament que vol evitar el conflicte que d'una banda s'està apoderant de l'opinió pública a nivell local fruit de l'atur i de la competència pels mateixos llocs de treball que fins ara no s'havia produït i d'altra banda existeix una creixent preocupació per l'opinió pública que s'està generant des dels partits polítics, especialment en el període electoral que s'aproxima.

El que volem és que el poble i els seus voltants no tinguin conflictivitat. És més fàcil que treballi aquí algú que viu aquí que al poble de la vora. Tothom que estigui disposat a venir a treballar aquí a aquesta zona, la nostra política sempre serà la mateixa. Sempre proximitat. (7GARH11)

Com serà la immigració en un futur aquí a l'estat espanyol, no ho sé, a mi em fa molta por, em fan por els nacionals, no els estrangers, partits com el Partit per Catalunya que en aquestes eleccions municipals crec que treu desencant de la gent, aprofitaran aquest desencant per treure bons resultats en poblacions que jo considero que no els votaran perquè siguin racistes, els votaran perquè els has posat la por al cos, a la religió, al terrorisme, a l'immigrant, a lo nou; aquí es vincula massa l'immigrant de religió, procedència islàmica amb el que pot ser una bomba a casa teva. (2GCCD11)

La por al conflicte producte de la manca de treball sumada a l'efecte crida que suposa en temps de crisi del treball agrícola és una altra de les preocupacions del sector empresarial, especialment de l'agrícola. Aquesta situació genera un tipus de conflictivitat a nivell molt local en zones rurals que en èpoques de campanya agrícola pot arribar a ser molt intensa.

Si, no et diré al 100%, perquè això és molt difícil, perquè sempre hi ha el típic i sobretot quan teníem aquests campaments incontrolats al Baix Segrià, i tota aquesta història, i amb molta aflluència de gent, l'any passat també en vam tindre un de campament entre la zona d'Alcarràs i Torres, però va ser un campament molt controlat, pràcticament el 80% de la gent que hi havia, eren gent que tenien papers, era un problema d'immigració de gent que no tenia feina i van agafar la motxilla i va anar a veure que podia trobar, es va controlar una miqueta i eren poques persones, el problema és quan en aquests campaments et fiquen 300-400 persones, allò és un desastre; allò s'havia arribat pràcticament a eradicar, o era molt poquet el que existia, ara en aquests moments potser no hi ha campaments, ni històries, però si qüestions personals, especuladors d'aquests que tenen una família de quatre persones que et poden vindre a collir, diu mira, voleu vindre? Si, però el preu és aquest. (14PAGRP11)

La situació actual provoca en molts casos que un conflicte latent però controlat per una multiplicitat de factors, pugui emergir amb força, al voltant de la lluita pels llocs de treball. El conflicte apareix quan s'ha de lluitar per aconseguir satisfer necessitats i la competència entre grups i persones per aconseguir-ho. Com diu Ross (1995:273), existeix una cultura del conflicte que es refereix a:

Las formas complejas con las que las instituciones, prácticas y normas de una sociedad, producen un patrón de conflictividad, esto también incluye ideas culturalmente compartidas sobre objetos e intereses de valor, sobre los modos de conseguirlos y materializarlos, sobre las adecuadas respuestas a las acciones de otros que buscan los mismos objetos e intereses y sobre pasadas experiencias que sean relevantes para la comprensión de la conducta conflictiva.

Les empreses comencen a plantejar-se per primer cop la seva responsabilitat amb el territori a l'hora de prendre decisions pel que fa a la política de contractació sigui del tipus que sigui. L'any 2005 no era necessari fer aquest plantejament degut a l'amplia oferta laboral existent.

e. Tot i així “Mantenint l'atractiu de les empreses”

Tot i que la crisi és una realitat que ha provocat canvis a les empreses, aquestes no es resignen a deixar-se engolir per la situació, ans al contrari, es comencen a produir processos de reflexió interns per a optimitzar el màxim els recursos existents i entre ells els recursos humans. Dins d'aquests recursos humans es troben inevitablement les persones immigrades amb les seves capacitats i habilitats que molts cops no s'han valoritzat suficient.

Es un tema pendiente pero se está logrando el hecho de las diferentes culturas que pueda haber, los trabajadores, gente que es de fuera del país, que puede tener culturas diferentes, que puede tener maneras de vivir diferentes; se está analizando, también para saber lo que tenemos dentro. (5GALRH11)

L'atenció específica a les necessitats que tenen les persones immigrades relatives a la seva condició jurídica i legal particular, ha portat a les empreses a establir mecanismes i dispositius de suport de diferents tipus.

Amb els immigrants fem de tot. Aquesta gent arriba aquí i es troben perduts, aquí un dels nostres treballs és fer-los de gestoria. Els ajudem a tramitar els reagrupaments, a renovar targetes, homologació de títols. (7GARH11)

Vam incorporar a la plantilla una treballadora social per a ajudar a integrar tota aquesta gent, els ajuda a buscar escoles, reagrupaments familiars, ajudes etc... Volem ser la seva família aquí, tu ens ajudes nosaltres t'ajudarem. (6GALG11)

En aquell moment vam decidir fer una fundació, destinem una part dels beneficis de l'empresa a fer, a donar ajuda als nostres treballadors o ex-treballadors (...) perquè això és una altra cosa que passa a aquest país la burocràcia no és la mateixa per un nacional que per un estranger, això sí que ho hem vist molt, no era el mateix que anessin ells a fer els papers que els acompanyéssim nosaltres, canviava al cent per cent. (2GCCD11)

Les empreses grans i les mitjanes que han pogut realitzar un procés de reflexió amb el pas dels anys, que es troben immerses en processos de reorientació, reestructuració i de canvi constant i que compten en les seves plantilles amb un nombre significatiu

de persones nouvingudes, han iniciat un camí cap a la Responsabilitat social empresarial com a forma d'afrontar els reptes actuals. Aquestes accions són molt variades i aglutinen una diversitat de sensibilitats que van des de lo social, passant per la salut, l'educació, la cultura fins la participació social.

3.2.3.3 Reflexió final

L'any 2011 presentava una conjuntura força diferent a la del 2005 en la que la paraula crisi s'ha incorporat a tots els discursos possibles i existents a la nostra societat. La crisi s'ha convertit en l'eslògan que obre totes les notícies, converses i debats, sigui quina sigui la temàtica de fons.

D'alguna manera la crisi es converteix en un argument que justifica qualsevol situació que afecti a les persones immigrades i a la seva inserció sociolaboral. S'ha produït una transició de territori d'acollida i d'atracció a territori de permanència i resistència a la crisi. Sembla clar que tots assumeixen que els primers que han patit les conseqüències d'aquesta crisi han estat les persones nouvingudes per diferents raons. Gran part d'aquestes són degudes a la reducció de necessitat de mà d'obra per realitzar tasques de peonatge a les activitats més habituals a les terres de ponent. La manca de formació i la dificultat per reciclar aquest gruix de treballadors fa que s'afronti la seva situació d'una forma molt escèptica i amb poca complicitat per part dels empresaris.

Les reflexions i propostes relacionades amb el retorn han aparegut amb força en els darrers anys i l'empresariat ho troba raonable atenent a la demanda i oferta del mercat de treball. Des de la vessant empresarial no queda espai pel romanticisme ans al contrari es planteja amb fredor i racionalitat la situació de les persones immigrades com a mà d'obra del passat i si s'escau del futur.

Davant la crisi augmenten les actituds xenòfobes i racistes en general provocant respostes socials de rebuig i de confrontació amb les persones nouvingudes. D'aquesta possible conflictivitat sorgeixen algunes inquietuds empresarials que poden afectar de forma directa a les persones immigrades i la seva inserció sociolaboral.

De la discriminació positiva cap a les persones immigrades i la seva integració així com de la facilitació per contractar en origen, afavorir reagrupaments familiars, entre altres aspectes, s'ha passat a la por a la crítica social per part de la població autòctona a les empreses.

L'any 2005 no existia aquesta competència directa entre població autòctona i nouvinguda i com deia Rodríguez Cabrero (2006) es donaven circumstàncies que feien pensar que les persones nouvingudes no prenen el lloc de treball als autòctons atenent a les taxes d'atur que van disminuir molt significativament en el cas de les persones autòctones, al torn que augmentava progressivament en el cas de les immigrades.

Tot i aquest escenari de crisi i incertesa, existeixen empreses que fan front a la crisi amb propostes innovadores que afavoreixen els seus treballadors i per tant a les persones nouvingudes tanmateix gran part de les empreses que realitzen accions que podem anomenar de responsabilitat social compten amb un gran nombre de persones immigrades a les seves plantilles. Encara així els empresaris argumenten que fan aquestes accions no per tenir persones immigrades a l'empresa sinó que ho fan per tots els treballadors en general. Es segueixen resistint a associar la política laboral a la presència o absència de persones immigrades.

3.2.4 Sobre el marc legislatiu

3.2.4.1 2005 *El constrenyiment legislatiu*

Aquesta era la interpretació que es podia fer de les aportacions de les persones entrevistades l'any 2005 i quedava reflectida de diferents formes amb argumentacions molt diverses.

En primer lloc calia posar èmfasi en el nivell de coneixement que mostraven les persones entrevistades en relació a la legislació que afectava o podia afectar a la contractació de persones immigrades. Cal dir que existia un coneixement en gairebé tots els casos de diferents aspectes de la legislació, encara que de forma parcial en la majoria dels casos. Es tenia un coneixement molt lligat a l'experiència concreta viscuda de forma particular en cada cas.

Acostumo a estudiar allò que em fa falta però tot el tema de la legislació sobre la immigració que és una cosa de política, no m'ha preocupat molt mai. Aquí des del punt de vista de contractació no m'ha preocupat mai perquè tots tenen permís de treball. El responsable de personal s'encarrega que tinguin els papers en regla quan es contracten. (4GAG05)

Vam arreglar els papers a un parell de persones perquè familiars seus treballaven a l'empresa. (9MARG05)

El coneixement de la legislació vigent en aquells moments es podia considerar elevat ja que es tractava d'un context de necessitat de molta mà d'obra i per tant aquesta, com ja hem comentat amb anterioritat, era en gran part de procedència estrangera, amb la qual cosa els requeriments legals apareixien de forma continuada. Aquest contacte amb la legislació posava de manifest la burocràcia que això comportava, essent viscuda com un obstacle i una retard en la contractació.

Tienes que ir al paro a pedir al ingeniero con el perfil que tu quieres y si en un plazo no te viene ninguno puedes ir a contratar a un extranjero, es lo que conozco yo de esta experiencia, pero no somos gente que hayamos tenido mucha experiencia con la legislación, no tenemos una opinión cualificada. (1GCDF05)

Clar, el que passa és que aquest coneixement el tenim centralitzat dins del sindicat i quan nosaltres demanem una persona, ja ens ve amb tots els requisits i el pagès no fa absolutament res, està tot fet. (14PAGRP05)

La segona qüestió generalitzada era el compliment de la legalitat per part de totes les empreses entrevistades.

Sí, tots estan legalitzats. Aquí a nivell de fàbrica de pinsos tenim el tema de la ISO, funcionen els cercles de qualitat. (4GAG05)

Jo és que crec que les empreses grans no tenen personal... sense... il·legal. Jo crec que no, nosaltres no en tenim cap, almenys que es sàpigui. Bé amb papers falsos ens pot passar a tots, però la culpa no és nostra, la culpa és de la persona que ens ha enganyat. (6GALG05)

Nosotros controlamos que tengan bien los papeles pero el tema de legalizarlos y demás no lo hacemos. (1GCDF05)

Pel que fa la legislació la coneixem, i la nova llei no ens afecta. Només tenim gent amb papers. És una bogeria tenir gent il·legal tant pel que fa els costos que pot tenir per l'empresa com pel que suposa d'actuació contra els drets humans. (2GCCD05)

Quan es parlava de l'agricultura aquesta consideració quedava en entredit fins i tot per part del mateix col·lectiu d'agricultors.

Aquí el problema és que el Ministeri de Treball no coneix el sector agrari i de vegades et dóna la sensació que no volen saber res. Planifico la campanya però jo no sé quanta producció tindrè i llavors de vegades has d'aconseguir a gent i no saps d'on treure-la. La idea dels allotjaments col·lectius era aquesta, que en cas de necessitar a algú en la recollida de fruita, entren uns altres i el que hem de fer és altes, baixes... i això em suposa diners així que el que faig és anar a la plaça i agafar-me a un parell de subsaharians. (14PAGRIP05)

Tornant a l'anàlisi general, una de les qüestions de debat més habituals es referia a la complexitat que suposava contractar una persona immigrada extra comunitària.

Absolutament caòtic, la tramitació de documents via nominativa trigava de vegades 9 mesos i unes altres any i mig. (7GARH05)

Després el tema de renovacions, que si has de pagar unes taxes has d'estar pendent que tinguin tots els papers en regla, o sigui dóna molt més treball un treballador estranger que un d'espanyol i a més no és que estiguem parlant de molts diners però home, si parles de vuitanta persones a setanta euros i escaig la renovació de permís de treball doncs, estem parlant de molts diners. Jo fa gens he fet la renovació de papers, de no sé exactament quants però, m'ha costat mil euros, la renovació de tots, llavors, igual un a un a poc a poc dius són setanta euros, però... es nota. (6GALRH05)

En aquells casos que la necessitat de contractació era continuada i imprescindible, la càrrega burocràtica es convertia en una tasca de dedicació gairebé exclusiva. El cas que exposem a continuació il·lustra clarament el sentiment i la càrrega que suposava aquesta tasca per una persona responsable dels recursos humans d'una gran empresa amb molta necessitat de contractació de mà d'obra estrangera.

Llavors què passa? que al meu m'arriba un paper, de l'estranger i em diu, "se li ha concedit la renovació, pagui vostè aquesta taxa", haig d'anar al banc, pagar la taxa, portar el resguard, portar-ho a estrangeria, fer la cua de les dues hores, donar-los el paperet que m'ho segellin, després de vegades amb el tema de renovacions també, et poden demanar un certificat que no tens deutes amb hisenda i jo és que aquesta setmana he tingut una

mica de moviment amb el tema d'estrangers, per això el, ho tinc més recent, llavors arriba un moment que dius, jolines és que perquè em treballi un estranger haig de dedicar tot el matí, que si falta un paper que si ara tornen a anar a estrangeria, que si ara vas la teva... és un, una mica complicat. (6GALRH05)

Tot i la burocràcia existent en aquells moments, es posava de manifest que era una pràctica habitual per part de les empreses, fruit de la necessitat que es tenia de mà d'obra. Algunes de les queixes anaven en aquesta direcció.

Fan passar massa al davant a l'empresari. Has de fer passos i tràmits burocràtics que no tenen sentit. (10MGRG05)

Critiquem la llei pel que suposa de greuge per a nosaltres, la política de reunificació familiar és molt lenta i no sempre s'aconsegueix portar les persones que volem (2GCCD05)

Si la persona ja està aquí, la persona no hauria d'anar al país. S'hauria d'agilitzar els tràmits i simplificar. (17PRP05)

Aquesta queixa generalitzada contrastava amb el fet que en aquella època s'estava produint un nou procés de regularització, l'objectiu de la qual era precisament facilitar la contractació de persones que fins aquells moments resultava impossible fer-ho i d'altra banda s'estava realitzant contractació en origen de forma habitual des de diferents sectors. Es despenia d'aquesta situació una manca de coordinació de les polítiques migratòries i de les polítiques econòmiques que van generar un augment de persones nouvingudes disponibles molt elevat i aparentment sense control.

Una altra consideració a destacar, era la por a realitzar una contractació a una persona que els portés problemes a posteriori per haver comés frau en l'ús dels documents.

Si fa dos anys, que està amb nosaltres, a més, una persona que ja porta temps, vénen els mossos i diuen que aquesta persona ha falsificat els papers, que realment no és portuguesa sinó que és de Guinea Equatorial o de no sé on. (6GALG05)

Ens vam trobar amb una persona que tenia el permís de treball amb una altre nom. Això és un company que es ven el permís de treball. (11GCRH05)

Un altre tema que mereixia una consideració especial era la contractació en origen i els avantatges o desavantatges que els diferents sectors empresarials hi trobaven.

Crec que seria millor que hi hagués una oficina de l'INEM a cada país. (7GARH05)

Ara estem contractant bastant a gent de Romania que provenen del nostre sector que aquí és impossible trobar. Aquestes persones tenen una adaptació ràpida i a més una llarga estabilitat. (7GARH05)

Vam intentar contractar en origen a Colòmbia i tot eren problemes i vam desistir. (10MGRG05)

Poder triar la persona a contractar és una demanda que garantia l'estabilitat i la tranquil·litat de l'empresari. En l'estudi d'Allepuz et al (2009) s'exposa la visió de la contractació en origen per part de l'empresariat i en destaquen tres aspectes, d'una banda la possibilitat que ha donat, de fer front al creixement econòmic d'aquells moments, en el sector agrari ha disminuït considerablement la inseguretat i conflictivitat a les zones rurals i finalment es reconeix com una manera de fer front a la immigració irregular a través de l'arribada de treballadors amb papers des del seu país d'origen.

Altres valoracions empresarials relatives al marc legislatiu vigent, feien referència a la petició de l'enduriment de les condicions d'accés a la residència i treball per part de les persones nouvingudes en situació d'irregularitat.

Si entra al país ha d'estar en condicions de treballar i sinó que no entri. (10MGRG05)

Tancar les fronteres. Contracte i que marxin al seu país. (8MACA05)

Els fluxos migratoris d'entrada i sortida han d'estar lligats sempre en base a necessitats encara que ja sé que després no es poden tancar barreres. (13MRG05)

Aquesta demanda d'enduriment de les condicions d'accés a la regularització, contrasta un cop més amb la conjuntura que s'estava produint de forma real. Tornava a posar-se de manifest la manca de consciència per part de l'empresariat de les conseqüències de la seva política de contractació i de les polítiques migratòries aplicades en aquell moment.

L'aparent desconexió entre els actors implicats va afavorir una política de contractació molt àmplia, amb una varietat de possibilitats de contractació oberta, però amb una manca de reflexió sobre els resultats i conseqüències al territori. S'ha d'afegir a aquesta primera contradicció una segona paradoxa lligada a la crítica que tots els empresaris feien per endurir les condicions per a regularitzar-se, al mateix temps que es queixaven unànimement per la complicació en els tràmits de contractació. "Vol i dol "seria una forma senzilla però molt explicativa del que estava succeint en aquella època.

Altres discursos feien emergir la desconfiança per part de l'empresariat a l'hora d'ajudar a realitzar tràmits per haver-se sentit utilitzats en alguna ocasió anterior.

Es genera una picaresca. Gent que només ve a buscar papers. (9MARG05)

Quan ja l'havíem ajudat a fer tots els tràmits, que no són pocs, va i se'n va anar. Això t'ho fa replantejar tot. (15PPP05)

Hay algunos que se han ido de vacaciones y no han vuelto y se ha ido a su país seguro; nos ha pasado en un año 3. (1GCEO05)

Sobre el procés de regularització que s'estava vivint en aquells moments existeix l'opinió majoritària que era una mesura interessant i fins i tot necessària però de la qual cap de les empreses entrevistades en va fer cap ús.

No sé, es un fenómeno que yo lo desconozco porque nosotros nos movemos en la estricta legalidad en la contratación. (1GCDF05)

S'hauria de regularitzar tot el que hi ha i saber el que necessitem i que anem a buscar. (11GCRH05)

La última regularització és una manera de que la gent que no té papers pugui treballar. A lo millor no té fi. Tampoc hi ha un control sobre la gent. (9MARH05)

Fins i tot es plantejava obertament la baixa efectivitat que podia tenir una regularització plantejada en aquells termes i encara menys, tenint en compte el pes específic del sector agrícola al territori de Ponent, que podia ser un dels beneficiaris principals d'aquella regularització.

El dinero que has invertido en esa persona y, a parte de eso, no puedes tenerlo trabajando y te va a costar más costes de seguridad social, entonces le dices, no yo es que ahora te pagaba a ocho porque te tenía ilegal y no cotizaba por ti pero ahora como tengo que cotizar por ti te voy a pagar a seis, entonces, la persona, pues otra razón para decir, pues entonces me voy. (6GALRH05)

Alguns empresaris plantejaven l'efecte crida que podia tenir un procés de regularització d'aquelles característiques i que podia no donar resposta a l'objectiu principal de regularitzar els que estaven al país sinó ampliar encara més el nombre de persones immigrades arribades d'altres indrets.

S'hauria de legalitzar els que estan aquí no els que estan per venir. (17PRP05)

Quan parlem de petita empresa trobem que aquesta visió canviava de forma substancial, atenent a la possibilitat que oferia el mercat laboral de contractar a persones de forma directa i sense entrebancs independentment de la seva situació legal.

Vaig regularitzar a les dos treballadores a la darrera regularització. (17PRP05)

Des de la subdelegació de govern també s'aportava una reflexió en relació a la qüestió del marc legislatiu que regulava en aquells moments aquest tema. Mata; Domingo i Julià (2007) ho recollien posant de manifest la desconfiança mútua i el contrast de postures entre els empresaris i els principis que inspiraven la Llei d'estrangeria en aquells moments.

D'una banda els empresaris es queixaven de forma reiterada dels constrenyiments legals que suposava l'aplicació de la Llei al mateix temps que l'administració parlava en aquests termes sobre aquella mateixa qüestió.

Per posar ordre d'entrada han de ser molt rígids. La Llei és la que és; si la Llei diu alguna cosa és per alguna raó, i no podem dir una altra. (Representant A.P)

Els empresaris no coneixen la legislació, potser no és la seva obligació conèixer-la però no la coneixen. (Representant A.P)

Sí, sí, abans sí que teníem uns expedients així de gruixuts i els demanàvem molta pape-rassa, però és que ara tens expedients de tres fulls, és que no cal més. (Representant A.P)

Es pot veure com la percepció sobre la legislació i sobre la seva complexitat esdevé una confrontació oberta sobre els objectius que en cada cas pretenen els seus protagonistes. L'empresariat busca reduir de forma dràstica el volum de tràmits i de burocràcia exigida, encara que el seu coneixement de la llei és sempre parcial o en alguns casos es delega a les seves gestories o departaments especialitzats. D'altra banda l'administració afirma que el problema no són els tràmits d'aquests expedients sinó els objectius finals de l'empresariat que no són uns altres que fer una contractació a la carta i en molt casos fer-ho en origen encara que el nivell de persones immigrades extracomunitàries residents i amb permís de treball al país eren força nombroses.

Es posava de manifest que no existia un consens ni una política comuna entre món empresarial, mercat de treball, política migratòria i gestió de fluxos migratoris compartida.

Des de la vessant empresarial i atenent als aspectes ja comentats de la necessitat d'aquesta mà d'obra i del creixement de gran part d'aquestes empreses a partir de l'augment de producció amb l'ús d'aquesta mà d'obra, es desprenia una inquietud i exigència per a aconseguir mantenir aquest ritme de creixement assegurant l'adquisició d'aquesta mà d'obra però buscant cada cop més una mà d'obra més específica i en alguns casos més qualificada.

En una primera fase, l'empresariat incorporava a persones nouvingudes als seus negocis i ho feia a partir de persones ja residents al país i la valoració era satisfactòria atenent al perfil d'aquells treballadors i de les necessitats de les pròpies empreses. En una segona fase aquesta mà d'obra disponible ja no era tan interessant per a l'empresari i es començava a produir la contractació en origen per a trobar perfils més adequats a la necessitat de les empreses.

Existeix aquí l'inici de la paradoxa entre la contractació en origen, la necessitat dels empresaris, el posicionament de l'administració i la gestió dels fluxos migratoris i en concret de la situació de les persones residents amb permís de treball al país però en situació d'atur.

Podem dir que l'any 2005 fruit de la conjuntura d'aquells moments es va produir una fita clau en l'escenari de la immigració i del perfil de les persones nouvingudes i per tant de la mà d'obra nouvinguda disponible. Els empresaris començaven a fer aquest tipus de discursos sobre l'escenari que s'estava produint.

La nostra primera solució va ser fer campanyes de captació d'empleats en diferents zones d'Espanya. No va haver-hi un altre remei que contractar gent de fora del país perquè a Espanya no hi havia. Nosaltres patíem perquè vèiem que no podíem fer el treball i clar de sobte vam posar als ucraïnesos que tenien amics, familiars... i que estaven adaptats al treball industrial. (7GARH05)

Entonces así, tenemos, hay que legalizar y legalizar, porque no hay mano de obra y realmente si que está, está disponible pero no hay trabajo, o sea esto se está aumentando el

número de extranjeros porque supuestamente sean necesarios y en cambio tiene gente que igual hace seis meses, ocho meses o diez que no trabaja, y tiene sus papeles en regla, y eso sí que sucede, o sea en parte también, lo normal, veo normal que cada "x" tiempo, les hagan pasar la criba de si estas trabajando, no estas trabajando, porque tener más gente sin trabajar, pues lógicamente tampoco no creo que les interese. (6GALDP05).

Es pot constatar aquesta situació d'incertesa generalitzada i de manca de coordinació entre els diferents agents implicats que provocava diferents respostes per part del món empresarial.

El problema és que ha vingut personal que no està qualificat. Per desgràcia, la persona que ha vingut aquí és de baixa qualificació i, és clar, no serveix. (5GALG05)

Ara comencen a arribar col·lectius sense qualificació i tenen problemes per trobar feina, ja que aquestes persones arriben a generar problemes socials per la precarietat en què estan (...) hi ha una diferència abismal de qualitat de producció entre uns i altres. (7GARH05)

Davant aquesta dissonància constant entre visions i interessos entre l'administració i món empresarial sorgeix una de les reflexions fonamentals pel que fa el paper del teixit empresarial i de les empreses en els processos d'integració de les persones immigrades i específicament en el paper de cointegrador que pot i ha d'assumir l'empresari en aquest procés. En la lluita per donar resposta a les exigències que comporta un creixement econòmic sobtat i inesperat, l'empresari visualitza a la persona immigrada com a pura mà d'obra que cal cercar on i com sigui necessari i per tant qualsevol dificultat a nivell legislatiu és viscuda com una amenaça a la seva supervivència, al mateix temps però, es dona l'esquena a la realitat social que s'està generant al voltant del fenomen migratori del que tots en són partícips, empresa, administració i persones immigrades.

Aquesta paradoxa existent entre interessos entrecreuat i molts cops irreconciliables es posava de manifest en les paraules expressades des de la subdelegació de govern l'any 2005. En aquest cas estem parlant de la visió d'una persona que desenvolupava el seu treball a nivell tècnic en el dia a dia de la regularització de les persones immigrades a Lleida.

Les seves reflexions s'han de considerar molt rellevants i al mateix temps significatives atenent a la informació privilegiada i la seva posició dins de l'administració competent. Així ho recollien, Mata, Domínguez i Julià (2007:81)

Llavors diu: com que tinc un que és romanès i que em funciona molt bé, doncs demana de portar el seu cosí, que m'anirà bé i tu li dius, si home, però és que potser n'hi ha un que ja és aquí i que també t'anirà bé, que té papers i no té feina i que a més, vol portar la família i no pot perquè no té feina... Perquè és clar, ara ja ens estem trobant que ja n'hi ha que estan aquí i que no tenen feina.

Aquí tenim, per exemple, quantitat de dones que fa més de tres anys que hi són, dones que podrien fer un arrelament social i que no el poden fer perquè no hi ha un/a emple-

ador/a que els vulgui fer un contracte d'un any, tot i que les poden conèixer prèviament, poden parlar amb elles, poden tocar-les i veure què tal... I, en comptes d'això, et plantegen fer un contracte inicial a una persona que està aquí i que ja la tenen treballant però sense regularitzar. Aquesta persona ha de tornar al país a arreglar els papers... Un embolic. És que no podem portar més gent, és que de veritat, això ens petarà... Perquè ara mateix hi ha molta gent que no pot renovar. És que, per regla general, no volen la gent que està aquí.

Hem de partir d'una base que és absolutament irracional: en un país on la feina està absolutament desregulada, on hi ha contractes de sis mesos, tres mesos, misteriosament tots els empresaris volen portar gent perquè diuen que els necessiten per un any. Què passa doncs, que a veure, la majoria no els necessita per un any, és mentida, quasi cap: però és clar, contractar per temporada és més car que contractar en origen, perquè val concretament 140 euros. Els surt més barat. Llavors arriben amb un contracte per un any per a un sector concret per una durada concreta i quan acaben la feina, que pot ser tres mesos, que fan? Doncs se'n van a buscar la feina a Andalusia d'estrangis, i quan van a renovar no han cotitzat temps suficient i es queden aquí sense res, és que és de bojos.

El que vulguis, ocupadors, que pretenen contractar una empleada de la llar xinesa, i que és a la Xina, i tu li dius, és que quan arribi aquí no podràs fer-li fer res, perquè no l'entendrà. Ocupadors que pretenen contractar una cambrera romanesa i que no li servirà de res perquè entendrà el romanès i prou... Però no hi ha manera, et diuen: Oh és que és parenta d'un que ja tinc aquí treballant, perquè bàsicament la cosa va així.

Nosaltres hem de vigilar, perquè a la gent se la tracti correctament d'acord amb la legislació vigent; perquè la gent que ja és aquí treballi; perquè més a aquesta gent pretén, amb un termini curt de temps, portar la seva família aquí, que és absolutament legítim; perquè amb les nòmines que estan cobrant mai els podran portar, mai, perquè no els consta que cobren; perquè ahir mateix em deia una persona d'una ONG que estan detectant cada vegada més, molts problemes psicològics, perquè això genera molt frustració.

D'aquestes reflexions aportades per una persona que escoltava directament les demandes del món empresarial, es poden extreure diferents aspectes significatius. D'una banda es posava de manifest que existia una contradicció clara entre el que hauria de ser i el que realment es feia, entre el que demanava l'empresariat i el que l'administració podia fer o podia recomanar.

Queda clar que l'administració i des de la vessant tècnica no es podia modificar ni prohibir certes pràctiques que s'estaven duent a terme i que ja l'any 2005 s'estava generant una borsa de persones residents de forma regularitzada al nostre país i a la nostra ciutat que estaven a l'atur, i d'altra banda s'estava insistint de forma clara des del món empresarial per una tipologia de contractació que responia exclusivament a interessos empresarials sense tenir en compte que podia suposar per les societats d'acollida a curt termini.

En aquest sentit s'entén que les empreses valoressin el constrenyiment legislatiu com un entrebanc per a poder desenvolupar d'una forma més fluïda la seva tasca però sense tenir en compte en cap cas les possibles conseqüències sobre la societat d'acollida i sobre les persones nouvingudes que ja estaven aquí.

En un context de bonança econòmica i de creixement econòmic no es va tenir en compte la vessant sociològica de la immigració, ans al contrari, es va prioritzar una visió economicista sense preveure en cap cas una possible crisi econòmica que pogués posar en perill el model socioeconòmic existent en aquells moments. Podem dir que l'empresariat va convertir Lleida com a pol d'atracció per a noves migracions a partir de totes les estratègies que va tenir al seu abast al mateix temps que l'administració amb el seu ànim de normalitzar persones que ja estaven al país de forma irregular, va augmentar de forma sobtada el nombre de persones immigrades al territori.

3.2.4.2 2011 La legislació impossible

L'any 2011 es caracteritza per la inexistència de cap tipus de procés de regularització obert, a banda dels processos fixats per la llei com són l'arrelament i el reagrupament familiar. El que ens interessa conèixer en aquest cas, més enllà de les situacions que genera una legislació restrictiva, és conèixer quina ha estat la visió que en tenen els empresaris a l'actualitat així com l'evolució en aquesta perspectiva de sis anys.

La primera valoració que es fa sobre la legislació a l'actualitat és que cada cop s'ha anant restringint més la possibilitat d'aconseguir contractar algunes persones que els podria interessar com a empresaris, però que davant dels impediments legals ara ja no és possible. Existeix per tant una percepció generalitzada de l'enduriment i dificultat de contractar algunes persones immigrades.

Quan els dius que hi ha menys treball i que els vols fer un contracte a mitja jornada et diuen que no i se'n van. Si la legislació els tingués en compte el temps que han treballat a jornada completa a l'hora de cobrar l'atur la gent l'hi miraria d'una altra manera, ells actuen en funció de la llei, la llei et marca. (11GCRH11)

S'ha produït un canvi de discurs molt important amb els anys que ha passat de reconèixer un ampli ventall de possibilitats per contractar persones immigrades tant regulars, com la possibilitat de facilitar la regularització d'altres, a una nova situació en la que és pràcticament impossible contractar persones que no estiguin documentades d'antuvi.

Davant d'aquesta nova situació l'empresariat es planteja d'una forma oberta altres vies de contractació de persones molt concretes de l'entorn familiar dels seus propis treballadors/res.

a. L'aposta pel reagrupament familiar

El reagrupament familiar ha esdevingut en els darrers anys una qüestió doblement interessant. D'una banda pel valor social i familiar que aporta aquesta pràctica a nivell personal, a la persona immigrada i d'altra banda al valor empresarial que suposa poder contractar persones properes i que generen una estabilitat tan desitjada pels empresaris.

En alguns casos es pot comprovar com el reagrupament respon a una estratègia de tipus empresarial per a generar una estabilitat laboral i inclús una forma de garantir un perfil de persona treballadora molt semblant al ja disponible i en aquest cas el reagrupament es converteix en una certa garantia d'èxit.

La via que s'utilitza ara és la del reagrupament, és l'única via oficial perquè entri gent. Des que ha sortit que amb el permís de residència surt el permís de treball, doncs és l'única via que tenim. (7GARH11)

No, bé la gran preocupació aquí és el reagrupament familiar. Hi ha moltes persones aquí que et demanen diners, que t'intenten demanar el contracte més llarg... (10MGR-RH11)

En altres casos el reagrupament respon a una visió empresarial més amplia en la que es veu a la persona immigrada des d'una perspectiva d'assentament al territori.

El reagrupament em sembla bàsic, jo tinc família i si estic aquí és per ells, de vegades no es valora l'esforç que fan aquestes persones per tirar endavant, és lògic i bàsic, molt important i que de vegades són les institucions les que no fan bé la feina. (6GALG11)

Lògicament, es una opinió personal i subjectiva, quan hi va haver la regularització, tampoc és que ho notéssim en excés, és a dir, nosaltres vam intentar fer reagrupaments i contractes en origen de la gent que teníem a dintre de casa, que ens havien respost, ja que ells ens havien fet créixer, els vam intentar ajudar, el que sí que vam intentar és ficar a la seva disposició, el departament de recursos humans, perquè poguessin fer reagrupaments familiars, vam demanar en origen a certes persones que eren familiars directes, o germans o pares o fills de gent que estaven treballant amb nosaltres. (2GCCD11)

Les empreses que aposten pel reagrupament familiar val a dir que en moltes ocasions ho fan guiats pel valor d'ajuda a les persones que ja tenen treballant amb elles i a la recerca de facilitar la seva vida i les seves dinàmiques familiars. En segona instància el benefici d'aquesta pràctica recau en un millor rendiment de la persona treballadora a l'empresa per la seva satisfacció. Finalment es produeix també una oportunitat de contractar una persona similar a la que ja es té o si més no, una persona de total confiança i que d'entrada estarà agraïda.

b. La fi de la contractació en origen

La contractació en origen és una de les qüestions més controvertides pel que fa la qüestió migratòria i el mercat de treball. Allepuz et al (2009) conclouen i recomanen un conjunt de propostes de millora pel que fa a la contractació, en el seu estudi que abasta de l'any 2003 al 2006 i que per tant no engloba la crisi actual: 1-que es prioritzï la contractació d'aturats, 2-que es prioritzï la contractació d'estrangers irregulars que visquin al territori, 3-millorar el procediment de contractació d'estrangers en origen, 4-millorar la gestió de les contractacions en origen, 5-garantir el compli-

ment dels drets laborals dels treballadors estrangers contractats en origen, 6-agilitzar el procés de contractació, 7-coordinar empreses i sectors d'activitat, 8-facilitar la mobilitat dels treballadors estrangers contractats i 9-finalment augmentar el nombre d'acords bilaterals entre Estats.

Del conjunt de propostes, es pot veure com les dos primeres opcions passen per abordar en primera instància la qüestió de les persones que ja estan al nostre territori i després plantejar-se la contractació en origen. Si tenim en compte el període estudiat per aquest estudi, es torna a produir una contradicció entre el que es feia i el que es recomanava i de forma objectiva es podia observar amb claredat. Es desprèn ja en aquells moments una dissonància entre el que es proposava a nivell objectiu i el que s'estava realitzant en el dia a dia.

En el nostre estudi es pot comprovar com aquesta qüestió es veu condicionada per la crisi econòmica existent i els efectes que està tenint sobre la població autòctona i no tant per què no es consideri una bona estratègia empresarial de contractació. L'empresariat està preocupat per la qüestió social i el possible enfrontament social al territori comença a aparèixer com a problemàtica a tenir en compte.

Des del punt de vista de rendiment m'interessa més el contingent, però també és veritat que la pressió social que hi ha actualment ens faria molt dany. El que guanyéssim en aquests 6 mesos ho podríem en imatge. (7GARH11)

A nosaltres ens podria interessar, però jo entenc que a nivell macroeconòmic, a nivell polític els pugui interessar. No ho comparteixo però... clar, amb el nivell d'atur que hi ha, incorporar a persones estrangeres... (9MARRH11)

Altres empreses reconeixen que tot i no esser promotores ni beneficiàries de contractacions en origen ni via contingent, en el seu moment es veien afavorides per aquests fluxos de migració que molts cops s'incorporaven com a peonatge a les seves empreses en moment de molta manca de mà d'obra.

A nosaltres ens ha anat bé que els altres ho fessin, ens hem beneficiat una mica d'aquesta situació, de les empreses que ho van portar a terme. (1GCRH11)

c. La visió des de l'agricultura

La visió de l'empresariat agrícola pren unes connotacions força diferents a la de la resta d'empresaris. L'estacionalitat de la feina que poden oferir, junt al llarg recorregut iniciat per afavorir i promoure la contractació en origen via contingent, els situa en uns moments molt delicats i compromesos.

També hi ha gent a dins al sector, pagesos al sector, que diu la tranquil·litat no la necessito, jo el que vull és que la mà d'obra em surti més econòmica., això és una realitat. (...) especuladors d'aquests que tenen una família de quatre persones que et poden vindre a collir, diu mira, voleu vindre? Si, però el preu es aquest. (14PAGRP11)

d. La petita empresa

La petita empresa viu i ha viscut la qüestió de la legislació de formes molt diverses, tanmateix la implicació i la necessitat són molt diferents a les de la mitjana i gran empresa.

En el moment que es pressuposava un context facilitador, precisament per a la petita empresa que normalment no disposa de departament de recursos humans, les dificultats per a portar a terme les contractacions es consideraven molt complexes i comportaven tràmits burocràtics molt llargs i costosos. Tot i així en molts casos s'endinsaven en aquests processos per motius personals, d'amistat o per una manca de personal real. En aquests moments ja no es veu com una via realista ni necessària, a banda de les experiències més o menys negatives viscudes amb anterioritat.

Ho posaven molt difícil, suposo que com hi havia gent que s'han columpiat tant, doncs el que tenia un cosí o conegut li obrien més fàcil les portes perquè entressin. Ara fa temps que no, però en aquells moments ho intentem i ens van dir que no dues vegades amb una noia. No sé si és perquè la gent s'ha columpiat molt o perquè realment s'ha de posar un control. (15PPP11)

Jo després de l'experiència que he tingut, estic molt desenganyat i prefereixo contractar gent d'aquí, encara que em durin poc. (17PRP11)

3.2.4.3 Reflexió final

La legislació és i ha estat un dels grans temes motiu de controvèrsia entre els diferents agents implicats en aspectes relacionats amb immigració i treball. Cada part ha intentat en cada moment treure el màxim benefici dels canvis constants que s'han anat produint en els anys de forma continuada.

Podem afirmar que de l'any 2005 al 2011 el canvi en la legislació ha estat marcat pel procés de regularització extraordinària de l'any 2005 i que els anys posteriors han quedat marcats per aquell procés a nivell socioeconòmic, no obstant a nivell legal s'ha produït una restricció i tancament que provoca un replantejament absolut de les polítiques ocupacionals a l'administració però també e les empreses que van iniciar aquell camí.

Des de la vessant empresarial sempre s'ha mantingut una posició de força per a facilitar al màxim la contractació flexible, ràpida i sense entrebancs, tant pel que fa a personal autòcton com a persones immigrades quan aquesta ha estat possible. Des de l'administració s'ha intentat ordenar aquests fluxos però no sempre ha estat possible, atenent a la gran quantitat d'especificitats que envolten la qüestió migratòria.

La qüestió social ha quedat sempre en un segon o tercer terme quan s'ha tractat de regular tots aquests fluxos, amb la conseqüent arribada de persones immigrades per totes les vies possibles. Les polítiques migratòries no han anat d'acord a les polítiques econòmiques i empresarials amb la creació última d'una gran massa de persones immigrades amb situació de regularització que actualment no treballen i tenen molt difícil l'accés al món laboral per les seves característiques.

3.2.5 Sobre la persona immigrada com a treballadora

3.2.5.1 2005 *Una relació de poder asimètrica*

Existien fa sis anys diferents aspectes que generaven una relació laboral que era força contradictòria i que conformava una altra de les paradoxes del discurs empresarial. Aquesta situació paradoxal ens indicava una asimetria prèvia, en la relació empresariat-persona treballadora immigrada, que d'una banda es sostenia en la preferència explícita per la contractació de persones autòctones enlloc de les nouvingudes, la desconfiança de contractar algú que no fos conegut prèviament, la por a lo desconegut així com la realització d'actuacions que eren clarament discriminatòries per a les persones immigrades, però que es portaven a terme amb l'excusa d'evitar el conflicte dins de l'empresa i finalment el requeriment de l'estabilitat personal per a poder tenir una certa garantia a curt i mig termini de la permanència del treballador. D'altra banda, l'empresariat patia una altra de les dissonàncies permanents ja que aquesta nova mà d'obra de la que en feia un ús habitual, no només es tractava de persones com hem comentat al principi que eren indispensables per a portar a terme el projecte empresarial, sinó que a més a més es considerava a les persones nouvingudes com a més disposades, menys reivindicatives i que tenien més capacitat d'aguant i de resistència degut a les necessitats que patien.

D'una banda l'empresariat exposava arguments favorables a contractar persones immigrades per davant de les persones autòctones en segons quins tipus d'activitat.

Es comporten bé, millor que un del país, perquè un d'aquí si deixa de treballar pensa que ja trobes una altra cosa. Penso que els immigrants són persones amb problemes, han d'ajudar a la seva família que està lluny i llavors vénen a treballar amb alegria i amb ganes. (13MRG05)

Yo estoy convencido de que bueno, de que si todos los sábados hubiera que venir, pues vendrían casi todos, de hecho cuando son fiestas locales, la mayoría del personal que viene a trabajar es el personal extranjero. (6GALDP05)

D'altra banda existien altres arguments compartits per l'empresariat que justifiquen la preferència per contractar persones autòctones abans que fer-ho a persones immigrades

No. A ver, primero los españoles, por idioma y porque es más fácil que se integre pero si no hay... Yo pienso que es inevitable, en un proceso de selección con 3 alternativas, probablemente el 90% a igual cualificación e iguales condiciones, te decantarías por uno español, pero por pura comodidad, siempre lo tienes más controlado. (1GCDP05)

L'immigrant és més inestable, s'ha de tenir paciència, demana anticipos, són més problemàtics i tenen més problemes socials. (11GCRH05)

a. La desconfiança

Aquesta desconfiança existent per part del teixit empresarial, queda recollida a l'estudi de Mata, Domingo i Julià (2007:54) de la següent manera:

D'alguna forma l'empresari observa amb preocupació un mercat de treball on l'oferta està poc controlada, amb variables poc conegudes, on existeix molta població demanant però que presenta multitud de situacions dispars (de permís de treball, de voluntat d'assentament, de mobilitat i variabilitat ocupacional) i amb lògiques o estratègies d'assentament al país, potser molt més heterodoxes i variables. Dins de la lògica empresarial, les incerteses no són desitjables i, per tant, cal buscar la forma d'evitar-les o neutralitzar-les.

L'empresariat en general mantenia un discurs molt contradictori i de forta desconfiança en relació a les persones immigrades contractades per diferents motius

La gent poc formada expressen desconfiança i de vegades pot resultar violenta, llavors li costa més integrar-se... però això és un problema cultural i s'arregla a força d'injectar cultura. No crec que puguin fer grans aportacions aquest col·lectiu que arriba, penso que han d'anar passant els anys perquè ells mateixos es llevin la por, saber a què vénen. (4GAG05)

Dins de l'empresa, i dius ostras, això tot tinc ficat, de gent que es dedica a traficar, o gent que es dedica a fer papers, perquè al final el teu no pots tenir controlats als vuitanta i pico, si t'han presentat els papers, són legals, però clar una vegada surten d'aquí, tampoc els pots exigir que vagin a missa tots els diumenges. (6GALRH05)

La desconfiança cap a les persones immigrades que estan més organitzades i que es relacionen menys amb la resta de companys del treball o fins i tot amb la societat autòctona en general, produeixien una major desconfiança i era una constant preocupació en els discursos empresarials l'any 2005.

b. Evitació del conflicte dins de l'empresa

Aquesta pràctica poc reconeguda per l'empresari, va convertir-se en una constant en la gestió dels recursos humans a les empreses en aquells anys, tanmateix l'increment de persones novingudes a les empreses més emergents del territori es produïa de forma continuada i molt intensa, sense cap mena de preparació prèvia ni protocol establert.

Y nosotros nos obligamos a actuar, muchas veces, de una forma un poco irracional, para evitarnos trabajo y problemas... que nos llamen por teléfono: "éste no lo quiero". Vamos a ver, tú te pones en nuestro lugar, y dices: "oye, quiero contratar..." ¿quién es el que da menos problemas? Aquél que el que no lo quiera, no lo quiera, "vamos a pillar éste y así tapamos el hueco" y así todo funciona, y del problema nos olvidamos. "Oye que aquel... que no quiero más "Es que además, el propio encargado, no son conscientes de que no hay en el mercado nada más, si fueran conscientes de que en el mercado (hablamos de nuestro sector), solo hay gente de color (por decir algo) y cosas de éstas a lo mejor se mentalizarían, pero no tienen la mentalidad de que no hay nada más. (1GCEO05)

Els marroquins tenen costums diferents, la majoria no accepten tenir una dona que els mani. Si no ho accepta els fan fora. (9MARG05)

Molts cops l'empresariat ha reconegut haver actuat d'una forma poc justa en la resolució de certs conflictes laborals, afavorint al personal autòcton i perjudicant de forma clara a la persona immigrada per evitar d'aquesta manera un conflicte més gran dins de l'empresa.

c. L'estabilitat com a Pre-requisit

L'estabilitat es convertia en un pre-requisit en moltes ocasions per a reduir la incertesa i la imprevisibilitat que les persones immigrades presentaven en ocasions. Aquesta estabilitat prèvia, generava discriminació i exclouïa una gran part de les persones immigrades que precisament esperaven obtenir un lloc treball que els permetés establitzar les seves trajectòries vitals.

Aquesta petició explícita de restar estables en un territori era un obstacle afegit a priori que augmentava la relació asimètrica entre ambdues parts. En aquest cas l'empresariat no es considerava actor principal ni actiu en l'assentament de les persones nouvingudes en els territoris.

Igual que amb qualsevol altre treballador però el que no volem és que en dos mesos s'hagi d'anar al seu país. Jo entenc que el que volen ells és guanyar diners perquè al seu país és molt. En el "escorxador" tenim gent estable, de fa anys i casos de gent que marxa, sí que hem tingut. (3GARH05)

Aquesta relació de poder asimètrica és fruit de les condicions prèvies en les que es produeix la relació laboral entre empresari i treballador immigrant. L'empresari té unes expectatives en la seva recerca de treballador ideal en un moment en el que les circumstàncies el porten a la necessitat de contractar persones immigrades per a fer tasques generalment de peonatge. En aquest context l'empresari manifesta un seguit d'actituds i prejudicis que recauen sobre aquesta mà d'obra disponible, disposada i al mateix temps molt necessitada i desesperada en ocasions.

El fet que ja hem comentat anteriorment referit a la preferència per la contractació en origen o a la contractació nominativa o el reagrupament familiar indica la importància que dona l'empresari a assegurar-se el perfil contractat enfront la por a ser enganyat o contractar una persona que no compleixi amb les expectatives. Aquest punt de partida genera una relació laboral encara més asimètrica que qualsevol altra relació laboral que sempre és asimètrica d'entrada entre empresa i treballador.

La pregunta que cal fer-se és si aquesta relació asimètrica pot generar abusos per part de l'empresariat aprofitant la posició de feblesa que viu la persona immigrada.

L'any 2005 amb una mà d'obra immigrada abundant i molt necessitada es van produir moltes situacions que van provocar una relació laboral basada en gran part en la temporalitat, la mobilitat i la precarietat. Totes aquests característiques laborals van recaure en les persones immigrades i com diu Chacón (2009) es produís la teoria de les "tres p" "trabajo penoso, precario y peligroso.

3.2.5.2 2011 *Una relació de poder més simètrica?*

Un cop recollida la valoració des del món empresarial i després d'actualitzar les aportacions referides a l'evolució experimentada en la incorporació a l'empresa de les persones nouvingudes, podem constatar d'una banda, el que podríem considerar, els primers indicis d'una relació més oberta i més propera entre ambdues parts. D'altra banda, però, es consoliden altres aspectes relacionats amb les dinàmiques laborals internes complexes i difícils entre treballadors.

a. L'adaptar-se i no fer soroll.

El concepte d'adaptació i no fer-se notar és un dels valors que s'espera de les persones immigrades com a treballadores i l'empresariat així ho manifesta de forma oberta.

Cap problema, fan el treball igual. Passen factures, controlen la documentació, agafar el telèfon... no són treballs de portar la comptabilitat. I tenir una administrativa estrangera fa 5 anys ni passar-nos per la nostra imaginació, les dues que tenim venien amb experiència. (11GCRH11)

El valor de la implicació i de la cultura del treball per sobre d'altres demandes laborals es considera una de les grans aportacions de les persones immigrades dins de l'empresa.

Com a titular, jo diria implicació, el titular ben bé seria aquest, no tenen problemes de flexibilitat horària, no tenen problemes de disponibilitat, no tenen problemes de si hem d'anar a un lloc d'anar als llocs, no tenen problemes en res. (1GCRH11)

No sé, luz? No me he parado a pensar; que nos puede aportar algo más; no sé, a nivel de el grupo, el tener compañeros que sean de otros países puede crear vínculos que siendo del propio territorio no los crea (...) igual por las ganas de superación, crea sinergia, si llega una persona o un grupo se personas que es más líder, es optimista, es positivo... (5GALRH11)

L'experiència acumulada en els darrers anys i el contacte constant amb persones immigrades ha provocat en gran part dels casos una reducció de la desconfiança i de les resistències inicials cap a la seva contractació. En ocasions la diversitat cultural es considera un valor afegit a l'empresa i la fidelitat i la implicació laboral han estat alguna de les característiques més valorades per l'empresariat de forma explícita.

Aquestes experiències fan pensar que la relació empresariat-treballador/a immigrant s'han apropiat de forma progressiva, reduint al mateix temps aquesta asimetria de poder entre ambdues parts.

b. L'assoliment dels resultats esperats

En moltes ocasions l'estratègia de contractació ha estat enfocada a la modalitat i tipus de contractació, és a dir, prioritzar la contractació en origen, el contingent o el reagrupament familiar per sobre d'altres fórmules. En algun cas específic, l'estratègia

ha estat basada en escollir un tipus de perfil concret, atenent a la procedència de les persones immigrades i de la idea sobre l'objectiu final que podien tenir aquestes persones, d'assolir una estabilitat i una permanència a llarg termini al territori.

No, jo crec que s'ha complert, és a dir, ara mateix jo diria que tots els immigrants que ara tenim provenen fonamentalment del Marroc, i en part Algèria. (...) la gent que ha fet un arrelament, si analitzo els que han arribat a encarregats o a oficials, l'aposta era correcta, són gent del Nord d'Àfrica; és a dir hi ha seccions que l'encarregat és un marroquí o un algerià i els 90% dels seus treballadors són catalans, d'origen, amb el qual creiem que l'aposta era correcta. (2GCCD11)

En aquest cas l'elecció de persones procedents del Magreb ha resultat una experiència positiva que ha donat resposta a les expectatives creades. Val a dir que en altres casos l'aposta per la contractació en origen a països determinats com Romania, Ucraïna o Colòmbia també s'han considerat un èxit i un encert en la política contractual i empresarial de les empreses que ho van portar a terme.

3.2.5.3 2005 Els requeriments del lloc de treball a cobrir

Els requeriments del lloc de treball a cobrir comportava una gran varietat d'aspectes a analitzar, que en aquest cas podíem sintetitzar en tres temàtiques de diferent naturalesa, que responien a un context concret i una realitat determinada.

a. L'idioma

La qüestió de l'idioma va esdevenir una de les dificultats més importants durant l'any 2005 a l'hora de poder realitzar contractacions a persones procedents d'alguns països. En molts casos el desconeixement del castellà podia ser motiu de no ser contractat, en altres ocasions no tenir cap coneixement de català també es podia convertir en un obstacle.

No, però jo entenc que el català per als immigrants és un problema perquè si no saben molt bé on acabarà, potser li interessa saber més un idioma més polivalent que no un idioma més particular (...) No, però que parlin i que entenguin una mica el castellà és imprescindible. Si no saben gens no els podem contractar. (4GAG05)

Tot i així cal recordar la contradicció i paradoxa abans esmentada referent a la voluntat de contractar persones en origen com a primera preferència i la reflexió oferida per les institucions, qüestionant precisament el desconeixement que aquestes persones tindrien a la seva arribada al nostre país. En aquests casos la dificultat de no conèixer l'idioma es minimitzava de forma absoluta.

b. La masculinització

En aquesta primera etapa analitzada podem dir que la masculinització de la immigració era una realitat a nivell quantitatiu si tenim en compte que el nombre de persones afiliades a la seguretat social per sexe a principis de l'any 2006 era de 19.621 homes per 7.837 dones. Aquesta dada era el resultat dels fluxos migratoris produïts en èpoques anteriors a Lleida, així com responia a la tipologia del teixit empresarial de Lleida basat en l'agricultura i la construcció i els seus derivats com a punts forts en aquells anys que demandaven mà d'obra de forma continuada i abundant.

No, en quan a nacionalitat tenim una mica de tot i quant al treball com he dit abans normalment van a ser homes perquè el treball és més dur. (4GAG05)

c. La diferència cultural

Les diferències culturals es posaven de manifest en tots els casos com un problema de difícil resolució, encara que pel context de necessitat de contractació no era un obstacle definitiu per a ser contractat. Això no obstant, no era un tema menor ni quedava resolt pel fet de no parlar-ne, ans al contrari, d'aquesta diferència cultural inicial, es passava directament a la construcció d'un ventall d'estereotips molt ampli que comentarem més endavant.

Tenim un problema amb el risc laboral, s'ha de ser molt responsable per a no tenir problemes. No podem tenir un treballador a l'obra sense menjar, fent el Ramadà. Els hi donem festa. Ells venen d'allí i com no tenen formació no coneixen el risc. (11GCRH05)

L'any 2005 es posava de manifest de forma explícita la qüestió de les persones de religió musulmana, especialment les persones procedents del Magreb i les diferències que es produïen en el sí de l'empresa per qüestions de tipus religiós i cultural.

Una d'aquestes qüestions es centrava en el fet de seguir el Ramadà en l'època corresponent per complir amb els preceptes de l'Islam. Aquest debat s'estendrà a altres apartats d'aquesta anàlisi però en aquest cas concret, es podia convertir en una limitació per obtenir un determinat de lloc de treball i així quedava reflectit l'any 2005.

3.2.5.4 2011 Els nous requeriments

L'any 2011 es produeix un canvi en els tipus de requeriments que s'ajusten a la nova realitat socioeconòmica del mercat de treball a Lleida. L'idioma segueix essent un dels grans requeriments que l'empresariat manifesta i de forma cada cop més contundent en relació al coneixement específic del català. Aquest és un tema innegociable i un pre-requisit elemental. Aquesta major exigència respecte a l'idioma és directament proporcional a la quantitat de mà d'obra disponible que l'empresariat pot escollir a l'actualitat.

En aquest nou escenari apareixen dos qüestions fonamentals pel que fa els nous requeriments més enllà de l'idioma. D'una banda la formació (el capital cultural) que abans no era estrictament necessari demostrar i que ara s'ha convertit en la gran assignatura pendent de les persones nouvingudes així com un gran repte per a la població immigrada que es vulgui reincorporar al món laboral. D'altra banda la feminització lenta però progressiva de la immigració a Ponent i l'augment de possibilitats de la dona d'inserir-se al món laboral per davant de l'home degut a les transformacions produïdes en el mercat laboral al nostre territori i l'evolució de les activitats empresarials amb el pas dels anys a Ponent.

a. La formació com assignatura pendent imprescindible

La formació i la major qualificació ha esdevingut el gran repte de les persones immigrades que en l'actualitat volen accedir al mercat laboral. L'empresari pot triar cada cop més entre una gran quantitat de persones nouvingudes i autòctones que abans no estaven disponibles.

El coneixement de l'idioma no és aconsellable sinó imprescindible. No només del castellà sinó que també del català. Disposar del carnet de conduir millora la qualificació professional però també requereix un esforç a nivell d'estudi important per segons quin perfil de persones immigrades.

L'empresariat expressa la seva preocupació per la qüestió formativa independentment del sector del que parlem. D'una banda es planteja la dificultat de trobar persones més qualificades que les autòctones en segons quins tipus de treballs.

Els títols no tenen res a veure, et diuen que tenen una formació i no sabem si la tenen o no la tenen; bueno els que estan homologats si, però després veus que la tipologia de formació que han rebut, és molt, molt inferior que la que han rebut aquí, la infravalorem bastant, i en relació de casos que hem tingut a nivell europeu, aquí es bastant elevada. (1GCRH11)

D'altra banda trobem algunes reflexions sobre la manca d'homologació universitària entre persones de diferents països en diferents àrees relacionades a sectors com la construcció.

La majoria de contractacions s'havien fet en el moment que aquí no es trobaven enginyers hi havia argentins, veneçolans, tot tipus de persones que venien aquí a buscar feina però la gran majoria que havien treballat amb nosaltres no van tenir continuïtat com a tal; si que tenim col·lectiu universitari, són operaris, gent de Colòmbia, Romania, enginyers industrials n'hi ha, aquests senyors són uns grans oficials primera, però el fet de llocs de certa responsabilitat, és una formació molt més pràctica que teòrica, aquí pequem de mes formació teòrica i poca pràctica i allí veus que és més una FP que una formació universitària, crec que és una mica la diferència. (1GCRH11)

Existeixen empreses que comencen a tenir personal qualificat d'origen immigrant ocupant càrrecs de diferent tipologia.

La nostra directora de qualitat és equatoriana, té estudis però va venir immigrada, està a la cúpula directiva, entre els 7 caps. (6GALG11)

És el que et deia abans, fa 5 anys tots els sud-americans que tenien titulació no volíem a cap perquè tenien molt mala fama els estudis que havien fet al seu país, i per exemple ara hem contractat a 3 que van estudiar al seu país, però per exemple hi ha una noia que quan va venir aquí va fer un màster a Barcelona de construcció i suposo que després l'hi han homologat tot. Ara existeixen sistemes d'homologació a l'educació. Jo crec no hi hauria cap problema. (11GCRH11)

La formació lligada a la qualificació professional esdevé en l'actualitat el major repte per a les persones immigrades. Existeix en aquest cas una certa paradoxa, si tenim en compte que les feines més assequibles per a les persones immigrades són en sectors de baixa qualificació. Tot i així la major disponibilitat de mà d'obra eleva de forma directa la qualificació demandada a les persones a contractar.

La formació en idiomes, la disponibilitat de tenir carnet de conduir, la formació tècnica professional en feines del sector serveis, com l'hostaleria o la neteja així com en les tasques d'atenció a persones i tasques domèstiques.

La formació ocupacional també és una altra de les demandes habituals per a poder accedir a llocs de treball mínimament qualificats. En ocasions estar en possessió dels Estudis Secundaris Obligatoris (ESO) també es converteix en una barrera molt important per a les persones immigrades.

Les empreses en aquests moments de crisi i de canvi intern, han optat en molts casos per una especialització i professionalització cada cop més exigent. Aquesta estratègia empresarial exigeix més formació i capacitat per a l'adaptació a nous treballs per part de les persones contractades. És en aquest moment en el que una gran part de persones immigrades amb baixa qualificació parteixen amb un desavantatge clar.

El mateix passa amb persones especialistes en alguns sectors ens els que la demanda de feina ha caigut de forma substancial, com la construcció i que ara tenen el repte de requalificar-se en altres sectors amb més oportunitats o fins i tot emergents.

Pel que fa les persones que tenen estudis es troben amb un obstacle afegit que suposa l'homologació dels estudis. Aquest procés és llarg i costós i no sempre finalitza de forma positiva pel que fa a l'homologació definitiva. D'altra banda les empreses manifesten que les persones amb estudis universitaris molts cops no tenen el mateix nivell que els assolits aquí encara que estiguin homologats i que això pot esdevenir també un obstacle en la seva contractació.

En definitiva existeix una desconfiança també cap als estudis de persones que hagin cursat els seus estudis a països que no siguin de la Unió Europea.

b. La feminització

Així com l'any 2005 les dades assenyalaven una clara tendència a la masculinització de la població immigrada i especialment atenent a les persones afiliades a la seguretat social, l'any 2011 estem assistint a una lenta però progressiva feminització d'aquesta.

Pel que fa les dades trobem que els homes afiliats a la seguretat social sumen un total de 19.624 i les dones un total 10.153. Mentre el nombre d'homes s'ha mantingut gairebé constant al llarg d'aquests sis darrers anys, el nombre de dones ha augmentat

en 2316 dones. Aquest augment no és casual, sinó que respon a una multiplicitat de factors. D'una banda l'augment de la població femenina nouvinguda disposada a treballar arran de la crisi que ha portat a molts homes a l'atur. Les dones han assumit el nou rol de mantenidores de la família. D'altra banda al creixement en els darrers anys del sector serveis i especialment de l'atenció a persones i els serveis d'auxiliar de la llar i tasques domèstiques.

Nosaltres l'any 99, quan encara no havia arribat la immigració a Catalunya, vam fer una empresa, per suplir la manca de mà d'obra vam acudir a una altra borsa de treballadors, en aquest cas, treballadores que no estaven cotitzant a la seguretat social, (...) Això va fer que s'incorporessin també dones immigrants, de l'any 99 al 2011, ha passat molta gent per l'empresa; nosaltres com a empresa familiar, moltes eren dones que els homes treballaven amb nosaltres, si pots contribuir a una economia familiar amb dos sous, doncs millor que millor. (2GCCD11)

Mayoritariamente sector femenino, en las tiendas son mujeres. (5GALRH10)

Tenim un 48% de dones i un 52% d'homes, no t'ho puc segmentar per procedències ni el percentatge d'homes i dones immigrades. (6GALG11)

Jo crec que hi ha més dones, perquè vam fer el Pla d'Igualtat i això ho tinc més fresc. Un 8% més de dones que homes, no és molt exagerat però sí que hi ha més. I a nivell de càrrecs directius també és el mateix percentatge. (9MARRH11)

Sí, comencen a entrar. Tenim a una romanesa i a una altra sud-americana però ara no recordo quin país és. Cap problema, fan el treball igual. Passen factures, controlen la documentació, agafar el telèfon... no són treballs de portar la comptabilitat (...) El canvi més significatiu que hem tingut en aquest aspecte ha estat tenir persones qualificades, titulades i la dona. (11GCRH11)

El teixit empresarial de les terres de Lleida està cada cop més obert a la incorporació de la dona en les seves empreses. Els sectors més emergents així com les activitats que es realitzen en el sector serveis, obren una via d'incorporació de la dona molt ampla. Paral·lelament s'està produint una sensibilització lenta però constant de la igualtat de dones i homes en el treball a partir de la implantació de Plans d'igualtat de dones i homes en el treball, la assignació d'agents d'igualtat en el sí de les empreses entre d'altres mesures.

Aquesta realitat concreta a nivell local segueix la tendència a nivell internacional de la feminització dels processos migratoris per diferents circumstàncies i tendències socioeconòmiques globals.

D'altra banda la recessió econòmica i la crisi profunda del sector de la construcció i dels sectors dependents d'aquest, ha anat reduint de forma ràpida la incorporació dels homes a aquest sector bàsicament masculinitzat.

3.2.5.5 2005 Els trets específics de la persona immigrada

Quan parlem de trets específics de la persona immigrada i recollint aquells aspectes més rellevants per a l'empresariat ens referim a les seves habilitats personals i professionals, als seus trets fenotípics, a les seves expectatives de treball i també a la qüestió dels estereotips que conformen l'imaginari col·lectiu empresarial.

a. Segons habilitats

Les habilitats com a professionals han estat una constant en la recerca de persones treballadores en aquest context d'oferta de treball constant. En aquest sentit l'empresariat ha constatat de forma clara les diferències existents entre les habilitats professionals que poden oferir les persones nouvingudes depenent del seu país de procedència.

Los que vienen del Este o de Hispanoamérica son gente cualificada, en cambio los que vienen de África no, todos son estrictamente mano de obra y en el sector de la construcción estamos más necesitados de estos, encontrar un albañil por aquí es difícil, no hay. (1 GCDF05)

En ocasions es produeix una estereotipització de les persones immigrades per col·lectius que no corresponen a la realitat, però en ocasions aquesta visió compartida i generalitzada cap a les persones immigrades com a col·lectius homogenis, porta a una certa estigmatització i el que molts cops pretén justificar el que seria la construcció de l'etnoestratificació de la població immigrada.

b. Segons trets fenotípics

L'any 2005 també es posava de manifest una qüestió relativa als trets fenotípics de les persones nouvingudes com a possibles obstacle o ans al contrari una possible oportunitat laboral.

No tinc problemes. Potser algun amb la gent de color, tant amb els seus propis companys com amb els clients. Els de color treballen més manipulant aliments (...) Ens fixem en el mateix. Que parli el nostre idioma, el físic... sempre de cara a la clientela. Encara que no treballessin de cara al públic nosaltres els valoràrem igual que si fora del nostre país. (13MRG05)

El fet de ser de color —negre, moreno— en ocasions és plantejava com una característica que podia esdevenir una dificultat per treballar en un sector determinat. Per alguns empresaris podia ser un motiu de rebuig per part dels clients, especialment si havien d'estar de cara al client, en altres casos la dificultat s'assenyalava en el rebuig que podien mostrar els propis companys de feina a l'hora de treballar en equip o en brigades que comportaven un contacte molt directe i continuat.

D'altra banda de vegades des d'alguna activitat més específica com una botiga de moda s'havia realitzat una contractació buscant aquesta imatge més exòtica i diferent com a reclam cap al públic i clientela.

Podríem dir que no només existeix un ús de la mà d'obra des d'un punt de vista de la força física o de les seves habilitats professionals sinó que també es produeix un ús de la seva imatge i/o trets fenotípics característics ja sigui per color de la pell, la forma dels ulls, el color dels cabells entre d'altres.

c. Segons expectatives de treball

Les expectatives davant el treball són una altra de les variables a tenir en compte per part de l'empresari en el moment de voler fer una contractació.

L'any 2005 encara que com hem comentat amb anterioritat les pors i la desconfiança eren molt presents i per tant les expectatives a l'hora de contractar eren fruit d'un debat constant davant la incertesa de la conducta de vegades imprevisible que podien adoptar en relació al treball.

En aquest sentit les expectatives també van lligades als estereotips i a la construcció de l'etnoestratificació així com a l'acumulació d'experiències de vegades directes i d'altres indirectes compartides amb altres empresaris/es.

Els de l'est, ells fan bossa, quan porten un temps desapareixen, van al seu país quan porten un temps, hi ha de tot els que han durat sis mesos, els que han durat un any, però són un tipus de treballador diferent, jo crec que dins dels estrangers són molt diferents a la resta, els dominicans o africans vénen per quedar-se a viure aquí, aquests no, ells vénen a treballar un any, dos anys, tres anys o sis mesos el que els faci falta i tornar al seu país, no arriben a cap moment intenció de quedar-se a viure aquí, no porten idea d'integrar-se i de muntar-se aquí la seva vida portar-se a la seva família, tot el contrari, que ve a agafar a treballar molt molt, són els més treballadors, però també són els que quan veuen que han agafat diners suficients per poder tirar una temporada, s'agafen i es van, i al poc temps, dic al poc temps, tornen a aparèixer una altra vegada quan els diners ja s'han acabat. (6GALRH05)

La necessitat de treballar per part de les persones immigrades per a poder assolir els seus propis objectius vitals, és el millor i argument principal que porta a les empreses a contractar les persones immigrades, atenent a que aquests han depositat en el treball gairebé totes les seves expectatives i les de les seves famílies. Aquesta premissa garanteix la seva fidelitat i la seva implicació i així ho veia el teixit empresarial en general.

d. Segons estereotips²³

Els estereotips formen part de la nostra construcció social de la realitat i en el cas del món empresarial no es produeix una excepció. Com deia Delgado (1999) podem parlar de "l'immigrant imaginari" i de com s'ha anat construint aquest nou imaginari col·lectiu a partir de la creació d'estereotips i estigmes.

El món empresarial no està al marge de la societat i les empreses com hem anat manifestant durant tot aquest recorregut, estan formades per persones. Les pròpies experiències viscudes i les experiències transmeses per altres, així com les experièn-

²³ Els estereotips formen part d'aquesta relació empresari treballador ja que formen part de la nostra vida social. Encara que més endavant tornarem a incidir sobre aquest tema, podem avançar diferents aportacions concretes com la de Troyano (2001) que planteja com els estereotips s'estableixen a partir de cinc supòsits. D'una banda l'existència de races, la continuïtat entre la part física i moral, l'acció de grup sobre la de l'individu, una jerarquia única de valors i una política fundada en el saber.

cies laborals com les personals també s'interrelacionen de forma constant fins el punt d'arribar a construir un conjunt de prejudicis i estereotips determinats.

Abans teníem més marroquins, però penso que són menys estables perquè crec que són més cultes i seleccionen més quan busquen treball i normalment els centreafricans vénen pitjor formats, més incults... i és probable que quan troben un treball, miraran de conservar-ho més temps. (4GAG05)

A excepció dels ucraïnesos, el personal de l'Est que són els únics, que són "ehm", poc estables. (6GALRH05)

Les persones de Romania tenen poc interès de tornar al seu país, en canvi les persones d'Ucraïna és diferent, tenen la idea d'estar aquí de forma temporal, millorar la seva condició econòmica i després anar al seu país i els de Romania no. (7GARH05)

Per a cada nacionalitat es poden trobar un conjunt heterogeni de valoracions i estereotips molt ampli.

El negre vol guanyar diners i no quedar-se, els magrebins es volen quedar i portar la família i la gent de l'Est està més formada i no arriben. (10MGGRG05)

Sí, porque luego sudamericanos por ejemplo, hombre no suelen venir, casi todo son mujeres y las mujeres de la impresión de que no están asociadas, ni cosas de estas no, que vienen a trabajar y ya está. Y los moros como que van más por libres ellos no, parecen más independientes, solo se relacionan entre ellos, pero no parecen que sean mafia ni que hayan venido organizadamente, ni cosas de éstas, sin embargo pues eslovacos, croatas, ucranianos, todos estos como que parece que vienen por el mismo lado y están más dirigidos yo comentarios que he oído que sí hay gente que, ha pagado por venir a trabajar, que ha pagado cinco mil euros ocho mil euros porque le buscasen trabajo, le han encontrado trabajo y le ha tocado soltar el dinerito, o sea pagar ocho mil euros por venir des de Ucrania que te busquen trabajo en un matadero de pollos, o sea que vas a cobrar seiscientos euros al mes, y luego claro, tu entras por ETT luego eventual y luego que te hagan fijo o no, entonces pues bueno por esto te parece, da más respeto, los del este. (6GALDP05)

Es creen estereotips molt diferenciadors entre immigració per país de procedència, fins i tot alguns són percebuts com a no immigrants per les seves característiques.

No, creo que no. Aquí los comunitarios son comunitarios, no son extranjeros. Argentinos sobre todo y de nacionalidad italiana (...). Sí. Los argentinos son gente más cualificada que los inmigrantes que son peones todos. (1GCEO05)

El rebuig específic cap a les persones magrebines és força estès entre els empresaris i els propis treballadors.

En cambio los marroquí o magrebí son mucho más atados a su propia cultura y no se adaptan igual, incluso son gente que no se han traído a la familia, no tienen tanta voluntad de adaptarse aquí, sino de volver a su país (...). Sí. Una vez me llegó firmada una petición de trabajo temporal que ponía moros no, eso lo decía el propio encargado. En

Aragón sí que tenemos bastantes, pero recibo quejas. Piensa que la diferencia cultural a veces es importantísima. Cuando hacen el ramadán no comen en todo el día y están haciendo un trabajo físico fuerte y nos causan problemas. Incluso problemas higiénicos porque las culturas son distintas. (1GCEO05)

Existeix falta d'integració de les dones magrebines, però crec que és una qüestió de temps, ja que d'altra manera els magrebins s'aniran empobrint en relació a altres col·lectius d'immigrants. (2GCCD05)

Els de el Marroc estan més acostumats a treballar, però si t'han de pegar la punyalada, te la peguen. (13MRG05)

Tot i així també es dona l'opinió contrària sobre els mateixos magrebins.

Preferim magrebins que són persones que tenen la intenció de quedar-se a viure aquí. I això ho valorem. (2GCCD05)

Les persones subsaharianes també s'inclouen en els col·lectius poc qualificats, poc acostumats a treballar en fàbriques i que poden produir un rebuig a la clientela segons el tipus d'activitat.

Nosaltres estem buscant mecànics, electricistes, però ni marroquins ni senegalesos faran res d'això (...) (Tot el que són europeus veiem que hi ha una mentalitat i cultura de treball, un esforç. En canvi amb col·lectius d'Àfrica és molt més difícil, no estan habituats a l'esforç i constància que implica el treball i això et genera una sèrie de problemes a la fàbrica i si els pots evitar, busques solucions més fàcils. (7GARH05)

Si tingués un negre, vindrien negres i ens qualificarien de bar de negres. (17PRP05)

En relació al col·lectiu subsaharià també es poden observar diferències significatives pel que fa la seva valoració per part de l'empresariat.

En conclusió, l'experiència amb nigerians, fatal. Amb els subsaharians molt bé, amb els romanesos també i amb els àrabs és més complicat, però... (14PAGRP05)

Els Sudamericans també són categoritzats amb un conjunt d'estereotips diversos.

Un Sudamericà no porta el mateix ritme que porten els altres (...) hi ha diferències entre un oficial de 1ª equatorià i un d'aquí. Hi ha un desfase formatiu (...) els equatorians són poc responsables, no tenen sentit de responsabilitat. (11GCRH05)

Els colombians i peruans, gent de moviments lents, els argentins venen més a la lluita. (9MARG05)

També existeixen estereotips relacionats amb el tipus de feina a realitzar i especialment si aquesta és de cara al públic.

Sí, he tingut una xineta, una japonesa... però malament. Una negreta també, maquíssimes... tot era per imatge. Clar, dóna bona imatge una xineta moderna, molt maco... però era molt fluixeta, així com els africans són molt forts, aquesta era molt fluixeta en el que al treball es refereix. La negreta la vam tenir uns dies a prova però no..., no sabia ni la llengua ni res. Em va motivar contractar-les la imatge, perquè tenia una imatge molt xula i aquí en la tenda venem amb la imatge. (16PTEXP05)

Com podem comprovar el conjunt de valoracions realitzades per part de les persones entrevistades és molt ampli i variat i demostra clarament la tendència a generalitzar i agrupar per categories els diferents col·lectius independentment de les particularitats que puguin presentar. Aquesta forma de procedir forma part de les dinàmiques internes de la societat que l'Escola de Chicago ja va investigar de forma intensa i brillant.

3.2.5.6 2011 Els trets específics de la persona immigrada en temps de crisi

a. Trencant estereotips?

Com hem avançat anteriorment els estereotips es construeixen de forma progressiva i un cop consolidats són molt difícils d'aturar i de modificar. L'any 2011 s'observa una tendència paulatina cap al trencament d'una part dels estereotips a l'interior de l'empresa. Aquest canvi es produeix per dos raons fonamentals, d'una banda és el fruit de la relació i del contacte continuat entre persones immigrades i autòctones en la vida quotidiana de l'empresa i d'altra banda l'acumulació d'experiències més positives i favorables per sobre de les negatives en aquest període de temps.

Jo crec que no. L'única cosa que es deia és que per exemple als africans se'ls comparava com un motor dièsel, que va pim pam, no li manis molta potència i tal però que va fent i sempre es manté més o menys... No sé, escolta... jo estic segur que si realment et poses, i poguessis avaluar els uns i els altres arribaries a la conclusió que això depèn de la persona i no d'on vingui... Almenys nosaltres no és que detectem més incidències a l'hora de treballar amb un tipus de persona que amb una altra. (10MGRRH11)

A poc a poc el carinyo i l'afecte es fa. Amb els musulmans és una mica més difícil, alguna vegada hem tingut algun conflicte però amb els quals tenim ara estem bé, el tracte és normal. (11GCRH11)

El contacte i la relació en el marc laboral unit al pas dels anys és una de les claus d'aquest canvi en la generació i o trencament d'estereotips

Hi ha dos coses molt importants, ha arribat un moment que, sí que ells són els treballadors i jo l'empresari, però ja hi ha una relació d'amistat personal, hi ha una relació molt fluida, cada tres mesos m'arriba una trucada de Colòmbia "qué hace patrón, como estamos, qué hace la familia" hi ha un diàleg. L'altra és aprendre molt d'un país que desconec encara, no hi he pogut estar, d'un país que coneixia els mapes, conec la realitat perquè m'agrada saber, però clar els problemes personals de tot el que esta succeint a Sudamerica, però que gracies amb ell conec bastant be el país, perquè en parlen, comen-

ten, diuen, esta passant això, anem cap aquí, l'evolució va cap aquí, conec molts, molta gent del país, també es important això; aprens, Colòmbia sembla que està molt a prop quan son aquí, però estem a 10-12000 km. (14PAGRP11)

Jo molt bé, per exemple el del Restaurant és marroquí i és una persona super correcta. Solament que per exemple quan els diu les coses una dona sembla que els costa d'acceptar les indicacions d'una dona, però una vegada te les has guanyat... (9MARRH11)

Els estereotips es van superant de forma lenta a partir del contacte i de la relació que s'estableix fruit de la mateixa relació laboral a l'empresa. Després de sis anys de relació i d'experiències variades l'empresariat comença a parlar d'una forma més propera i empàtica de la realitat de les persones immigrades i es mostra més obert a conèixer a les persones immigrades que treballen a la seva empresa, més enllà de la seva capacitat laboral.

b. Reforçant estereotips

Tot i així existeix una tendència encara més amplia i persistent a fer un catàleg de virtuts i defectes per col·lectius de forma homògena com a treballadors i que amb el pas del temps reforcen encara més els estereotips que ja s'arrossegaven del 2005.

És que clar crea una mica de polèmica, de conflicte perquè clar, jo també vull anar a resar, jo també vull arribar tard perquè ells són una mica desordenats... són una mica com els gitanos, això que els mani una dona... Has de tenir molta mà esquerra, no entenen que una dona els pugui manar, no és manar, sinó dirigir. Has d'agafar el camí de dirigir però sense que s'adonin. Això és per les seves arrels... ell és superior, i el continua creient eh, el que passa és que ha de passar per la pedra perquè sinó... no s'adona que les catalanes som fortes (...) S'està adaptant, encara que amb la seva dona i amb la seva filla estan... el cercle familiar jo crec que continua igual que sempre, la seva filla és impossible que es casi amb un espanyol i la vol portar al seu país perquè no conegui els costums nostres. La dona està sotmesa, ho té claríssim. Suposo que li costa el canvi, i a la dona li pega, és una cosa que... jo ho sé per converses, de vegades no li entenem ningú... Els àrabs és així, ens agradi o no ens agradi. Igual tots no però és que de portes per dins canvien totalment, el tema de la dona... tema de gènere, perquè en el treball són molt eficaços. (16PTEXP11)

En una mateixa petita empresa que treballen persones immigrades de diferent procedència es poden donar casos sorprenents com el següent. Fruit dels propis estereotips i prejudicis de la persona propietària del negoci.

És una més, clar, jo no penso en ells com si fossin de fora, per això de Verònica no m'havia recordat. És una més, el tracte és el mateix, és una més de nosaltres. Els romanesos sí que són més semblats als europeus, els russos no, però els romanesos sí, en la forma d'adaptar-se, a l'educació... són molt educats. Són molt humils i alhora molt treballadors. Estic encantada amb els 2 però els romanesos molt bé. Tu la veus i no té per res els trets facials, és una noia monfíssima, una més. Els clients tampoc la tracten com a estrangera. Els dissabtes havíem tingut una noia negreta també, i la gent gran igual una mica... Era

africana i la cultura no era tant de treball, no saben gairebé doblegar una camisa, en canvi els romanesos sí, en canvi l'altra, el que era col·locar una prestatgeria fatal!, depèn del país. (16PTEXP11)

La qüestió de les persones magrebines segueix centrant gran part dels estereotips i prejudicis de l'empresariat.

Jo vaig treballar un parell d'anys amb magrebins i no vaig acabar de trobar-m'hi a gust no dic que fos problema d'ells ni culpa meva, potser no ens quèiem bé, veig allà al meu poble, que hi ha magrebins que fa anys que treballen pels mateixos pagesos i n'estan força contents, això també va a tipologia de gent; però diràs que el fondo cultural i la religió, i una cosa d'aquestes, la cultura és més pareguda, clar el magrebí és una altra cultura, xoques una mica més, no amb tothom eh, la veritat és que no amb tothom, però n'hi ha algun que és més; tinc companys que diuen que magrebins, res. (14PAGRP11)

Ja no parlo com empresa, ja es a nivell personal, aquest tipus de persones a nivell de treball i tal no tens cap problema, però en pots tenir una mica més a nivell de relació amb el públic, per exemple ficar una persona amb aquest perfil a la botiga, i mira que jo no tinc cap problema, de fet he viatjat per països àrabs i encantat, però hi ha gent que igual que portes un pírcing o portes un tatuatge, pot ser una mica d'això, es perquè la societat és així, no perquè nosaltres tinguem una visió o altra. (12MIRH11)

La diferenciació entre països de procedència segueix la seva heterogeneïtat i diversificació constant.

No es pot generalitzar per col·lectius, ara bé, si que és veritat que els ucraïnesos són bons manobres, moltes vegades amb especialització molt superior a la que els fem fer aquí. A la llarga estem tenint absentisme per part d'ells perquè tenen desmotivació, molts tenen la titulació de metge... El romanès des del punt de vista tècnic, és molt bo. L'ucraïnès és molt reservat, el romanès potser és més mediterrani però com a professionals, són correctes. Els senegalesos suposo que són persones que són conscients que les oportunitats s'han d'aprofitar, són molt treballadors i s'esforcen molt. Són masculistes, al moment que el fill es posava malalt si teníem aquí a la dona treballant, ella s'agafava la baixa. Vam veure que el col·lectiu de dones senegalesos era el col·lectiu amb més absentisme de tota l'empresa. Amb els colombians l'experiència és bona. Amb els àrabs també bé, però sempre es pensen que si els dius alguna cosa és perquè són àrabs, s'ho prenen d'una altra manera. Ara és un col·lectiu que ens entra bastant però és el col·lectiu més difícil de trobar (...) Amb el ramadà no fem cap mesura, si volen agafar-se vacances aquest mes doncs les agafen. Ells ja saben quins són els nostres criteris. Són diferents a la resta de col·lectius per la cultura m'imagino. (7GARH11)

Principalment són sud-americans, també hi ha gent de l'Est, però o no saben vestir tan bé els currículums, o no tenen tanta qualificació, i això que la gent de l'Est normalment la frase la tenen molt bona, però a nivell de certificacions professionals i tal no, també s'ha de dir que els sud-americans saben vestir molt bé els currículums, i tots son catedràtics, ingenieros. (12MIRH11)

En aquest conjunt d'estereotips es pot observar com les persones àrabs, magrebines o musulmanes àrabs (no és el cas d'altres musulmans practicants d'altres països de procedència com per exemple Senegal o Mali) són les que reben amb més força aquesta càrrega en forma d'estereotips molt variats. L'any 2005 ja era una qüestió que es plantejava com un possible conflicte de futur si no es modificava aquesta tendència i l'any 2011 podem dir que l'escletxa ha augmentat la seva distància, en forma d'estereotips més arrelats i d'un rebuig més clar i manifest.

3.2.5.7 2005 L'àmbit relacional en el marc de l'empresa

a. Promoció

Un indicador de la integració laboral de les persones en el treball es pot observar a partir de la promoció de les persones en el si de l'empresa. L'any 2005 es podia extreure la conclusió que la promoció no era una qüestió prioritària per les persones immigrades.

Els estrangers com que no diuen mai res, si està bé o està malament, o sigui pot estar malament que s'està enganxant la mà tots els dies que no diu res, com el mateix si està gratant-se la panxa tot el dia i sense fer res que tampoc es belluga per anar a ajudar a un altre, ni res d'això, o sigui jo crec que és cosa seva que diuen, jo vinc, treballo, me'n vaig i ja està, i el que em manin ho faig. Tampoc prenen la iniciativa de fer coses o d'intentar fer-les. (6GALRH05)

L'objectiu principal era assolir un treball i mantenir-lo, la promoció no formava part dels interessos a curt termini de les persones immigrades atenent als contextos esmentats amb anterioritat. Com alguna de les persones entrevistades ja apuntava, la persona immigrada tendeix a fer-se el més invisible possible davant la por a entrar en conflicte amb altres treballadors i especialment els autòctons.

b. Les relacions entre treballadors

Els nivells de promoció abans esmentats conjuntament amb les relacions entre treballadors i la visió que en tenien els propis entrevistats són un indicador de l'harmonia existent a l'empresa i per tant un possible indicador del grau d'integració laboral existent.

c. Racisme

Com assenyalava Wieviorka (1992) les manifestacions del racisme poden ser varies, tradicional etnocèntrica, culturalista i diferenciadora. En aquest estudi es pot constatar que l'any 2005 fruit de l'entrada continuada i intensa de mà d'obra immigrada a les empreses de forma sobtada i sense un acompanyament i preparació prèvia, va suposar per a les empreses i per a les persones treballadores, un xoc cultural inesperat que no sempre es va poder afrontar de la forma més adequada ni encertada.

Es muy difícil imponerle a la gente la convivencia, pero culturalmente queda mucho trabajo por hacer para que estas actitudes vayan desapareciendo. Si al final el encargado te pone muchas pegas... piensas que no vale pero tú no lo ves, te lo crees y punto (...) Sí. El racismo viene de los propios compañeros, del trabajo (...) A ver, tenemos un soldador y parece que es el mejor que hay en este momento y es marroquí, entró hace un mes pero no lo pueden ver, no porque sea marroquí, sino porque es el mejor de todos. Y claro, como controlas a 16 contra 1, es complicadísimo y claro este señor para la empresa es un problema. (1GCEO05)

A la construcció hem tingut que cridar l'atenció per racisme (...) les brigades elles mateixes fan la selecció. (11GCRH05)

El racisme diferenciador es va apoderar del discurs de molts treballadors que van fer força a les seves empreses per a posar mesures davant d'aquest fenomen i en alguns casos van portar els empresaris a haver de fer actuacions per evitar conductes xenòfobes, o al contrari, actuar de forma injusta cap a les persones immigrades per evitar conflictes interns a l'empresa.

d. La creació de grups per nacionalitat

L'agrupació per nacionalitats és una de les constatacions que es podia desprendre atenent al discurs de l'empresariat.

Sí que sé que en el "escorxador" han tingut algun tipus de problemes però entre col·lectius, fins i tot alguna baralla entre gent de fora i gent del país i entre ells mateixos que han arribat a tenir sanció. (3GARH05)

Va venir un noi del Senegal i ell ha anat portant a gent. Són molt treballadors perquè es pressionen entre ells (...) els marroquins es fan més entre ells. (10MGRG05)

Una de les conseqüències directes de l'estigmatització, l'etnoestratificació i el racisme són inevitablement la creació de grups per nacionalitat per defensar els seus propis interessos i per obtenir una posició de força enfront les adversitats que poden sorgir en qualsevol moment, fruit d'aquesta dinàmica latent.

e. Com es gestiona la diversitat cultural?

Un dels grans reptes que es presentava l'any 2005 estava directament relacionat amb la gestió de la diversitat cultural. Aquesta gestió no estava planificada en cap cas i per tant es va anar fent a mesura que sorgien els conflictes i les noves situacions.

D'una banda apareixien aspectes lligats a la religió i especialment a les pràctiques religioses lligades a l'Islam. D'altra banda la relació entre cultures diferents a l'empresa en la vida quotidiana, amb costums i hàbits diferents en ocasions molt allunyats entre sí. La cultura de les persones procedents de l'Àfrica subsahariana enfront dels procedents del Magreb o dels procedents de l'Est d'Europa van suposar experiències i

situacions desconegudes i inesperades que no sempre es van poder afrontar amb una gestió encertada.

A l'empresa no acceptem la pràctica religiosa. Una vegada vam veure un marroquí agnollar-se per resar i li van cridar l'atenció, que allí s'hi va a treballar. Però mirem de combinar els horaris per la festa del corder i del darrer dia del ramadà (2GCCD05)

Doncs això comporta més esforç per part dels caps de producció quant a que han de tenir més mesures de flexibilitat. Per exemple en els nacionals les vacances són de dos períodes de 15 dies i de vegades hi ha nacionalitats que et demanen 3 mesos de vacances i això no pot ser. (7GARH05)

Hi ha una part molt positiva, aquesta, perquè sense ells no podríem tirar endavant, però d'altra banda crec que ells també haurien d'adaptar-se als nostres costums. Nosaltres per exemple, tenim una mesquita al costat, a les 5 hem d'anar a resar, a la 1 hem d'anar a resar, però no solament això perquè ens hem de netejar tots... tot això costa d'acceptar. Al principi em sorprenia de poder acceptar i ara ja he passat a una posició d'acceptació per la seva cultura. He fet aquest pas perquè em compensa, treballa molt bé i molt eficaç, hem de trencar una mica les fronteres, però costa molt. (16PTEXP05)

De tots aquests aspectes es desprèn una altra de les paradoxes que ja es plantejava a l'estudi de Mata, Domingo i Julià (2007) en el que es posava de manifest que encara que la immigració ha estat un element clau per a la viabilitat de gran part de les empreses entrevistades, les dificultats, entrebancs, prejudicis i estereotips que recauen sobre la mà d'obra disponible, són realment nombrosos, variats i significatius. Les resistències que han de superar les persones immigrades per accedir als llocs de treball disponibles són elevades i això justifica el concepte de relació de poder asimètrica que exposàvem a l'inici d'aquest apartat.

3.2.5.8 2011 Normalització relacional en el marc de l'empresa?

De l'any 2005 i de les característiques abans esmentades pel que fa les relacions dins de l'empresa, es produeix un procés d'aprenentatge permanent i al mateix temps inevitable que genera processos de reflexió interns dins de l'empresa pel que fa la gestió dels recursos humans i en molts casos de la gestió de la diversitat cultural.

Els treballadors autòctons també han anat evolucionant i s'han anat habituant a compartir espais laborals i tasques concretes amb persones novvingudes. La relació entre persones novvingudes s'han començat a gestionar des de diferents vessants per a poder conviure amb el màxim de garanties possibles i sense conflicte.

Formen part del nostre entorn laboral, tenen els mateixos drets, cap problema. Són gent que vénen amb moltes dificultats al seu país i tenen ganes de fer coses (...) A poc a poc l'afecte es fa. Amb els musulmans és una mica més difícil, alguna vegada hem tingut algun conflicte però amb els quals tenim ara estem bé, el tracte és normal. (11GCRH11)

A partir d'aquí veus que es van crear una mica, no guetos, vam fer tot el possible perquè no hi fossin, els de l'est, sobretot els romanesos anaven junts, sud-americans anaven

junts, africans anaven junts, entre ells és defensaven a mort, aquí si que teníem una mica de por en aquell moment que hi havia tant volum de gent, et matiso molt això, perquè en la primera entrevista és la gran diferència amb aquell moment, a nivell de diversitat, per això t'entro molt en aquest tema, en altres empreses o divisions potser no ha passat tant. (1GCRH11)

La participació a les activitats sindicals i fins i tot formar part del comitè d'empresa s'ha de considerar un èxit destacable en aquesta normalització.

Sí, jo crec que el fet que aquí en el comitè hi hagi una persona immigrant és simptomàtic d'això, possiblement abans no hi hagués una persona que anés immigrant perquè els immigrants no anaven ni a votar i ara quan veuen que hi ha un col·lectiu dins, parlo en clau política, que els pot aportar vots diuen ostres, i tots aquests. Clar si vaig jo a convèncer-los no tindrè la mateixa força que si va un dels seus. (10MGRRH11)

De vegades l'empresariat es segueix trobant amb les reticències del personal tot i que l'actitud de l'empresariat és més ferma en la seva postura que a l'inici del fenomen migratori.

Sí, bé et diré una cosa. De vegades posen més problemes els propis empleats que els empresaris a tenir treballadors estrangers, són molt més reticents, més que l'empresa. M'he trobat gent que et diuen: per favor no em posis estranger... De vegades t'ho diuen de manera no políticament correcta. Intentem trobar l'equilibri i que no hi hagi conflictes. De vegades hi ha hagut conflictes però no entre nacionals i estrangers sinó entre els propis d'una mateixa nacionalitat, per exemple, recordo un conflicte entre dos del Magreb però un del nord i un altre del sud que segons sembla són molt diferents. (9MARRH11)

a. Les parelles mixtes

Un altre indicador que ens pot donar una pista sobre el grau d'integració laboral a les empreses pot ser la formació de parelles mixtes dins de les empreses.

Tenim inclús famílies, un equatorià casat amb una romanesa, han comprat accions de l'empresa, són persones molt endollades amb l'empresa. (6GALG11)

Atenent a les dades estadístiques exposades al capítol anterior i escoltant a l'empresariat podem dir que aquesta qüestió es produeix cada cop amb més freqüència a la nostra societat i també dins de les empreses, afavorint de forma indirecta les relacions interculturals. Podem afegir que en el cas de les persones immigrades entrevistades en aquesta segona fase de l'estudi hem pogut identificar tres parelles mixtes, dos protagonitzades per homes i una altra protagonitzada per una dona.

b. Que es fa actualment amb la gestió de la diversitat cultural?

Com ja hem avançat amb anterioritat, la gestió de la diversitat cultural ha estat una de les grans qüestions a treballar per part de les empreses en els darrers anys. No totes ho han fet de forma explícita ni planificada, però inevitablement han pres decisions i han marcat algunes línies bàsiques sobre aspectes fonamentals en el marc de les relacions laborals.

La qüestió de la pràctica religiosa en el cas de les persones musulmanes, l'organització dels torns de vacances, l'establiment de normes de conducta no discriminatòria cap als nouvinguts, l'elecció de líders de cada col·lectiu són algunes de les qüestions més habituals elaborades per les empreses pel que fa la gestió de la diversitat cultural.

Quan comença el ramadà se'ls diu. Els expliquem que ens sembla bé que ho facin, que els respectem però a la mínima que vegem que no resisteixen els fem fora de l'obra. O si no els proposem que agafin les vacances aquest mes. (11GCRH11)

Davant de conflictes entre treballadors, l'empresa està atenta de forma constant als esdeveniments, acceptant la diversitat cultural com un fet i treballant de forma activa per a afrontar la realitat.

Bueno una vegada ja estan les persones i per necessitat, ens hi vam tindre que dedicar totalment, jo normalment estava aquí a l'oficina el 80%, jo anava 2 o 3 cops per setmana segur, donar tómbos per a la fabrica, em vaig ficar un despatx allà dalt per atendre les queixes i reclamacions de la gent, jo estava moltíssim allí fer seguiment persona per persona, seguiment en base als col·lectius, jo tenia una reunió amb els diferents caps de torn per que sobretot s'hi fixessin molt amb això; pensa que nosaltres vam augmentar moltíssim de producció i tothom va fer un pas endavant, persones que havien sigut oficials primera se'ls va tindre que capacitar per que fossin capatassos, per que fossin caps de torn, aquestes persones no estaven acostumats a gestionar ni persones ni multiculturalitat, ni res, nosaltres vam tindre que fer un sobre-esforç extra, un seguiment important, però no estructurat, ni planificat. (1GCRH11)

Davant de les demandes específiques que realitzen els diferents col·lectius, s'han de donar respostes que puguin satisfer a ambdues parts.

Per problemes estructurals que puguis preguntar després, hem demanat que no es poden fer més de dos setmanes seguides de vacances, a nivell de producció és molt difícil poder -ho combinar i s'intenta emmarcar-ho d'alguna forma que es pugui millorar el nivell productiu, aquí ens hem trobat amb problemes, perquè algunes persones si volen marxar dos setmanes els hi és difícil, el viatge, i a les temporades que fan, a l'estiu la majoria d'ells no poden marxar, el preu dels bitllets és molt elevat i per vacances Nadal que és lo que teníem nosaltres estandarditzat, també és elevat; però clar nosaltres treballem a torns i en una cosa com una altra, en la construcció hem de fer els possibles per quantes menys vacances es facin a l'estiu millor, llavors ho compaginem entre estiu i nadal i a vegades això ens ha portat algun conflicte però s'ha solucionat, s'ha parlat amb la gent, al final s'ha entès, crec que no hi ha reticències. (1GCRH11)

El que vam fer va ser adaptar horaris perquè hi havia gent que no canviaria les seves tradicions, abans deixarien la feina que deixar les tradicions, et sobta des d'una òptica occidental, sobta, però si volíem mantenir aquest treballadors que eren bons treballadors, lo mínim que podíem fer era un canvi que no ens suposava res en aquell moment, que era canviar horaris, i ho vam fer. (2GCCD11)

Tot i així l'empresariat creu que ha de marcar una línia vermella que no es pot traspasar per la por a entrar en una concessió constant de favors que generin conflicte amb el personal autòcton.

Se'ns va demanar festa per la festivitat del corder, no!!, el dia que sigui una festivitat que estigui marcada al calendari laboral, no tindrem cap problema en fer-la, un s'informa i... el corder es tant per dinar com per sopar, doncs sopin corder! I no dinin corder, em sap molt greu faran la festa unes hores menys, no es fan diferenciacions ni per uns ni pels altres, ara el calendari marca que el dia de nadal és festa i es fa el dia de nadal, el dia que el dia del corder estigui al calendari laboral, farem festa, no en tinc cap de problema, es segueixen unes normes i les normes són les estipulades en el país d'origen, hi ha gent que ho va entendre com poca comprensió i nosaltres ho entenem com igualtat entre els treballadors, per no crear enemistats, no fer diferències. (2GCCD11)

Tot i així es desprèn de forma clara que no s'ha aprofundit de forma explícita i activa en aquestes grans qüestions més enllà d'aspectes de tipus organitzatiu i operatiu, però no s'ha iniciat una reflexió i debat més profund en aspectes més lligats a la filosofia i en definitiva a la cultura de l'empresa que incorporin la gestió de la diversitat cultural de forma manifesta.

Existeixen empreses amb una gran diversitat cultural en la seva plantilla i en algun d'aquests casos sí que es produeix una gestió de la diversitat cultural de forma més específica i ampla però no és lo habitual sinó lo excepcional.

c. Les facilitats de contractació

La major disponibilitat de les persones immigrades per a treballar, segueix essent una realitat en l'actualitat. Més enllà de la valoració que ja hem comentat amb anterioritat sobre la recança que tenen els empresaris per contractar gent autòctona tot i que les persones autòctones estan ara més disponibles que abans, els empresaris segueixen tenint en compte a les persones immigrades per contractar-les per la seva predisposició.

És el que et dona una major resposta, és el que menys problemes ocasiona en aquest sentit, no tenen cap tipus de reticència a fer una contractació primer per ETT, amb això si que s'apoiem moltíssim més que la gent nacional, els nacionals i això si que ho he parlat amb gent immigrant, que estan en situació d'atur, que estan cobrant, rebent una prestació important, per ells és important treballar, per la gent d'aquí lo important és cobrar, el salari o la quantitat de diners que rebin, mobilització per la gent nacional per treballar, jo continuo sense veure-la, si que ens fiquem les mans al cap i parlem de l'atur, però jo encara trobo i m'ho diuen gent de la ETT que són nacionals i ells diuen que ells per

aquesta quantitat ni es mouen, en immigrant no l'he trobat aquesta situació, un immigrant que et digui que ell per la quantitat que donem nosaltres ni es mou, perquè això ja ho rep a l'atur, jo encara no ho he trobat això, potser és per necessitat, o per lo que sigui, però jo crec que la resposta és molt diferent, no hi ha la mateixa resposta en el col·lectiu immigrant que en el nacional. (1GCRH11)

L'empresariat ha incorporat amb normalitat a les persones immigrades a les seves plantilles superant en gran part aquella desconfiança inicial i fruit de les experiències positives està més obert a escoltar també l'opinió de les pròpies persones nouvingudes a l'hora de buscar nous i noves treballadors/es.

- A l'agricultura

L'existència de la seva pròpia oficina d'intermediació i la Fundació Pagesos Solidaris segueixen tenint un pes específic en la contractació.

Sí, sí, sí home mira, jo pel moment puntual que et deia, per trobar, de campanya que a lo millor et fa falta 2-3 persones 8 dies, on els vas a buscar en plena campanya, truques al Sebas i li dius, Sebas 3 per demà. (14PAGRP11)

Tot i així i donada la situació actual els propis pagesos reconeixen una certa relaxació en el compliment de certs compromisos i acords que en etapes anteriors s'havien assolit.

En aquests moments jo si et voldria dir i com a titular et podria servir, el camp està fent les coses ben fetes, perquè que ens ha passat, nosaltres, ja t'he anat explicant el que ha fet el sindicat, i per això treballo amb el sindicat, i sóc responsable del sindicat, perquè estem fent les coses ben fetes, però també ens hem donat compte d'una cosa, que el senyor que no creu amb nosaltres, com a sindicat, de retruc, hi ha hagut un procés per simpatia, també fa les coses ben fetes, no tindrà un allotjament, però ha comprat una casa, l'ha arreglat, li paga el preu del conveni i fa les coses ben fetes, els té com Déu mana, d'això ens podem sentir orgullosos el propi sindicat, que el camp està fent la feina, està fent les coses ben fetes; sempre hi ha un tant per cent, no tots els fills són bons, sempre surt un descarrilat, en aquests moments m'atreveria a dir que un 80% del sector està fent les coses ben fetes. (14PAGRP11)

3.2.5.9 2005 Preferències davant d'un gran ventall de formes de contractació

L'any 2005 es caracteritzava pel gran nombre de persones immigrades disponibles per treballar i d'altra banda per la gran rapidesa que es produïa en la creació de nous llocs de treball que comportava la necessitat de disposar de mecanismes de contractació eficaços.

En aquest ampli ventall de possibilitats per contractar es trobaven diferents opcions que atenent al discurs dels empresaris es podien classificar i ordenar segons Mata, Domingo i Julià (2007) per la seva major utilització i preferència.

- a. En primer lloc l'empresariat manifestava la seva preferència per l'ús de les pròpies xarxes socials dels immigrants treballadors a l'empresa. El més habitual a l'hora d'endegar un procés de selecció era consultar als propis treballadors si coneixien alguna persona amb un perfil similar al seu. El propis treballadors molts cops eren els que oferien familiars i amics a l'empresari quan detectaven qualsevol possibilitat d'oferta de treball. D'aquesta manera l'empresari podia controlar al màxim el perfil de la persona contractada i assegurar-se l'estabilitat desitjada. D'altra banda aquest tipus de cerca de personal afavoria el creixement i el manteniment de les xarxes socials de les persones immigrades, de vegades des dels països d'origen.

Ells mateixos t'ho diuen: tinc una persona de confiança, si us interessa. El contacte es produeix encomanat per un altre treballador, perquè tenen amistat o relació. A nosaltres ens és més fàcil. (2GCCD05)

Com que venen a demanar feina uns que ja coneixen uns altres que ja estan aquí doncs, mira, acabes formant un grupet que ja es coneixen, més estable. (3GAG05)

Nosaltres diem: Escolta, que coneixes, algú? doncs, sí en tinc un que si vols li dic... i així. (11MCRH05)

- b. Les pròpies borses de treball que es creaven a les empreses a partir de l'arribada continuada de currículums.

Ui! En venen molts cada dia. Els faig una fotocòpia de la documentació i els prenc el telèfon. (5GALRH05)

Sí, tots venen directament. Els agafem el currículum i ja està (...) Agafem gent aïllada que ve, l'entrevistem i si ens agrada, comença. Nosaltres no fem cap tipus de discriminació, com que no necessitem gruijos de gent, no fem servir res més. (9MARG05)

Si no hagués aquesta gent, suposo que hauríem de recórrer a les ETT, però com que en vénen tants... (8MARH05)

- c. Anuncis a la premsa o similars, és una altra de les pràctiques que s'utilitzaven des de l'empresa familiar o petita empresa.

Jo normalment fico al diari que necessito gent i potser un 80% o un 90% de la gent que respon és immigrada. La gran majoria, sí. (15PPERP05)

Sí un anunci a la premsa. És la manera més fàcil i ràpida per a mi. (16PTEXP05)

El contacte principal, és via anunci. Després el boca a boca o anar directament al restaurant. (9MARG05)

- d. La demanda a una empresa de treball temporal (ETT) com a intermediadora. L'empresariat indicaven que recórrer a aquestes empreses, era molt interessant en aquelles feines més de temporada o amb major temporalitat. En casos de contractació per urgència i per contractes de molt curta durada o que ja es sabia que no tenien continuïtat. En altres casos s'utilitzava com a forma de preselecció, per a garantir la vàlua de la persona contractada.

Treballem per coses molt puntuals amb les ETT; per substituir una persona quinze dies o una baixa d'una setmana... coses així. Funcionen molt bé, fins i tot a vegades, seleccionem el candidat nosaltres mateixos. (5GARH05)

Contractem mitjançant una ETT i darrerament, perquè t'enviïn un espanyol, t'envien deu estrangers, de nacionalitats o colors diferents. (6AGDP05)

Tu demanes gent a l'ETT i veus com et responen i, si t'agrada, al cap d'un o dos mesos els contractes. (3GARH05)

En relació a l'activitat que podien desenvolupar les ETT, s l'any 2005, es produïa una limitació pel que fa a la contractació de persones en dos grans sectors que en aquells moments eren molt importants. D'una banda al sector de la construcció pel que feia referència a l'edificació (excepte l'obra civil) per la qüestió de la prevenció dels riscos laborals, especialment el treball en alçada, i d'altra banda el servei domèstic, ja que només podien contractar aquest servei persones particulars.

- e. La demanda al Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) era una altra de les possibilitats de contractació que l'empresariat reconeixia realitzar només com a pur tràmit per a poder realitzar seguidament una contractació en origen, però no com a via real de contractació.
- f. Per últim es trobaven les empreses intermediàries de caire social que en molt poques ocasions arribaven a satisfer les expectatives del món empresarial per diferents motius que més endavant exposarem.

3.2.5.10 2011 L'especificitat segons les necessitats de cada empresa.

L'any 2011 es caracteritza per la baixa contractació a la gran part de les empreses, ans al contrari en moltes ocasions es produeix una destrucció continuada de llocs de treball, especialment en el sector de la construcció. En altres empreses es mantenen les plantilles amb una certa dificultat i en molts pocs casos es produeix un petit increment de la contractació.

Les formes de contractació més habituals en aquest context són:

- a. Les xarxes socials de les mateixes persones immigrades.

Nosotros ya llevamos 5 años e intentamos tirar de la gente que ya conocemos, es decir, no están todo el año con nosotros, pero muchas veces la gente que cubre las vacaciones un año acostumbra a repetir el siguiente, y si hay alguna baja entre vacaciones también la cubren porque es eso, es gente que ya conocemos. (10MGRRH11)

El paper de les xarxes socials segueix protagonitzant la primera via de contractació independentment de la situació econòmica i d'altres variables, tanmateix el que vol l'empresariat és assegurar-se un bon treballador que estigui avalat per un altre treballador.

Et diré una altra cosa: quan una nacionalitat entra a l'empresa, i quan l'empresa té necessitat de buscar treballadors, el primer que fas es dir-li a la persona que tens confiança d'aquella comunitat escolta! Ens fa falta gent i normalment et porten gent coneguda seva. (2GCCD11)

Yo prefiero que sean los propios empleados quienes nos aconsejen a alguien. Yo creo que es la forma ideal. (9MARRH11)

b. La intermediació de les empreses de treball temporal per afrontar la crisi.

En el moment que es va fer aquest creixement important es va necessitar d'ells perquè tot eren contractes temporals, la gran majoria eren contractes temporals que després es van estabilitzar i es van convertir en indefinits, però al principi de tot era una contractació totalment temporal. En aquest moment tornem a tirar d'ETT, sobretot per una visió molt clara, tornem a buscar quanta més flexibilitat millor, ara, arriba un moment en el que nosaltres no tenim una estabilitat clara, no sabem ben bé cap on anirem, no sabem la durada dels projectes, no sabem la durada de les obres, no sabem la durada de la cartera que puguem tenir, intentem anar cap a aquesta. (1GCRH11)

En alguns casos s'han consolidat com l'estratègia de contractació més adequada per a fer de filtre i banc de proves i així garantir una major estabilitat i garantia de futur.

Sempre tenim un primer contacte a través d'ETT, ara no, perquè no tenim contractacions però en l'època important teníem inclús una oficina d'una ETT aquí a les nostres instal·lacions per què si que necessitem un seguit d'exigències i compromisos. Han de passar un curs de manipulador d'aliments per començar a treballar aquí, Han de tenir una coneixença del nostre entorn que és en fred, a la nit, amb males olors, aleshores si que necessitàvem aquest primer filtre de l'ETT per fer de filtre, perquè ens duraven de vegades, dues hores, aleshores vam agafar aquest sistema de filtre. Els tenim tres mesos per ETT i després els contractem nosaltres. (6GALG11)

c. La millora de la gestió de les pròpies borses de treball davant l'augment desmesurat de la demanda.

Hemos creado un programa informático que en base al currículum y una serie de datos te dice a la persona que has de contratar porque la presión que teníamos aquí en recursos humanos en base a la confianza era salvaje. (...) Lo que nos aporta es quitarnos un peso. Nos funciona, hacemos las entrevistas en base al ranking que nos sale y nuestra obligación es tener preparadas las 50 primeras personas de la lista para entrar. (7ALRH11)

Els departaments de recursos humans han treballat de forma molt intensa durant aquests anys en la gestió directa de la contractació i la burocràcia que implica un nivell de contractació molt elevat. En aquests moments on la contractació és menor, es treballa en la millora de la gestió de la contractació i de les seleccions de personal.

El proceso es muy sencillo, la persona envía el curriculum, se envía la carta conforme entra en la base de datos, aquí se decide si las personas pasan al siguiente nivel, nivel entrevista, y se realiza el psicotécnico, esa persona queda en stand-by, a la espera de si hay necesidades, ya le iríamos llamando; en muchas ocasiones lo que hacemos es que la persona pueda elegir, se busca la cercanía a su domicilio, puede ocurrir que haya ofertas de 3 puestos de trabajo, si es una persona que nos parece muy adecuada a los puestos, le decimos: te interesa más este puesto..., de diferentes horarios, damos esa facilidad de elección. (5GALRH11)

- d. La Petita empresa busca solucions per a resoldre el dèficit de mà d'obra que arrossega des de fa temps ja que requereix processos de selecció de personal més directes i de proximitat. Tot i així, el context actual d'augment de mà d'obra disponible, no ha millorat aquesta possibilitat de contractació segons la seva perspectiva.

Nosotros tenemos un cartel de se precisa personal y cada semana iba pasando gente y después fuimos al paro. Los inmigrantes que nos han podido venir ha sido por curiosidad propia porque han visto el cartel o por boca en boca. A nivel de trabajo creo que me pueden interesar más personas de otro país que no del nuestro. (15PPERP11)

- e. La visió des de l'agricultura segueix molt lligada a l'estacionalitat de l'oferta que poden realitzar així com a la temporalitat de la mateix. La necessitat i la preocupació per garantir un treballador estable ha portat a la creació d'una institució d'intermediació pròpia per a donar resposta a la inquietud dels pagesos.

Jo crec que està molt bé, perquè a aquesta gent, lo que es procura és garantir un treball el màxim temps possible, per exemple aquest noi, el tinc per la fundació, una de les persones que està inscrita a l'oficina de baix, quan acaba de collir fruita amb mi, l'envien a collir raïm, quan acaba de collir raïm l'envien a collir poma, quan acaba la poma a lo millor l'envien a la taronja, potser no treballa els dotze mesos, però en treballa deu, en treballa nou; al tindre aquesta oficina i els contactes, i la veritat és que cada vegada hi veig més gent, ens facilita enllaçar campanyes i aquesta gent poden treballar molts més dies, el que passa és que a vegades és complicat perquè hi ha baixes, hi ha gent que no li agrada treballar massa, també n'hi ha de bons. (14PAGRP11)

3.2.5.11 Reflexió final

En aquest període de sis anys s'han produït canvis lents però constants que han aportat una progressiva normalització de les relacions laborals entre les persones nouvingudes i els treballadors autòctons a les empreses. Aquesta millora s'ha basat en una experiència intensa unida a processos de reflexió pel que fa la gestió de recursos humans. D'altra banda s'han produït els primers passos específics cap a la gestió de la diversitat cultural en el marc de les relacions laborals i finalment existeixen situacions pròpies de la vida quotidiana en el marc de les empreses com per exemple l'aparició de parelles mixtes que obren nous horitzons a les persones que els envolten.

Finalment cal afegir la importància que adquireix una experiència positiva i gratificant pel que fa les relacions laborals entre contractadors i contractats, obrint noves alternatives i possibilitats a les persones nouvingudes, en ocasions per sobre de les persones autòctones que es mostren menys predisposades a treballar

Per finalitzar cal dir que les persones immigrades van assolir un alt grau d'inserció laboral a partir de les empreses de treball temporal²⁴ que es van convertir en autèntiques agències de col·locació d'aquest col·lectiu, atesa la seva major disponibilitat i motivació per treballar en condicions més temporals, precàries i en condicions laborals menys favorables que des de l'empresa ordinària.

3.2.6 Sobre les institucions intermediàries de caire social²⁵

3.2.6.1 2005 *Entre el desconeixement i el desencís*

L'empresariat durant l'any 2005 va mostrar tenir un desconeixement generalitzat de la tasca que es realitzava des de les diferents institucions intermediàries. Quan es parlava específicament de les empreses de treball temporal, com acabem d'exposar en l'apartat anterior, es tenia un coneixement a partir d'experiències directes o indirectes, però quan es parlava d'institucions de caire social, el desconeixement augmentava així com el desencís i en ocasions la crítica directa cap a la seva tasca i missió.

- a. La desconfiança en la seva feina era una de les principals reflexions que es desprenia dels discursos recollits.

²⁴ Des de les pròpies empreses de treball temporal entrevistades l'any 2005 es confirmava clarament la idea de la segmentació del mercat laboral i de com les persones immigrades s'havien convertit en gairebé el 100% de mà d'obra disponible a les ETT tenint en compte l'oferta que rebien de les empreses i les persones disposades a treballar en aquelles condicions. Les empreses de treball temporal al seu torn també exposaven que es nodrien de persones interessades a treballar a partir de les pròpies xarxes de coneixença que aportaven les persones immigrades treballadores que havien demostrat la seva vàlua i que donava una certa garantia d'èxit.

²⁵ Quan parlem d'institucions intermediàries ho farem seguint l'exposició que plantegen Mata, Domingo i Julià (2007) per a emmarcar aquest tipus d'institucions pel que fa a les diferents tipologies que es poden trobar i les seves característiques principals. D'una banda trobem aquelles institucions que es basen en un funcionament de caire mercantil i amb criteris de tipus econòmic, és a dir amb ànim de lucre. Aquestes atenen indistintament a gent autòctona com immigrada i el seu objectiu principal és connectar l'oferta amb la demanda per agilitzar el mercat laboral. D'aquesta activitat es genera un benefici econòmic per a l'empresa. Aquí trobem les Empreses de treball temporal (ETT, s). D'altra banda tenim les empreses d'iniciativa social que reben finançament a partir de subvencions de les diferents administracions segons les activitats que desenvolupen en el seu marc institucional. No tenen objectius de tipus econòmic i cerquen la millora social de la població a la qual atenen, dels seus serveis i de la població en general. Aquestes es poden classificar segons la seva especialització en 1- Aquelles que es dediquen a la inserció sociolaboral amb qualsevol tipus de col·lectiu entre ells les persones immigrades. 2- Les que tenen programes específics per treballar la inserció sociolaboral amb col·lectius d'immigrants. També es poden diferenciar entre aquelles que tenen un contacte directe amb l'empresa i fan un seguiment de tot el procés d'inserció des de l'orientació fins al seguiment en el lloc de treball i les que no mantenen un contacte directe amb l'empresa, sinó que fan un treball amb la persona interessada. També es poden diferenciar entre les que de forma tradicional han estat treballant amb aspectes sociolaborals i/o socials i aquelles de recent creació que responen a una dinàmica concreta en un context determinat per a donar una resposta a una necessitat nova i emergent.

Jo crec que la majoria que tracten amb totes aquestes institucions deuen ser il·legals, perquè la meua impressió és que tots els legals no crec que tinguin gaire problemes per trobar feina, perquè, de feina n'hi ha i ells ja saben com moure's. (8MARH05)

Si podem fer-ho ho fem. Són gent més marginal, s'haurien de fer feines més progressives. La realitat de l'empresa és diferent a la de les institucions intermediàries. Pensen que la persona està preparada i no ho està. (11MCRH05)

Que vingui la Creu Roja aquí... Doncs no sé si l'agafaria, perquè algun problema deu tenir. (8MACA05)

- b. Les demandes que es plantejaven pel que feia la seva tasca s'orientaven a una millor gestió i exigència en l'organització i una avaluació dels resultats obtinguts.

S'hauria de pensar per aconseguir objectius. Que es primin les que aconseguixin resultats. Avui en dia s'avalua tot i, a elles, també se les hauria d'avaluar. (11MCRH05)

Les empreses intermediàries estan bé, però segurament, si no hi fossin, l'immigrant acabaria trobant feina igual, perquè és ell el principal interessat a moure's i buscar. És la llei de l'oferta i la demanda. (4GAG05)

Es considerava a aquest tipus d'entitats poc àgils i poc efectives en la seva tasca i que no responien en molts casos a la demanda del mercat.

El que nosaltres no podem fer és la tasca d'educació i reinserció social. Nosaltres treballem en un sector agressiu, des del punt de vista de la productivitat. Els llocs de treball requereixen una mínima qualificació, gent amb energia i un ordre dins del treball. I aquests no ho compleixen. Si una persona distorsiona el ritme de treball, per petit que sigui, doncs nosaltres no ho podem mantenir. (6GALDP05).

Les organitzacions aquestes per a nosaltres són poc àgils. Ells demanen més involucració en el tema social de la persona i tal... no com un orfenat, però vaja, semblant. Nosaltres per desgràcia, no podem dedicar-los tot aquest temps, no som cap ONG. O treballem o ens dediquem a altres coses. El negoci no dona per ser esplèndids amb la gent, com per fer tractes tan personalitzats. (7GARH05)

Jo crec que el que caldria fer és unificar-ho, perquè és que existeixen tantes institucions per ajudar i formar l'immigrant... El que s'hauria de fer és unificar-ho i, si parlem de treball, que ho fessin les oficines de l'INEM, que per això estan. Si es tracta d'ajuda humanitària, doncs em sembla bé; però si parlem de feina, és una altra cosa. (8MAG05).

L'any 2005 es donava una situació molt favorable per a donar resposta a les demandes que es feien des de les entitats d'iniciativa social, tenint en compte la gran oferta laboral que existia en sectors que requerien una mínima qualificació. Tot i així les experiències viscudes i expressades per l'empresariat eren força negatives i poc exitoses quan s'havia produït algun tipus de relació.

L'empresariat creien que la tasca que portaven a terme les empreses d'intermediació de caire social portaven a terme una tasca social però que no contemplaven de forma realista les necessitats i característiques del mercat laboral.

L'empresariat en un altre nivell d'anàlisi també considerava que aquest tipus d'entitats no estaven sotmeses a les mateixes regles del joc que l'empresa privada i que per aquest motiu eren molt menys eficients i eficaces a l'hora de realitzar aquesta feina i que calia sotmetre a més controls de qualitat aquestes entitats que molts cops funcionaven i s'abastien de finançament públic.

3.2.6.2 2011 *Del desencís a la crítica i el desinterès*

Amb el pas dels anys no s'han produït canvis en la valoració de la tasca de les institucions intermediàries de caire social. L'experiència viscuda en aquest període de bonança econòmica i de creació de llocs de treball generosa, no ha estat un element que hagi tingut un efecte positiu en la visió que es manté cap a aquest tipus d'institucions per part del món empresarial.

D'altra banda cal dir que ha estat un període en el que han augmentat les entitats que han portat a terme programes i projectes adreçats a la inserció sociolaboral de forma substancial i que des de l'administració pública s'han invertit gran quantitat de diners a finançar, fomentar aquest tipus d'activitats d'intermediació amb resultats diversos.

Colaboramos con algunas que nos han venido a pedir ayuda. Normalmente son personas discapacitadas que intentamos introducir en la empresa para hacer trabajos específicos. Lo que pasa que con los psíquicos es muy difícil la integración. (11GCRH11)

Tenim col·laboració, estem treballant amb Sifu, hem col·laborat també, sobretot en petites participacions ajudar amb paqueteria, a vegades amb Creu roja s'ha fet alguna inserció, però amb tot això sí que crec, des de la meua visió, potser perquè soc molt perfeccionista, i penso que haurien de donar un valor afegit que no es dona, haurien de fer un seguiment que no es dona. (1GCRH11)

En alguns casos es rebutja directament a la relació amb entitats o empreses intermediadores.

No te la podria fer perquè gairebé la desconec, la intermediació que poden portar entre empresa i treballadors, nosaltres volgudament hem renunciat a ella, no perquè pensés-sim que ho poden fer més bé o més malament, sinó perquè tenim tracte directe preferim no tenir intermediaris.(2GCCD11)

Segur que sí que és una bona labor però jo el que és el tema laboral no he tingut la necessitat de contactar amb aquestes institucions.(6GALG11)

Altres consideren que les millors empreses per a fer aquesta tasca d'intermediació són les ETTS, s per la seva naturalesa.

Yo creo que al final las que más valen son las ETT, porque son profesionales que se dedican a eso, que han estudiado una carrera y son las personas que insertarán más a este colectivo. Las otras veo que son personas con muy buen propósito, motivados pero diría

que no tienen los locales ni... cuando una persona busca trabajo va a las ETT no allí. Nosotros siempre recurrimos allí. Las ETT se dedican a eso, las otras dan soporte moral, social... y una de las ramas sería la laboral. Yo creo que el soporte moral y social lo hacen bien, pero cuando se quiere abarcar tantas cosas pienso que es mejor que cada uno se dedique a lo suyo. (9MRRH11)

Algunes empreses es segueixen mostrant crítiques amb aquest tipus d'entitats per la seva forma de treballar que no s'ha adaptat als canvis que s'han produït en el mercat laboral en els darrers anys.

Les falta evolucionar. Es todo muy teórico, hay mucha voluntad... pero se lo tienen que currar más. Yo no digo que hagan mal su trabajo, sino que todo es muy burocrático. (11GCRH11)

Primero se tienen que curar, si tienen una depresión, no tienen ganas de vivir... Pero yo de las que he visto no son de este tipo de instituciones. En Tarragona hicimos una obra y tuvimos que contratar a 6 que estaban en el paro y a la semana todos estaban malos y acabamos la obra como pudimos, subcontratando gente, cogiendo gente que conocíamos... porque nos vimos incapaces de acabar la obra con ese personal. (11GCRH11)

Por ejemplo la última experiencia con los del IMO, no lo entendemos porque empezaron al mes de Julio y cada miércoles tienen formación. Yo no sé en que se están formando pero es desproporcionado. No están en prácticas éstos. Si se está intentando que esta gente se adapte a un lugar de trabajo, entendemos que las condiciones han de ser las mismas. Los encargados no tienen la autoridad que tienen sobre los otros, si no viene a trabajar, si se ausenta, si tiene problemas en la faena... no siguen las mismas pautas que el resto. (10MGRH11)

3.2.6.3 Reflexió final

Les empreses d'intermediació sociolaboral de caire social han augmentat de forma molt considerable en els darrers anys i s'ha produït una especialització segons la tipologia de les persones ateses. L'empresariat es veu sotmès a una demanda constant d'entitats que de forma individual o amb forma d'agrupacions realitzen una tasca de prospecció d'empreses per a aconseguir una oferta de treball que pugui ser ocupada per aquells col·lectius que atenen. Aquestes entitats són diverses i l'objectiu de gran part d'elles és treballar la diversitat com un valor que l'empresa pot incorporar a la seva cultura empresarial i al seu torn assolir un conjunt de beneficis que milloraran la seva posició en el mercat.

Si tenim en compte el discurs i el posicionament del món empresarial en aquests sis anys podem deduir que s'ha produït de forma inconscient una certa estigmatització d'aquelles persones que han estat sota el paraigües de les entitats i que són considerades per l'empresariat com a persones poc productives, amb problemes socials afegits i que per tant no són una prioritat per contractar.

D'altra banda s'han consolidat altres formes de col·laboració amb algunes d'aquestes entitats que ofereixen serveis propis com a empresa, especialitzats en diferents activitats, com la jardineria o la neteja entre d'altres, que de forma professional a través

d'empreses d'inserció o de Centres especials de treball, realitzen una feina molt important dins de l'àmbit de l'economia social.

Pel que fa el treball des de la vessant d'orientació i d'inserció sociolaboral, si tenim en compte el context actual en el que l'atur ha augmentat en un percentatge molt elevat, les fonts de finançament són cada cop més reduïdes, el seu futur s'albira molt difícil i incert. Caldrà reflexionar sobre el paper que han realitzat aquest tipus d'entitats a través dels programes i projectes d'inserció sociolaboral específics per a poder plan-tejar polítiques ocupacionals, formatives i laborals més realistes i més igualitàries si es vol donar resposta a la diversitat.

La lògica social

3.2.7 Sobre la responsabilitat social empresarial²⁶ i immigració

3.2.7.1 2005 *Absència de visió sobre Responsabilitat social empresarial*

Com es plantejava al principi d'aquest capítol, no es va incloure cap pregunta directa sobre Responsabilitat social empresarial en cap dels seus àmbits en la primera fase del treball de camp de l'any 2005. Això era degut a la manca de projecció que en aquells moments es tenia de la RSE i en concret de la seva vessant més lligada a la comunitat local i/o a la gestió de la diversitat dins de l'empresa.

La RSE en aquest sentit s'ha d'extreure a posteriori i després d'aquests anys a partir dels discursos que es mantenien sobre tots els temes lligats a la RSE i immigració.

L'empresari plantejava la qüestió de la mà d'obra en un sentit molt genèric, però sense considerar que la presència de persones immigrades fos massa significativa en el seu sector o activitat. Mata, Domingo i Julià (2007:44) recollien aquest plantejament de la següent manera:

Si l'entrevistat és un empresari agrícola, aquest manifesta que, tot i tenir persones immigrades contractades, el seu pes relatiu en el conjunt de l'empresa és baix i que per tant, cal que cerquem altres sectors d'activitat, on el seu nombre és més significatiu (com per exemple, la construcció). Si l'entrevistat és un empresari del sector industrial (com per exemple, una empresa constructora), manifestarà, el mateix: que tot i tenir persones immigrades contractades, el seu pes relatiu en el conjunt de l'empresa és baix i que, per tant cal que cerquem altres sectors d'activitat on el seu nombre és molt més significatiu (com per exemple, l'agrícola). Si l'entrevistat és un empresari del sector serveis (per exemple

²⁶ La Responsabilitat Social Empresarial (a partir d'ara RSE) segons La comissió Europea és un concepte mitjançant el qual les empreses integren la perspectiva social i mediambiental en les seves operacions, de forma voluntària i en relació amb els grups d'interès del seu entorn. És el compromís de les empreses per contribuir al desenvolupament econòmic sostenible treballant amb els seus empleats, les seves famílies, amb la comunitat local i la societat, millorant les seves vides a la vegada que facilita els negocis i el desenvolupament. La Responsabilitat social empresarial té diferents línies de desenvolupament: Medi ambient, Entorn de Treball, Mercat i Comunitat local. (www.boussole.csr.eu) En aquest cas el fenomen migratori té una incidència directa en el mercat de treball, en l'entorn de treball i en la comunitat. Per aquest motiu esdevé un tema a tenir en compte en aquest ventall d'oportunitats que s'obren a partir de la RSE.

del ram de l'hostaleria) aquest farà el mateix tipus d'afirmació, és a dir, que tot i tenir persones immigrades contractades, el seu pes relatiu en el conjunt de l'empresa és baix i que, per tant cal que cerquem altres sectors d'activitat on el seu nombre és molt més significatiu (com per exemple, en els grans escorxadors).

Aquesta contradicció que es presentava com una gran paradoxa ens portava a extreure la conclusió, que costava d'assumir el grau de responsabilitat social que comportava l'activitat empresarial en relació a la comunitat local i especialment pel que fa el fenomen migratori en un territori determinat.

Mata, Domingo i Julià (2007:45) ho exposaven en aquests termes:

Tanmateix la hipòtesi que pren força al voltant d'aquesta afirmació és que l'empresariat, atesa la complexitat amb que l'assentament de persones procedents d'altres cultures és atesa des de les diverses instàncies polítiques i socials, no volgués ésser-ne identificat com un dels causants o artífexs

3.2.7.2 2011 La responsabilitat social empresarial incipient

Des de l'any 2005 fins l'actualitat el concepte de RSE ha anat consolidant-se en termes teòrics i progressivament ho ha fet a nivell pràctic. A les empreses es pot comprovar que no és un concepte aliè ni desconegut ans al contrari es pot constatar que de forma generalitzada totes les empreses coneixen el tema i d'alguna manera es plantegen la conveniència d'incorporar aquesta estratègia a la seva cultura empresarial.

Aquí, potser obligats pel creixement, el col·lectiu intermig sempre és el que hi ha un racisme més evident, lo que són encarregats, caps de torn, gent que ha tingut mes responsabilitat, és on hem tingut que lluitar més, és on hem tingut que fer més sensibilització, parlant una mica des d'un punt de vista fins i tot egoista, no veieu, nosaltres ens hem d'actualitzar, hem d'anar per aquí, sinó no tenim possible creixement ells, la resposta ha sigut bastant positiva en aquest sentit i ens ha ajudat una mica, hem tingut una mica obertura de portes, tant per les persones que han entrat a treballar amb nosaltres com les que tenien certa responsabilitat. (1GCRH11)

El debat sobre la responsabilitat social en relació a la comunitat es planteja de forma oberta per part de l'empresariat com a forma de valoritzar la tasca feta per les empreses al territori i la riquesa creada en un context determinat.

Correcte, jo crec que plantejar-nos una responsabilitat social de gent immigrada que pugui estar a l'atur, en cap cas ens ho plantejem com un problema que nosaltres haguem pogut generar, el que m'agradaria que totes aquestes persones estiguessin treballant, però no depèn de mi sinó de la conjuntura, si s'ha de posar remei o no, el que no sé que hi hagi problemes convivencials, si en algun moment hi ha problemes convivencials, no serà una responsabilitat corporativa, ens haurem de sentar tots a una taula, empreses, gestors socials, administracions i dir entre tots i dir el que cadascú hi pot aportar. (2GCCD11)

En cuanto a la responsabilidad social corporativa, se está estudiando. (5GALRH11)

Se está introduciendo esta línea socio corporativa. Tenemos asesoramiento externo. Actúas de una forma intuitiva porque no hay una ley que lo regule. (11CGRH11)

Aquest contacte amb la RSE es produeix de forma paulatina des de les diferents vessants abans esmentades, encara que la qüestió migratòria i la gestió de la diversitat cultural no es troben entre les primeres actuacions que es plantegen. En un primer moment.

3.2.7.3 La responsabilitat social com a objectiu prioritari

Existeix un grup d'empreses que han desenvolupat estratègies específiques per afavorir la responsabilitat social empresarial de forma habitual i estratègica dins de l'empresa. En ocasions són experiències molt concretes i específiques per a persones immigrades i en altres casos no es distingeix el col·lectiu de persones beneficiàries d'aquestes accions.

A nivell de responsabilitat social podem parlar de diferents tipus, tenim tot el tema de col·laboració amb el col·lectiu minusvàlids, amb el col·lectiu disminuïts, tenim col·laboració directa amb Aspros, per la fundació privada, va fer en aquell moment una donació molt important, va pagar el 100% de l'edifici on estan allotjats, i apart anualment si que hi ha donacions d'aquest tipus. (1GCRH11)

Existeixen empreses que canalitzen la seva tasca de tipus social a partir de les seves pròpies Fundacions que donen resposta a necessitats específiques detectades en el seu entorn.

En aquell moment vam decidir fer una fundació, destinem una part dels beneficis de l'empresa a fer, a donar ajuda als nostres treballadors o ex-treballadors, recentment per ex., com a finalitat d'aquestes ajudes, sobretot en l'àmbit mèdic treballadors que han tingut un problema de salut hem pagat les seves operacions o medicaments, en l'àmbit educacional, ajudar-los amb els estudis si algun dels seus fills podien accedir a carrera universitària i els seus pares no s'ho podien permetre o repatriar cadàvers, amb els tràmits burocràtics no sol de la defunció, també a la quantitat de paperassa que quedava, com cancel·lació d'hipoteques, posar el pis a nom de la dona o els fills, com empresa familiar hem estat al costat del treballador, ajudar-lo amb allò que s'ha volgut deixar ajudar; no fem convocatòries obertes de beques, sinó que esperem a que algú vingui i digui tinc aquest problema, per una persona immigrant un problema per ell, es una trucada de telèfon per nosaltres, per ell pot suposar un problema que no el deixa dormir o que li porta una quantitat de papers espectacular durant mesos, li dius mira porta els papers, te'ls omplim i t'acompanyem a fer aquest tràmit burocràtic perquè entenem com funciona millor que tu i amb dos hores ens en sortirem i ell haurà de fer unes cues espectaculars, perquè això és una altra cosa que passa a aquest país, la burocràcia no és la mateixa per un nacional que per un estranger, això sí que ho hem vist molt, no era el mateix que anessin ells a fer els papers que els acompanyéssim nosaltres, canviava al cent per cent. (2GCCD11)

Algunes empreses han creat els seus propis departaments o àrees de Responsabilitat social empresarial.

Responde al hecho de que haya un propio departamento que se pueda dedicar a todas las relaciones que podamos tener a nivel de organismos, a temas social, de medio ambiente, darle la importancia que realmente tiene y que haya personal dedicado exclusivamente a ello. (5GALRH11)

La responsabilitat social es basa molt en l'entorn. La idea és que la gent que aposta pel municipi i el seu entorn no trobi a faltar gens. A tots els estrangers que vulguin els fem classes de català i castellà, no discriminem. Ara estem implantant un pla d'igualtat, encara ho estem desenvolupant però perquè és difícil implantar un pla d'igualtat en una zona rural, la mentalitat en general és diferent. En el col·lectiu d'estrangers la mentalitat també és diferent. Benestar social ens crida de tant en tant per integrar a dones en situació de violència de gènere. (7GARH11)

Nosaltres estem com a empresa col·laboradora d'inserció arran d'aquestes contractacions que vam tenir fa un parell d'anys i col·laborem però no és una cosa que estès planificada. (10MGRRH11)

La responsabilitat social, no sé si és responsabilitat, però la implicació amb l'entorn ho fa sobretot a nivell d'esponsoritzacions, als clubs esportius de Lleida, a l'Ajuntament de Lleida, a casals de Lleida, ara som patrocinadors d'ordinadors per Cijca, és un centre d'inserció juvenil. (12MIRH11)

La RSE es pot considerar la resposta específica del món empresarial davant les demandes socials que han anat rebent durant els darrers anys així com un canvi en la posició que l'empresa ha d'ocupar en la societat com a motor de canvi.

Les empreses han iniciat camins molt variats en aquest ampli ventall de la RSE, algunes s'han centrat en el mercat i les relacions entre clients i proveïdors, altres en l'entorn del treball i la gestió responsable dels recursos humans, altres en el desenvolupament de la igualtat homes i dones en el treball, altres en la diversitat en general i altres en la diversitat cultural de forma específica, altres en la gestió mediambiental responsable i altres en aspectes relacionats amb la comunitat.

Tots tenen en comú el fet d'assumir un paper actiu i al mateix temps assumint una part de la responsabilitat sobre la vida social i les conseqüències que la crisi ha comportat per la nostra societat. Tot i així la immigració en general i la diversitat cultural com a resultat d'aquesta immigració no són els temes més treballats ni els més prioritaris per part de les empreses.

3.2.7.4 2005 La difícil integració social de les persones nouvingudes

Deslligar el discurs empresarial del discurs personal és certament una tasca difícil d'aconseguir atenent al tema que estem tractant. Els valors, les creences la ideologia i els principis a partir dels quals es construeix socialment la realitat, formen part d'una globalitat i d'un tot que a partir de la socialització a l'escola i a les pròpies famílies es va reificant progressivament. El missatge dels mitjans de comunicació és el que amb la

seva força i projecció acaba de construir i reforçar aquest imaginari social que envolta el fenomen migratori.

Com a empresa el fet d'haver immigració és una sort, encara que socialment no aporten res. No hi ha avantatges per tenir un 15% d'immigrants a la localitat. L'única és que l'economia segueix funcionant: es lloguen i venen pisos, es fan hipoteques, i forneixen una mà d'obra que les empreses necessiten. Segueixen un procés de riquesa local "els critiquem però ens permeten viure millor". (2GCCD05)

O fins i tot nosaltres mateixos si canviem el xip, totalment del tema de, jo com a responsable de recursos humans d'aquí o el com a director de producció si estiguessis a la teva casa i llegeixes aquesta notícia, i aquestes en un altre xip dius jolines, que ens han envaït, que d'ací a no res em van a tirar que ens anem a quedar en la minoria absoluta perquè és que et xoca o sigui a la meua em xoca em segueix xocant, considero que la immigració és totalment necessària i gràcies a ella podem funcionar, però també considero que em xoca, que jo per exemple a Lleida on viuen els meus pares que jo tota la vida la gent era espanyola per dir-ho d'alguna manera, ara surts al carrer i et creues a un espanyol i a vint estrangers, i et quedes que dius jo no sé si estic a Espanya o on estic, perquè de vegades et xoca, és que és una situació que dius mare meua, o sigui totes les tendes que hi ha al carrer són de marroquís i tot a cent xinesos i locutoris i bars salsa sud-americana i dius, però bé et xoca. (6GALRH05)

En alguns casos es fa referència directa al paper que poden jugar les administracions i en concret les polítiques educatives per a millora els processos d'integració.

El sistema educativo es fundamental, tanto el inmigrante como el nacional tienen que incorporarse al sistema educativo desde los 2 años, o los 4 años. Y a partir de ahí esa trayectoria común hará que cuando tengan 20 años y hayan estudiado lo mismo, y hayan estado en un régimen de tolerancia y de multiculturalidad... Creo que en la teoría es así. Y creo que es muy difícil hacerlo de la noche a la mañana. Cuando uno desde que ha... nosotros somos lo que hemos visto desde que éramos crios. Si tu desde los 4 años hubieras ido con musulmanes, negros, con rumanos... Cuando tienes 20 o 18 no tienes ningún problema. Conoces perfectamente, lo que nos pasa es que tememos a lo desconocido. Las barreras es por el desconocimiento que tenemos de su forma de pensar, tú vas por la calle, y a mí me pasa, y no me considero nada racista, pero ves a 4 marroquíes hablando a gritos en árabe y pasas... Es que es tal el desconocimiento, que piensas: ¿qué pueden estar hablando? Y a lo mejor están hablando de fútbol. Te da respeto, el desconocimiento. (1GCDF05)

Jo entenc que les persones que són immigrants estan convivint amb nosaltres és interessant que mantinguin els seus costums i és imprescindible que respectin els nostres costums socials, per exemple la recollida selectiva d'escombraries que fa el municipi, nosaltres fem una campanya per explicar-los a ells com s'ha d'actuar amb la recollida d'aquestes escombraries i hi ha gent que no ho fa per res del món. Llavors per a la integració, primer les persones que arriben aquí sigui d'una forma ordenada, que el treball que trobin respongui a una necessitat el mercat laboral i sigui adequada al currículum que tenen, que tinguin les necessitats d'habitatge cobertes i de serveis mèdics, educatius... i a partir d'aquí la convivència seria molt fàcil. (7GARH05)

Altres plantegen de forma més oberta aquesta dissonància personal entre la pròpia visió empresarial i la visió com a ciutadania.

Personalment no m'agrada gaire, va bé per al país perquè omplen molts forats però per exemple l'altre dia parlava amb una senyora de la neteja i em deia que ara nosaltres, els de el país ens hem quedat sense feina i això em va donar que pensar. Jo tinc fills, i tinc por per ells de vegades perquè nosaltres crec que anirem així perquè ara nosaltres anirem a més, farem una tenda, una casa i tinc por... Veig que hi ha molta gent immigrant bona però també molta gent immigrant dolenta, vénen aquí pensant que tindran treball i no tenen... gairebé tots els robatoris que tenim aquí són d'immigrants. Hi ha gent molt dolenta, em crea inseguretat a mi anar per Lleida, vaig sortir l'altre dia a les 9 del Pryca i tenia por i això abans no ho teníem. Jo quan era petita, anava pel carrer "Cavallers", amb la meua llanterna, m'agradava investigar... i mai em van dir res, i ara amb les meves filles tinc molta por. (16PTEXP05)

A nivel social percibo más el problema de que la sociedad no sea capaz de absorber toda la inmigración, que haya mucha inmigración ilegal eso sí que la gente lo percibe como un problema, pero que ahora estén quitando el trabajo de la gente de aquí, entiendo que no es así. (1GCDF05)

L'any 2005 es podia observar una gran distància entre el discurs empresarial que hem anat desenvolupant en tot aquest capítol i el discurs personal que inevitablement es despenia de forma explícita o implícita de totes les entrevistes realitzades.

Com hem anunciat a l'inici de capítol, les empreses estan formades per persones i els seus càrrecs directius són els que amb les seves decisions i l'aplicació de les polítiques d'empresa específiques, poden incidir en la població immigrada en una direcció o una altra.

Existia una gran paradoxa de fons que tenia a veure amb la integració social de les persones immigrades i del posicionament individual i social que cada societat desplega en aquest sentit en relació a la població immigrada.

Dos valoracions realitzades per les persones entrevistades són un exemple clar d'aquesta paradoxa:

Nosaltres contractem treballadors, no persones. (6GALDP05)

El problema és que aquesta gent ve aquí, fa la seva feina i es vulgui quedar aquí. Si aquesta gent retorna al seu país, de problema no n'hi ha cap. Ara, si es volen quedar, llavors comencen els problemes. (14PAGRP05)

Com ja s'avançava a Mata, Domingo i Julià (2007) la frase definitiva és aquella de DEMANEM TREBALLADORS I ENS ARRIBEN PERSONES.

3.2.7.5 2011. La integració social de les persones immigrades en temps de crisi

L'any 2011 el context econòmic ha canviat i els discursos de l'empresariat en relació a les persones immigrades s'han diversificat, encara que en el fons fan aquesta

doble valoració sobre el que suposa a nivell empresarial i el que suposa a nivell social es troba subsumida en un discurs de continuïtat amb l'anterior.

D'altra banda l'empresariat comença a verbalitzar i a posar sobre la taula les conseqüències que està suposant en una època de crisi la gestió dels fluxos migratoris que s'han estat portant a terme en els darrers anys i que de forma paradoxal ells n'han estat part implicada.

Yo creo que habrá un gran cambio que afectará en los sueldos, trabajos... y que sobraré mucha gente que tendrá que marchar o se tendrán que reubicar de alguna manera. (11CGRH11)

Aquest país ha prosperat gràcies a la immigració, el que no pot pretendre ara la gent, és dir, no, van vindre, ens han ajudat però ara ens fan nosa i els tornem al seu país, perquè això és totalment il·lògic, tothom... (...) no crec que molts vulguin marxar si aquí poden tenir millors condicions per ells i els seus fills. (2GCCD11)

si que hi ha d'haver una regulació dels immigrants, no dic que no, també es una visió egoïsta, quan s'ha necessitat s'ha fet vindre i ara que no els necessitem els fem marxar, jo crec que ha de ser regulació a nivell general no pot haver gent amb una prestació sense tenir voluntat de treballar, perquè sinó ens hi fem tots i s'acabó!, hi ha d'haver un canvi molt important en aquest sentit, sense barrejar el tema de la immigració, hauria de ser secundari, persona que rep la prestació, se li ofereix feina i no la vol, potser no immediatament, però analitzar la situació i retirar-li. (1GCRH11)

Es posa de manifest que existeixen postures des de la societat que des del món empresarial es capten i que els obliga a tenir una visió personal molts cops diferent a l'empresarial per qüestions comercials i econòmiques.

La clientela... hay nacionalidades que físicamente no se diferencian casi con los nacionales. Pero del resto hay algunos clientes que prefieren que les atienda una persona nacional, por lo que sea, por el catalán... nos son muchos, cada vez menos... A veces dicen es que hay muchos inmigrantes en un tono despectivo. (9MARRH11)

Yo creo que, mi opinión personal en cuanto a las medidas discriminatorias positivas, no sé si son del todo positivas a medio largo plazo, igual a corto sí, pero creo que hay que tener cierto cuidado, saber donde nos encontramos y saber qué se quiere hacer, no tomar decisiones a la ligera porque al final puede ser contraproducente. (5GALRH11)

Existeix una certa resistència a assumir i a captar el tipus d'immigració que atreu l'àmbit de Ponent des d'alguns sectors i àmbits empresarials.

Perquè quan parlem d'immigrants, sempre estem parlant de subsaharians, estem parlant de sud-americans, però ningú pot pensar que poden venir Alemanys Finlandesos; el problema que veig en la immigració, no és que sigui immigració o no, a nivell laboral que no hi ha feina, vinguin d'on vinguin si el problema és que és un problema social perquè no hi ha feina, no per una altra cosa; a part del tema cultural que hi ha amb la gent de l'islam perquè és el que més xoca amb la cultura d'aquí, però

amb els llatinoamericans tampoc som tan diferents, ja no veig un problema si ets xilè. (12MIRH11).

3.2.7.6 Reflexió final

La lògica social plantejada a l'inici de l'apartat enllaça dos aspectes fonamentals pel que fa la influència que l'empresariat pot tenir sobre la dinàmica social en un entorn concret. D'una banda la Responsabilitat social empresarial com a nova forma d'entendre la cultura de l'empresa, incorporant a les estratègies empresarials valors socials que tenen un efecte directe en el sí de l'empresa i en el seu entorn immediat. D'altra banda l'empresariat com a persones i ciutadanes també elaboren discursos en els seus entorns personals que fruit de la seva experiència laboral i personal poden esdevenir elements d'integració o d'exclusió social.

Es pot observar una certa dissonància entre els discursos empresarials i els discursos socials, inclús en aquells casos que la Responsabilitat social empresarial és un fet. Tot i així aquesta contradicció és major en aquells casos en els que aquesta sensibilitat empresarial ja no es produeix.

Per l'empresariat el punt central de la integració social té com eix central el treball i els seus beneficis directes sobre l'economia. La integració social per sí sola sense treball es veu impossible des de la seva perspectiva.

Capítol 4

Anàlisi dels discursos de les persones immigrades²⁷

La visió dels empresaris pel que fa la inserció de les persones immigrades a les seves empreses i la seva integració sociolaboral a la societat, es complementa amb les experiències pròpies viscudes pels principals actors d'aquesta inserció, les persones immigrades.

L'any 2005 es van entrevistar una cinquantena de persones que en aquells moments es trobaven en processos de recerca de feina. D'aquelles experiències concretes es van extreure una sèrie de conclusions en forma de recorreguts i d'estratègies d'inserció que les persones immigrades seguien de forma natural en els seus processos d'inserció sociolaboral. La primera reflexió que es podia extreure d'aquell estudi feia referència a la multiplicitat de factors que giraven al voltant de la inserció laboral i per tant la interrelació entre factors de tipus individual, de tipus col·lectiu i finalment de la xarxa social de suport. Parlar d'inserció laboral va associat a parlar d'altres aspectes vitals de la persona i en última instància a parlar dels processos d'inclusió i d'integració social.

Com ja hem avançat amb anterioritat, l'èmfasi en aspectes de tipus laboral venia determinat pel context socioeconòmic que es donava l'any 2005 i perdent l'accés al treball era relativament fàcil i fins i tot en ocasions es podia triar l'activitat laboral a desenvolupar.

Per a conèixer aquests recorreguts es va elaborar un guió d'entrevista que constava de cinc apartats: el primer feia referència a les dades personals de la persona entrevistada, un

²⁷ Per a l'anàlisi d'aquest capítol, és important dir que s'han utilitzat com a referència comparativa, les conclusions referents a l'estud "Lògiques, paradoxes i oportunitats. La inserció sociolaboral de les persones immigrades a les terres de Lleida" a partir del qual es plantegen aquest conjunt d'estratègies i d'etapes del procés migratori i d'altra banda es fa referència a altres aspectes complementaris extrets de l'article publicat a la Revista de Servicios Sociales y Política social. sota el títol "Estrategias de inserción sociolaboral de las personas inmigradas en la búsqueda de empleo. Elementos para el análisis de la ocupabilidad." Ambdues publicacions en les que he participat com a autor i coautor.

segon bloc referent al seu recorregut migratori fins arribar a Lleida, un tercer bloc relatiu a la família i la seva xarxa social bàsica, un quart bloc relacionat amb la seva formació i la seva experiència i trajectòria laboral i finalment un bloc relacionat amb les seves estratègies emprades per a la recerca de feina i les seves expectatives laborals.

En aquella primera fase es va posar molt èmfasi en aspectes de tipus laboral i cal remarcar que les persones entrevistades ho van fer de forma voluntària però també espontània ja que eren entrevistades en el moment que anaven a fer l'entrevista a una empresa d'iniciativa social- que ens va facilitar portar a terme el treball de camp- i a la qual s'adreçaven persones immigrades per a buscar i demanar feina. També cal dir que les persones sobre les quals es va realitzar l'anàlisi eren les cinquanta persones que van arribar a l'entitat de forma espontània i per tant el perfil responia a una realitat determinada per una qüestió fonamental, la recerca activa de feina.

Fent una retrospectiva del perfil que es va construir, podem dir que mantenia una coherència amb les dades poblacionals d'aquells moments així com a les dades ocupacionals d'aquell any. En aquells moments la població més nombrosa era la procedent del Magreb i concretament del Marroc i aquest va ser el col·lectiu més representat en l'estudi, existia una masculinització de la immigració i per tant el nombre més important de persones eren homes, la població subsahariana amb la seva gran varietat de procedències també estava molt representada així com una part de persones procedents d'Amèrica del Sud, especialment dones.

De forma paral·lela les persones procedents dels països de l'Est com Romania o Ucraïna es trobaven en processos migratoris molt associats a les contractacions en origen via contingent i que aportaven una especialització en alguns sectors com la construcció o treballs molt específics en determinades fàbriques o escorxadors. Aquests col·lectius no es trobaven en aquells moments en processos de recerca de feina, ans al contrari començaven a arribar amb un gran nombre per a incorporar-se directament al món laboral. No podem oblidar que l'any 2005 la població procedent de Romania era la segona més nombrosa a la província de Lleida i la Ucraïnesa la quarta.

Per a fer l'anàlisi de l'evolució de les persones entrevistades l'any 2005 i d'aquesta manera poder contrastar les hipòtesis plantejades a l'inici de l'estudi es va planificar una entrevista de seguiment amb cadascuna d'aquestes persones. Com ja hem avançat al capítol sobre la metodologia, aquesta tasca es va convertir ben aviat en un repte de difícil consecució. Insistim un cop més en la importància dels discursos i de les històries de vida concretes de les persones que conformen l'espectre abstracte del concepte migrant i que ens ajuden a omplir de contingut el fenomen migratori que s'ha anat construït socialment.

Les dades econòmiques i les dades ocupacionals ens aporten la radiografia de la integració laboral de les persones immigrades a nivell macroeconòmic, és a dir a grans trets i ens ofereixen el continent i/o estructura d'aquesta immigració, però les entrevistes en profunditat ens parlen del contingut d'aquesta immigració, de les històries personals, de la seva interacció social i les seves experiències, és a dir, de la qualitat, de les característiques i especificitats d'aquesta integració sociolaboral.

Ecoltar els discursos de les persones immigrades és connectar amb la seva vida quotidiana en el seu dia a dia i com diu Goffman (1993) la vida quotidiana són les nostres vivències diàries, plenes de significats, interessos i estratègies. Estratègies enteses

com aquell conjunt de comportaments que ens permeten crear la xarxa personal de camins pels quals transitem i construïm les nostres relacions socials.

En aquest capítol fruit de les entrevistes i del contingut de les mateixes, posarem de relleu aspectes d'aquesta vida quotidiana de les persones immigrades i de la significació que ells li donen a aquests processos d'integració sociolaboral més enllà dels aspecte estrictament laborals. Com diu Lacomba (2001:35):

La abusiva conceptualización de los inmigrantes como elementos laborales ha venido proyectando sombra sobre su calidad como seres sociales y culturales, portadores de un universo de símbolos y de prácticas que es movilizado en sus desplazamientos. El mundo identitario de los inmigrantes como escenario de crisis, pero también como fuente de recursos para hacer frente a los conflictos y el choque con la nueva realidad, es precisamente el espacio sobre el que tratamos de centrar nuestro análisis.

Aquest diàleg que presentem tot seguit il·lustra la importància cabdal del discurs i que es va produir en una de les entrevistes entre la persona entrevistada d'origen Senegalès i l'entrevistador:

- Si hablamos de tu trayectoria de inmigración, de tu llegada aquí, tu conocías algo de aquí de España, de Lleida, alguien te había explicado, España, Lleida, Cataluña, alguien te había explicado algo o no?
- No, los inmigrantes son como puede decir, pájaros, llegamos aquí, si aquí está bien, quedamos, no hace falta preguntar así, así, explicaciones; es la primera vez que una persona me ha cogido para preguntar como va la cosa de aquí, es la primera vez; pueden decir la gente está bien, pero
- ¿Pero?
- La gente está bien pero, la explicación que me has dado es la primera vez, desde que estoy en España, 9 años, puedes encontrar la gente por la calle y hablamos, pero tema de inmigración, como has llegado aquí, como estuvo aquí, como va la gente, como vives en España, es la primera vez.
- Y que te parece, que te lo pregunten?
- Muy bien, muy bien
- ¿No te lo había preguntado nadie, nunca?
- No, no puedo decir también no tengo ningun amigo de vosotros, colores, no más con nosotros puedes salir al bar, tomar un café tranquilamente, si alguien viene, quiere hablarme, yo hablar contigo, pero si no quiere, yo no quiero molestar; pero estas cosas de inmigración, como estas, como va la gente en España, como has llegado aquí... (SEHP30)

En aquestes entrevistes realitzades en aquesta segona fase cal tenir molt en compte la part d'observació, del llenguatge no verbal, de l'expressió, de la mirada i del to de la conversa. En molts dels casos l'expressió és trista, el to desprèn un ànim molt baix i les ganes de parlar són poques. En algunes entrevistes les llàgrimes han acabat apareixent per a expressar diferents emocions que no es poden controlar quan s'aprofundeix en aspectes vitals tan rellevants. Alguns cops les entrevistes han tingut que aturar-se i reprendre-les en un altre moment. Els somriures i les rialles també han aparegut quan els temes ho han permès i han connectat a la persona entrevistada amb realitats i situacions positives, agradables i satisfactòries. Generalment aquests bons moments han

anat associats a l'exposició de records, plans de futur relacionats a la seva família i la seva terra, a la seva cultura i les seves arrels.

Les persones amb les quals s'ha pogut aconseguir finalment el seguiment ha estat de 25 persones d'un total de 50. 10 són dones i 15 homes. Pel que fa els països de procedència s'ha mantingut i concretat la representativitat de les persones procedents del Magreb i de les persones procedents de l'Àfrica subsahariana. La primera dada significativa correspon a la presència de gairebé totes les dones que en el seu moment van estar entrevistades la qual cosa posa de manifest l'estabilitat associada a la seva trajectòria vital. Només dos de les dones que curiosament eren procedents de Colòmbia i Equador respectivament no van poder ser localitzades. En aquest cas es va decidir no incloure altres dones amb perfil similar i centrar el nostre estudi de forma específica a les persones Africanes. En el cas dels homes es va constatar una major inestabilitat i dificultat per aconseguir conèixer la seva situació actual.

D'una banda l'estratègia de la mobilitat permanent era el principal motiu de la seva manca de disponibilitat i absència temporal, d'altra banda el retorn temporal o definitiu als seus països d'origen i finalment la desaparició i comunicació absoluta i en algun cas concret, la negativa a participar i a ser entrevistat de nou.

Tot i així el nombre de persones que van contribuir a la recerca fou prou significatiu atenent a les característiques de la mateixa i tenint en compte que en aquesta segona fase de l'estudi es tractava de fer un seguiment i anàlisi de l'evolució de les hipòtesis obtingudes l'any 2005 i especialment l'aprofundiment en aspectes més relacionats amb la integració social i laboral posant més èmfasi en qüestions lligades a la inclusió i a la integració social. Cal recordar que moltes de les persones entrevistades l'any 2005 acabaven d'aconseguir la seva regularització en aquells mateixos moments i per tant la seva visió sobre la realitat estava subjecta a aquella situació. Després d'aquests cinc anys, les mateixes persones tenien una perspectiva més àmplia, més elaborada del que estava resultant ser el seu procés migratori.

En aquesta nova entrevista es va optar per fer una retrospectiva dels darrers sis anys a partir de l'anàlisi de les seves trajectòries vitals i laborals posant èmfasi en els moments i els canvis més significatius que s'han pogut produir.

L'entrevista es va estructurar en 9 blocs diferenciats relacionats amb les hipòtesis que es van assolir l'any 2005:

- El primer bloc feia un recorregut per les qüestions relacionades amb la consecució de la documentació i per tant la valoració de la vessant legal.
- El segon bloc aprofundia específicament en el coneixement de l'idioma com a vehicle fonamental per a la integració sociolaboral.
- El tercer bloc relacionat de forma directa amb l'anterior fa referència al capital cultural de la persona immigrada.
- El quart bloc analitzava les aportacions i les experiències migratòries a partir de la valoració sobre les pròpies xarxes socials de les que disposen les persones entrevistades.
- El cinquè bloc plantejava específicament qüestions relacionades directament amb les trajectòries laborals concretes de cadascuna de les persones immigrades i la seva evolució en els darrers cinc anys.
- El sisè bloc pretenia conèixer quines eren les estratègies específiques que es portaven a terme per a fer recerca activa de feina i per tant conèixer el nivell de coneixe-

ment que es tenia de les eines i de les institucions, entitats i empreses per a assolir els resultats esperats.

- El setè bloc feia referència directa a la relació mantinguda amb les institucions i de forma indirecta saber el tipus d'ajuda que havienn sol·licitat i havien rebut.
- El vuitè bloc pretenia conèixer i recollir a partir de l'experiència directa, els aspectes relacionats amb les especificitats culturals i religioses que podien tenir una relació i repercussió en la integració sociolaboral de les persones immigrades.
- Finalment el novè bloc recollia de forma general una valoració del que ha estat el procés migratori en els darrers sis anys.

Aquest quadre recull de forma sinòptica els resultats de la primera recerca atenent a dos variables bàsiques. La primera fa referència a les fases del recorregut migratori relacionades de forma directa amb l'evolució del tipus de permís que posseeix la persona immigrada. La segona variable planteja les estratègies que utilitzen de forma conscient o inconscient les persones immigrades en la seva recerca de feina. En aquest sentit es van descriure sis estratègies que es consideraven bàsiques i necessàries per a arribar a assolir una incorporació al món laboral.

QUADRE 11. RESUM DE LES ESTRATÈGIES I LES FASES
DEL RECORREGUT ATENENT A LA QÜESTIÓ DOCUMENTAL

	1ª Fase De la invisibilitat al reconeixement legal	2ª Fase Fase de les expectatives	3ª Fase Fase de les decisions
Estratègies	Primer permís	Primera i segona renovació	Permís Permanent
1ª Estratègia Consecució dels papers	De la il·legalitat a la legalitat limitada	De la limitació a l'obertura del mercat	La Situació desitjada
2ª Estratègia Idioma.	El voler i no poder	La presa de consciència	Els Beneficis
3ª Estratègia El capital cultural	Base inicial	Projecte formatiu	Especialització
4ª Estratègia La xarxa social	La xarxa inicial	Construcció de la xarxa	Consolidació de la xarxa
5ª Estratègia La recerca activa	La precarietat i la desorientació	Coneixement dels circuits	Coneixement de les eines
6ª Estratègia L'ajuda institucional	Desconeixement inicial	Presa de contacte	Ús de les institucions

Font: Lògiques paradoxes i oportunitats. La inserció sociolaboral de les persones immigrades a les terres de Lleida. 2007.

4.1 La documentació i les etapes del cicle vital de la persona immigrada

A l'anàlisi del recorregut vital de la persona immigrada, diferents estudis coincideixen a definir una sèrie d'etapes per les quals s'ha de passar de forma necessària i obligatòria en tots els casos.

Aquestes fases tenen a veure amb qüestions relacionades amb el de temps d'estada al nostre país així com amb processos vitals de desenvolupament, acomodació i integració al lloc d'acolliment. Segons Aparicio et al (1999), es planteja un recorregut en quatre etapes. Una primera que fa referència als inicis de l'aventura migratòria i de les relacions prèvies amb Espanya des de fora. Una segona etapa que es refereix als primers contactes sobre el terreny dels primers mesos, una tercera en la qual els immigrants posen en joc el que són i una etapa final en la qual es produeix la integració de l'immigrant ja estabilitzat.

De forma complementària podem afegir que aquestes etapes estan associades i es veuen restringides inevitablement per una qüestió jurídica que es concreta en la possessió o no d'un reconeixement legal i del tipus de requisits que comporta el permís que es pugui obtenir. Això és així, sempre que parlem de persones immigrants que es volen incorporar al mercat laboral del país d'acollida.

Òbviament aquesta diferenciació per motius legals és artificial, però al mateix temps és la principal regla del joc del binomi immigrant-treballador. Aquesta realitat influirà en les estratègies laborals que es duguin a terme, però per sobre de tot la documentació serà el condicionant més clar i contundent que marcarà per sempre a l'immigrant com a categoria socialment construïda per la societat d'acolliment". Mata, Domingo i Julià (2007:121).

4.1.1 Les etapes en relació a la inserció sociolaboral

De l'estudi de referència es podien extreure tres fases essencials d'aquest procés d'inserció, que marcaran i al mateix temps afectaran a les estratègies utilitzades per la persona immigrada en la seva trajectòria i recorregut sociolaboral a cada moment del mateix.

La primera fase es definia, seguint l'aportació de l'estudi, com el pas "**De la invisibilitat al reconeixement legal**". Aquesta fase coincideix amb la consecució del primer permís de treball i marcarà un abans i un després en la vida de la persona immigrada. Encara així, la càrrega que arrossega la persona pot ser de diferent grandària i composició. Això dependrà bàsicament del temps que la persona hagi passat en una situació d'irregularitat i de les condicions personals i l'entorn en les quals ho hagi viscut.

Durant aquest primer període d'irregularitat ja s'estan assentant les bases del futur recorregut laboral, encara que es tracta d'una qüestió encara llunyana i inconscient per al propi immigrant. Això és així, per la tipologia de treballs que es poden realitzar en aquesta situació i de la mobilitat territorial associada a aquests treballs. En la majoria dels casos de temporada.

No obstant això, al moment d'aconseguir aquest reconeixement legal en forma de permís de treball és el primer pas oficial cap a la construcció d'un futur laboral deter-

minat, que dependrà en gran part del criteri i opció personal escollida així com dels paràmetres administratius que imperin al moment de la consecució del mateix.

La segona fase es va anomenar "**Fase de les expectatives**". Aquesta fase coincideix amb la renovació del permís de treball, una vegada es pugui demostrar que es compleixen els requisits legals existents al moment concret de la renovació. En aquest període de temps, que abasta aproximadament quatre anys, les estratègies d'inserció laboral de les persones immigrades es tornen més complexes i elaborades.

La tercera fase correspon amb la "**fase de la presa de decisions**". Aquesta és la fase de la suposada consolidació i d'elaboració del projecte de millora i acomodació a la societat d'acolliment o per contra el moment de replantejar-se una possible tornada al país d'origen per la dificultat i impossibilitat d'establir-se de forma satisfactòria.

Com he comentat anteriorment, en cadascuna de les fases es produiran una sèrie de moviments i d'accions que hem identificat com a estratègies d'inserció i que al mateix temps estaran sotmeses a paràmetres i condicionants de diferent naturalesa.

Quan parlem d'estratègies ens referim a "els procediments que es posen en pràctica —de forma conscient o inconscient— per un actor —individual o col·lectiu— per aconseguir una o unes finalitats —definides explícitament o situant-se al nivell inconscient— i elaborats en funció de la situació d'interacció, és a dir, en funció de les diferents determinacions —sociohistòriques, culturals i psicològiques de la mateixa". Camileri a Lacomba (2001:61).

El col·lectiu IOE (2001:56) planteja una reflexió al voltant d'aquesta dinàmica entre l'oferta i la demanda en el mercat laboral i diuen:

En definitiva, la relación entre oferta y demanda de Trabajo no se establece de forma más o menos mecánica; por el contrario, entran en juego las estrategias de los agentes implicados. El concepto de estrategia permite estudiar el ámbito de mediación entre el contexto macrosocial (que condiciona pero no determina unívocamente los comportamientos) y la conducta individual (que no puede ser explicada sólo a partir de motivaciones de los individuos), y los vínculos entre éstos y las redes formales e informales de relación.

En aquest sentit, en l'estudi es posava de manifest i es descrivien fins a sis estratègies bàsiques que la persona immigrada utilitzava de forma conscient o inconscient en aquesta cerca d'ocupació.

- La primera estratègia feia referència a la manera com s'assolia la primera **documentació**. S'ha de conèixer el context personal i social en el qual s'ha realitzat aquesta gestió que ha comportat la consecució d'un determinat tipus de permís.
- La segona estratègia plantejava un aspecte clau, com és el coneixement de l'**idioma** com a requisit imprescindible per afrontar amb garanties un procés d'inserció laboral satisfactori.
- La tercera estratègia es referia al **capital cultural** que posseeix la persona immigrada, és a dir, de la formació, capacitació, habilitats tècniques, destreses professionals i coneixements que es poden aportar.

- La quarta estratègia feia referència a l'existència prèvia i a la creació posterior per part de l'immigrant, d'una **xarxa social** forta o feble, més o menys extensa, en el recorregut cap a la consecució dels objectius laborals.
- La cinquena estratègia feia referència al tipus de **cerca activa** que realitzava l'immigrant per aconseguir el seu objectiu, així com al coneixement que es té sobre les eines existents per realitzar aquesta cerca d'una forma adaptada al sistema dissenyat al país d'acolliment.
- La sisena estratègia plantejava l'ús que es pot fer de les **institucions socials** existents per afrontar la desitjada inserció sociolaboral.

Cadascuna d'aquestes estratègies calia valorar-la de forma individual i atenent a la seva evolució a través de cadascuna de les fases exposades anteriorment. De l'anàlisi resultant d'aquesta connexió de variables es podien extreure un ampli ventall de reflexions que ajudaven a aclarir el procés d'inserció sociolaboral.

Per a iniciar aquesta anàlisi comparativa i evolutiva s'exposaran cadascuna de les estratègies de forma individualitzada. En primer lloc es plantejaran unes consideracions prèvies referides a les conclusions que es van extreure en l'estudi anterior i en segon lloc es contrastaran aquelles conclusions a partir de les noves aportacions de les persones entrevistades.

Finalment després de cada estratègia es farà una valoració des de la perspectiva de gènere per a donar una visió que doni resposta a la feminització de la immigració en l'actualitat.

4.1.2 Resum del perfil de les persones entrevistades²⁸

QUADRE 12. PERFIL DE LES PERSONES IMMIGRADES ENTREVISTADES L'ANY 2011

País procedència	Sexe	Tipus permís	Edat	Situació actual en relació al treball	Tipus de família al país d'acollida
Marroc	H	Permanent	26	Cobra Atur	Viu amb una tieta
Marroc	H	Permanent	31	Treball	Viu amb una germana
Algèria	H	Permanent	43	RMI ²⁹	Dona i fills
Senegal	H	Permanent	30	Atur	Amics
Mauritània	H	Permanent	52	RMI	Sol
Mali	H	Permanent	30	Atur	Sol
Senegal	H	Permanent	24	Atur	Viu amb germans més petits

²⁸ Aquest quadre correspon a les persones entrevistades a l'any 2011 i sobre les quals es realitza l'evolució i la comparativa des de l'any 2005. Els acrònims utilitzats estan explicats al capítol 1 quan parlem de la metodologia.

²⁹ Persona perceptora de la Renda Mínima d'inserció.

Ghana	H	Permanent	30	Subsidi	Sol
El Congo	H	Permanent	48	Subsidi	Dona i fills
Mauritània	H	Permanent	40	Atur	Amics
Senegal	H	Permanent	42	Treball	Sol
Gàmbia	H	Permanent	34	Atur	Amics
Mali	H	Permanent	26	Atur	Dona i filla
Senegal	H	Permanent	54	Treball	Amics
Mauritània	H	Permanent	51	Atur	Amics
MALI	D	Permanent	33	Treball	Marit i fills
Guinea Konacri	D	Permanent	34	Atur	Marit i fills
Guinea Konacri	D	Permanent	31	Treball	Marit i fills
El Congo	D	Permanent	41	Treball	Marit i fills
Camerun	D	Permanent	34	Atur	Sola amb Fills
Algèria	D	Permanent	42	Atur	Marit i fills
Algèria	D	Permanent	45	Atur	Marit i fills
Gàmbia	D	Permanent	41	Atur	Marit i fills
Marroc	D	Permanent	33	Treball	Marit i fills
Marroc	D	Permanent	27	Atur	Marit i fills

4.2 Anàlisi de les estratègies i la seva evolució 2005-2011³⁰

Al final de l'anàlisi de cadascuna de les estratègies portarem a terme una breu reflexió i síntesi sobre la hipòtesi plantejada al principi. El que pretenem és contrastar si en l'actualitat s'ha complert el pas de les fases i si s'estan assolint els objectius que

³⁰ A diferència de l'anàlisi realitzada en el capítol anterior pel que fa als discursos de l'empresariat i la comparativa directa entre els discursos 2005 i 2011 per a destacar les diferències més significatives entre ambdós períodes, en aquest cas l'anàlisi pren una altra dimensió. Això és així perquè en aquest cas no es tracta de la comparativa directa dels discursos de dos períodes del mateix nombre de persones sinó que a partir dels discursos de l'any 2005, es plantegen una sèrie d'hipòtesis a partir de les estratègies definides en un primer període i que ara volem comparar i analitzar de forma detallada a partir de les històries d'una part d'aquelles persones que va protagonitzar la primera fase de l'estudi.

es pressuposaven en la darrera fase que era precisament la **FASE DE LA PRESA DE DECISIONS**.

4.2.1 Recorregut de la primera estratègia-La consecució dels papers

4.2.1.1 Consideracions prèvies

Aquesta fase s'inicia al moment que es produeix el pas de la il·legalitat a una legalitat limitada pel tipus de permís aconseguit. Això significa que l'activitat que es podrà desenvolupar estarà sotmesa a un treball determinat per una oferta concreta i per una durada determinada.

Una qüestió fonamental en aquest període fa referència a la manera com s'ha aconseguit la documentació. "El fet d'haver passat un temps en l'economia submergida afectarà moltes vegades a les estratègies utilitzades per treballar i que sumat a la forma com l'immigrant ha aconseguit la regularització de la documentació, marcarà i influirà de forma important les possibles estratègies que pugui articular al mercat legal". Mata, Domingo i Julià (2007:120).

En estudis específics realitzats a Lleida com el de Pallarés (2007:75) sobre les dones immigrades i el treball sexual es posa també de manifest aquesta línia vermella que separa la situació viscuda en temps d'irregularitat i les marques que pot deixar aquesta experiència en una nova etapa de legalitat. Com diu l'autor:

Ya hemos visto en el anterior apartado que Elisa y Sonia esperan los permisos para traer a sus hijos o hermanas. Todas sueñan con los documentos que regularicen su situación, puesto que creen que su vida mejorará. En algunos casos, puede ser cierto y, en todo caso, los permisos alivian los problemas cotidianos (encuentros con la policía, miedo a la expulsión), pero desgraciadamente, en muchos casos, los permisos no cambian sus situaciones de exclusión.

Aquí cal tenir en compte també, a aquelles persones que han aconseguit la documentació de forma fraudulenta ja que això els pot produir una expectativa laboral que després es pot veure limitada pel propi permís obtingut.

Aquesta situació queda molt bé definida per Aparicio et al (1999) quan es refereixen a les conseqüències que comporta prendre certes decisions sense conèixer els codis culturals específics en contextos concrets. Experiència de calcular malament les conseqüències que tindran algunes de les seves decisions i formes de procedir guiades per l'insuficient domini de les "marques" que els ajudarien a interpretar bé les situacions i les conductes d'uns altres.

Els resultats d'aquest estudi ens indiquen que el recorregut que es desvetlla a través de les fases estarà sempre lligat a aquest primer permís, ja que la primera experiència laboral que estarà reconeguda al país d'acolliment serà la que en moltes ocasions començarà realment a ser tinguda en compte per a l'empresari.

Tenir un permís lligat a una activitat determinada com pot ser al servei domèstic, condicionarà el futur laboral de la persona immigrada al moment de voler fer un canvi

d'activitat. La restricció de l'activitat no fa falta que sigui solament de forma explícita, com va passar durant el període de regularització de l'any 2005, sinó que aquesta pot ser també implícita i indirecta.

En gran part, l'etnoestratificació laboral definida al voltant d'aquesta qüestió està condicionada i fonamentada per aquest aspecte legal a partir de la concessió dels permisos i autoritzacions de treball.

Aquesta situació bastant coneguda, planteja reflexions en la següent direcció:

La etnoestratificación del mercado de trabajo en la cual según el origen nacional están limitados los sectores laborales y las categorías profesionales, actúa en contra del proceso de inserción e integración, porque las posibilidades de promoción sociolaboral, son uno de los factores determinantes para la identificación positiva con la tierra de residencia y con su cultura. Martín (2003:93)

En definitiva podem dir que l'experiència laboral acumulada que s'adquireix en la trajectòria laboral, es veu afectada pels tipus de permisos inicials ja que orienten en certa mesura les possibilitats laborals futures dels immigrants.

Cachon (2004) (2009:181) parla clarament d'un marc institucional discriminatori per a les persones immigrades pel que fa el sistema de concessió permisos de treball i sobre les conseqüències que pot tenir un sistema com l'espanyol:

Este proceso determina la línea de partida (legal) del itinerario profesional del inmigrante, que casi siempre se va a situar en las posiciones sociales más bajas y en los sectores con condiciones de trabajo menos deseables. Con el tiempo, en cuanto tenga un permiso de trabajo renovado que se lo permita, el inmigrante va a intentar desplazarse a otros sectores y ocupaciones con mejores condiciones de trabajo. Pero el peso de aquellos puertos de entrada y las dificultades para salir de ellos pueden ir produciendo una especie de efecto estrella apagada: aunque se apague la luz, aunque desaparezcan las restricciones (formales), este marco institucional discriminatorio que conduce a limitar la actividad en el primer año a un sector de actividad y a un ámbito geográfico concreto, continua produciendo efectos, sigue teniendo consecuencias durante mucho tiempo, incluso cuando las limitaciones normativas han desaparecido.

Per finalitzar aquest apartat cal fer referència a les conseqüències que comporta la obligatorietat imposada per la legislació vigent d'associar legalitat a tenir un tipus contracte de treball. Com exposen Lucas i Torres (2002:66) "La identificación normativa entre contrato de trabajo y legalidad en un contexto de dualización del mercado de trabajo y la posición que ocupan en él los inmigrantes, produce el resultado perverso de generar indocumentados".

D'altra banda aquest binomi contracte-legalitat produeix el que els autors consideren "una obsessió documental" que com ja exposaven Mata, Domingo i Julià (2007) ens ofereix la paradoxa que suposa per a la persona immigrada l'objectiu d'aconseguir un contracte de treball per a accedir a tenir documentació i així aconseguir l'estabilitat necessària per a continuar amb el seu projecte migratori, al mateix temps que l'em-

presariat necessita persones que estiguin mínimament estabilitzades per a poder oferir llocs de treball que li garanteixin una continuïtat en el seu projecte empresarial.

Segons Aparicio (2006) l'origen de tota aquesta situació que genera aquesta incertesa així com situa a la persona immigrada en una posició de constant vulnerabilitat és fruit del que anomena la laboralització de la política migratòria que sotmet els permisos de residència a les necessitats del mercat laboral espanyol.

4.2.1.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2011

La trajectòria viscuda per les persones entrevistades pel que fa la consecució de la documentació posa de manifest que existeixen una gran varietat de formes d'entrada al nostre país i que totes elles tenen un objectiu en comú.

a. L'inici de l'aventura migratòria i l'assoliment de la documentació

L'aventura migratòria no sempre s'inicia amb les mateixes condicions i especialment si ens referim a la qüestió cabdal en aquest aspecte com és la consecució de la documentació i regularització pertinent a partir d'un contracte de treball.

En moltes ocasions aquesta documentació prèvia no existeix i per tant s'inicia un recorregut molt més complex que en el cas de les persones que han arribat amb un contracte o que ho han fet per la via del reagrupament familiar.

Algunes de les persones entrevistades ens expliquen aquests recorreguts diversos. Algunes d'elles ho van tenir aparentment més fàcil en els seus inicis.

Llegué con conocimiento de mi tía de una persona que tenía una granja en Linyola, habla con ella, mira tengo un sobrino mío que está trabajando en Marruecos, me interesa traerlo aquí, dice vale, no pasa nada, arregla el contrato de trabajo en la granja, él me manda el contrato, él traerme aquí. (MARHP26A)

Sí, antes de llegar aquí. Porque ya te comenté que mi hermana trabajaba en un restaurante y faltaba personal, y así me hicieron un contrato para trabajar en la hostelería. (MARHP31T)

Bueno a lo primero vine con visado no con permiso, vine con el avión para pasar vacaciones con mi hermano y al final he pensado en otra cosa para arreglar los papeles (...) Primero con la gente que conoce mi hermano. Primero empecé por el trabajo, cogiendo fruta y luego ya para arreglar los papeles (...) Por arraigo (...) Un poco... no era muy difícil pero... Con el trabajo, con una oferta en el campo, esto me facilitó... me empadroné en el pueblo, lo tenía un poco fácil. (AHP43A)

Podem parlar de persones que ja tenen una xarxa migratòria en moviment i que per tant actuen de xarxa de suport a l'arribada, encara que sigui en condicions d'irregularitat i molts cops de precarietat.

En moltes ocasions l'inici de l'aventura migratòria parteix de la irregularitat i això com hem exposat anteriorment té de vegades repercussions importants en la persona immigrada i la seva pròpia experiència a l'actualitat.

Si uh!, hasta que tuve mis papeles, pasé 5 años sin papeles y eso es una cosa que no voy a olvidar nunca en mi vida, si puedo explicárselo a mis hijos, les diré que tengan cuidado si quieren salir de inmigración, deben tener cuidado con la policía, con la gente, porque aunque sea bueno o malo, hay que tener paciencia. (SEHP30A)

Com exposàvem a les consideracions prèvies, el temps passat sense regularitzar queda gravat en la memòria d'algunes de les persones entrevistades que amb el pas dels anys, encara ho recorda amb por i en l'actualitat limita la seva capacitat de socialització i de mobilitat fruit de la mateixa.

Uno de los tiempos mas difíciles aquí en España, cuando yo era un chaval, 19-20 años, o menos, necesitaba tener algo, estaba estudiando en África, tenía una buena carrera, estaba estudiando muy bien y luego vine por aquí para buscar la vida pero bueno, cuando llegas entras en la oficina, en esta época no estaba tan duro como ahora, aún se podía ver alguna cosa; pero el problema es que te dicen que no tienes papeles para trabajar, y ya ves que tu tienes papeles y te dicen que no tienes papeles para trabajar, y nadie te cogerá para hacerte un contrato porque no te conocen, si nadie te conoce como te va hacer un precontrato para que puedas trabajar con él. Para mí, uno de los tiempos mas difíciles que he pasado en España, casi un año haciendo esto, yendo para allá, yendo para allá, todas las oficinas de Lérida y todos los sitios de Lérida, buscando, buscando, pero nada, hasta que me decidí irme de aquí para buscar otra solución, a ver si será un poco mas fácil así. (SEHP24A)

Muy mal, vivíamos en un sitio en Alfarrás, en una casa abandonada, vivíamos muy mal, eh, de verdad, para vivir ahí, no teníamos ni gas para hacer comida, ni ducha, ni servicio, que son 160 personas o más, son casi tres años allí, donde está el cementerio del pueblo, en la parte de atrás, allí vivíamos, con todos juntos. (MAUHP40A)

Una de les característiques més habituals i comunes és el temps que han passat en situació d'irregularitat abans d'assolir la documentació, la qual cosa es recorda en tots els casos com uns temps molt difícils i durs. Aquesta duresa de les experiències provoca en la major part dels casos una valoració molt alta de la situació que tenen en l'actualitat encara que sigui igualment molt difícil. En aquest cas qualsevol temps passat és pitjor.

Martín (2003:94) parla sobre la càrrega que suposa la qüestió de la documentació i la seva obtenció o renovació:

En este punto es necesario destacar cómo la obtención de los papeles es el fin principal de la mayoría de los entrevistados bien porque llegaron de forma irregular o bien porque vuelven a la irregularidad por alguna razón como la finalización del contrato, la falta de algún requisito para la renovación o alguna sanción administrativa. La concesión del permiso de trabajo o de residencia se vuelven requisitos sine qua non para su estabilidad en el nuevo país. Es tanta la importancia que se le da, que parece que éstos estuvieran cargados de valor simbólico casi religioso, identificando su obtención a la garantía de una vida mejor.

En algunes ocasions la desesperació i dificultat per assolir la regularització es produeix la picaresca i s'actua de forma fraudulenta.

Yo trabajo con papel de mis amigos, aquí mismo, en Lleida, porque mis papeles están en Murcia, pero yo vivo siempre aquí en Lleida, trabajo siempre aquí en Lleida, trabajo con papel de mis amigos. (GHHP30A)

En altres ocasions es produeixen circumstàncies inesperades que provoquen l'inici d'una trajectòria migratòria no desitjada ni planificada.

Cuando falleció mi padre, mi padre falleció en el 2002, yo estaba estudiando todavía, hemos pensado, como mi padre ha fallecido y solo era mi madre y mis hermanos, a ver si podía venir a ayudar un poco a mi familia o también a conseguir papeles y todo eso, para que no sea tarde, porque ya tenía una edad un poco avanzada, por eso vine por aquí, mi madre me ha hecho, después de que falleció mi padre. (SEHP24A)

Yo no tengo ya padre, ése es el motivo, yo salí de mi pueblo, de mi país, porque yo nunca salir de mi país, yo vive muy bien, con mis padres, son gente de pueblo, yo estoy muy bien de verdad, yo no me sentí hombre nunca, yo, mientras mi padre vive, yo pensé que yo soy un niño, y cuando muere, mi padre, cuando duerma, por la mañana cuando levanta, mis hermanos, mi madre sabe que yo ahora tengo una responsabilidad, me voy con el capitan a trabajar, con el chapista, con el soldador, trabajando ahí, y luego dice tú tienes que ir a Europa como todos, y ya está, es por lo que yo vine aquí, este tema te llega aquí, la culpa la tiene la vida, cuando ha terminado la vida de mi padre, ahora yo soy padre, eso, yo lo meto en mi cabeza y yo sabe que yo soy padre, yo soy padre no como con una mujer, la responsabilidad que yo tengo, es más, no es igual que un padre. (MAUHP40A)

Generalment es pensa que l'inici de la trajectòria migratòria és voluntària i volguda, encara que els motius de fons, són de causa major, és a dir, la recerca d'una vida millor i l'esperança de tenir més possibilitats de subsistència individual i familiar³¹. No obstant es posa de manifest que en ocasions l'aventura migratòria no és desitjada ni planificada, amb la qual cosa la capacitat d'adaptació a les circumstàncies es converteix en una necessitat vital per a la supervivència familiar.

³¹ Tal com plantegen Massey i Arango (2008:442) les unitats familiars són cada cop més l'origen i la motivació per a iniciar una trajectòria migratòria com queda recollit en les teories sobre la nova teoria economia de la immigració. "Distintamente a los individuos, los hogares se encuentran en una posición que les permite controlar los riesgos para el bienestar de sus economías diversificando las cuotas de los recursos familiares, tales como el trabajo familiar. Mientras que a algunos miembros de la familia les son asignadas actividades económicas locales, otros pueden ser enviados a trabajar a mercados laborales extranjeros donde los salarios y condiciones de empleo están negativa o débilmente correlacionadas con aquellas del área local. En el caso en el que las condiciones económicas locales se deterioren y las actividades de allí no consigan alcanzar un nivel de ingresos adecuado, el hogar puede contar con los miembros emigrados para mantenerse".

La utilització d'estratègies irregulars com la falsificació de les edats també ha resultat ser una pràctica habitual en alguns països i que també pot tenir repercussions a llarg termini en el procés migratori i inclús en els drets laborals futurs.

Falsificar los datos, porque si eres joven no puedes dejar de salir, por eso hay mucha gente que tiene datos y no son suyos, tiene veinte años y pone treinta, treinta años te deja salir, porque cuando te ve la policía, tu eres menor, donde vas?, tienes que cambiar la fecha de nacimiento, entonces eres mayor para buscar, vete; hay mucha gente que tiene 30, ahora tiene 45, pero no son edades verdaderas, porque te deja salir del país (...) Todos, la mayoría (...) No, lo dejas. Puedes cambiarlo algún día, yo lo quería hacer, pero he dicho que es tarde, tenía muchas cosas, hacer pasaporte, buscar nacimiento, ir a la policía, muchos sitios, muchos sitios **-Y cuantos años tienes de más?-6 O sea te jubilarás antes tu, te jubilarás pero no tendrás tiempo de cotizar** Así está, hay muchas cosas en África, nos permite ir lejos, no es fácil, no es fácil. (ECHP48A)

En aquest cas es reflexa una pràctica estesa en alguns països, que dificulten la sortida de persones joves que volen iniciar un procés migratori i que amb el pas dels anys es pot convertir en un obstacle afegit a l'hora d'incorporar-se al sistema de prestacions del país d'acollida, com per exemple la pensió de jubilació.

- En el cas de les dones

Les situacions són diverses. D'una banda trobem dones que han arribat amb "patera" després d'un llarg recorregut.

A Madrid, no, yo he llegado a Fuerteventura, 2002, me han cogido en un centro de atención y he pasado 32 días, he pasado menos de 32 días y después me han llevado a Málaga (...) Como soy una mujer luchadora, yo me fui de Málaga porque yo no me quería quedar sin hacer nada, fui a la iglesia y dije que me mandaran en algún sitio que pudiera ver mis paisanos y pudiera buscar trabajo y me ha dado el nombre de muchos sitios, Madrid, Barcelona, Zaragoza y después yo he cogido Madrid, muy bonito, y allí en Madrid yo tenía trabajo, un paisano tenía un restaurante y ayudaba en la cocina (...) Por eso yo he venido a visitar a mi paisano aquí a Lleida, y como no me gusta una vida con mucho ruido, de Lleida me gusto que está tranquilo, por eso volví a quedarme aquí a Lleida. (CADP34A)

Dones que han estat reagrupades pels seus marits.

Si, por reagrupación familiar (...) No, antes tenía permiso sin trabajo y ahora tengo permiso de residencia y trabajo (...) Desde 2005. (ECDP41T)

Mi marido ha arreglado todos los papeles de reagrupación, yo he presentado el visado, me han dado el visado, he venido sola y él me fué a buscar al aeropuerto. (GKDP31A)

Dones que han estat reagrupades per familiars

Yo vine por reagrupación familiar i después conseguí un contrato Y al cambiar de permiso me dieron el permiso de trabajo. (MARDP27A)

Dones que han arribat pel seu compte amb visat de turista

Bueno, con un visado turista, llegué a Barcelona, me dirijo hacia Lérida, como tengo su número de teléfono, me vienen a recoger y así empieza la historia. (MALDP33T)

En definitiva tal com exposa Cachón (2009:62) una de les característiques de les noves migracions és precisament és la diferenciació de la migració que comporta una sèrie de particularitats.

La mayor parte de los países no tienen un solo tipo de inmigración, como inmigrantes laborales, refugiados o migrantes poblacionales, sino varios tipos a la vez. Las cadenas y redes migratorias sirven para diversificar esos flujos, con frecuencia a pesar de las políticas gubernamentales. Y estas diversificación hace más complicados (y diversas internamente) las políticas migratorias. Uno de los aspectos de esta diferenciación es el aumento de la diversificación de los estatutos de los inmigrantes económicos, de sus cualificaciones y capital social de sus motivaciones y sus proyectos migratorios. Todo ello puede producir una estratificación social y económica diferente a la más tradicional de las migraciones laborales.

b. Regularitzar-se a Espanya. La visió per les persones nouvingudes

Conèixer la percepció de les persones nouvingudes sobre les possibilitats d'assolir la documentació i regularitzar la seva situació al país, ha estat una altra de les qüestions plantejades.

Hombre... el sistema... ahora hay muchos países donde la cosa esta complicada. España, creo que es uno de los países donde es un poco fácil conseguir papeles, sobre todo para la gente que vive aquí y no tiene papeles y ya están 3 años. (MARHP31T)

Bueno, mi madre, bueno porque mi madre estaba aquí en 2003, 2004, la cosa estaba bien antes, ella pensó la cosa está bien, ella siguiendo la cosa bien, puedes marchar ahí, puedes buscar un trabajo ahí, puedes mejorar tu vida ahí, bueno, venirte aquí, y al final mira, la cosa va a cambiar. (MARHP26A)

Hay mucha gente que consigue más fácil aquí, en España y por eso hay gente que vinieron de Francia porque allí no pudieron arreglar los papeles, en Francia o en Inglaterra o en... Yo pienso que conseguir los papeles es más fácil en España. (AHP43A)

Porque me gusta España y las cosas en España es mas fácil que en otro país.(...) Sí, sí aquí mejor para conseguir tus papeles, aquí mas fácil, muy, por eso. (GHHP30A)

La percepció generalitzada coincideix en valorar les facilitats que es donen a Espanya en comparació a altres indrets que plantegen dificultats majors. Cal recordar que moltes de les persones entrevistades van assolir la seva primera documentació aprofitant la darrera conjuntura de la regularització extraordinària de l'any 2005.

L'any 2005 es va produir el sisè procés extraordinari de regularització després de l'aprovació del reglament del 30 de desembre de 2004. Aquest període de sol·licituds

va romandre obert entre el 7 de febrer i el 7 de maig de 2005 i tenia les següents condicions per a poder acollir-s'hi:

- a. Que el treballador estès empadronat abans del 7 d'agost de 2004 i es trobés a Espanya en el moment de realitzar la sol·licitud, encara que al finalitzar el període de sol·licitud es va flexibilitzar l'exigència de l'empadronament, admetent-se el que s'anomena empadronament per omisió, sempre que el sol·licitant pogués provar amb altres mitjans la seva estada a Espanya a la data assenyalada.
- b. Que l'empresari firmés amb el treballador un contracte de treball per un període mínim de sis mesos a excepció del sector agrari que es reduïa a tres mesos.
- c. Que un cop produïda l'autorització l'empresari en un termini d'un mes, afiliés o donés d'alta al treballador a la Seguretat social. Pérez a Lacomba i García (2008:125)

c. Un recorregut d'alta velocitat o un regional de moltes estacions.

Alguns dels exemples anteriors corresponen a persones que en el moment d'iniciar el procés migratori disposaven d'una xarxa social bàsica que podia garantir alguns elements clau del procés. D'una banda un lligam familiar i d'altra banda un contracte laboral.

Aquests elements no es donen sempre, ans al contrari, són moltes les persones que han arribat a Lleida després de llargs recorreguts i que la seva parada a Lleida pot ser la darrera o una de les moltes que encara li queden en el seu camí. Les persones que responen majoritàriament a aquest perfil són els homes subsaharians en general.

Llegué a España en el 95,9 años en Andalucía. Lleida en el 2004 para hacer la campaña (...) yo he rodado mucho, Sabadell, Rubí, Sant Cugat, Montcada i Reixach, todo, yo he recorrido todo. (MAUHP52A)

- En el cas de les dones

Es donen les dos situacions. Aquelles que han arribat reagrupades han arribat directament a Lleida i les que han arribat soles han recorregut llargs camins.

Sí, tenía la beca en Boumerdesh, pero la beca llegaba a poca cosa, en Argelia era mucho dinero, pero para mí era poco; en las vacaciones para no irme al país, y luego cuando vienes me falta esto, tienen que comprarte esto, darme dinero, decía me voy a trabajar y vuelvo, teníamos esta posibilidad de tener visados fácilmente, digo me voy a trabajar y vuelvo; fui a Italia, Francia y Alemania, y la verdad, el último año vine aquí a España. (MALDP33T)

d. L'espasa de Damocles i les renovacions

Pel que fa les renovacions dels permisos, les experiències són molt diverses encara que en línies generals la percepció és positiva. No obstant la pressió que suposa sentir-se sotmès a aquest requeriment no deixa indiferent a ningú.

Com diu Martín Urriza a Jiménez et alt (2005) les persones immigrades extracomunitàries pateixen una "doble temporalitat". Una associada a la tipologia de contractes

majoritàriament de tipus temporal i d'altra banda a la temporalitat dels permisos que van assolint amb el pas dels anys de forma obligatòria i necessària.

El primer año no he tenido ningún problemas porque estaba trabajando en la finca Prats y me han renovado rápidamente, pero la segunda renovación sí que me ha encontrado un poco difícil, porque la misma día que estaba presentando papeles, hacienda voy a renovar papeles, cogen todos mis papeles y ellos no tienen en cuenta que el jefe no pagaba los gastos, ellos esperar, yo también esperar, pero en cuanto empecé a preguntar, los papeles no están arreglados, por qué? Que el otro jefe no pagaba tus tasas. (MARHP26A)

La más dura era la primera, claro, te digo la verdad, porque me tocaba pagar la cotización de mi bolsillo, porque uno ya llega un momento que ya no encontraba faena y era más difícil de renovar, entonces me han aconsejado de pagar la cotización a una empresa que te cotiza, que te da un contrato para los papeles y así irá unos dos meses pagando unos 400€ al mes. Sin faena, pagando 400€ al mes... (MARHP31T)

De vegades es produeixen circumstàncies especials que afecten als tràmits burocràtics i que generen més incertesa i angoixa a les persones nouvingudes. En aquest cas es planteja el fet que s'ha produït un canvi de nom de la persona sol·licitant per qüestions alienes.

De Mauritania antes pone OULD ahora pone solamente el nombre de tu padre y de tu abuelo, antes dice hijo, y ahora este hijo han quitado, no yo solo, mucha gente de mis paisanos, tienes que ir a Madrid, a pedir tus antepasados, para hacer un papel, mismo tal, he cambiado el nombre. (MAUHP40)

- En el cas de les dones

En el cas de les dones que van arribar reagrupades es va produir un canvi l'any 2008 que s'ha de considerar essencial pel que fa a la seva situació a Espanya. Aquest canvi fa referència a l'obtenció del permís de residència juntament amb el permís de treball que fins aleshores no s'atorgava de forma automàtica.

En 2005, porque yo con este visado he presentado, me han dado un año, ha caducado, vuelto a renovar, me han dado dos años, en dos años se acaba en 2004, mi marido está fuera, yo estaba en Valencia, en Valencia intentamos pero piden nómina de mi marido, mi marido está fuera, cuando viene mi marido ha tardado en conseguir trabajo, hasta que no vinimos aquí, fui para renovar y me piden un año de contrato mía, esto me ha costado mucho, mucho, mucho, y al final me han dicho que hay una ley que se llama arraigo social, lo he recuperado a través de esta ley. (GKDP31T)

e. La nacionalitat com a objectiu?

Aconseguir la nacionalitat no sempre és un objectiu prioritari per a les persones immigrades, tanmateix aquest pensament naix d'una visió força etnocèntrica de la nostra societat que no sempre és viscut ni compartit de la mateixa manera per les persones nouvingudes.

En el cas de persones de procedents de països on la consecució de la doble nacionalitat no és possible les valoracions tenen connotacions especials. Tot i així la visió de les persones novingudes és variada i les reflexions són molt diverses.

Sí, nacionalidad, queda mucho para encontrar trabajo; por ejemplo tengo muchas ganas para trabajar policía, bomberos, o algo así, pero necesitas la nacionalidad, muchos muchos trabajos que me interesan pero me falta nacionalidad. (MARHP26A)

Sí, claro. La nacionalización para mí es algo, algo muy importante (...) Bueno, por muchas cosas. Es que siempre con esto de renovar, no renovar, renovar... como te explico ya no piensas, pero en el caso de la nacionalidad ya no tendrás tantos problemas y no sé, también en el tema de que te pase algo. Ya eres un español, ya no eres un extranjero, eres un español de otro origen, pero ya eres español. Eso es lo importante para mí. (MARHP31T)

En alguns casos els obre la possibilitat de buscar feina a altres països que ofereixin més possibilitats.

Sí, sí, claro, la nacionalidad es muy fuerte, no es como papel de trabajo, si puedo conseguirla puedo ir a otro país, buscar la vida, si algo no funciona puedo ir a otro país, si otro no funciona, puedo volver (...) Quiero tener doble nacionalidad. (SEHP30A)

Porque nacionalidad, sabes lo que hay en África, siempre tenemos problemas y no van a terminar, todo el mundo sabe esto, si algún día van a terminar, es mentira; a veces siempre asumo así yo, en África si tu eres rico, siempre serás rico, pero si tu eres pobre, siempre vas a estar pobre, pero aquí puedo ganar la vida poco a poco, entiendes, aquí es bueno más que África, porque en África tienes lo que tienes, si no tienes no vas a tener, tengo que buscar mi vida, aquí con mis niños, aquí va a ser mas fácil que en África. (GHHP30A)

En alguns casos és un desig que va associat a qüestions de reconstrucció de la identitat fruit del procés migratori.

Si de ser español, en 2009. Me siento de aquí, llevo muchos años aquí, 20 años, tengo mi familia aquí, tengo mi mujer, tengo mis hijos; cuando voy a mi país, el primer día estoy contento, pero cuando llevo un mes ya quiero volver, me falta algo, amigos, la gente que conozco, por eso cuando estoy allí de vacaciones, un mes me sobra, quiero volver, por eso yo, me gusta ser de aquí. (EHP48A)

Sí, yo lo he pensado antes de tener papel, yo cuando lleve los 10 años, yo voy seguro (...) Puede tener muchas ventajas, las ventajas de la vida, para vivir bien, puedes trabajar en todos los lados de Europa, es verdad. (MAUHP40A)

Sí, mucho, en marzo del 2012 tengo cita para la nacionalidad (...) Como estoy aquí, quiero ser de aquí (...) Para muchas cosas, por ejemplo para ir a otro país de Europa, puedo trabajar, pero con mi nacionalidad de Congo, como tengo residencia de este país, solo puedo trabajar aquí. (ECDP41T)

En molts casos la nacionalitat es veu com un pas més cap a la integració i l'assoliment de drets que són inaccessibles en l'actualitat per la seva condició d'estranger. S'argumenten sobretot els avantatges que suposa poder anar a buscar feina a altres

països com a membre de la Unió Europea. D'altra banda es valora la tranquil·litat de no haver de fer més tràmits de renovacions de documentació de forma continuada. En altres casos es considera com un fet natural pel temps de permanència al nostre país i les arrels que ha creat durant molts anys d'esforç i de treball.

També trobem altres visions de la mateixa qüestió donada la rellevància que pot adquirir assolir la nacionalitat. Existeixen factors personals i familiars que requereixen una consideració profunda abans de prendre una decisió d'aquestes característiques.

No, no. Yo siempre he pensado volver a mi país, lo que pasa es que ahora está más difícil. Ahora empiezo a pensar en la nacionalidad. El único inconveniente es éste: perder tu nacionalidad. (AHP43A)

De momento no tengo, no lo sé, no he pensado mucho en eso, pero no lo sé, de verdad, eso si que no lo sé, porque depende de mi país, yo no hago una cosa sin conocer el contenido, yo amo a mi país soy senegalés, para que me plantee cambiar de esa manera, tiene que haber unas condiciones, que no pierdas totalmente la nacionalidad que tienes, si acepto que podemos tener la nacionalidad de aquí, la nacionalidad compartida, que no pierdas totalmente la nacionalidad. (SEHP24A)

De momento no, más para adelante no lo sé, pero de momento no. Yo pienso más en volver a mi país. Entonces es que en Senegal no tenemos posibilidad de momento de tener las dos nacionalidades, porque si cojo la nacionalidad española voy a perder la nacionalidad de Senegal. (SEHP42T)

Assolir la nacionalitat com hem pogut constatar no és una qüestió compartida i generalitzada pel fet de ser una persona nouvinguda o per motius de país de procedència o per qüestió de gènere sinó que forma part de la vida privada de cada individu. Com exposàvem a l'inici d'aquest apartat l'objectiu d'assolir la nacionalitat com a escenari ideal per a la persona immigrada parteix més de la idea etnocèntrica de la nostra societat que del propi imaginari de les persones nouvingudes.

Alvarez a García i Lacomba (2008:618) fa la següent pregunta ¿Todos los que han pedido o pedirán la nacionalidad española es porque verdaderamente quieren ser españoles? Després de fer una anàlisi sobre l'actual ordenament jurídic Espanyol sobre la nacionalitat, arriba a la següent conclusió:

En definitiva, en estos momentos acceder a la nacionalidad española, es una táctica para obviar normas discriminatorias de extranjería que, además, no sólo tiene ventajas para el propio extranjero que la consigue, sino que repercute favorablemente en las posibilidades de sus familiares, cónyuge e hijos menores de 21 años-, que serán tratados dentro del régimen previsto para los nacionales en Europa.

f. Lleida, última parada?

El recorregut migratori no sempre té una estació definitiva ans al contrari, molts cops és un estat permanent de la persona que ha iniciat aquest camí. En aquest estudi hem pogut copsar aquesta varietat de plantejaments.

Sí, a otro país para mejora laboral, mejorar la vida, por ejemplo Alemania, Francia, Inglaterra, bueno ahora no tengo correctamente. (MARHP26A)

Hay veces que pienso de ir fuera de Lleida o de Cataluña, pero fuera de España... (MARHP31T)

Sí, sí, yo me siento de aquí, no quiero ir a ningún lado, quiero quedar aquí, si hay trabajo, si tengo trabajo no me voy a ningún lado, si me voy, me voy a Africa y vuelve y ya está. (GHHP30A)

Els vincles amb el territori s'estrenyen progressivament amb els anys i la identificació amb Lleida i en última instància amb Espanya és significativa.

Yo la verdad, me lo planteo solo para ir, trabajar, cuando termina trabajo yo viene España, para quedarme en otro país no tiene cabeza ahora, no. Yo quiere si no hay trabajo, si yo puede trabajar en Francia, Holanda, Alemania, lo que sea, yo trabajo, cuando termine trabajo, vuelvo a España. (MAUHP40A)

4.2.1.3 Síntesi final

a. Permís permanent igual a situació desitjada?

El permís permanent es considerava l'any 2005 com una situació molt desitjada per les persones immigrades que en aquells moments iniciaven el seu recorregut migratori i també per aquelles persones que ja el tenien en aquells moments. S'associava el permís permanent a l'estabilitat, la tranquil·litat de no haver de d'estar angoixat per complir amb uns requeriments laborals específics. El permís permanent era una carta de presentació per a l'empresari ja que es garantia en certa mesura l'estabilitat i la permanència al país.

Aquesta situació ha variat de forma substancial i s'ha vist agreujada per la situació de crisi econòmica que estem vivint. Algunes persones es plantegen el retorn al seu país o la continuació de la seva ruta migratòria a altres països.

Sí, si tengo dinero, para llevar a mi familia, puedo volver mañana mismo (SEHP30A)

Lo pienso, cada dia, cada hora, cada minuto, cada segundo, pienso en volver a mi país, eso es uno de mis primeros objetivos que tengo, sí, sí, sí. (SEHP24A)

En ocasions es comença fins i tot a dubtar de la conveniència i validesa de tenir documentació en regla i es planteja que pot arribar a ser un inconvenient donades certes pràctiques que observen les persones nouvingudes.

Sí. He visto a mucha gente que no tiene y está trabajando y también mucha gente como yo que tiene todo completo y no tiene trabajo, no tenemos nada. Normalmente si la gente tiene permiso de trabajo, normalmente tendría que tener algún trabajo como por ejemplo el campo o limpieza, lo que sea. (MALHP30A)

Per concloure podem dir que les expectatives de les persones nouvingudes que abans es centraven en tenir el permís permanent com a gran objectiu, han derivat cap a altres situacions, que abasten des del retorn als països d'origen, passant per la idea de provar sort a altres països d'Europa i en molts casos ja es parla de tenir la nacionalitat donat que el permís permanent no ha satisfet les expectatives suficientment.

Com exposava Solé i Parella (2001) la incorporació a la llei d'estrangeria, a partir del reglament del 1996, d'un permís permanent, obria les portes a un trencament de la visió de la persona immigrada com una persona de pas i supeditada contínuament a un contracte de treball i les necessitats de la conjuntura econòmica. Representava una certa reducció de la dependència cap a l'empresariat i les seves exigències, així com un augment de les seves possibilitats d'exercir els seus drets com a treballador i lluitar contra la seva discriminació.

La consecució del permís permanent hem pogut comprovar com no va adscrit necessàriament a una millora en els recorreguts laborals de les persones nouvingudes, situació que no es preveia d'aquesta manera sis anys enrere i que ens fa reflexionar sobre la manca de coordinació entre polítiques migratòries i polítiques laborals, entre somnis i expectatives de futur i trajectòries i recorreguts frustrades.

4.2.2 Recorregut de la segona estratègia-El coneixement de l'idioma

4.2.2.1 Consideracions prèvies

Sobre aquest aspecte giren molts dels debats que van associats al concepte d'arrelament social, al que cal sumar un cert rerefons de qüestionament per part de l'opinió pública en general, de l'existència d'una veritable motivació de la persona immigrant per integrar-se a la societat d'acolliment.

L'idioma, com a vehicle de comunicació, es considera el factor principal per a la consecució d'una convivència positiva i real que faciliti la integració en la societat d'acollida.

D'aquesta reflexió inicial es despenia una situació complexa per a la persona immigrada que es trobava en aquest recorregut cap a la cerca d'ocupació. Més enllà de la necessitat i adequació d'aprendre l'idioma ens trobem amb una sèrie de factors que condicionen la consecució d'aquest objectiu.

Prèviament hem de recordar que existeix una franja de població immigrada que arriba al nostre país i que es troba immersa en aquesta cerca d'ocupació que té un domini del seu propi idioma baix o molt baix. D'una banda trobàvem homes i dones d'origen subsaharià que solament dominaven de forma parlada la llengua materna; d'altra banda dones àrabs que es trobaven en aquesta mateixa situació, entre uns altres. Podem dir que el punt de partida en aquests casos era certament difícil i que aquesta circumstància afectava negativament les possibilitats reals d'inserció sociolaboral.

En aquest sentit Subirats (2005:82) exposa en relació a la importància del coneixement de l'idioma i el risc d'exclusió que aquest pot suposar:

El conocimiento o desconocimiento de la lengua (o las lenguas con que se suele dar determinado tipo de interacciones delimita las posibilidades de formar parte de ellas, luego

posibilita o imposibilita no sólo el acceso, sino también la integración en determinados espacios sociales. Por otra parte, el desconocimiento de la lengua o lenguas de un territorio puede ser un factor de estigmatización en la medida en que explicita las diferencias socioculturales y/o de orden político.

Existeixen altres situacions que es produeixen a posteriori i que no tenen a veure amb aquesta falta de coneixement previ del propi idioma, sinó que més aviat són dificultats que sobrevenen en aquest recorregut cap a la integració.

En un primer moment es podia parlar del “voler i no poder”, per exemple, la impossibilitat d’assistir a cursos de formació específics de llengua per qüestions horàries. També es pot donar el propi desconeixement per part de l’immigrant de la importància d’aquesta formació. Es desconeix el valor afegit que comporta conèixer l’idioma per a una mobilitat ascendent en l’àmbit laboral. En ocasions el motiu del desconeixement és el tipus de feina que es realitza, ja que la convivència amb persones autòctones és gairebé inexistent. Treballar només i exclusivament amb altres immigrants, és una realitat freqüent al mateix temps que minimitza la importància del coneixement de l’idioma com a vehicle de comunicació essencial.

Aquesta situació pot allargar-se amb el temps i no sempre va associada a una millora en el tipus de permís. És habitual trobar-se amb persones que porten més de cinc anys al nostre país i que encara tenen dificultats serioses per expressar-se amb normalitat. Quan ens trobem amb aquesta situació hem de conèixer i indagar sobre els motius abans exposats que manifesten aquesta dificultat.

Quan parlem de l’idioma és necessari recordar el debat que es produeix en aquells casos com el de Catalunya, en el qual existeix bilingüisme. Aquesta realitat té una incidència sobre la població immigrada i que té connotacions que van més enllà d’una qüestió purament de procés d’aprenentatge.

Segons el consell assessor per a la immigració a Llevot, Garreta i Lapresta (2007:27):

Recomanem que tot procés d’acolliment i de formació es realitzi en català, ja que la immigració que arriba en aquests moments a Catalunya té com a projecte, quedar-se allí; els fills aprenen el català a l’escola i a pesar que en un primer moment la seva voluntat és aprendre el castellà, una vegada porten un determinat període aquí s’adonen que no conèixer el català els dificulta la integració laboral, retalla la igualtat d’oportunitats i els provoca, sense voler, una doble discriminació.

En aquest sentit podem dir i afirmar que la llengua es converteix en un aspecte clau per a la inserció sociolaboral de les persones en un territori concret i que la possibilitat de mobilitat laboral ascendent pot veure’s afectada i reduïda per aquest motiu.

No podem oblidar que l’idioma és la clau mestra que obre la porta de la persona per accedir als diferents cursos de formació i d’especialització laboral així com augmenta les possibilitats de poder oferir més prestacions a l’empresari com per exemple, haver obtingut el permís de conduir.

En el cas de les persones que resideixen i que volen treballar a Catalunya, se’ls planteja una nova dissonància al moment de prendre una decisió sobre la llengua que volen aprendre. Des dels serveis d’inserció s’ha de tenir en compte aquesta situació de forma

prioritària per poder així oferir en cada cas l'assessorament més adequat atenent a les expectatives laborals de cada persona a cada moment de la seva trajectòria vital i laboral.

4.2.2.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2011

a. Els coneixements previs

És molt important saber quins eren els coneixements previs pel que fa l'idioma abans d'arribar a Espanya i en concret a Lleida. L'idioma podria plantejar-se com a part fonamental en el moment de triar el país per a emigrar atenent a la major facilitat per a poder incorporar-se més ràpidament a la societat d'acollida.

No, nada, sabía solo sí, no, vale; cuatro o cinco palabras, nada más. (MARHP26A)

No, para nada. No pillaba ninguna palabra. Y cuando he llegado aquí, la verdad que la mochila del idioma francés no me ha ayudado para nada y me tenía que espabilar. (MARHP31T)

En alguns casos de persones amb estudis, es dona la circumstància d'haver estudiat a nivell bàsic el castellà.

Bueno... yo era estudiante y en mi país me daban algunos programas. Algo sabía (...) Bueno sabía algo de publicidad: de leche, de agua (...) Sí porque hay algunos productos de publicidad de España. (AHP43A)

Sólo lo que sabía en África, hola, como estás, y ya está, alguna palabra así. Hasta ahora muchos amigos que yo tengo en África si me llaman, hola amigo, como estás? Solo estas palabras. (GHHP30A)

España, no, cuando trabajaba de marinero la gente de Gallegos, en Galicia, ellos no hablan castellano, yo hablo su idioma, yo vine no sabe nada, de verdad. (MAUHP40A)

Es pot afirmar que el coneixement previ de l'idioma no ha estat un requisit previ en el moment de decidir el lloc de destí de les persones entrevistades en el seu procés migratori, ans al contrari, en molts casos es tenia un coneixement d'altres llengües com el francès o l'anglès però s'han decantat per Espanya i per Catalunya. Aquesta manca d'ajustament entre l'arribada de persones novingudes i el coneixement previ de l'idioma castellà posa de manifest que Espanya, Catalunya i Lleida han estat en els darrers anys un lloc de referència per a migrar per motius de facilitat d'entrada i per les xarxes socials existents.

Tot i així existeixen casos que per motius diversos, han pogut aprendre l'idioma abans de venir a Espanya. En ocasions això és degut a la planificació prèvia del procés migratori i també va unit al nivell educatiu de la persona i família d'origen.

En primer lugar hablaba mi idioma natural, el Poular el que se habla en todos los sitios, antes de irme a la escuela, después me fuí a la escuela francesa, hablaba francés, en

la escuela hablaba el francés, en los tres años de bachillerato, también un poco de inglés, 7 años, bueno en el instituto y el bachillerato hice inglés, también los tres años de bachillerato hice español, castellano. (...) Sí dominaba bastante el idioma, bueno no para hacer, dominaba el idioma digo porque hice tres años, pero sabes que cuando estudias en la escuela en general haces la teoría, es muy difícil hacer la práctica porque no ves una persona que puedas hacer practicar la lengua extranjera que lo dominas tanto para poder hablar, dialogar, discutir, pero dominaba algunas nociones de español y todo esto, tampoco era mal alumno de español, porque me interesaba, en 2004 ya empezaba a buscar los papeles para venir aquí a España, por interés un poco me ponía más interés en español y no era mal alumno y entendía bastantes cosas. (SEHP24A)

Sí porque en el colegio nos hacían 2 horas de castellano, entonces yo había hecho 2 ó 3 años. Esto me ha facilitado las cosas. Allí hablaba francés, el idioma materno, pero el francés más. Segundo el inglés también, castellano e inglés. (SEHP42T)

b. Les oportunitats per aprendre

Podem afirmar que les oportunitats per aprendre des d'una perspectiva teòrica, són reals, atenent al gran nombre d'institucions que realitzen cursos tant de llengua castellana com catalana, tot i així la forma d'aprenentatge més habitual de l'idioma en el cas de les persones entrevistades s'ha iniciat en el propi lloc de treball i amb un sistema d'autoaprenentatge compartit amb altres persones treballadores que també eren nouvingudes.

Sí, yo pasé un mes al restaurante este que te dije y luego me apunté a un curso de castellano y catalán también en Lleida Solidaria, que me ayudó mucho a leer y a entender. Luego también me dediqué mucho a escuchar música, a ver películas y todo eso para aprender el idioma. (MARHP31T)

Iba aprendiendo un poco el idioma haciendo unos cursos de castellano y de catalán. Uno tiene que buscarse por su cuenta esto de aprender el idioma. No te viene el profesor a casa, tienes que ir tu a colegios o buscar cursos para aprender. (AHP43A)

Yo hablo español, he trabajado mucho con español y he aprendido, si trabajara con catalán también aprendería catalán. (MAUHP52A)

Aquí en Lleida hice un curso de unos 10 meses de castellano que hacía Lleida solidaria (...) Para mí no ha sido fácil aprender el idioma. Sí, si tenemos tiempo sí. Si empezamos a trabajar por la mañana y plegamos sobre las 2 pues por la tarde si hacen un curso en algún sitio puedes ir. Pero si no tenemos tiempo porque trabajas por la mañana y por la noche, imposible para hacer el curso. (MALHP30A)

Cuando vine aquí me apunté a una escuela, Lleida solidaria, para estudiar y para perfeccionar, como ya tenía bastantes nociones, hice un mes o menos de un mes. (SEHP24A)

Sí, en CIVIC hice el primer curso hice aquí. (GHHP30A)

Sí, me costó mucho, dijeron ir a la Cruz Roja, nos han dicho de hacer un cursillo, empecé a hacer un cursillo, solo hice un mes, salió un trabajo de coger espárragos, es un trabajo que salió de un sacerdote, sólo para inmigrantes que no tienen papeles, estaba fuera de Madrid, ahí hemos hecho tres meses, ya no podía estudiar, sólo hice un mes. (EHP48A)

Sí, hice muchos cursos. En el centro, la mayor parte ya tenía los libros porque yo ya había hecho un poquito de castellano, ya tenía los libros aquí y aprendía en casa: cocinando.

En ese momento no había trabajo ni nada, tenía compañeros que por la mañana se iban a trabajar y yo cocinando y estudiando. (SEHP42T)

En moltes ocasions les circumstàncies laborals i personals no han permès realitzar aquest tipus de formació.

No, en Roquetas había algún amigo que iba a clase, pero yo no tengo tiempo porque estaba trabajando todo el día, de lunes hasta domingo, casi el año trabajan todo el día, dos meses, si yo quiero trabajar mis jefes me dejan trabajar, ni sábado ni lunes, nada, tres años he estado trabajando sin parar ningún día. (SEHP30A)

Nunca, nunca, los cursos que he hecho son cursos del trabajo por el tema del casco, de los guantes, de los zapatos, por el tema del riesgo del trabajo, otro curso nunca lo he hecho, todo lo que sabe de castellano que yo puede mover para hablar es tema del trabajo que me da para puede hablar castellano. (MAUHP40A)

Cal destacar la importància de les entitats que s'han dedicat a oferir formació en idioma castellà i català de forma gratuïta per les persones nouvingudes. Quan es parlava de "voler i no poder" es pot comprovar com realment es tractava d'una limitació exclusivament laboral, tanmateix les opcions existien pel que fa els cursos i les entitats que oferien aquesta formació. Tot i així cal destacar que les persones que han realitzat algun tipus de formació per l'idioma ho han fet a partir d'un esforç personal molt elevat i no tant per les facilitats oferides per les empreses.

- En el cas de les dones

Les oportunitats per aprendre no es diferencien de les dels homes ja que les entitats són el punt de referència. Algunes de les dones però no han dedicat gaire temps a la formació en idioma comparativament amb els homes. En moltes ocasions aquest fet va relacionat amb la tasca reproductiva que exerceixen a l'àmbit domèstic.

Yo mismo he dicho que yo no he venido a hacer clase, que yo he venido a trabajar (...) Cuando llegué a Lérida fui a clase a la Cruz Roja, aquí también a Lleida Solidaria. (CA-DP34A)

Poco a poco, todavía tengo dificultad, lo entiendo todo, para hablar me cuesta (...) Sí, cuando llegué hice castellano y después catalán, pero todavía me cuesta. (ECDP41T)

No me costó, no me costó, alguna palabra sí, pero lo otro no (...) Nunca, sobre todo si me escribe, yo leo y comprende, pero si me habla me costará un poco, pero si me hacen una carta, ya está, enseguida. (GKDP31T)

En el 2002 iba a los campos Eliseos durante un mes. Pero aprendo por la televisión y los periódicos. (ADP42A)

Aprendí el idioma en Cruz Roja quiero aprender bien el idioma. Para trabajar lo más importante es aprender bien el idioma. (GAMDP41A)

Pel que fa les reflexions aportades des del grup de discussió en relació a les dificultats per aprendre l'idioma es poden resumir d'aquesta forma.

Hay gente que lleva aquí diez años y no sabe hablar, tenemos la culpa) (la diferencia de las mujeres es que tenemos 3, 4 hijos y por el pañuelo) (Yo la asociación que tengo yo he puesto para la integración de las mujeres, las mujeres vienen aquí para trabajar, ni sales ni vas a clase ni nada, se quedan en casa, si el marido trabaja, tú te quedas en casa cocinando y cuidando a los niños, no salen nada) (hay mujeres que vienen de su país y no quieren cambiar la idea de vida). (Las argelinas que están aquí no les pasa ésto, ellas se ocupan de los niños, papeles, etc, y el marido tiene que llevar dinero y ya está, hay mujeres que no lo saben, no que no les guste, sino que no lo saben). (Grup discussió dones)

c. Quin idioma?

L'idioma ha esdevingut un tema de màxima importància en la vida quotidiana de les persones immigrades entrevistades, especialment pel que fa a la realitat de Lleida amb la presència de dos idiomes. El català és el cavall de batalla de moltes de les persones nouvingudes degut a les característiques d'aquesta població que ja hem definit amb anterioritat.

L'alt nivell d'analfabetisme i de persones amb una formació molt bàsica produeix una gran dificultat per a prendre un nou idioma. Si afegim a aquesta dificultat la coexistència amb el castellà que molts cops és el primer idioma que han après, la situació es complica encara més.

Un día encuentro una oferta de trabajo en el periódico, yo llamo, hablo con un jefe, no sabía que, si está aquí en Lérida o fuera, habla conmigo y dice, dónde antes estabas trabajando, yo estaba aquí, allí, estoy haciendo un curso de cocina, tengo mucha experiencia de cocina, dice vale, el busca solo ayudante de cocina, dice sabes hacer esto, esto, esto, digo sí, y al final dice, tú sabes hablar catalán, digo un poco, cuando gente habla conmigo en catalán, entiendo catalán, pero para responder cuesta un poco, dice no, no puedes trabajar conmigo, y ya está, éste es el problema. (MARHP26A)

El problema es que no me sale el catalán, cuando estoy a solas en casa veo programas en catalán y todo eso, pero tengo costumbre de hablar castellano con los compañeros de trabajo y ya no me sale el catalán. (...) El problema es que no sé soltarlo de repente, lo tengo en el armario guardado. (MARHP31T)

El catalán lo entiendo pero nunca lo he intentado. (AHP43A)

La vergonya que suposa parlar amb un altre idioma és una de les qüestions que criden l'atenció si tenim en compte que aquesta vergonya per parlar el castellà no la tenen o no la posen de manifest de la mateixa manera. Llevot et al (2007:134) arribaven a la conclusió després d'analitzar la formació d'adults de les persones nouvingudes a les terres de Lleida que "En el marc dels discursos, apareixen exclamacions que tenen com a rerefons una actitud d'avergonyiment de la seva situació social i formativa, la qual cosa genera inseguretat i infravaloració. La manca de confiança en ells mateixos és un dels impediments..."

Porque ahora estoy en Catalunya, cualquier sitio que estás mejor hablar el idioma para poder entender (...) Claro, el curso de catalán estaría dispuesto a hacerlo, a cualquier hora. (SEHP30A)

Sí, sí, sí yo tengo trabajo, voy a guardar un tiempo a estudiar, idioma un poco, como el catalán, si tú eres extranjero tienes que aprender idioma, es así, tengo que aprender catalan, es muy importante. (GHHP30A)

En ocasions aprendre català no es considera prioritari per diferents motius. De vegades per haver après el castellà i considerar-ho ja suficient i en altres per una qüestió d'inversió que no cal realitzar si es té en compte la mobilitat territorial que algunes persones exposen.

Este tema, de verdad, yo no te voy a mentir, nunca lo he pensado, nunca he pensado para mi estudiar catalán, yo aprendí castellano, yo no he pensado en el catalán, no es porque no lo quiere, la vida no lo permite hacerlo. (MAUHP40A)

El problema es que el catalán que tengo son los movimientos que hago. Yo vivo en Lérida desde 2001 pero casi no lo hablo... me fui a Mallorca durante tiempo, luego a Zaragoza, a muchos sitios... porque como no tenía trabajo en Lleida no me podía quedar aquí. (SEHP42T)

Les persones entrevistades demostren tenir consciència de la importància de conèixer i aprendre el català, tot i així argumenten de forma generalitzada la dificultat per a fer-ho. En alguns casos l'alta mobilitat laboral associada a la seva estratègia de recerca de feina, condiciona l'aposta clara per un idioma que per ells es limita a un sol territori.

Amb el pas dels anys podem veure com gran part de les persones entrevistades han iniciat un contacte amb la llengua catalana a partir de la realització de cursos específics i molts cops tenen com a objectiu aprendre el català a curt termini.

d. L'idioma com a obstacle pel treball

Quando hablas con gente, por ejemplo, en español, hablas con el en español, fácilmente puedes conseguir trabajo, pero cuando no tenías lengua, lengua es muy importante para enfrentar gente. (MARHP26A)

El problema del idioma es un problema muy grande, a base del idioma puedes conseguir muchas cosas pero también puedes perder muchas cosas. (MARHP31T)

Sí, casi tengo trabajo de LIDL, puedes decir ese trabajo que has dejado mal entendido el idioma, la gente viene me pregunta el nombre del idioma del catalán, me dice como se llama eso en catalán y yo le digo no, la jefe me ha encontrado dos veces con el cliente así y me dice, hay que aprender el idioma de nosotros sino la cosa no va bien. (SEHP30A)

Reconèixer que la manca de coneixement de l'idioma ha estat un motiu de finalització d'una relació laboral no és fàcil, tot i així en aquest cas exposat es reconeix com

li costava entendre el que li deien els clients quan s'adreçaven a ell en català i que per tant el seu cap ja l'avisava de les conseqüències que li podia comportar.

4.2.2.3 Síntesi final

a. L'idioma versus els beneficis

Efectivament el domini de l'idioma es considera fonamental per part de les persones immigrades, per aquest motiu gairebé en tots els casos han realitzat cursos per a aprendre o per a millorar el coneixement de l'idioma. Moltes persones s'han iniciat en el coneixement del català encara que reconeixen que és un repte personal el fet de poder parlar en públic.

La majoria són conscients que l'idioma cada cop serà un requisit més important per trobar feina i que si es pretén assolir un nivell de mobilitat ascendent en el treball, l'idioma és un requisit indispensable.

Pel que fa a les relacions socials també han pogut comprovar que el que té un major nivell d'idioma de castellà i de català, és més acceptat i més ben valorat que els que parlen amb dificultats el castellà o no tenen cap tipus de coneixement del català.

Quando tienes básico de lengua puedes enfrentar a gente, no tienes miedo de nadie, entras, buscando trabajo, hablas con jefe con tranquilidad, porque tienes una cosa muy importante, la lengua. (MARHP26A)

Sin el idioma no puedes ir a ningún sitio, si no puedes leer, no puedes escribir, no puedes hablar con la gente, es muy difícil conseguir alguna cosa, muy difícil. (SEHP24A)

Demasiado importante, mucho importante, te puede mandar hacer esto, tú no entiendes bien, tú haces otra cosa, eso no es normal, no es bueno, depende, como de montaje, te dice, monta esto, tú no entiendes, tú le montas de otra manera, te van a echar. (EHP48A)

Para cualquier trabajo necesitas entender el idioma porque por ejemplo, donde trabajamos nosotros, trabajamos con hojas, sino las entiendes... hay que saber lo que hay dentro para poder hacer las cosas bien. El idioma es muy importante. (SEHP42T)

- Les possibilitats de promocionar socialment

No sé, socialmente, la mayoría de los amigos que tengo por aquí son españoles y no puedo hablar con ellos en otro idioma, y ellos me entienden perfectamente, yo creo que no tengo problemas (...) En el trabajo el idioma sí que es importante, porque claro, la gente que no entienden... como te explico, ahora ya llevo casi desde este tiempo que nos conocimos aquí, desde este tiempo hasta ahora ya llevo faena de 2º de cocina a jefe de cocina, imagina dos años jefe de cocina. O sea, es imposible que nombres a una persona de jefe de cocina que no entiende castellano o catalán, o sea eso es una cosa muy importante. Llamo por teléfono a productores para pedir las cosas, para pedir los géneros y todo eso y hay que hablarle castellano, es muy importante. Por eso, es muy importante el idioma también. (MARHP31T)

- En el cas de les dones

Com hem avançat anteriorment, les dones han tingut un tipus d'arribada al país diferent als homes en molts dels casos estudiats. Quan aquesta arribada s'ha produït per reagrupament familiar, molts cops ha suposat que la dona ha estat un llarg període de temps assumint tasques reproductives i domèstiques, amb la qual cosa el coneixement de l'idioma no ha estat un requisit previ ni prioritari.

La incorporació social i al treball s'ha produït en alguns casos de forma tardana i especialment en els darrers anys fruit de la crisi i de l'augment de possibilitats laborals per a les dones.

Para trabajo, para trabajar, tengo facilidad para expresarme en castellano. Como estoy aquí tengo que aprender, es obligatorio. (ECDP41T)

És interessant incloure les reflexions que el grup de discussió de dones va tenir al voltant de la qüestió de l'idioma i les possibilitats de trobar i accedir al mercat laboral a partir de diferents ofertes reals que existien en aquells moments.

(Para pedir pizza se necesita catalán? No está interesante, primero por el catalán luego por la noche) (Yo no lo veo por el catalán) (La primera cosa no es la lengua, es el pañuelo, una dependienta tiene que tener buena presencia, el tema del catalán muy alto no lo entiendo, no es necesario). (yo creo que los clientes son catalanes y si no los entiendes qué haces?) (Sí, sí pero si va una mujer catalana y una extranjera cogen la mejor) (primero los españoles, después la comunidad europea, después los marroquí y después el resto) (Primero cogerán a los españoles para esta oferta). (yo creo que todo lo que se necesita es capacidad, yo si voy a trabajar muestro lo que tengo, lo que queda es que el responsable tiene que decidir). (Grup de discussió de dones).

Per últim cal dir que l'observació lligada al treball de camp ens fa constatar de forma evident a partir de les transcripcions literals de les entrevistes, que el nivell d'idioma assolit per gran part de les persones entrevistades està per sota de les expectatives socials que es tenen en relació a les persones nouvingudes, atenent als anys de permanència que tenen al nostre país que en cap cas és menor a cinc anys. Si tenim en compte la importància cabdal que suposa el capital lingüístic com a element per a reduir la desigualtat social podem dir que les possibilitats de millora de les persones immigrades entrevistades es veu constrenyida per aquest fet.

Com diuen Mayoral i Molina (2002:15):

Els fets lingüístics no han de ser considerats eteris, no vinculats a un context determinat, sinó que els fets lingüístics han d'analitzar-se a l'interior d'unes determinades coordenades contextuais de caràcter sociohistòric (...) La segona es refereix al rol social assignat a l'escriptura i a l'alfabetització amb les seves conseqüents competències tant en l'àmbit cultural com en l'àmbit cognitiu. Ambdues capacitats es consideren essencials per a la integració plena i total de l'individu a la societat i possibiliten la seva mobilitat social.

4.2.3 Recorregut de la tercera estratègia-Sobre el capital cultural

4.2.3.1 Consideracions prèvies

En primer lloc hem de ressaltar el que plantegen diferents estudis que coincideixen a dir que en moltes ocasions es produeix d'entrada, davant la valoració del currículum de l'immigrant, el que denominaríem com "una devaluació de les qualificacions professionals i personals en la interacció". Aparicio, Tornos i Labrador (1999:111). Aquesta resposta per part de la societat d'acollida està molt arrelada, especialment en relació al mercat laboral respecte a les professions i als oficis en general.

Aquesta situació en moltes ocasions és fruit d'una realitat observada i constatada lligada a la consecució d'una formació nul·la o molt baixa als propis països d'origen. En altres casos existeix una formació reglada important, però que no està homologada ni convalidada pels organismes competents del país d'acollida. No podem oblidar que els tràmits per al reconeixement de títols obtinguts en alguns països es converteixen en una llarga peregrinació que no encaixa amb les expectatives i necessitats que té la persona immigrada en la seva vida quotidiana. En molts casos es desisteix en el camí o simplement ni es planteja la possibilitat d'iniciar-ho.

Aquesta falta de reconeixement provoca situacions realment dures per a la persona immigrada que ha dipositat esperances en el desenvolupament de certes activitats laborals i que finalment es veu obligada a realitzar treballs de baixa qualificació i en moltes ocasions en condicions que compleixen la teoria de les tres "p" que planteja Cachón (2009): penalitat, precarietat i perillositat.

Un altre dels aspectes importants relacionat amb el capital cultural fa referència al concepte de currículum ocult. Ha de ser una missió i repte fonamental el coneixement per part dels serveis d'atenció primària i/o especialitzats que treballen amb persones immigrades, conèixer el currículum ocult. Aquest el podem descriure de la següent manera:

Ens referim a la relació intrínseca que existeix entre l'home com a ésser dins d'un procés educatiu que li ajuda a preservar la seva espècie. Parlem aquí de supervivència, però no només en els termes bàsics, sinó que parlem en un aspecte de supervivència que comporta transcendència. Aquesta l'aconseguim gràcies a l'adaptabilitat al món al que ens enfrontem, així com el conservar en cada acte de la nostra existència, aquells valors immersos en la nostra cultura. D'aquesta forma, volem entendre el concepte currículum a partir de què és l'home, com és la seva cultura i en definitiva que mecanismes educatius o instàncies utilitzarà per preservar els seus ideals i la seva existència.

El currículum ha estat dividit per al seu estudi en currículum formal, real i ocult, i d'aquesta forma poder abastar totes aquelles activitats que sorgeixen en el procés educatiu i que no solament són per transmetre coneixements, sinó actituds i habilitats que permeten desenvolupar-se adequadament al món³².

³² Definició extreta de la Revista digital SOM nº 18 Octubre 2006. SOM Coneixement i immigració.

És evident que cada societat desenvolupa els seus propis mecanismes institucionals, que estan legítims i acceptats per la societat en el seu conjunt i que en el cas de la formació reglada, es produeix a partir del "sistema educatiu". No obstant això, quan ens referim a la immigració, es posa de manifest que s'han d'ampliar els horitzons i avançar cap a models més flexibles que posin en valor aspectes personals que són autèntiques potencialitats de l'individu.

En aquest sentit, els primers que haurien d'apostar per aquest concepte són els propis tècnics que treballen en el dia a dia, per poder transmetre aquest missatge a les empreses que acostumen a tenir altres prioritats i interessos, així com per motivar i animar a les persones que desitgen un reconeixement de la seva formació per posar en valor aquestes capacitats i aconseguir que no decaiguin en l'obstinació i interès per formar-se.

En aquest sentit és molt important tenir en compte el currículum ocult, ja que ens aportarà noves pistes per canalitzar amb major rigor la reorientació laboral com a via necessària per a la inserció laboral de la persona immigrada, sense caure en una reorientació laboral sistemàtica i rutinària, condicionada exclusivament per la llei de l'oferta i la demanda.

La idea del currículum ocult pren força al moment en el qual la persona immigrada que arriba a un país per treballar s'adona de la dificultat existent per dedicar un temps a la formació. Per formar-se es requereix una estabilitat a nivell de documentació i que es compleixin els objectius econòmics desitjats ja que en definitiva són els motius bàsics que li han portat a realitzar aquest procés migratori.

Existeix, per tant, una constant contradicció i dissonància per a l'immigrant entre la necessitat de treballar i, per tant, aconseguir ingressos econòmics i la necessitat de formar-se i especialitzar-se per aconseguir una millora i també certa estabilitat laboral. Cal dir que aquesta situació no apareix en una primera fase sinó que és a partir de la primera o de la segona renovació quan sorgeix el desig de millorar de situació laboral, al mateix temps que es pren consciència de la dificultat per aconseguir treballs més estables i amb millors condicions laborals.

Generalment s'acaba optant per la via del treball i poques vegades es prioritza la formació, excepte en aquelles situacions en les quals es rep alguna prestació, ja sigui per desocupació o altres prestacions com les rendes mínimes d'inserció. En aquest sentit podem afirmar que la qüestió de gènere és important pel que fa a aquesta estratègia, en el sentit que és més habitual que siguin les dones les que optin per formar-se si tenen un suport econòmic per part de la seva parella. També hem d'esmentar aquí a totes aquelles dones que decideixen optar per la formació com a única alternativa, ja que es troben en possessió de permís de residència però no de treball.

Des de la perspectiva del professional que treballa en l'àmbit de la inserció sociolaboral és molt important, detectar el moment més adequat per abordar la qüestió de la formació atenent justament a les circumstàncies personals abans esmentades i la major o menor receptivitat de la persona segons el moment vital en el qual es troba.

4.2.3.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2011

a. La formació al país d'origen

La formació al país d'origen juntament amb el coneixement de l'idioma són el punt de partida cap a la futura inserció sociolaboral. Sobre aquest tema existeixen situacions molt diferenciades segons països d'origen i també segons el sexe. El procés formatiu des del país d'origen fins el que es pugui iniciar i recórrer al país d'acollida, està marcat per gran quantitat de factors que d'entrada es poden considerar molt complexos.

A l'actualitat les persones entrevistades poden tenir una visió més clara i amb més perspectiva del que suposa o ha suposat el capital cultural que portaven i el que han anat assolint al nostre país.

Sí, tengo segundo de bachillerato en mi país y tengo también segundo de derecho. (MARHP26A)

Sí, hice comercio internacional, no lo terminé. Hice casi 3 años de comercio, en la universidad por la noche. (AHP43A)

Tengo estudios normal, bachillerato, primario, secundario, en la Universidad no pude porque no tenía mucha pasta para pagar los estudios, pero he hecho alguna formación como para laboratorio de las fábricas, en harina, se puede saber si falta vitaminas en harina, si falta esto, en harina. (EHP48A)

Bueno, en mi país en la universidad científica de química. No tenía suerte para seguir porque llevaba 2 años en la universidad y ya vine aquí a España. Al principio yo pensaba seguir pero cuando llegué aquí yo veo que los profesores son difíciles para buscar trabajo e intentar seguir los estudios. Son cosas que no cuadran, al final lo he dejado. (SEHP42T)

El nivell d'estudis de les persones entrevistades és heterogeni, tanmateix, són poques les persones que diuen no tenir estudis o tenir un nivell molt baix. En aquest cas les persones que han arribat a accedir a nivells d'estudis secundaris inclús universitaris és força significatiu.

- En el cas de les dones

El nivell d'estudis en el cas de les dones també és heterogeni encara que en aquest estudi es dona la característica que les dones entrevistades tenen un nivell d'estudis superior als homes.

No estaba exactamente en mi país, estaba estudiando en Argelia. Licenciatura en química. (MALDP33)

No, hasta graduado, 3 años, no licenciada. (ECPD41)

Soy licenciada en arquitectura en Argelia, también estudié un año de derecho y otro de matemáticas nocturno. (ADP42)

Tengo el bachillerato en Marruecos y soy modista. (MARDP27)

Hice la licenciatura en Literatura Árabe por la Universidad Hassan II de Casablanca. (MARDP33)

Soy profesora especialista en sordomudos en Argelia. (ADP45)

Aquesta particularitat no és anecdòtica ans al contrari, Martínez Veiga a Parella (2003:154) exposa aquesta situació en el marc de l'anàlisi de la incorporació al mercat de treball de la immigració femenina a Espanya de la següent manera:

Tal heterogeneidad de capitales culturales puede ser explicada, en parte, por las condiciones de acceso de la mujer a la educación en cada una de las sociedades de origen. Sin embargo, el nivel educativo de las mujeres inmigrantes no siempre concuerda con la distribución del nivel educativo de las mujeres en la sociedad de origen, ya que suele ser superior; por lo que el sesgo hacia determinados niveles educativos, constituye un claro indicador del carácter selectivo de la emigración.

b. La formació al país d'acollida

Com hem avançat amb anterioritat, la formació ha estat sempre una possibilitat que han tingut les persones nouvingudes des del primer moment d'arribada al nostre país i especialment en aquest període de bonança econòmica, no obstant l'oferta formativa ha coincidit en un període de treball molt abundant que en molts casos ha estat prioritzat per part de les persones nouvingudes per sobre de la formació.

Aquesta és una de les contradiccions més significatives pel que fa la formació. Només aquelles persones que han estat en situació d'atur i al mateix temps han estat cobrant algun tipus de prestació, han dedicat un temps a formar-se. S'ha generat una desigualtat afegida ja que les persones més necessitades de formació són també les que menys han pogut realitzar aquesta millora formativa que en aquests moments esdevé cabdal.

Sí, muchos; acabo de terminar un curso de ayudante de cocina, en Cívico; antes estaba haciendo un curso de cocinero en Salvador Seguí, dura casi también 3 meses, con teórica y prácticas. (MARHP26A)

Este cursillo sí que me ha hecho un cambio radical en mi vida porque el profesor era el Antonio Rubio, uno de los cocineros más famosos de aquí, de Cataluña y de Lleida. Y ya cuando acabé el cursillo, me fui buscando faena y pasó un tiempo y me llama este cocinero para ir a trabajar con él como 2º de cocina. (MARHP31T)

Sí. La única formación que hice fué un año de formación de carpintería. Lo conseguí porque hice muchos intentos y al final conseguí una formación mínimamente. (AHP43A)

Sí, sí, pintura y ayudante de cocina. (GHHP30A)

Es un curso muy importante porque está relacionado también con los estudios que yo había hecho de química porque trabajábamos con cosas que cuadraban con la química y me interesaba mucho. Yo pensaba que como antes cuando haces la formación que había empresas que venían a poner gente pero no... con la crisis no, y no tuvimos oportunidad.

Las prácticas las hacíamos sólo en el taller, lo que nos faltó fueron empresas para hacer más prácticas. (SEHP42T)

L'oferta formativa al país d'acollida, en aquest cas Espanya i en concret a Catalunya i Lleida, ha estat amplia i variada en els darrers anys. Aquest fet ha provocat que moltes persones hagin realitzat cursos de formació en diferents àmbits. Cal recordar que en el moment que es va iniciar la crisi i es van iniciar els primers acomiadaments i per tant un augment de persones rebent la prestació de l'atur, l'oferta formativa va augmentar de forma significativa, així com la demanda.

Les persones immigrades van ésser de les primeres en patir els efectes de la crisi i per tant els primers que van iniciar recorreguts formatius de tot tipus, aprofitant un moment en el que podien gaudir per primer cop d'un temps per formar-se al mateix temps que tenien una prestació econòmica que els permetia aprofitar la conjuntura.

c. Les possibilitats de triar

Triar la formació que pot resultar més atractiva o més útil pel futur laboral de la persona immigrada no sempre és una possibilitat real.

Yo ahora lo veo muy difícil, quería hacer de pintor, de soldadura y de mediador, pero al final, ninguna de las 3 cosas. (AHP43A)

Sí, yo estaba apuntado para soldadura, cuando estuve trabajando allí va a salir el curso puedes venir, pero yo estaba trabajando y yo dije, no puedo dejar trabajo para un curso así. (SEHP30A)

Estaba haciendo un curso de informática y he abandonado para ir a la campaña, en Lleida Solidària. (MAUHP52A)

Casi no hay tiempo, en invierno sí que hay tiempo para hacer cosas pero ahora no. (SEHP42T)

Molts cops les possibilitats de triar estan condicionades a la necessitat i urgència de treballar i tenir ingressos de forma immediata, tanmateix les opcions hi són però la persona ha de decidir fer altres coses i fins tot abandonar els cursos de forma precipitada per treballar unes hores o uns dies.

En altres casos les exigències i les proves d'accés als cursos cada cop són més exigents degut a la competència i el nombre limitat de places que s'ofereixen. Molts cops les possibilitats d'accés es redueixen de forma substancial per a les persones amb un nivell més baix d'estudis.

- En el cas de les dones

Molts cops les possibilitats de triar estan relacionades directament amb les responsabilitats familiars. En ocasions la criança de fills petits i en altres ocasions la dona és la que porta el pes de les tasques domèstiques i l'home és el que treballa.

Les possibilitats de realitzar cursos i per tant de formar-se o especialitzar-se, en el cas de les dones és més complex per la seva realitat personal i de vegades està condicionat a l'oferta real de cursos, que molts cops es poden considerar discriminadors per qüestió de sexe.

Sí, ayudante de cocina en la Cruz Roja. (ECDP41T)

Yo he hecho un curso de cuidadora, porque me gustaba cuidar, en mi país yo cuidaba niños, no a la gente mayor, me gustaba cuidar, en la Cruz Roja le he explicado y me ha puesto en un curso de ayuda de domicilio. (...) Sí, pero no lo he terminado, porque quedaba un poco de dinero; mi empresa va volver a llamarme porque yo tengo que volver a trabajar, yo dice a mi profesor que yo no puedo terminar porque no da dinero, me gusta terminar mi curso, y me gusta ganar dinero porque yo tengo mi casa aquí y todo. (CADP34A)

He hecho dos cursos de ayudante de cocina pero no hay trabajo. (GADP41A)

Sí, lo tenía que dejar, porque vi que la Universidad eran horarios que no me permitía trabajar en Iltrida, porque era por la mañana todo y en Iltrida es jornada partida, podía ser por la tarde, pero como me cogieron sin formación en el sector del turismo, cobraba lo mínimo y si tenía que pedir la mitad de esto valía más no trabajar, porque cobraba la mitad de lo que cobraba en Sada, 549 euros al mes. (MALDP33T)

Estaba haciendo un curso de ayudante de cocina que me interesaba mucho y además estábamos casi terminando pero me salió un trabajo y tuve que dejarlo. Mi marido también estaba en el paro y la situación era muy difícil. (MARDP33T)

Les dones immigrades han vist com l'oferta formativa a la que han tingut accés en els darrers anys ha estat molt marcada per una clara segregació formativa cap a activitats laborals que comporten una discriminació afegida per les seves condicions laborals precàries. No podem oblidar que l'oferta formativa, està condicionada per les suposades necessitats laborals del mercat però la seva organització i planificació està sotmesa a múltiples variables que en el seu conjunt no garanteixen una varietat ni una igualtat d'oportunitats real entre homes i dones en l'accés a la formació.

d. El projecte formatiu

Tenir projecte formatiu va molt lligat al nivell educatiu que les persones nouvingudes tenen assolit. Com menys formació prèvia, més difícil poder assumir aquest repte. Generalment les persones que han arribat sense cap tipus de formació i ho fan de països pobres i amb moltes dificultats com molts dels nostres protagonistes de l'estudi, són també persones que prioritzen el treball per sobre de qualsevol altra qüestió i això els porta a deixar en segon terme la idea d'un projecte formatiu més enllà de l'aprenentatge bàsic de l'idioma i en alguns casos assolir el carnet de conduir, per la seva utilitat real i pràctica.

Molts cops el projecte formatiu no existeix però sí que existeix una predisposició cap a la formació però sense massa criteri propi, ans al contrari es planteja la formació com una forma d'estar connectat i ocupat però sense una idea clara i precisa del que es vol aconseguir.

Lo que hay, lo que hay, yo voy a hacer lo que haya. (GHHP30A)

D'altra banda les persones amb més formació prèvia sí que incorporen en el seu discurs la possibilitat de formar-se i la millora professional a partir d'un recorregut formatiu.

Sí, me gusta coger esta formación, porque como he dicho antes, me interesa este sector de la hostelería, quiero hacer un curso por ejemplo de pastelería, porque me encanta trabajar en pastelería. (MARHP26A)

Te piden la ESO, para las formaciones profesionales, y la ESO si no has estudiado por aquí no puedes tener la ESO, el Bachillerato si lo puedes convalidar y es difícil; puedes hacer la ESO pero pagando y no lo tengo yo; yo lo he pensado y lo pienso. (SEHP24A)

Bueno sí, puedo prundizar de frigorista. Ya lo haré. ¿otra cosa más?, hacer cursos de electricidad, pero no de electricidad básicos más avanzados porque van juntos con el trabajo de frigorista. (SEHP42T)

El projecte formatiu es presenta com una alternativa interessant i que pot millorar considerablement les possibilitats de recerca de feina, encara així sempre es planteja en condicional, és a dir, si tot va bé en un futur proper o si les coses ho permeten o si em queda temps, podria formar-me ja que això seria bo per a mi.

e. El currículum ocult

Com hem comentat amb anterioritat el currículum ocult és un capital que pot aportar la persona immigrada allí on vagi, encara que no en sigui conscient. La dificultat es troba en que es faci una valoració externa d'aquest capital. Ja hem pogut comprovar com l'empresariat no té en compte de forma explícita en cap moment aquestes suposades capacitats, habilitats i aptituds que pot aportar la persona immigrada.

No, no creo. Hay muchos obstáculos que impiden que se considere. Porque yo creo que está limitado. Un extranjero tiene límites en el trabajo: tiene que ir a la obra o al campo. (...) Hablo en general porque he visto muy poca gente que esté trabajando en la administración, o sea sobre empleo público. La mayoría está trabajando en la obra o en el campo. (AHP43A)

No porque hay gente que dice que los africanos no sabemos nada, que no tenemos estudios y que solo servimos para cargar y descargar... hay gente que tiene esta mentalidad. Si tienes un jefe con esta mentalidad... Yo tenía un jefe que le daba igual, me decía tú aprende las cosas y me haces el trabajo ya está, pero hay otros que no. (SEHP42T)

Encara que el currículum ocult és un concepte que s'inclou de forma habitual a nivell teòric en l'aportació i valoració de les persones immigrades, la realitat s'allunya de forma clara d'aquesta teòrica valoració. És més habitual que siguin els prejudicis i els estereotips, que ja vam exposar en el capítol dels empresaris, els que prevaleixin per sobre de la valoració del currículum ocult, basat en les habilitats i capacitats que poden donar un valor afegit a les persones immigrades.

f. L'homologació de títols

Homologar els títols com ja plantejàvem a l'apartat anterior es considera per part de la persona immigrada, una pèrdua de temps que no es vol o no es pot assumir. En alguns casos això és així per la seva pròpia experiència o d'algunes persones properes.

En altres casos és una idea molt allunyada de la seva necessitat actual i per tant s'arriba a oblidar d'alguna manera que es té una formació i s'intenta per sobre de tot treballar.

¿La titulación? no, no creo. Uno de mis sueños me interesaría volver a estudiar, pero no sé... el título este de Marruecos y la especialización en historia y geografía la estoy dejando poco a poco... a ver, algo más importante... si tuviera que volver a estudiar no caería en el mismo fallo, haría algo que me ayudara con algo, no sé, gestión de empresas... pero la historia y la geografía no creo que tengan tanta importancia, no me sirven de nada en mi país, de profesor de historia, pero de profesores hay un montón trabajando. Lo del bachillerato claro que me abriría muchas puertas, con la homologación del bachillerato puedo pasar a la universidad, me da el acceso. Yo planteo que si van las cosas bien, este año o el próximo año, me apuntaré a la universidad, a mayores de 25 años. (MARHP31T)

No. Porque he visto que mi hermano era profesor de inglés y ha tenido dificultad para homologar sus estudios. (AHP43A)

Cuando yo vine aquí, ya tenía la formación muy avanzados, ya tenía el bachillerato, pero Senegal no tiene convenio con España, por el tema de estudios, otros países sí, como te había explicado, Bélgica o así, entonces tienes que convalidar tus estudios, entonces puedes hacer una formación avanzada con estos estudios, cuando vine por aquí he intentado hacerlo, para convalidar los estudios, pero es difícil, porque te piden unos que a veces es imposible de conseguir, si te piden unos documentos, allí en África la informática no ha llegado todavía, están en los papeles, a veces estan destruidos, a veces pierde todo, cuando te vas a una administración tiene que empezar otra vez a hacer, es muy difícil conseguir algunos papeles, es casi imposible lo que te piden, estoy en ello para poder convalidar esos estudios, pero es difícil, casi imposible, pienso a veces, estoy en ello hace un año, casi dos años, busco papeles, todavía, estamos en esto, no sé cómo va a terminar. (SEHP24A)

- En el cas de les dones

Curiosament les dones entrevistades encara que tenen un major nivell d'estudis que els homes, no manifesten tenir interès en homologar els títols. Existeix d'entrada una resignació clara i evident enfront aquest aspecte. No es considera prioritari realitzar aquests tràmits en aquests moments. En el cas de les persones que ho han intentat fan aquest tipus de reflexions.

Me planteé entrar en la Universidad para mayores de 25 años, porque aquí no me reconocían los títulos, tenía que mandarlos a África, digo yo tenía una beca, no he regresado de estudios, solo falta que me manden los papeles.(...) Si, ahora ni siquiera te mandan el título fuera, mandan el título al país, si quieres el título regresas. (MALDP33T)

L'Homologació dels títols ha estat i és un dels grans reptes pel que fa la formació de les persones nouvingudes. La realitat de les persones entrevistades ens mostra de forma directa i clara com independentment de la formació obtinguda en els respectius països d'origen, les persones nouvingudes en la majoria de casos han tingut que iniciar nous recorreguts formatius que generalment no tenen una continuïtat amb els estudis obtinguts al país d'origen o qualsevol tipus de formació prèvia.

Les persones nouvingudes s'han de reciclar, reinventar, reorientar i normalment ho han de fer en especialitats que venen molt determinades per l'oferta formativa existent i per tant les possibilitats de triar són molt baixes.

4.2.3.3 Síntesi final

a. La formació i l'especialització com a fi del recorregut i oportunitat laboral?

Com hem anat comentant anteriorment, la voluntat de formar-se està dins de les prioritats de les persones nouvingudes, tant pel que fa l'idioma com l'alfabetització informàtica o fins a la formació professional o Universitària. Les possibilitats reals per a poder portar-ho a terme estan condicionades per una multiplicitat de factors que no es poden obviar.

Tal com es plantejava a l'estudi previ, un cop arribat a aquesta etapa en el recorregut migratori, s'hauria de produir una certa especialització formativa de les persones nouvingudes així com un projecte formatiu clar. El que ens trobem en aquests moments és que davant la situació d'atur que s'ha produït, l'oferta formativa ha augmentat considerablement i les persones nouvingudes han pogut fer formació específica aprofitant aquesta conjuntura. En un primer moment ho van fer els homes i progressivament s'han incorporat les dones preveient la futura situació del mercat laboral que tendeix a feminitzar-se.

Tot i així trobem un seguit d'obstacles que no desapareixen, ans al contrari, es sumen a la situació de crisi i aguditzen moltes de les situacions.

- Els obstacles

Les necessitats econòmiques de manteniment del projecte migratori i de la família extensa en la majoria de casos, tenint en compte la nova teoria econòmica de la immigració i la pertinença en la majoria de casos a processos migratoris que responen a projectes de tipus familiar i no tant de tipus individual, especialment en el cas dels homes subsaharians.

Ahora estoy pensando en la campaña, no puedo pensar en ningún curso, si me llaman yo no entro, todo el día anda, anda, anda, tengo la cabeza loca. Ahora no hay faena, no hay dinero, no puedo pensar. Si tienes trabajo puedes pensar con tranquilidad y hacer un curso. (MAUHP52A)

Sí, lo que pasa que para mí hacer un curso es un poco difícil, porque te pagan poco y al final de mes tengo que pagar muchas cosas, vivienda, comida... y si no tenemos el paro ni trabajo para hacer un curso durante 6 meses o más no sé como haría para pagar esas cosas. Entonces no puedes hacer un curso sin pagar. (MALHP30A)

Yo estoy aquí en Europa, yo no estoy aquí en Europa por la cara, yo estoy aquí en Europa para hacer algo, una casa, una vivienda buena, una vida estable, sino de mí de mi familia, que familia más que mis hermanos, que no tiene madre ni padre, eso no me deja hacer formación ni nada, siempre busca trabajo, aunque está duro, yo voy ahí, porque, porque no poner dinero en mi casa en mi bolsa, no, ganar dinero, si se lo puedo mandar a mis hermanos, que viva feliz, lo que yo paso, yo ya soy mayor, no pasa nada; yo tengo tres hermanos, los tres en la Universidad, los tres, hay uno que yo pago, estoy pagando para que termine. (MAUHP40A)

Les càrregues familiars són la gran preocupació de la major part dels homes subsaharians que els dificulta pensar en dedicar un temps a formar-se quan saben que la seva família extensa depèn del seu treball.

- Sobre la utilitat dels cursos

En altres casos la formació que s'ofereix no sempre és el que les persones novingudes esperen o creuen que els dona resposta a les seves necessitats.

Sí, sí, por eso te digo, es una opinión mía totalmente mía; por qué?, yo veo muchísimas personas que hacen un curso para hacer y yo no soy así, yo hago un curso para hacer una cosa, y yo si hago una cosa es para que me sirva para algo, un curso que haces y luego cuando acabas, parece que no has hecho nada, son esos cursos laborales, parece que no has hecho nada, porque no te va a servir para nada, aunque te vayas a una empresa te van a coger de peón, entonces podías ir al temporal, te va a llevar a la empresa y vas a ser peón igual, no pasa nada, eso son los cursos esos, para que los haces, te formas un mes, dos meses, tres meses para ser peón, para que sirve. (SEHP24A)

Sí, como el de poda si, mi jefe a veces me llama para podar, como no sabía, yo siempre le decía que ese trabajo no me gusta, primero hace mucho frío, segundo no me gusta, ese trabajo nunca lo voy a hacer, pero he visto que sirve, ahora no hay trabajo, no hay nada, ha acabado la campaña de fruta, entonces hay que podar, hay que buscar para no faltar dinero, tenemos familia, pasan tiempos muy difíciles, no es fácil, no es fácil; voy a podar con mi jefe, tengo un señor que tiene un campo, después de aprender en la Cruz Roja, pero nunca he trabajado con un trabajo, pero ahora ese señor necesitaba alguien para podar, tenía uno que sabía y no tenía coche y como él es mayor para traer al campo necesita que tuviera coche para aprender, si me necesita para un tiempo para podar manzana, como sólo tiene manzana y un poco de pera, sé podar pera y manzana. (ECHP48A)

La valoració de l'oferta formativa i de la seva qualitat per part de les persones novingudes és una de les qüestions menys contrastada. Es dona per fet que qualsevol formació és vàlida i adequada per a les persones novingudes atenent al lloc d'on provenen aquestes persones que sempre és considerat pitjor i entenen que poder fer cursos formatius molts cops de forma gratuïta ja és per sí mateix un benefici.

Si s'escolta a les persones immigrades ens podem adonar que molts cops la valoració que es fa de la formació és positiva pel fet de poder aprendre alguna cosa nova però quan es tracta de valorar en profunditat la formació ocupacional i/o tècnica professional o altres formacions que s'ofereixen en programes d'inserció laboral, de treball d'habilitats socials, coneixement de l'entorn entre d'altres, la valoració és molt crítica.

- Les oportunitats

Tot i les grans dificultats que hem exposat i que són compartides per la majoria de persones entrevistades, encara es mantenen en alguns casos les expectatives d'una millora de la realitat a partir de la formació d'algun tipus.

Bueno, yo no lo descarto todo esto, es que yo, yo quiero formar primero, pienso que una persona en primer lugar si quiere hacer algo, tiene que formarse bien, no así, tienes que formarte bien, si no es aquí, en otro sitio, te formas bien y si te formas bien, tienes la tranquilidad, aunque sea un oficio o una cosa, si es contabilidad o comercio o lo que

sea, te formas bien, haces unas buenas prácticas y ya estás listo, el día que empieces el trabajo ya no tendrás ningún problema para hacerlo. (SEHP24A)

Para mí, si aquí no funciona voy allá, si allá no puede encontrar trabajo pues encontraré otra cosa, a mí ya me gusta esto, ahora mira estamos en tiempo de crisis, no hay trabajo, es tiempo de aprovechar, si te gusta algo, puede ir; ahora estoy apuntado en cifo, si hay suerte, porque ahora hay mucha gente, para empezar el curso hay que hacer un test, una prueba, y si sale, voy a empezar, fontanería, instalación de gas, estoy apuntado, estoy esperando que me llame. (EHP48A)

- El carnet de conducir una alternativa formativa molt valorada

En aquest ventall d'alternatives formatives, apareix el carnet de conducir com un dels grans reptes de gran part de les persones entrevistades, especialment en el cas de les persones subsaharianes³³.

Muy difícil también, bastante difícil, uh!! me ha costado bastante, muchísimo, la teoría no me ha costado mucho, era uno de mis objetivos también; antes cuando no trabajaba, cuando vienes a una empresa te piden el carnet de conducir y el coche propio, digo si es tan importante siendo joven, tengo que conseguir como sea; me apunté a una escuela en la escuela Jové aquí en Lleida, pagaba una cantidad e iba a clase, luego fui a Almería, cuando me fui a Almería me apunté en otra escuela, el primer examen lo he pasado, el segundo he pasado la teoría; a partir de ahí empezaron los problemas, yo no sabía lo que era un coche, ni sabía como tratar un coche ni nada, me ha costado, lo que he gastado en el carnet ha sido alrededor de 4000 euros, entre la teoría, me matriculé aquí, me matriculé en Almería, pagué allí la teoría, las prácticas, veinte y pico euros la hora, veinte y pico, luego he hecho dos o tres exámenes que no he pasado, luego me fui en otra escuela, en Almería también, matricular pagar unas prácticas, pagar el examen, no he pasado; luego volví aquí a Lleida, me matriculé en otra escuela, San Cristobal, en Prat de la Riba, me matriculé, he hecho unas prácticas, bastantes, el examen no he pasado, me he presentado en Manresa, me matriculé en Manresa, tras hacer unas prácticas más, luego ahí, cuando he hecho el examen he pasado; era mi objetivo, si no era por esto, nunca lo hubiera, porque es muy difícil. (SEHP24A)

Sí, sí, tenía coche pero no tenía carnet, tenía carnet de África, siempre problemas con la policía, nos multa, muchos problemas entonces; con dos meses ya tenía carnet, dos meses carnet, iba todo el día a la autoescuela, como estaba abierto siempre, por la mañana de las 10 hasta la una, comía un bocadillo, a las tres otra vez me voy hasta las seis, salía fuera, de las 7 hasta las 9, casi dormía ahí, todos me conocían, ostia éste, cuando quiero algo, ahí estoy; en dos meses hice el examen, no querían, estoy preparado, yo puedo, vale, y voy ahí, sin fallos, todas las preguntas, 30 euros. (EHP48A)

En la majoria de casos aconseguir el carnet de conducir es converteix en un repte molt difícil d'assolir ja que han de fer front a diferents dificultats afegides. En primer lloc el nivell d'idioma que presenten que fa difícil el seu aprenentatge a les autoes-

³³ A l'actualitat les persones de nacionalitat Marroquí així com les de nacionalitat Algeriana poden convalidar els seus permisos de conduir realitzant els tràmits marcats per la normativa corresponent.

coles amb normalitat. En segons lloc la qüestió econòmica que també genera una dissonància, entre invertir en una oportunitat de futur o enviar els diners directament a la família i per últim la continuïtat i estabilitat al territori que molts cops és incompatible amb la mobilitat territorial que algunes persones porten a terme com a mitjà de subsistència i que provoca la interrupció de processos d'aprenentatge que requereixen una continuïtat.

- En el cas de les dones

Com ja hem comentat amb anterioritat la situació de les dones és molt variada i depèn de múltiples factors així com tampoc es pot parlar d'una sola forma d'afrontar el projecte migratori. En aquest apartat fem referència a l'àmbit formatiu que molts cops és un pas previ al treball o en molts casos és una alternativa al món laboral en temps de crisi.

Parella i Samper a Lacomba i García (2008) exposen les diferents estratègies que les dones porten a terme per conciliar l'àmbit familiar i el laboral i com aquestes provoquen una resposta o una altra en les dones, depenent de les polítiques de conciliació que es desenvolupin a la societat d'acollida. Les autores conclouen que

Los problemas de conciliación de la vida familiar y laboral, propios de todas las madres trabajadoras, adquieren para las mujeres inmigrantes con hijos a cargo, una dimensión especial por la triple condición de mujeres, de clase trabajadora, e inmigrantes-no ciudadanas-, en un contexto de recepción que no favorece las estrategias de conciliación que permitan reducir las desigualdades de género. Ciertamente con independencia de la diversidad de proyectos migratorios, se trata generalmente de mujeres que suscriben su imaginario colectivo que les atribuye en exclusiva las responsabilidades familiares y que está profundamente arraigado en los países de origen-del mismo modo que también lo suscriben muchas mujeres en la sociedad receptora. Por lo general, el esposo sigue siendo quien ejerce de breadwinner —cabeza de familia— y ellas son las principales responsables del trabajo doméstico y familiar.

Tot i així les autores afirmen aquesta situació es dona d'aquesta forma degut a la manca d'oportunitats del mercat laboral, per la precarietat laboral, per la desregularització d'alguns llocs de treball, pels baixos salaris i que molts cops es tracta de dones sense xarxa familiar o social i poques possibilitat d'aconseguir mesures de conciliació.

Del conjunt d'aquestes vivències es pot produir el que Parella i Samper a Lacomba i García (2008:601) plantegen com a resultat d'aquesta situació "En este sentido, una experiencia laboral frustrante y el freno hacia la movilidad laboral, propias de las trayectorias laborales de muchas trabajadoras de origen inmigrante, puede reforzar un autoesquema de género tradicional en el que la mujer se entrega a la reproducción del grupo familiar".

4.2.4 Recorregut a través de la quarta estratègia-La construcció de la xarxa social

4.2.4.1 Consideracions prèvies

La xarxa social com ja han apuntat autors com Portes (1992), Castles (2004) Massey (1998), Martínez (1997) entres d'altres, s'ha convertit per a la persona immigrada en

un dels recursos més importants en tot aquest procés migratori, i especialment pel que fa les oportunitats d'incorporació al món laboral. És obvi que aquelles persones que gaudeixen i disposen d'una xarxa social extensa, al mateix temps que intensa, tenen més possibilitats de trobar treball que aquelles persones amb una xarxa social reduïda i feble.

En aquest sentit cal diferenciar entre la xarxa social que dóna suport a la sortida de l'individu des del seu propi país d'origen, de la xarxa de suport a l'arribada al país d'acolliment.

Tenint en compte que les xarxes socials compleixen una sèrie de funcions que van des del suport material i informacional fins al suport emocional i afectiu, és òbvia la necessitat de conèixer la xarxa social elemental de la persona que es troba en un procés de cerca d'ocupació.

Els estudis sobre les xarxes socials apunten al fet que les xarxes socials existeixen i són necessàries perquè es produeixin els processos migratoris actuals. Martínez Veiga (1997:130) reflecteix aquesta qüestió de la següent forma "El primer paso es el único difícil, dado que una vez que se ha establecido a gran escala, la emigración se alimenta en sí misma. Una vez que han asentado, se multiplican y atraen después de sí a sus parientes".

És habitual que les persones immigrades comptin amb familiars al país d'acolliment i per tant ofereixen una informació als seus familiars als països d'origen i en molts casos s'explica com un petit nucli de relacions d'amistat amb una sèrie de persones conegudes per veïnatge o paisanatge.

La xarxa de suport a la sortida té a veure bàsicament amb el suport econòmic i material per a l'inici del procés migratori així com és l'origen de la motivació per emigrar. Saber quines són les motivacions i les necessitats que porten a una persona a emigrar és necessari per comprendre millor les accions i actituds que es van desenvolupant i especialment a les més actuals. En moltes ocasions la consecució del primer permís també està associada a l'existència d'una xarxa social prèvia que compleix amb els paràmetres de la denominada xarxa transnacional.

La xarxa de suport a l'arribada, per la seva banda, es converteix en fonamental quan ens referim a la inserció sociolaboral de la persona immigrada. Existeixen estudis específics com els de Requena (1991), sobre la rellevància de les xarxes socials en la consecució d'un lloc de treball que demostren la importància de les xarxes informals de suport per a la consecució d'una bona oferta laboral. Per aquest motiu es converteix en necessari aproximar-se al coneixement de les xarxes socials dels immigrants per poder orientar i informar d'una forma més adequada en l'acompanyament a la inserció laboral.

Podem distingir clarament entre les xarxes socials que caracteritzen a la immigració procedent de països subsaharians, de les dels països del nord d'Àfrica o latinoamericans. En aquest sentit podem dir que els països amb major tradició migratòria al nostre país, es converteixen al mateix temps en aquells que poden facilitar un major suport als nouvinguts justament per l'existència d'aquestes xarxes socials àmplies i conseqüentment una major possibilitat d'acomodació i integració.

En el cas de països amb menor tradició, així com amb un menor volum de persones, les xarxes socials són menys extenses i els llaços poden ser més febles, amb la dificultat que provoca en els nouvinguts per a la seva integració.

No podem oblidar que les xarxes socials es van teixint de forma constant i amb un dinamisme permanent, per aquest motiu és molt important la situació que viuen les persones nouvingudes en la construcció i manteniment de les seves pròpies xarxes socials com a forma de prevenció contra l'aïllament i de garantir la convivència social.

4.2.4.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2010

a. El capital social com a punt de partida

El capital social ha esdevingut un dels conceptes més rellevants a l'hora de donar una explicació a la diversitat de posicions que les persones nouvingudes ocupen a la societat d'acollida i també al mercat de treball. Portes a Cachon (2009:59) planteja la necessitat de fer algunes diferenciacions dins del que s'anomena el capital social per a poder aplicar-lo empíricament a la comprensió de l'acció social.

Segons Portes ens trobem amb quatre tipus de capital social que provenen de diferents fonts, tenen diferents tipus d'acció i deferents conseqüències:

En primer lugar, señala el capital social que deriva de la value introjection (valores interiorizados), que enfatiza el carácter moral de las transacciones económicas que están guiadas por valores imperativos, aprendidos en el proceso de socialización, sobre creencias establecidas de modo consensuado (siguiendo un tipo de argumentación muy weberiana); en segundo lugar; las reciprocity transactions (transacciones de reciprocidad) que en la línea Simmeliana, plantea que la vida social consiste en una gran serie de transacciones primarias donde favores, información y otros ítems son dados y recibidos; en tercer lugar; las bounded solidarity (solidaridad limitada) que se produce por sentimientos comunes como reacciones a situaciones que llevan a producir esa solidaridad de grupo (argumentación que por ejemplo, de Marx y la aparición de la conciencia de clase) y en cuarto lugar; la enforceable trust (confianza reforzada) elaborado a partir de la distinción de Weber entre racionalidad sustantiva y formal en las transacciones de mercado; esta confianza reforzada se basa en el poder sancionador que tiene el grupo de pertenencia que puede dar recompensas y sanciones. La primera y la tercera de estas formas de capital social tienen su fundamento en valores, mientras que la segunda y la cuarta se basan en un principio instrumental. (...) estas distintas formas que puede adoptar el capital social pueden producir efectos positivos como la observancia de las normas (control social), el apoyo familiar o los beneficios por el hecho de pertenecer a una red social, pero pueden tener (y tienen) efectos negativos como restringir el acceso a la igualdad de oportunidades, crear restricciones de libertas individual o plantear excesivas pretensiones sobre los miembros del grupo.

El capital social esdevé fonamental en la vida quotidiana de les persones immigrades i de la gestió que es fa d'aquest capital social s'assoliran trajectòries migratòries molt diferenciades i molt diverses. Aquest capital social que la persona immigrada transporta en la seva aventura migratòria es posarà de manifest de forma constant i permanent a partir de la relació amb la família, de les relacions socials, del manteniment i la construcció de la xarxa social i també de la transnacionalitat o no d'aquesta trajectòria migratòria.

b. L'inici de l'aventura migratòria en relació a la família

Quan fem referència a la relació de la persona immigrada amb la seva xarxa social, estem fent referència a diferents aspectes que configuren les característiques del procés migratori de les persones nouvingudes. A l'actualitat els estudis sobre la immigració estan cada cop més interessats en la vessant de la transnacionalitat del fenomen migratori. Aquesta transnacionalitat no és nova però sembla que presenta certes novetats en els darrers temps.

Castles a Aubarell i Zapata (2004) parla de l'ascens de les comunitats transnacionals i com aquest fenomen afecta a una nova forma de pertinença immigrant que qüestiona el concepte clàssic de ciutadania de l'Estat-nació a una nova concepció que tingui en compte el fenomen de la globalització sobre les estructures polítiques, econòmiques i culturals.

Com diu Blanco a García i Lacomba (2008:273):

A pesar de la no novedad de las actividades transnacionales y de la existencia previa de ejemplos claros de comunidades transnacionales en épocas históricas previas, Portes y sus colaboradores mantienen la idea de que el transnacionalismo constituye un nuevo campo de investigación social. Lo que constituye la verdadera originalidad del fenómeno, y por tanto, justifica su consideración como nuevo tema de investigación, es la elevada intensidad de los intercambios, los nuevos modos de transacción y la multiplicación de actividades que requieren viajes y contactos a través de las fronteras nacionales de forma sostenida en el tiempo. (Portes, Guarnizo i Landolt 1999:219)

En aquest cas fem un recorregut per diferents aspectes que tenen a veure amb les experiències personals que comporta viure a questa transnacionalitat en primera persona. Per aquest motiu parlem de la relació amb la família d'origen, si el fet de triar Espanya, Catalunya i Lleida té una explicació per motius d'existència d'una xarxa transnacional, així com saber quina és la relació que manté amb els familiars en origen a través dels anys, la freqüència de les visites i contactes de diferents tipus, la qüestió de les remeses i del manteniment de persones al país d'origen i al país d'acollida i per últim la idea del reagrupament familiar.

Tots aquests aspectes ens poden donar una visió d'aquest vincle transnacional que al mateix temps va lligada a la visió que tenen les persones nouvingudes sobre la seva integració a les terres de Lleida, depenent d'aquest tipus de xarxes i vincles. Com diu Blanco a García i Lacomba (2008) "La proliferación de actividades transnacionales por parte de las poblaciones migrantes, tiene sin duda, efectos sobre las comunidades o sociedades de origen. El que mayor atención concentra, entre todos, es el de la potencialidad real de las remesas como agentes de desarrollo económico y social de los países de origen. Sin embargo los efectos sobre las sociedades de destino aún no han recibido atención suficiente por parte de los investigadores".

La família sempre està present en la reflexió i exposició que fan les persones entrevistades. Podem dir que la immigració sempre té una explicació lligada a la família³⁴.

³⁴ Com planteja Mata (2007) en l'estudi específic de persones algerianes, en molts casos la immigració i el propi recorregut migratori parteix d'una estratègia que dona com a resultat previ una unitat familiar fragmen-

De vegades la família és la que motiva i anima a la marxa d'algun dels seus membres, de vegades la família no ho desitja però són els fills els que necessiten iniciar aquest recorregut. Altres cops és la pèrdua d'un dels progenitors el motiu que desencadena una trajectòria migratòria per part d'algun membre de la família.

En altres ocasions és l'home o la dona, referent de la família el que surt a buscar noves oportunitats per aconseguir mitjans de subsistència per la seva família i en altres casos són dones que són reagrupades pels seus marits amb l'objectiu d'oferir una hipotètica vida millor.

Eso fué un poco complicado porque soy hijo único de la familia, el más joven, y yo nunca pensé de salir de país, pero de repente las cosas han ido muy mal y la única opción que me ha quedado es de viajar aquí. Dejar la gente que quieres es un poco duro ¿no? pero bueno, ya lo hemos pasado eso. (MARHP31T)

Bueno, mi madre, bueno porque mi madre estaba aquí en 2003, 2004, la cosa estaba bien antes, ella pensó la cosa está bien, ella siguiendo la cosa bien, puedes marchar ahí, puedes buscar un trabajo ahí, puedes mejorar tu vida ahí, bueno, venirte aquí, y al final mira, la cosa va a cambiar. (MARHP26A)

Ellos me dijeron que me quedara un poco, es que yo quería ayudar a mi familia, mejorar un poco la situación.(...) Sí, porque yo no estaba solo, estaba con mi hermano y era joven. (AHP43A)

Mis hermanos estaban aquí, me enviaron dinero para venir a buscarme la vida, como esta en el profesor y no me salía nada, ellos me dicen, ven aquí, aquí estaba un poco mejor que mi país y yo dije vale, vine aquí para buscarme un poco la vida. (...) Tengo que vigilarme, lo que sea se tiene, hay que estar tranquilo, no robar, no hacer daño a la gente, no matar, no hacer nada, hasta ahora yo tengo estos consejos, si tengo en mi casa, si no tengo, en mi casa, no robar, no peleas, no hacer ni destrozar a mis amigos ni en la calle ni nada; si tengo voy al bar, sino quedo en mi casa y ya está. (SEHP30A)

En el cas de persones procedents de Senegal, Diao (2007) Garreta (2011:103) exposen en relació als motius per iniciar el procés migratori el següent:

Sense voler generalitzar, sembla que en molts casos són els mateixos progenitors i altres parents els que ajuden a emprendre la via de les piragües per anar a Espanya, finançant el viatge i recolzant aquesta decisió, encoratjant-lo i donant-li el vist i plau. En molts casos, com ja hem assenyalat abans parlant de l'emigració legal, es tracta d'un projecte familiar o al menys d'una decisió consensuada: encoratgen el jove a anar a Espanya, encara que sigui per mitjans il·legals, perquè és l'única manera de canviar la sort de la família, de sortir de la pobresa i la precarietat. També juga un paper important el model d'èxit proporcionat per altres famílies veïnes que reben diners d'un dels seus membres emigrat a Europa, de manera que és un important factor d'atracció.

tada, ja que uns membres siguin al país d'origen mentre uns altres inicien el seu recorregut migratori. Sense saber del cert quins seran els següents passos que es podran donar en aquesta reconstrucció de la família.

Mis padres, Sí. Sí, estaban contentos. (MALHP30A)

Bueno la familia... solo la madre tenía un poquito de problema, me decía que tenía que seguir mis estudios, que porque quería salir... Hablo habitualmente con ella, la verdad es que no quería que saliéramos nosotros (...) Soy el único que ha salido de 5 hermanos, 2 hermanas y 2 hermanos. Soy el más pequeño. Me fui con el apoyo de mi familia, tengo un hermano allí que me ayuda mucho. (SEHP42T)

- En el cas de les dones

La qüestió de gènere s'ha de considerar de forma especial en el cas de les dones i l'inici del recorregut migratori, tanmateix les dones molts cops inicien aquest recorregut davant les oportunitats limitades que tenen com a dones en els seus contextos específics, altres vegades les dones inicien aquest recorregut deixant els seus fills a càrrec d'altres familiars davant la impossibilitat de donar una resposta a les seves necessitats.

El reagrupament familiar també s'ha de considerar un inici del recorregut migratori que molts cops és viscut de forma traumàtica davant el trencament amb la família extensa i els lligams al territori.

Decir que necesidad mucha no tenía, tampoco, la verdad, porque somos siete de mi padre y los dos trabajan, aún no se han jubilado, pero yo no quería esto, quería ser independiente a nivel económico, y sobre todo ver más cosas, porque allí es un poco diferente, quería saber más cosas, y claro, digo bueno, voy por libre, estando allí no lo podía hacer, estando en mi país era imposible conseguir un visado, imposible porque necesitaba mucha ayuda que mi familia no me iban a dar, siendo la única hija de siete hermanos. (MALDP33T)

Si, porque ese dinero, yo quería ayudar a mi familia, mi dinero estaba sólo para mí y para mis hijos, no estaba tan bien tanto, yo quería salir de la casa de mi madre, para ir a hacer mi propia casa, yo no podía con ese dinero, no vale la pena buscar un alquiler, me voy a buscar la vida a otro sitio. (...) Es muy duro, muy duro. Porque mi niño, el último tenía 4 años, el otro tenía 8 o así (...) La primera yo le dije, mira Ogrey, yo quiero irme, nosotros somos sólo tres, yo quiero que vivas con tu hermano (...) Me duele mucho. Yo tenía que hacerlo (...) Yo le dice que si un día me pasa algo, tu cuida a tu hermano, yo he dejado. (CADP34A)

Parella (2003) exposa la importància que cada cop cal atorgar-li a la qüestió de gènere en els processos migratoris actuals. Segons l'autora la unitat domèstica i la xarxa migratòria són fonamentals per a comprendre les migracions femenines a banda dels factors estructurals com la demanda de força de treball a la societat receptora o les polítiques migratòries.

L'autora també afirma que "aunque la familia también ejerce una notable influencia sobre la migración masculina, en el caso de las mujeres todavía más importante si cabe, tanto a la hora de incentivar y apoyar la migración como de obstaculizarla. De hecho, es el grupo doméstico el que contribuye en gran medida a determinar las motivaciones ante el hecho migratorio y el que está en disposición de proveer los recursos e información necesarios". Parella (2003:99)

c. Per què Espanya, Catalunya i Lleida

En aquests moments podem constatar i afirmar que els lligams a partir de les xarxes socials són un dels arguments més evidents i més forts en el moment d'iniciar un procés migratori. La presència de familiars directes o de segon grau, d'amics, de paisans és el més habitual i en definitiva el que promou una trajectòria migratòria a una destinació determinada.

No, pero mis amigos hablan de aquí, es muy fácil encontrar trabajo, lo que me han dicho, puedes conseguir trabajo, un amigo se llama Amed, tienes que venir a Cataluña, a Lleida, yo estoy aquí, estoy trabajando, si vienes puedes conseguir trabajo, por eso. (GHHP30A)

Aquí a Lérida. Porque tengo un amigo mío que está aquí. (MALHP30A)

Si, bueno, lo que es España y Lleida si porque mi familia vivía aquí. (SEHP24A)

Yo tenía el amigo que te estoy explicando, que vivía aquí en Lleida, y al principio vine directamente en su casa. He vivido 3 años con él sin problemas. Me ha ayudado mucho, siempre me dice que en este país hay que tranquilizarse y hay que tener paciencia porque no es fácil, el tema de los papeles... esto es una cosa que no sabía, era el único problema que tenía. Pero el también me ha ayudado mucho. (SEHP42)

- En el cas de les dones

Es dona la mateixa dinàmica en el cas de les dones encara que com ja hem apuntat amb anterioritat existeixen particularitats i especificitats que cal tenir en compte i en consideració

Porque conocía gente aquí, entonces según sus recomendaciones, que estaban aquí, que había campañas de fruta, podían ayudarme a trabajar en eso, por eso. (MALDP33T)

a. El reagrupament familiar

En moltes ocasions el reagrupament sorgeix en un context en el que l'emigració econòmica ha estat el motiu principal del procés migratori familiar i les dones són les que acaben arribant al país d'acollida enmig d'una estratègia més ampla com és la familiar. Segons Gómez (1999:84):

La migración surge, por tanto, muy habitualmente como producto de la propia emigración económica que, en principio, se planteaba como individual. El análisis de los desencadenantes, sobre el que hay que seguir profundizando, así lo indica. Las circunstancias a las que se enfrenta el inmigrante (globales y personales) acaban por llevarle a pensar en la reagrupación como estrategia. Es decir, la inmigración estrictamente económica e individual (aunque se integre en redes que constituyen grupos) de la que se benefician los países receptores conlleva su evolución hacia una inmigración familiar.

Tengo que venir aquí a mi marido, estaba obligada de... (ECDP41T)

Mi marido ha arreglado todos los papeles de reagrupación, yo he presentado el visado, me han dado el visado, he venido sola y él me fue a buscar al aeropuerto. (GKDP31T)

d. El suport a l'arribada

El suport a l'arribada és tant o més important que el suport a la sortida. Generalment i seguint amb la idea de la presència i existència de xarxes socials establertes al territori, aquestes fan de coixí i d'amortidor de l'impacte que pugui suposar l'arribada a un nou territori.

Sí, yo no conocía a nadie por aquí, no sabía nada y del idioma no pillaba nada y claro, mi hermana me apoyó un montón. Era una persona importante para mí, ella vive aquí aún. Ella también por las circunstancias de la vida volvió a Marruecos y montó un negocio, como ha tenido una hija, no le han salido las cosas bien y ha vuelto aquí hace cosa de un mes conmigo. Ha estado en Marruecos, ella ha dejado su casa y todo eso y ha vuelto ahora por aquí. Ahora ella está en mi casa, antes era yo el que estaba en su casa. (MARHP31T)

Si, tengo amigos que estudiamos en África en misma clase, dice va, tienes que venir. (GHHP30A)

Un amigo también, siempre hay alguien que va primero, los que van primero sufren, los que van segundo no van a sufrir porque ya hay alguien ahí. (EHP48A)

Com es pot comprovar aquesta dinàmica és una pràctica habitual i que s'exposa amb una gran naturalitat i normalitat.

e. La relació amb la família a través dels anys

Un aspecte interessant en aquest recorregut migratori fa referència al tipus de relacions que es mantenen amb els familiars d'origen a través dels anys. Davant l'absència o manca de xarxa social al país d'acollida cal saber com són les relacions que es mantenen amb les xarxes socials d'origen que en definitiva poden donar suport a la persona immigrada des de la distància.

Ha cambiado mucho, claro, no sé cómo explicarlo pero sí que ha cambiado un montón. Ya cuando viajo a Marruecos ya soy un invitado que, ya saben que el día que éste venga por aquí tiene los días contados: 29 ó 30 días que viene a pasar con nosotros. Hasta el comportamiento se cambia un poco, cuando eres de la familia te tratan normal, como de toda la vida, pero cuando vas a pasar poco tiempo no te dan mucho cariño, no sé cómo explicar pero han cambiado mucho las cosas.(...) No siento tanto... los sentimientos..., ahora ya no se dicen tantas cosas buenas, ¿me entiendes?, y además ahora que ya estoy casado, ya paso poco tiempo en casa. Las últimas veces que fui pasaba poco tiempo con mi familia porque estaba con mi mujer, bueno, mi novia. (MARHP31T)

Sí, siempre, una vez a la semana, hablo con ella, pregunto por ella, si necesita algo y me fuí hace dos años a mi país, fui en 2009, está bien, está bien. (MARHP26A)

Ahora llevo 14 años sin ir, muy mal, me siento muy mal, mi padre está vivo, es mayor pero, solo hablamos por teléfono, no puedo ir porque con los hijos cuesta mucho, no puedo ir porque billete cuesta mucho, 1500, 1400, mucho, de momento no es fácil, no es fácil, si tengo trabajo sí, puedo pedir préstamo y pagar billete y pagar la mitad, la otra mitad, pero al no tener trabajo; pero hablamos por teléfono, con mi padre, con mi madre, con mis hermanos. (ECHP48A)

El desgast que pateixen les xarxes socials i les relacions familiars amb el pas dels anys, a mesura que avança i s'allarga el procés migratori són aspectes poc estudiats però que per a les persones que han iniciat aquests trajectes, han de suportar i gestionar no sense dificultats.

f. Les visites al país

Anar al país a veure a la família és una de les qüestions més importants per la majoria de les persones immigrades. Aquestes visites depenen de molts factors, entre altres, de l'econòmic. La possibilitat d'anar al país i les expectatives de retrobar els familiars donen sentit molts cops al propi procés migratori de les persones entrevistades. Sense aquesta expectativa molts cops no tindria sentit viure aquesta experiència.

Sí, muchas veces, 3 veces. (MARHP31T)

Yo fui en el 2006, luego fui en el 2009, en junio. (...) Si, yo quiero salir de ahí, como ha nacido la segunda y no la he visto todavía, quiero irme ahí para verla; no quiero que pasar a mi padre, me pase a mi también, sabe, como mi padre ha muerto muy joven, 34 años o así, yo no veo a mi padre, yo no lo conozco, tengo solo su foto con la cara de mi padre. (SEHP30A)

Sí, sí, sí, todo me ha venido encima, es así, la vida a veces, te viene todas las cosas encima, tienes que aguantar; cuando vine aquí, mi madre falleció, antes de que falleciera, me casé, he estado en África para casarme, nos fuimos los dos, mi madre y yo para que me casara, en el 2009; al volver, unos meses después mi madre falleció, con una mujer esperando un hijo y a mi madre dejando 4 hijos que naturalmente estarán a cargo mío. (SEHP24A)

En mi plan volver a mi país de vacaciones, ver a mi padre que está vivo, mi madre y ya está, volver no tengo el plan de volver, estoy tranquilo aquí, mis hijos han nacido aquí, tengo tres hijos, mas mi mujer tiene dos de otra persona, son siete en casa. (ECHP48A)

Sigo llamando, cada vez estoy comunicándome con ellos. Cuando he ido allí también, casi cada año dos o tres meses. (SEHP42T)

Les dades aportades per Samper i Moreno (2009) il·lustren aquesta dinàmica de relació continuada i amb certa freqüència encara que segueix existint un nombre important de persones que no han anat a veure més a les seves famílies. Segons l'estudi que van realitzar a nivell de Catalunya, el 65% de persones arribades abans del 1997 han fet alguna visita al menys un cop al seu país d'origen però queda un 35% que encara no ho ha pogut fer.

Segons el seu estudi això podria ser degut a la falta de permís de residència per a poder fer aquest viatge sense conseqüències negatives, a l'hora de retornar a Catalunya, no obstant existeixen altres situacions que no són anecdòtiques i que queden recollides tot seguit, especialment en el cas de les dones.

- En el cas de les dones

El cas de les dones també resulta particular en molts dels casos, tanmateix es dona el cas que dones que estan reagrupades, són els seus marits els que en determinades ocasions viatgen al país però elles no ho han tornat a fer des de la seva arribada.

10 años hace que no voy a Guinea. (GKDP31T)

Sí, desde 2000 nunca he ido (...) Tengo ganas pero no puedo, el billete cuesta 1400 ida y vuelta, no puedo, no tengo. (ECDP41T)

Quan parlem de les dones i de les particularitats i especificitats del seu procés migratori ens referim als aspectes lligats en gran part a les càrregues emocionals que suposa per a elles deixar familiars al seu país i en molts casos els propis fills i filles. Aquesta frase d'una de les entrevistades crec que resumeix perfectament el significat que suposa aquesta realitat.

Mis hijas me dicen, mamá cuando vas a venir a mirarme. (GADP41A)

Com planteja Parella (2003) fent referència a la importància que té la dona en els nous processos migratoris cal tenir en compte d'una banda la funció reproductiva que porten a terme en la seva vida quotidiana i a més a més afegir-hi les expectatives ocupacionals que poden millorar la situació de la família. Aquesta doble feina i responsabilitat no s'ha tingut en la seva justa mesura pel que fa els estudis sobre la immigració.

g. Càrregues familiars aquí i allí. Mantenir o no mantenir, aquesta és la qüestió

El lligam amb les famílies d'origen molts cops està associat a aspectes de subsistència econòmica. Aquesta relació i manteniment econòmic es viu amb naturalitat per part de les persones entrevistades i es considera una de les seves funcions bàsiques. Com ja hem comentat amb anterioritat, el procés migratori s'inicia majoritàriament per motius econòmics i de subsistència familiar. Per aquest motiu enviar diners a la família és lo normal i lo esperat.

Samper i Moreno (2009:62) fan una aproximació al perfil de les persones immigrades que fan un enviament de remeses de forma habitual als seus països.

El perfil de persona immigrant que envia remeses és sobretot el d'un immigrant econòmic (vingut per cercar treball o un treball millor), amb intenció de reagrupar altres familiars i que ha aconseguit regularitzar la seva situació legal mitjançant un permís temporal o permanent, la qual cosa li permet accedir a feines amb una remuneració per sobre del nivell de subsistència, després de superar la precarietat que es dona en situació d'irregularitat administrativa. L'enviament de remeses dona compte així del compromís familiar que

va lligat a les migracions laborals i al manteniment de la unitat familiar i domèstica des de la distància, sovint amb la comesa de restablir la convivència familiar interrompuda.

L'existència d'aquest compromís familiar assumit pot resultar invisible a ulls de la societat receptora, però és un component primordial en la trajectòria migratòria de les persones immigrants, i les remeses són un dels indicadors que millor fa emergir aquesta realitat, que és prèvia a la decisió mateixa d'emigrar. Entre el conjunt de persones estrangeres residents a 2007, un 34% manifestava la voluntat de reagrupar familiars, tot i que el qüestionari no permet aprofundir en aquesta qüestió.

No sé, yo lo que hago es que tengo una cuenta en un banco y este banco tiene relación con otro de aquí de España: Caja Madrid. O sea que yo mi nómina la ingreso en el banco, y ellos van tirando. (...) Es muy noble para mí, me da mucho valor. (MARHP31T)

Claro, un cargo, un cargo familiar, siempre he pensado cuando no tenga nadie ahí, si, no pasa nada, pero hay que pensar, cada mes hay que enviar dinero, no puedo dejar a mi madre sola, saliendo trabajar, es una mujer mayor, bueno unos 55, mayor, mayor, no, pero no puedo dejar a mi madre trabajar, porque no tiene edad para trabajar, bueno, hay que enviar dinero. (MARHP26A)

Estoy mal aquí, pero no quiero que la familia se sienta mal... Mira no puedo comprar ropa ni nada, lo que tengo, mi madre, mis hijos... Joder! (...) Claro, cada mes hay que enviar dinero, si no ellos no van a comer nada. (SEHP30A)

Es como obligatorio, porque mi familia no tiene, tengo que mandar, están mi madre y mis hermanos pequeños. (GHHP30A)

En mi país tengo un hijo y mi mujer, soy padre de familia. Si soy padre de familia ahora vuelvo loco, poquito a poquito ahora no es suficiente. (MAUHP52A)

Sí, enviaba dinero cada mes. Ahora cada mes no porque no tengo trabajo, pero antes sí. Sí, necesitan dinero para comida. Bueno, mi madre casi no porque hay otra gente que quiere dinero. Sí, otra familia, hay mucha gente. (MALHP30A)

Podem parlar també del concepte de bifocalitat lligada a la transnacionalitat per afegir el que Vertobec exposa a Portes i DeWind (2006) sobre les conseqüències que pot tenir sobre les persones immigrades aquesta experiència migratòria "Puede afirmarse que el surgimiento de un tipo de doble orientación hacia el aquí y el allá ocurre durante el proyecto de la nueva localización cualquier persona. Los inmigrantes se adaptan al mismo tiempo que conservan fuertes lazos afectivos, si es que no de intercambio material, con sus lugares de origen. No obstante las prácticas de comunicación transnacional, de afiliación y de intercambio sostenidas, en tiempo real e intensivas, pueden afectar profundamente las maneras de adaptación de los migrantes".

Sí, sí, la familia de aquí y la de allá, es muy importante, es mi vida esto, es lo que vivo yo, cada día es lo que vivo, si te digo que es fácil, te estoy mintiendo, lo llevo como puedo, pero está bien también, es la familia; ahí nosotros el hermano la familia, es todo, es la familia, después del padre y de la madre es el hermano, no después del padre mismo, es el hermano mayor que viene, antes de la madre es el hermano que viene; por eso me ha condicionado de venir aquí a España, porque después del padre directamente viene el hermano mayor, y soy el hermano mayor, entonces la responsabilidad natural de la familia es de mí, si lo hago bien es de mí, si lo hago mal, es de mí también; y también tengo

que tener una familia también, tengo a mi familia también, que es mi mujer mi hijos, y la familia natural que es, es difícil; también el problema del país que no hay trabajo, estás en el paro, bueno en el paro no, en el grupo del paro, no tienes trabajo casi un año, dos que va a hacer como si te saliera un trabajo de un mes en el verano sobre todo, si no, estás en el paro todo año, no cobras nada, o cobras 420 euros y vives de los asistentes sociales y esas cosas, de ese rollo, vives cada día, te tienen que darte cosas, te tienen que dar... pero aguantar, porque lo necesitas. (SEHP24A)

Obligación, obligación, no, pero cuando tengo, si quiere envío a mi padre, porque está jubilado allí, la jubilación en África no es fácil, te dejan tirado y ya está, como vives si no tienes hijos, mal; suerte que tengo mis hermanos, tengo 4 hermanos allí y una hermana, aquí con mi hermano somos dos. (EHP48A)

Sí, hay uno que esta estudiando arquitectura, yo lo pago al mes, ahora tiene que hacer una formación de dos años; los otros estan en la Universidad, no están terminado, si yo voy a hacer formación meses, y no les doy dinero, quien les da dinero, por eso que yo nunca he pensado hacer formación. (MAUHP40A)

Es que tenemos una costumbre de pequeños, cuando nos dicen envíanos, les enviamos porque hemos nacido una familia, hemos pasado tiempo al lado, los padres te mantenían. Nosotros somos conscientes y mandamos lo que tenemos que mandar, es una costumbre que... Somos una familia y lo compartimos, cada uno da una parte. Si hay problemas, por ejemplo, que una persona que con la crisis no trabaja no da dinero, la familia lo entiende. Esto es una costumbre en Senegal si quieres comer, dormir, no hay problema... desde la gente mayor hasta nosotros. Compartimos y ya está. (SEHP42T)

Tothom està d'acord en la missió que tenen com a familiars de mantenir els seus familiars al país d'origen independentment de la seva situació al país d'acollida. Encara que la seva situació actual a nivell d'ingressos sigui baixa³⁵, l'enviament de diners s'adaptarà a la nova situació però es realitzarà igualment. En moments de crisi com l'actual en el que els ingressos econòmics s'han vist reduïts o inclús han desaparegut, el nivell de patiment que es desprèn dels discursos és doblement impactant. Es pot comprovar com la manca de diners i d'enviament de remeses trenca el cercle pel qual es va iniciar el procés migratori en molts dels casos exposats.

Aquesta situació pot afectar especialment en el cas de les persones subsaharianes que com diu Mendiguren a Soronellas (2010:91) el projecte migratori en el cas de les persones d'origen Soninké³⁶ el projecte migratori forma part d'un tot que suposa migrar, ser família ser solidari i desenvolupament de la seva comunitat. L'autora afirma:

Los fenómenos migratorios, el parentesco, y el desarrollo conforman en el caso de los soninké tres realidades indisociables, tratándose de un ejemplo paradigmático de cómo los migrantes subsaharianos están fuertemente influenciados por sus parientes y redes

³⁵ Segons un estudi elaborat pel Van Anandel (2009) que recull el cas de les remeses de les persones immigrades senegaleses a Catalunya, exposa cinc factors determinants de l'enviament de les remeses i de les seves característiques específiques. 1-El deure d'enviar, 2- La zona de residència del beneficiari, 3- L'any que es va produir la immigració, 4-El tipus de permís de residència i 5- La qüestió del gènere.

³⁶ Els Soninké són un grup ètnic de l'Àfrica Occidental que es poden trobar en diferents països com Mali, Senegal. Mauritània, Gàmbia, Guinea Bissau i Guinea Konacri.

sociales en origen y destino, con los que mantienen vínculos permanentes y con los que comparten una realidad claramente transnacional, en la que las remesas y las acciones colectivas de codesarrollo juegan un rol clave

- En el cas de les dones

La relació de les dones amb les seves famílies d'origen en el cas d'aquest estudi es poden considerar diferents a la dels homes. El fet que algunes de les dones hagin arribat a partir de reagrupament familiar, situa a la dona en un segon terme i és l'home el que gestiona aquesta tasca d'enviament de remeses.

En el cas específic de les dones subsaharianes Mendiguren a Soronellas (2010:69) descriu en clau femenina aquesta situació de ser migrant, ser família i ser solidària de la següent manera:

Resituat a la mujer soninké en el seno de dicho fenómeno supone emplazarla dentro de un proyecto familiar: su llegada es siempre fruto de la reagrupación, que si bien deseada, ha sido decidida por el marido (o padre en el caso de las menores), y ello independientemente de la posición social de ambos en la sociedad de origen. Eso sí, las migrantes soninké tratan igualmente de dar respuesta a los problemas que viven sus parientes en origen. Pero en este caso se trata de un acto voluntario y únicamente dirigido hacia los mimenbros femeninos de su concesión de origen, o de la de su marido, que no cuenten con un inmigrante de sexo masculino que pueda responsabilizarse de sus necesidades.

Yo personalmente a mi familia, no mando, porque gracias a Dios, cada uno se ha sacado sus estudios, como en Africa no hay más cosas que hacer que estudiar y trabajar, los estudios casi, pocas fábricas, cada uno esta trabajando, mis padres también, pero el es el único que tiene un ingreso fijo. (MALDP33T)

Tot i així emergeixen noves formes d'afrontar aquesta qüestió, especialment des del moment que les dones s'han incorporat progressivament al món laboral i per tant tenen ingressos propis.

A mi madre, cuando me sobra, sean 10, sean 20, o 50 le mando. (GKDP31T)

Com diuen Samper i Moreno (2009:64) aquest ventall de situacions tan diverses davant de l'enviament de remeses ens explica també la gran varietat de motius que han portat al fet migratori inicial.

La diferent associació entre els motius per emigrar i l'enviament de remeses posa de manifest la natura diversa dels moviments migratoris que podem identificar. En primer lloc, els vinculats a la necessitat de millorar l'economia familiar, i que són el gruix de les migracions extracomunitàries arribades en la darrera dècada; en segon lloc, les migracions per reagrupament familiar, com a conseqüència lògica de les primeres però de naturalesa molt diferent quant a perfils d'edat, trajectòries d'integració sociolaboral, etcètera, i, finalment, les migracions no econòmiques, amb un pes també molt important, associades generalment a un projecte més individualista, possible pel nivell més alt d'estudis i de situació econòmica assolits al país d'origen i que és protagonitzat no només

per persones de la Unió Europea sinó també per moltes persones llatinoamericanes o de procedències minoritàries. Els menors condicionants econòmics i familiars, juntament amb una major capacitat de sortida en les competències pròpies i d'una societat altament alfabetitzada i informatitzada, permeten a aquests darrers tipus d'immigrants desenvolupar trajectòries migratòries socialment ascendents.

h. El reagrupament familiar

El reagrupament familiar és un dels grans objectius que la persona immigrada es planteja en el seu procés migratori, tanmateix el retrobament amb els familiars més propers és una de les necessitats vitals més importants i que el fenomen migratori augmenta de forma exponencial.

En aquest sentit trobem persones que van poder portar a terme aquest procés en un període de creixement econòmic i de possibilitats reals de treball i d'ingressos econòmics continuats i estables.

Sí, hace años. En el año 2000. (...) Sí, tardó unos 3 ó 4 meses. No fue complicado, tienes que volver al país para que te den el visado para traer a la mujer, unos trámites... (AHP43A)

La crisi econòmica actual i les conseqüències directes sobre l'ocupació i per tant sobre la capacitat econòmica de les persones, limita de forma clara les possibilitats d'afrontar un reagrupament familiar. Aquest fet s'agreuja en el cas de les persones que durant aquests darrers sis anys han contret matrimoni en els seus països a l'espera de poder reagrupar les seves dones en un període curt de temps i que ara per motius inesperats no serà possible portar a terme.

Ahora estoy peor. Es muy difícil para ella venir. Sí, muy complicado. (MALHP30A)

En ocasions la possibilitat de reagrupar la família no es contempla, ans al contrari pot esdevenir un obstacle per a la mobilitat.

Si tengo a mi familia aquí no me puedo mover. (MAUHP51A)

- En el cas de les dones

Com hem comentat amb anterioritat les dones acostumen a ser les persones beneficiàries del reagrupament familiar per part dels seus marits. No obstant cada cop existeixen més dones que han iniciat el procés migratori de forma individual i que amb el pas del temps afronten el reagrupament familiar dels seus fills o dels marits.

Quan es tracta del reagrupament dels fills per part d'una dona sola, la intensitat i l'angoixa per a poder portar a terme aquest tràmit, és molt potent al mateix temps que molt emotiu.

Si, en 2008, yo he hecho reagrupación familiar y solo he podido uno, porque yo no tenía suficiente dinero para mantener casa y todo esto, por eso me han permitido uno (...) y ahora el segundo llegará este fin de mes, si Dios quiere. (CADP34A)

i. Les relacions socials a Lleida

Parlar de relacions socials vol dir parlar d'integració i de convivència. Cal diferenciar entre les relacions amb persones autòctones i les relacions amb altres persones immigrades del propi país o altres països veïns. Les experiències són diverses i variades, però en la majoria de casos es desprèn una manca de relacions socials molt clares amb les persones autòctones.

Conozco un montón, no, pero tengo muchos amigos aquí, que me llaman para ver cómo me va la cosa y yo también los llamo de vez en cuando. Pero la mayoría de relación es por la faena, porque yo paso muchas horas en la faena, muy pocas veces me vas a ver por la calle. Estoy entre la faena y la casa, la casa y la faena. No salgo casi nunca, alguna vez que me llaman para ir a tomar algo, pero norma general no. Fuera de la faena no tengo muchos amigos, pero sí, tengo muy buenas relaciones con compañeros de trabajo. (MARHP31T)

No, ahora no me siento solo, porque tengo mi prometida que ayuda mucho, ella me anima a mí, hay que buscar, hay que seguir, bueno, ahora no estoy solo, con ella, está bien; ella me ayuda mucho, para que buscar trabajo, para, cuando hay que repartir currículums aquí fuera de Lleida, ella coge a mí, para repartir currículum y cuando una cosa por ejemplo en catalán, ella habla mejor que yo. (MARHP26A)

Conozco a todo el mundo, más o menos tengo amigos: amigos del trabajo, vecinos... pero asociaciones nunca, hay algunas de marroquíes pero nosotros no, a lo mejor en Barcelona. Amigos también de aquí, de España. Algunos que conocí en el trabajo, en la formación, también paisanos, vecinos de mi país, conocidos... (...) No sé, sí conozco gente que se puede fiar, la mayoría son de mi país. (AHP43A)

Les relacions d'amistat tal com planteja Requena (1994) són el resultat d'un conjunt de variables que en el cas de les persones immigrades, estan sotmeses a paràmetres difícils de superar. D'una banda la importància que segons l'autor adquireix l'estatus i la classe social a l'hora de fer amics, la qüestió de gènere i les diferents formes de relacionar-se per part de les dones i els homes i altres aspectes fonamentals com el treball o la situació d'atur. En el cas de les persones entrevistades s'ha d'afegir la importància que tenen les seves pròpies xarxes socials que són inherents al mateix procés migratori i que són el motor de les mateixes i que per tant deixen poc marge de maniobra per a incorporar altres relacions i altres protagonistes que no estiguin dins d'aquests cercles.

No, yo no tengo ningún amigo, sólo con vosotros, cuando vengo aquí, estoy contento, entro contento y salgo contento, cuando vengo aquí, me habláis tranquilo, veo la cara de vosotros como hermanos; cuando voy a la calle y pregunto cosas la gente no me rechaza, me explican bien las cosas, la gente está bien, no tengo ningún problema, ni en la calle, ni en mi casa, ni aquí, cualquier sitio que yo estoy no quiero tener ningún problema. (SEHP30A)

No tengo relación, si no hay trabajo no hay relación, todo el día busco trabajo no te puedes relacionar. (MAUHP52A)

Poco, nada. Porque nada. No he encontrado a nadie. (MALHP30A)

Nada, nada, pero muy poquitas, amistades por aquí tengo muy poquitas, de verdad. No sé porque, no sé. He tenido un amigo que se llamaba Josep Maria, bastante. Es que mi edad, no puedo relacionarme con ellos, mi edad, 19-20, veinte..no puedo relacionarme con ellos, si son de aquí no puedo relacionarme, no digo que nada, no digo que pase nada de eso, pero mi vida, lo que quiero vivir, lo que estoy viviendo, no veo una persona que comprende en este aspecto para que podamos vivir así, cada vez; que seamos amigos en este sentido, en general las personas a mi edad piensan otra cosa, disfrutar de la vida, en disfrutar de las discotecas, en disfrutar en una fiesta, en la playa y todo esto, eso es lo que piensan; y yo nunca he pensado en esto, nunca me fué a una discoteca a una fiesta, a estas cosas, nunca he ido por allá y todo esto, en estos sitios es donde consigues amigos, amistades y todo esto y yo nunca he hecho esto, nunca he sido de estas personas, eso también va con el carácter de cada persona, he sido así toda mi vida y no puedo cambiar ahora, a veces me relaciono con personas un poco más mayor que yo, en general, personas que tienen 5 o 6 años más. (SEHP24A)

Yo soy una persona muy limitada, la verdad, yo puedo conocer, saludarte, hablarte, me paras, amigos yo no lo hace, yo siempre limitado de gente, yo tiene gente. (MAUHP40A)

En el trabajo también tengo relación, bueno... con la gente. Somos un poquito diferentes en las costumbres, por ejemplo aquí nosotros las visitas las hacemos en casa, aquí, en cambio si quiero visitarte o quiero o que nos reunamos te digo quedamos aquí o en un restaurante, entonces las costumbres son un poco diferentes. Nosotros estamos acostumbrados a ver en casa del amigo hablando o comiendo juntos. En el lugar de trabajo, los amigos que tengo allí, las relaciones que tengo allí son buena, pero cuando plegamos cada uno se va a su sitio porque cada persona tiene su programa diferente del otro. (SEHP42T)

Les relacions socials amb persones autòctones són molt limitades en tots els casos a excepció d'aquelles que es produeixen estrictament en l'àmbit laboral. Les relacions que es donen amb altres persones també immigrades o paisanes són les més habituals i d'alguna manera es produeix un discurs que posa de manifest que les diferències culturals són molt grans entre les persones autòctones i les immigrades, sobretot pel que fa els estils de vida.

- En el cas de les dones

D'una banda apareixen les relacions condicionades a les responsabilitats familiars.

Las chicas que han trabajado conmigo, desde Sada que aún seguimos teniendo relación, una de mis antiguas vecinas, que no es vecina, vecina, vive en la Calle San Martí seguimos teniendo relación, pero cuando llega un momento que trabajas, tienes hijos, aquí la vida, aunque quisieras te impide tener contacto con la gente; en el vecindario, sí, con algunos, porque hay de todo. (...) Un poco de todo, un poco de todo, pero la mayoría con paisanos, salimos pocas veces, no tenemos esta costumbre, si salimos en familia, salimos a un parque con los niños, o a una representación teatral, llevamos a los niños allí, entre nosotros solos, con mi marido y mis hijos, si veo a alguien que conozco, hablamos, no es que voy a citar con alguien, porque pocas veces salimos a comer fuera. (MALDP33T)

No, de España, un día esta por la calle, un día hola, hola y ya está (...) No, no. Antes tenía una chica, pero ella no era española, era argentina, era muy buena, muy buena. (GKDP31T)

També apareixen dificultats per relacionar-se amb persones del mateix país o de països veïns.

Porque tuve de África, hay muy diferentes, hay muy cerradas, que por ejemplo yo estoy muy abierto, si me pongo con una mujer muy cerrada, porque su marido la ha cerrado, eso me duele, eso yo no quiero ponerme de problemas (...) Porque yo he notado que tenemos la misma manera, el mismo, sabemos buscar... porque sabemos buscar nuestra vida, sabemos buscar las cosas, sabemos trabajar, yo veo así la mujer española. (...) No, mi preferido, con las españolas, porque con mis paisanos no sacamos nada especial, solo hablar, pasear, no sacamos nada. (CADP34A)

De vegades apareix un sentiment de culpa que pugui donar resposta a la dificultat de relació que perceben algunes de les dones entrevistades.

A veces he pensado que soy mala o tengo la sangre mala, porque no tengo amigas de aquí. (GADP41A)

4.2.4.3 Síntesi final

a. El pas dels anys és igual al manteniment, consolidació i construcció de la Xarxa Social?

Quan parlem de consolidació de la xarxa social ens referim de forma indirecta a la consecució d'un nivell de relacions que en el seu conjunt faciliten la satisfacció de les necessitats de les persones. El concepte integració es compona en gran part d'aquestes relacions socials que poden facilitar o dificultar la consecució d'altres objectius lligats a la integració.

La integració ja hem comentat amb anterioritat que té diferents vessants però és evident que cada cop es posa més de manifest el pes de la cultura sobre altres aspectes més econòmics i especialment en aquests temps de crisi. Com diu Moreras a Pedreño i Hernández (2005:236):

En los últimos tiempos estamos apreciando un progresiva culturalización de los discursos que determinan las dificultades del proceso de integración que, por definición puede tener un componente social de base. Pero conforme la inmigración ya no se entiende únicamente por su perfil laboral, sino también por su dimensión social, el debate en torno a la integración se desplaza progresivamente de lo social a lo cultural. El origen cultural aparece como la clave que favorece o dificulta su integración, elaborando todo un catálogo de incompatibilidades entre grupos que permite categorizar a unos grupos como más integrables que otros.

Existeix també una tendència creixent pel que s'anomena la bifocalitat producte de la transformació sociocultural que pateixen les persones immigrades a partir del

procés migratori i del transnacionalisme. Aquesta bifocalitat segons Vertobec a Portes i DeWind (2006:161) produeix:

Una cantidad de autores ha descrito de manera importante las formas en que las prácticas transnacionales de intercambio, comunicación y viajes frecuentes impactan en las visiones y en las experiencias cotidianas de los migrantes... (Guarnizo, 1997: 311) describe en mayor detalle de qué manera los dominicanos conservan “un doble marco de referencia” a través del cual comparan de manera constante su situación en su sociedad de origen con su situación en la sociedad receptora en el extranjero.

És molt interessant saber quina valoració fan les persones nouvingudes sobre el concepte d'integració i com es situen en primera persona sobre aquest tema.

Yo me siento muy bien, me siento muy bien, estoy muy bien aquí, no hay trabajo, pero sigo bien yo, cuando viene aquí, me sale contento, cuando me va, yo sale contento, cualquier sitio que yo entro yo llego con la paz, yo quiero salir con la paz, cualquier sitio que yo entro yo quiero encontrarme con la gente, bien (...) Claro, aquí yo estoy en el país, yo fui a Senegal hace tres o cuatro meses, luego yo vuelvo aquí, hace dos, tres años, aquí puedo decir España es mi país, yo vine para mejorar mi vida, para mejorar mi mañana, lo que sea, yo soy español, no tengo la nacionalidad, pero me considero español, casi del 2009 hasta ahora, yo estoy en Lleida, no fui ningún lado, casi llevo dos años sin ir a mi país, entonces, soy senegalés, pero puedo decir, ahora soy medio senegalés, soy español. (SEHP30A)

La gente de aquí no tienes problemas para esto, para mí, si dice hace así, lo que yo digo, si tú vas a Roma, haces lo que Roma hace, la ley es la ley, si la gente de aquí dice, no queremos mucho gente aquí, hay que hacerlo, como ellos quieren, si tú fue a Greta y dice todo el mundo tiene que poner esta ropa, tu también vas a ponerlo, si dice así. Mira aquí en C/ Mayor, ningún día, nadie habla, dice, los musulmanes molestan o así, no, me entiendes, parece que es culpa de la gente que reza aquí, para mí, parece que es culpa de la gente que reza aquí, porque mira esta estaba allí, en Lleida hace tiempo y nadie habla. La gente dice hacer así, tú tienes que hacer así como ellos quieren, si es así, no tenemos problemas con esto. (GHHP30A)

Alguna persona planteja una reflexió molt interessant al voltant del concepte d'integració, posant de manifest el caràcter etnocentrista i assimilacionista que es vol imposar.

Yo no entiendo perfectamente esa palabra de integración, yo sólo hablo de lo que yo conozco, esto de integración me cuesta a veces, hablan de una cosa y hacen lo contrario, no acabo de entender como va esto, integración no entiendo, yo integración, lo que pienso de integración, no sólo yo, dejo todo lo que tengo y vengo a esta sociedad, y la mayoría de la gente de aquí que hablo, eso es lo que piensa, que integrarse tienes que dejar todo lo que tienes y venir a la sociedad que has encontrado, y yo no pienso así, yo pienso que una integración tiene que ser que las cosas que tenemos en común, hay unas cosas que una sociedad en el mundo tiene en común, con esa base vamos, y luego, lo que tenemos de diferente intentamos cada uno, de aquí, de allá, acercarse uno al otro para que podamos entendernos, de todos los temas, del idioma por ejemplo, de las costumbres por ejemplo, de las fiestas, de las tradiciones, todo, pero cada uno si respeta la

tradición del otro, todos tenemos algo en común, que somos humanos también, todos tenemos en común alguna cosa, y con eso nos podemos entender todos, y esto es lo que pienso realmente de la integración, esto es lo que pienso yo.

Yo pienso que estoy integrado, en este aspecto, pienso, en este aspecto, pienso que estoy integrado; porque yo hablo los idiomas de aquí, con las personas que deseen hablo los idiomas de aquí, podemos hablar, y también las personas que me respeten a mí, como soy, soy negro, soy de Senegal, soy así, soy así, tengo la tradición de tener cuatro mujeres, soy musulmán, soy tanto, tanto, si no respetan esto; yo también respeto a las personas de aquí, que son católicos o no creen en nada, hay gente de aquí, o las personas que son blancas, que piensan que tienen que tener una mujer, todo este rollo, respeto esto perfectamente, pero si una persona intenta comprender lo que llevo yo, lo que tengo yo, lo respeta bien, y yo respeto a él, puedo hablar con esta persona bien, nos respetamos, entiende lo que llevo, sobre todo mi ropa.

Soy una persona que respeta muchísimo mi tradición, mi ropa en verano siempre llevo la ropa cultural de mi país, lo tengo en la cabeza, pero intento, para poder comprenderme con la gente y todo esto no voy a discutir con la gente, no me verás discutirme por la gente, no me verás discutir de religión, la política no me interesa, no me interesa todo esto, lo que me interesa realmente son las cosas que tenemos en común, que podamos estudiar, por ejemplo lo que pasa aquí a veces, me preguntáis, cómo está mi país, cómo vamos, cómo vivimos, eso es interés; yo también os pregunto a veces una cosa, porque las personas de aquí, son así, son así, me explicais, eso es importante; eso es lo que yo pienso de integración y todo lo demás, lo que dicen de integración yo no lo veo, yo no entiendo eso. (SEHP24A)

Altres s'avaluen en el seu procés d'integració des d'una perspectiva d'aculturació.

Yo todavía, me parece que todavía falta. (...) Todavía hay cosas que yo no lo sabe, aquí en España, yo hay cosas que yo sabe que tú español, hay muchas cosas de tu cultura que yo no lo sabe, no lo sabe, de verdad, me falta mucho, no es porque yo no lo quiere, es problema del tiempo, el problema no deja hacer lo que yo piensa en mi cabeza, ese es el problema, pero todavía me falta muchas cosas para aprender de los españoles, de verdad, y de la vida. (MAUHP40A)

Altres vinculen la integració a fets més identitaris de caràcter esportiu, com per exemple, ser del Barça o del Madrid.

Bien, bien, lo que yo conozco, bien porque va a un bar, de un señor que es catalán, si-empre estoy en su bar, a ver los partidos, es del Madrid, yo también soy del Madrid, mis hijos del Barça, siempre estoy allí a ver los partidos; arriba mío también hay una señora mayor, también, vivimos bien. (EHP48A)

Bueno... lo que te puede facilitar... por ejemplo cuando en el 2001 la Generalitat había organizado, a veces organizaban partidos de fútbol y teníamos un equipo, jugábamos con equipos de aquí y nos conocíamos entre nosotros, con españoles... esto es una manera. Los cursos que hacéis vosotros también es una manera de integrar a la persona. El deporte es una y los cursos que hacemos también, es una oportunidad para la persona porque puede aprender del país y acostumbrarse. También el edificio donde vive la persona, también tiene que tener buena relación con los vecinos... La gente que he conocido más ha sido en campos de fútbol porque casi no salgo...

A veces también encontramos dificultad. Una dificultad, es que donde vivo yo al principio teníamos problemas para tener relaciones buenas con la gente, hay de todo... la gente a veces te mira como... como al principio somos nuevos, hay gente que si no te conoce no te hable. Ahora no porque ya llevamos 4 años allí, pero teníamos problemas para integrarnos. Para comunicar es una dificultad que hemos tenido. Pero también hay una pareja que desde el principio ha tenido buena relación con nosotros, son gente buena. En cualquier sitio hay de todo. Esto era una dificultad para nosotros, pero ahora no porque como llevamos 4 años la gente está acostumbrada porque no hacíamos ruido, estábamos bien... pero era una dificultad para integrar. Porque si por ejemplo vengo y no me saludas pues... (SEHP42T)

És significativa la valoració que fan del concepte d'integració associant-lo a aspectes de convivència, de participació social i d'aprenentatge sociocultural per sobre d'aspectes relacionats amb el treball. En molts dels casos són les mateixes persones nouvingudes les que fan autocrítica i consideren que encara els falta aprendre moltes coses de la nostra cultura per a funcionar millor a la nostra societat. D'alguna manera s'autoapliquen una visió assimilacionista de la seva pròpia integració.

De vegades el treball per si mateix sí que es considera una via per a la integració

Bueno, lo que te he comentado, es el tema de la importancia del puesto que tienes. El puesto tiene valor, entonces, te da a ti valor como persona. En esto, ya la gente no piensa en el trabajador, ya piensa en la persona, en cómo ha llegado hasta aquí... que han pasado una serie de situaciones que dan un valor a la persona, porque este restaurante está en frente de la Llotja, allí donde trabajo yo. Entonces ya vienen muchos extranjeros por allí: alemanes, ingleses, franceses... y se pone el tema del idioma, porque hay muchas veces que vienen franceses por allí y entonces si se complica la cosa fuera, me llaman para salir fuera, para hablar con ellos y eso también tiene mucho valor. Ya no, no sé... aunque eres extranjero ya no piensas más en eso de la integración. (MARHP31T)

Quan parlem de persones que són musulmanes i a més a més procedents del Magreb, ens trobem amb l'aparició de la religió com a obstacle. Aquesta reflexió la trobem també a Garreta (2000:69) fent referència a les dificultats que es troben les persones musulmanes en la seva vida quotidiana:

La situació amb la que també es troben, però, és que molts autòctons no saben que vol dir ser un bon musulmà. Consideren un problema que no els coneguin prou bé i que les persones d'aquí, que estan entorn seu, no sàpiguin per què es comporten de la manera que ho fan i quines són les seves creences, moral, pràctiques... El cert és que aquesta incomprensió per part dels autòctons condueix a confondre Islam i els musulmans amb integrisme islàmic; i els musulmans creuen que és una identificació negativa que perjudica la seva acceptació.

Si, claro, nota, nota, mucho, por ejemplo cuando entras en un sitio, bueno, cuando vistes bien, en un local, mucha gente mira a ti, pero cuando por ejemplo vistiendo normal, con una pequeña barba, mucha gente mira a ti con los ojos, mal; sí, también en la época de cerrar mezquita, también nota mucho, nota, nota; mucha gente quieren, hay que practicar mucha gente musulmanes, hay que practicar en su país, no puedes practicar aquí las oraciones de la mezquita, por eso ha cerrado la mezquita. Sí, nota,

nota mucho. Por eso hay gente buena, gente mala, hay gente que está conectando como tú, estaba conectando con todas las personas, musulmanes, cristianos, tú sabías mejor que otra persona que no sabía nada, sólo escuchando, mira gente musulmanes estaban malos, por que? Gente cristianos están malos, hay de todos, yo también digo, hay musulmanes que están malos, pero hay de buenos también, no digas sólo los malos, no pensar sólo las cosas malas, hay que pensar las buenas, hay de todo, yo digo sí, los españoles hay malos, hay buenos, cristianos hay malos, hay buenos, también musulmanes hay buenos, hay malos, hay de todo. (MARHP26A)

El tema de la integración lo veo un poco difícil porque hay gente que... primero la religión es diferente, es musulmán, y uno tiene sus principios. Uno quiere integrarse pero a veces uno se puede encontrar en una situación y dificulta la integración. Yo no pienso que la integración es muy difícil pero a veces uno choca o tiene que respetar las leyes del país o esto, pero a veces hay cosas que piden una integración total. Es muy difícil porque la religión siempre es encima de esto. (AHP43A)

És molt important dir que la major part de les persones entrevistades són persones musulmanes, però aquesta visió de la religió com a possible obstacle ho plantegen amb més intensitat les persones procedents del Magreb.

- En el cas de les dones

La visió de la integració és molt similar a la dels homes en termes generals. La creença en que el que s'espera de les persones immigrades sigui una certa aculturació, es pot escoltar clarament en el seu discurs. Tot i així pel que fa la qüestió religiosa com a argument lligat a la integració ja sigui de forma positiva o negativa, no s'escolta en el cas de les dones, independentment del país d'origen.

Ser integrada, para mí, primero es aceptar las condiciones de vida e intentar lo máximo que puedas vivir como la gente que vive en este país; hasta ahora creo que estoy cumpliendo con esto, con la ley, pagando mis impuestos, aceptando; bueno, cuando prohíben una cosa, no lo prohíben sólo para los españoles, lo prohíben para todos los ciudadanos, me veo parte de esto, me veo obligada, o como piden ahora, que están haciendo ahora, separar mi cubo de basura, el reciclaje, a ver que nos lo pagan también como en Finlandia, así nos motivan, no podemos tener cinco cubos de basura en casa, pero hasta donde puede se hace; luego en el tema del trabajo, no tengo ningún problema, todos los temas los discuto con el jefe, cuando viene a hablar, no me habla en privado, habla a todos igual, cuando hacemos formación, lo hacemos todos juntos; el tema sanitario, tampoco, voy allí, me atienden, puedes caer sobre un buen médico o otro que bueno, que te trata mal. (MALDP33T)

b. El racisme en primera persona

Les experiències de tipus racista viscudes per algunes de les persones entrevistades queden recollides d'aquesta manera:

Porque hay unos que lo piensan muy mal en su cabeza. Cuando una persona piensa que está mejor que tú, está equivocado, las personas unas están mejor que otras, depende de

su forma de hacer la vida, su forma de vida, su forma de hacer, si tú la tienes muy diferente de la otra gente y piensas que tú eres mejor, te equivocas, soy persona, tú mueres como yo, tú come, yo come, tú ducha, yo ducho, tú trabajas, yo trabajo, no hay diferencias, la mentalidad, las personas son personas, pero hay unos que piensan que son personas mejor que las otras, esto son muchos españoles que se equivocan en eso, de verdad, lo hablan, me da igual que me grabes, es la verdad, hay gente que te ve paseando en el paseo piensa que tú eres muy mal, antes que llegar, tiene que poner sus cosas en la nariz para que no respire tu, que tú hueles, que tal, tal, es igual, el otro pensar que los españoles huelen, no los españoles, todas las personas huelen a su manera, cada uno si no ducha, si no hace las cosas como se hacen, es decir, son personas, no hay diferencias.

Las diferencias son si tu tienes nivel alto de estudios, yo no tengo, tú puedes más mentalidad, como se dice, más mentalidad, tú sabes cosas que el otro no sabe, personas son todas iguales, la diferencia es nivel de estudios, y ya está, y otra cosa no hay, pero hay gente que lo piensa muy mal; hay uno que no quiere hablar contigo, piensa que tú no eres una persona, se equivoca esta gente que estan así. (MAUHP40A)

La suerte que he tenido es que paso muchas horas en la faena y el 99% de las relaciones y las situaciones que vivo están relacionadas con la faena y casi que no salgo de casa. Pero antes, con mi ex novia aquí sí que tenía un montón de problemas, con eso de la identidad me ha pasado muchas veces. Yo no soy de la gente que traga esas cosas, por ejemplo, me acuerdo una vez que fuimos a una discoteca y a ella la dejaron entrar y a mí no, me dijeron que habían tenido problemas con unos paisanos míos y yo les pregunté que si tenían problemas con los españoles, si tampoco los iban a dejar entrar. Pienso que la cosa no es ésta. No sé... yo tampoco voy a los sitios donde van los árabes, ¿me entiendes?, cuando me apetece tomar algo voy a un café normal, no voy a un restaurante árabe o a una cafetería árabe, voy a un sitio normal y claro, cuando te sientas allí ya notas las miradas un poco raras como si fuera una persona un poco rara. Me acuerdo una vez que me miraba mal una persona y le dije: ¿Por qué me miras? ¿Que tengo cara de mono o qué?, pero esto en aquel tiempo, porque ya te digo que ahora hace 4 años que casi no salgo de casa, del restaurante a casa y de casa al restaurante, ya hay cosas que evito, no sé... igual es que siempre miro en negativo, pero yo creo que la gente aún no se ha acostumbrado a ver extranjeros por aquí. Aún no es una cosa normal, aún a la vista eres un extranjero, aún te miran un poco raro... (MARHP31T)

Sí, un día entrando en la tienda de Zara, por ejemplo, con un poco de, barba, barba no, pero un poco mas larga que ésta, la chica llama gente de, porque la ropa de chico estaba arriba en primera planta, llamar chico de seguridad, habla con él en catalán, no entiendo el catalán, bueno porque casi somos cuatro todos los españoles, los que estaban ahí musulmán, marroquí, bueno, ellos vigilaron, no vigilaron, bueno, estaban siguiendo atrás mío, estaba buscando una chaqueta para comprarla, al final compro la chaqueta y me hablo con la chica, digo, porque llamaste al chico de vigilancia, digo, no, no para ti, digo que! somos musulmanes, somos robadores o que, digo nunca pienses mal de la gente, no estoy vistiendo bien porque acabo de salir de mi casa, si quiero viajar, puedo vestir bien, pero mi casa esta aquí, he salido para comprar una cosa rápida, nunca pensando mal con gente, si, vigila, pero no pensando mal, vigila gente, pero no pensando mal; digo, no, no pasa nada, bueno, gracias, gracias y ya está; por eso, somos atrás nosotros, siempre los ojos atrás de nosotros, no sabe qué le pasa, la pena de vivir lejos, no sé. (MARHP26A)

Aquestes experiències de tipus racista o de discriminació més o menys subtil es poden emmarcar en el que Wieviorka (1992:152) plantejava com a discriminació institucionalitzada que ja ha adquirit vida pròpia i que ha adquirit una certa autonomia fruit

d'interessos contradictoris, nascuts de la història i del treball de la societat sobre ella mateixa "De ahí esa nueva paradoja consistente en que, al institucionalizarse, puede escapar, al menos parcialmente, a la conciencia de los actores y, al mismo tiempo, inscribirse plenamente en diversos ámbitos de la vida social".

- En el cas de les dones

Les dones també han viscut aquest tipus de rebuig i d'experiència negativa. Les dones subsaharianes ho manifesten d'una forma clara i directa.

Porque aquí en España podemos decir que la inmigración con los africanos subsaharianos no lleva muchos años, y los primeros que llegaron eran analfabetos y que no sabían nada de nada, y cambiar esto ahora ver otros que vienen, dicen saben conducir, la gente a primera vista los ven todos iguales; los primeros años que trabajaba en Iltrida, entraba gente mayor que no quería que los atendiera, en verano había chicas de prácticas, la gente se esperaba para que los atendiera ella y luego claro, la chica cada dos por tres se levantaba a preguntarte, cómo se hace esto, que tengo que hacer, se han ido acostumbrando poco a poco. (MALDP33T)

No, el problema es que a los hombres blancos, son como un problema de racismo, porque yo tenía un paisano mío que tenía una chica española, catalana, siempre el vecino, siempre se va a visitar esa chica, la visita, está en el país viviendo aquí, los hombres siempre me parece que van por eso, pero las mujeres dicen que eh!, la vida está en todos lados, la felicidad está en todos lados, por eso hay mucha mujer blanca con hombres negros, pero mujer negra con hombre blanco no hay, y si hay no terminan juntos, yo también me preguntaba, antes no tenía negro aquí, no vi un mayor negro con ningún blanco ni un hombre mayor con un mujer blanco mayor, no, pero por qué, yo también me preguntaba. (CADP34A)

Val a dir que aquest nou tipus de racisme que d'alguna forma ha variat amb els anys, presenta una sèrie d'aspectes, d'una banda es pot parlar de racisme diferenciador, Pajares (1999) que no es basa en aspectes de tipus biològic sinó en reforçar el lligam entre la persona i tots aquells aspectes culturals que la defineixen per a emfatitzar la incompatibilitat entre cultures per a compartir un territori. D'altra banda Cachón (2009:49) descriu d'aquesta manera.

La discriminación racial o étnica es una de las manifestaciones más relevantes del nuevo racismo en nuestros días. El nuevo racismo ha sustituido el referente biológico (las razas) de los planteamientos racistas tradicionales por un referente sociológico como es la cultura. Como señala Balibar (1991), el racismo actual (...) se inscribe en el marco de un racismo sin razas (...) cuyo tema dominante no es la herencia biológica, sino la irreductibilidad de las diferencias culturales; un racismo, que a primera vista no postula la superioridad de determinados grupos o pueblos respecto a otros sino simplemente la nocividad de la desaparición de las fronteras, la incompatibilidad de las formas de vida y de las tradiciones: lo que se ha podido llamar con razón un racismo diferencial.

Existeix una tendència clara cap a la manca d'integració de les persones immigrades entrevistades que queda palesa amb els propis comentaris, experiències i expectatives que les mateixes persones exposen amb discursos que es complementen i construeixen.

xen al mateix temps una visió confosa sobre la seva pròpia integració. Aquesta visió coincideix amb la reflexió que fa Gozávez a García i Lacomba (2008:69) quan diu:

Dentro de España, la necesaria integración de los inmigrantes extranjeros tiene una clara prioridad en los africanos, cuya segregación respecto a la sociedad española es alimentada tanto por la población española como por los mismos inmigrados. Las encuestas analizadas resaltan las profundas carencias de instrucción que tienen las mujeres africanas que residen en España.(...) La permanencia definitiva que en España de los inmigrantes, especialmente de los magrebíes, subraya el interés de todos por facilitar la integración.

c. L'Associacionisme com a alternativa

De vegades l'esport pot ser el fil conductor d'aquesta participació social.

La asociación se llama Nostalgia (...) Y también tenemos un equipo de fútbol. (...) Sí, en Mariola, en intercultura, también hay Senegal, hay Colombia, hay Brasil, Perú, Dominicanos (...) Bien, siempre jugando, viendo jugar, en Mariola. (...) Bueno, no tenían correctamente un local, antes estaba el local donde ésta aprendre, aprendre, en Mariola; también tienen chicos allí aprendiendo árabe, tienen un profesor de árabe. (...) Bueno cuando el profesor estuvo enfermo, estuve haciendo las clases ahí. (MARHP26A)

La pertinença a una o varies associacions és una pràctica força habitual pel que fa les persones immigrades entrevistades, tanmateix és un lloc de referència i de trobada així com respon a inquietuds i necessitats pròpies de la seva situació³⁷.

Tenemos asociación de Ghana.(...) Sí, pago un poco, cada mes tenemos que pagar cinco euros. (...) En diciembre sí hacemos. (...) Una fiesta. (GHHP30A)

Nos encontramos. (...) Asociación de "Cali". (...) Sí, recogemos dinero para guardarlo por si hay algún problema. (...) una vez al año juntamos el dinero. Nosotros no hacemos. Si no tenemos mucho dinero, no podemos hacer fiesta. Si tuviéramos más dinero podríamos haber hecho una gran fiesta. (MALHP30A)

Sí, sí, bastantes asociaciones, más de una, pero lo que valoro son dos, las asociaciones que valoro, que he estado, son dos, primero la asociación de mi pueblo, Loguri, tenemos una asociación reconocida, hacemos algunas acciones en el pueblo, cada uno hace una aportación también, cada mes, cada año son 60 euros, es una aportación que hacemos todos

³⁷ En un recent estudi realitzat per Aparicio i Tornos (2011) s'arriba a aquesta conclusió pel que fa la utilitat de les associacions per part dels col·lectius d'immigrants "Porque, en efecto, entrando ya en la información que nos aporta la revisión de la encuesta a las asociaciones realizada para este estudio, se constata que una gran proporción de la actividad de las asociaciones se invierte en la promoción del propio colectivo nacional y canalización de sus demandas, en el mantenimiento y difusión de la cultura étnica de sus sustentadores o en servicios a determinadas clases de personas: todo ello más volcado hacia los respectivos compatriotas que hacia la complejidad del entorno global de nativos e inmigrantes. Pero además actuarían generalmente con unas estructuras de funcionamiento muy débiles, las cuales no permiten a la mayoría de las asociaciones sino emprender y gestionar tareas esporádicas en el interior de sus respectivas redes de paisanaje y vecindario".

los miembros, también participamos de alguna manera en el pueblo, para construir algún colegio, alguna mezquita o así algún plan, participamos lo que podemos en el pueblo, en general es una de las subvenciones que tenemos; pedimos algunas subvenciones de aquí, progreso, también es una asociación social, para que podamos asociarnos todos, hacemos una reunión cada tres meses, cuatro, seis meses, en una zona, aquí en Zaragoza, Murcia, hacemos lo que podemos para ayudar a mi pueblo, y es una asociación del pueblo.

Hay otras asociaciones, que estoy, pero no estoy activo. En otra asociación que estoy activo, es la asociación del pueblo de mis padres; mi pueblo, donde nací yo, no somos de allí, yo soy de allí, porque yo siempre digo que soy de allí, pero mis padres han venido de otro pueblo que es un poco más grande, un poco más lejano, y mi padre cuando vino por aquí, ha creado esta asociación del pueblo este, es una asociación muy grande, este pueblo tenemos muchísimos miembros, en España solo tenemos 80 y pico miembros, sólo qui en España, socios, los que no son socios no sé, soy el secretario general de esta asociación, hacemos muchísimas acciones, y esta asociación también está reconocida aquí, tiene secciones en Almería, vive en Mallorca y aquí en Barcelona, tiene también secciones en otros países en Grecia e Italia, es una asociación un poco más grande, porque hace tiempo que existe, es de pueblo, pero un poco más fuerte, es el mismo proceso, hacemos una aportación cada mes, que son 5 euros cada mes, van a ser 60 euros; construimos centros sanitarios, maternidades, escuelas, ahora mismo estamos en el proyecto de un colegio que tenemos que construir allá, estamos en el proyecto base, en la primera fase estamos, es muy potente, tenemos también un fondo social, que cotizamos cada año, esto es para repatriar si una persona muere por aquí o tiene problemas, lo ayudamos a partir de esta asociación, cuando murió mi madre, es esta asociación que le ha ayudado, es una asociación de pueblo pero muy fuerte, porque ya hace años que existe, también tiene muchos miembros. (SEHP24A)

Sí, en la de congoleños. (...) Reunión, ayudar, por ejemplo si alguien ha perdido a su padre, si se puede mandar algo, si podemos ayudar en esa situación si una mujer ha tenido un niño, ayudar un poquito, jabón, cosas para el niño, esas cosas; si hubiera ayuda del Gobierno o del Ayuntamiento podríamos hacer más, a la gente que no sabe leer, gente que no sabe escribir, podríamos ayudar más a esa gente, a aprender algo, para saber leer, escribir; no sé si en la Cruz Roja hay cursos para gente que no sabe leer ni escribir, a veces he visto gente ahí que no sabe leer, están aprendiendo, hay mucha gente pero no va, pero a la gente le da vergüenza, si pudiera la asociación se podría ayudar a esa gente. Cada mes, ponemos 5 euros para poner o para guardar, por si pasa algo y alguien tiene un problema podemos sacar una cuenta, podemos ayudar a alguien que tiene un problema. (ELHP48A)

És difícil trobar persones nouvingudes que participin de forma habitual i activa d'associacions autòctones, ja siguin veïnals o de qualsevol altre tipus. Tot i així, la participació social és una de les necessitats que manifesten totes les persones nouvingudes entrevistades, amb la qual cosa aquesta necessitat es satisfà de forma autosuficient amb el seu propi col·lectiu a partir de diferents vessants i activitats.

- En el cas de les dones

És interessant l'existència d'iniciatives associatives promogudes per dones, especialment d'origen subsaharià que tenen com a objectiu facilitar la integració de les dones del seu col·lectiu a la societat d'acollida i que es troben amb moltes reticències des de les pròpies dones en el moment de tirar endavant el projecte.

Aquest és el cas d'una de les dones que van participar al grup de discussió que ho manifestava de la següent manera i que al seu torn generava un seguit de reflexions a tenir en compte.

(En mi asociación sólo tengo cinco mujeres, sobre todo hay que tener una voluntad, a veces tenemos una idea tan vieja que no nos deja ver el futuro, Si me dicen que el marido no quiere, yo digo que no es verdad. Todo lo que queremos del marido lo tenemos). (Mi madre quería trabajar y no tenía permiso y no tenía dinero para aprender castellano y mi padre no le enseña) (Si se espabilan en su país seguirá espabilado en cualquier país, si se está dormida, seguirá dormida, no hemos venido aquí a descansar) (Hay que luchar, hay que salir de casa). (Grup discussió dones)

També trobem experiències que no s'han consolidat per manca d'enteniment entre les persones que formen l'associació.

Si, teníamos una asociación de mujeres camerunesas, teníamos también un NIF, pero de momento, en 2008 nos separamos porque entraron ideas que no me gustaron, teníamos una idea para ayudar los niños en Camerún, yo le dije que para pedir la ayuda teníamos que presentar algo que ha hecho, enseñar, mostrar, teníamos que presentar algo que ha hecho, y que si pedimos ayuda, podamos ayudarnos por esto, pero siempre hay otra que quiere dar, yo he propuesto una idea que podemos poner 5 euros cada fin de mes, que podamos abrir una cuenta, ponemos cada mes 5 euros, esto no pesa tanto, tanto, hasta que hay crisis, hasta que hay problemas, no pesa tanto, tanto, más por la gente que no tiene trabajo, que tiene sólo una ayuda, podemos entender que tiene una ayuda, 50 céntimos, 20 céntimos, si cada día da 50 céntimos o 20 céntimos, podemos tener 4 euros al mes, pero nadie ha aceptado, sólo tenía idea de como quiere robar, quiere pedir ayuda al Ayuntamiento, de un dinero que no sabe donde va a ir ese dinero, porque nadie de nosotros no ha bajado a África a mirar que queremos hacer, pedir dinero antes de saber que quieres hacer, yo no estoy de acuerdo con eso, y quien va a guardar ese dinero, y quien va a guardar, a veces teníamos 25 mujeres, unas estaban de acuerdo conmigo, otras no, después han empezado problemas, problemas, problemas.

Yo he llegado allí donde he hecho la legalización, yo he dicho que no estoy de acuerdo con lo que está haciendo la asociación ahora, yo quiero que den la asociación de baja, porque no tienen una intención clara, dice que yo no he ayudado, tenemos que reunir todos los nombres que han dado de alta, yo dice, yo estaba aquí, cuando se dio de alta, donde estan los otros? Hay dos que no están aquí, estaban de acuerdo conmigo, están trabajando, me falta sus firmas, hay otras que no piensan firmar los papeles, se han negado a firmar, ahora yo siempre voy allá para preguntar, porque yo pienso que con mí o sin mí puede pedir ayuda, siempre me dice también que no, si tiene que pedir una ayuda, esta asociación tiene la gente que ha firmado, todos tienen que venir a firmar antes de dar la ayuda, decimos vale, yo no iré a firmar ningún papeles, ya quedamos así, me ha dado unos papeles, yo he renunciado, esos papeles los tengo en mi casa. (CADP34A)

La participació en associacions específiques de dones és una altra de les realitats que es donen a Lleida.

En Lérida aquí, en la asociación de mujeres Gambianas. Cada mes. hasta que acaba, si éramos veinte personas hasta que acaba, el día 6 ha pensado en Alcarrás otra también, cada mes, veinte, sí, esto sí. (...) Cosas entre mujeres, charlar, pasar la vida, el día y ya está. (GKDP31T)

La importància que es dóna en molts casos als estudis dels fills, porta a algunes dones a participar de la comunitat educativa com per exemple al consell escolar del col·legi.

Fermo parte del Consejo escolar del colegio de mis hijos. Soy la única mujer árabe. (ADP42A)

Es pot observar com les dones immigrades entrevistades manifesten un alt grau de participació social en aquells aspectes que creuen que són útils i beneficiosos per la seva família. Al contrari del que es pot creure des de la perspectiva del país d'acollida, existeixen moltes iniciatives promogudes per dones immigrades per a donar resposta a les seves necessitats. La manca de visibilitat d'aquestes accions radica en molts casos en què no pretenen ni promouen el mateix tipus d'accions que les associacions de dones autòctones.

d. La religió com a via de participació

En molts casos la religió es converteix en una forma de participació social. De vegades la participació és molt activa, com en aquest cas:

Hacer cursillos con pastor, yo desde mi país soy cristiano practicante, me gusta mucho la iglesia desde mi país, con mi padre, mi madre, necesito la iglesia, la palabra de Dios, cuando llegué aquí no había iglesia de africanos, pero iba a la iglesia evangélica, allí también hacia cursillos de pastor, hacía cursos de la gente que quiere saber la palabra de Dios, me gusta mucho ir, saber, aprender, me gusta mucho, desde que hemos visto ese pastor, hay muchas cosas de Africa que aquí no existen, ese pastor ha venido, a saber de la gente si quiere venir, conmigo, empezamos a hacer una iglesia aquí, hemos seguido hasta hoy, hay una iglesia. (ECHP48A)

D'altres vegades la participació és més de tipus comunitària assistint a la mesquita o altres esglésies.

Sí, sí, siempre, pero la cierra de mezquita, obligar a mí a rezar en mi casa, y voy los viernes a rezar a los Campos Eliseos, donde está la feria antes; porque la cierra de mezquita complicar mucho gente, echar mucho gente con este frío, si hay gente que estaba rezando ahí en los Campos Eliseos, pero con este frío la gente no puede aguantar y la gente va a rezar a su casa hasta que construir una mezquita nueva. (MARHP26A)

Sí, siempre a la mezquita que está al lado del Ayuntamiento. (...) Si es mezquita, está en cuatro y cinco planta. (...) Sí aquí abren todos los días, aquí no hay problemas con la gente, ni policía, ni nada, lo que dice la gente que esta mezquita lleva treinta años aquí

y nunca han tenido problemas con la gente de aquí, llevan treinta años aquí y nunca han tenido problemas. (SEHP30A)

Sí, voy a la mezquita, pero a la de la calle Mayor. (...) Hasta hoy, me voy cada día. (GHHP30A)

Sí, voy a la que está más cerca de mi casa. (MALHP30A)

En altres casos es parla de la religió com una garantia per la convivència i la cohesió social. Garreta (2001:124) recull també aquesta reflexió i diu referint-se al pensament dels propis musulmans sobre la integració "Fins i tot creuen que l'Islam pot contribuir a la integració a Catalunya. En aquests termes un bon musulmà s'ha d'entendre com una garantia del comportament correcte, que sigui si més no previsible i que elimini, finalment, les distàncies i els estereotips positivants-los".

Yo no veo otra cosa. A parte de la religión no, porque si uno practica bien su religión, si estás a gusto y bien con la gente y no haces daño a la gente del país y no creas problemas: no entras en la delincuencia, no creo que hay más obstáculo. Cada uno tiene su cultura, tiene su pensamiento pero esto no impide que haya buena integración si no hay conflictos, si no hay problemas... si uno se porta bien y practica su religión sin dañar a ninguno. Hay integración si hay respeto al otro, si hay respeto a las leyes. (AHP43A)

Gómez, a García i Lacomba (2008:543) exposa aquesta qüestió de la següent manera quan parla de l'associacionisme extracomunitari:

En las asociaciones de inmigrantes extracomunitarios existen tres elementos esenciales que articulan estas entidades y generan su trama asociativa: la nacionalidad, la religiosidad y la representatividad. (...) Pero junto a este elemento nacional existe otro extraordinariamente poderoso que es capaz de superar incluso las fronteras geográficas de cada país como es la religiosidad, tan importante en los países en desarrollo. Habitualmente no valoramos la importancia del universo de las creencias en los factores de convivencia e integración de los inmigrantes, en la medida en que vivimos en Estados Laicos y sociedades secularizadas. Sin embargo para muchas comunidades, como la musulmana, éste es el factor de integración y pertenencia básica que articula poderosas redes asociativas.

Podem concloure que encara que les persones entrevistades no tenen un grau de participació social a les activitats i iniciatives de la societat d'acollida, la seva participació social és molt elevada i activa en totes aquelles activitats i àmbits que ells consideren fonamentals per la seva supervivència al nostre país. Queda palesa la distància existent entre les nostres expectatives com a societat que vol acollir i integrar a les persones nouvingudes en les nostres xarxes i iniciatives i les necessitats i respostes que donen les persones nouvingudes atenent a les seves expectatives i necessitats.

Aquesta distància creix progressivament a mesura que passen els anys ja que es produeix una certa fragmentació i al mateix temps una diferenciació ètnica de la participació social ja sigui a partir de la religió i d'altres formes de participació social associativa.

4.2.5 Recorregut a través de la cinquena estratègia-La recerca activa de treball

4.2.5.1 Consideracions prèvies

La recerca activa de feina es veu condicionada de forma inevitable per cadascuna de les estratègies anteriors. Dependrà del tipus de permís que es posseeixi, del domini de l'idioma, del capital cultural que es pugui oferir i finalment de l'existència d'una xarxa social que faciliti un suport major o menor en la recerca d'ocupació.

En una primera fase es pot destacar que existeix precarietat generalitzada en tots els aspectes abans assenyalats, amb una conseqüent precarietat laboral, inestabilitat i desconeixement de les regles del joc laboral al país d'acolliment.

La necessitat imperiosa per treballar provoca al mateix temps una cerca activa de treball de forma intensa i en moltes ocasions desesperada. L'obligatorietat de treballar un mínim de sis mesos durant el període de possessió del primer permís de treball comporta una ansietat i inquietud permanent en la persona immigrada.

El coneixement de les eines de cerca d'ocupació per part de la persona nouvinguda en moltes ocasions és nul o molt baix. El boca a boca i la peregrinació per totes les oficines de treball temporal és la tècnica més utilitzada. El currículum vitae es desconeix en la majoria dels casos així com existeix un desconeixement de l'entorn social i cultural que dificulta més l'acomodació i la cerca efectiva d'ocupació.

Relacionat amb aquesta cerca activa d'ocupació apareixen una gran quantitat d'empreses que podem anomenar intermediàries, que ofereixen els seus serveis per interrelacionar les ofertes amb les demandes del mercat laboral. Alguns d'aquests serveis ho fan des d'una perspectiva mercantil, com per exemple les empreses de treball temporal, però existeixen cada vegada més una gran quantitat de serveis, programes i projectes que tenen com a objectiu comú l'orientació i inserció laboral de les persones en risc d'exclusió i entre elles les persones immigrades, des d'empreses d'iniciativa social sense ànim de lucre.

Per a la persona immigrada s'han convertit en els dos casos en les companyes de viatge habituals. Els motius són diversos, ja que d'una banda els factors macroeconòmics i l'actual situació ha comportat un augment de la taxa d'atur de forma ràpida i això ha provocat una necessitat de reorientació laboral de molts dels treballadors amb trajectòries més continuades, però no podem oblidar que paral·lelament ha existit sempre un ampli mercat laboral que s'ha alimentat de la contractació temporal de baixa qualificació de forma habitual de persones immigrades que mai han arribat a millorar aquesta situació de temporalitat i precarietat.

És per aquest motiu que tant les ETTs com les empreses dedicades a la inserció laboral, realitzen una labor essencial davant aquesta realitat. Òbviament els objectius i finalitats són diferents però la funció social que realitzen és molt important en tots dos casos.

Les persones immigrades que es troben en procés de cerca activa d'ocupació, troben en les dues modalitats la resposta i solució a les seves necessitats. En el cas de les ETT, s'entra en joc l'esperança de ser escollit per realitzar un treball que resolgui la situació econòmica de la persona immigrada, encara que sigui de forma temporal i precària, en el cas dels serveis d'inserció, la necessitat de rebre aquella informació, orientació i formació que els ajudi a trobar el treball de forma efectiva.

Independentment dels resultats d'aquestes intervencions podem afirmar que les persones immigrades utilitzen aquests serveis des del moment de la seva arribada al país d'acollida. En molts casos per l'absència o debilitat de la xarxa social que els ajudi a acomodar-se i conèixer les regles bàsiques de la cerca d'ocupació en un entorn desconegut. En l'altre extrem trobem aquelles persones, que tenint un ampli coneixement d'aquests recursos i encara tenint una àmplia xarxa social, utilitzen de forma concreta i molt específica aquest tipus de serveis.

Les institucions que es dediquen de forma activa a la inserció laboral de persones immigrades s'han convertit en autèntics centres de formació en habilitats socials per a la cerca d'ocupació. Des de les que s'han especialitzat en l'ensenyament de l'idioma fins a les que ofereixen formació especialitzada i específica per a persones immigrants. Les persones que usen aquests serveis es troben en qualsevol dels estadis o fases definides amb anterioritat. La diferència radica en el tipus de demanda que es realitza i el nivell de coneixement que es té de l'ajuda que es pot rebre en cada cas.

Els programes d'orientació, informació, assessorament i inserció han de tenir en compte el moment concret del recorregut vital i laboral en el qual es troba cada persona, per poder comprendre millor la realitat i les necessitats específiques i poder així oferir els serveis que s'adaptin millor als diferents perfils que es van definint entorn de l'orientació i posterior inserció sociolaboral.

4.2.5.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2011

En l'actualitat i atenent a les hipòtesis plantejades, es dona per fet que les persones immigrades entrevistades es troben en una situació que els permet conèixer i utilitzar les eines per a la recerca activa de feina.

Cal saber si aquesta hipòtesi s'ajusta a la realitat actual i de quina manera ens exposen les seves experiències les persones entrevistades, tanmateix el coneixement de les tècniques i les eines per a la recerca de feina són un indicador de l'evolució de les persones en el seu procés d'aprenentatge i en certa forma d'integració i incorporació de mecanismes i estratègies que són necessàries a la nostra societat per a assolir un lloc de treball.

Cal conèixer doncs els resultats d'aquesta recerca activa pel que fa les trajectòries laborals que s'han produït durant els darrers sis anys en els nostres protagonistes de l'estudi.

D'una banda tenim persones que han incorporat a la seva vida els codis necessaris per a la recerca de feina i que això els ha permès aconseguir feina en moltes ocasions.

La verdad es que te tienes que mover. Yo no buscaba una ayuda de ésas para quedarme en casa y no tenerme que mover, que me buscaran trabajo. Yo me muevo por el terreno, a mí si me dicen que hay un restaurante a 400 km de aquí, me iré sin preguntar ni nada aunque sea una noticia que la has oído de muy lejos, me iré y buscaré faena. Pero, yo creo que las cosas están muy complicadas, busqué por internet también. Es un poco complicado, no es nada fácil. En este sector de la hostelería, hay muchos restaurantes que buscan a oficinas de trabajo temporal para buscar gente, entonces la lista de espera es más larga. Por ejemplo, me apunté a una oficina de trabajo temporal y me dijeron que

era lo que me interesaba, y les dije: cocina, me dijeron que los trabajos que más vienen son de barra, pero yo de camarero no sé nada, no tengo experiencia. Ellos me seguían llamando para trabajos de camarero, pero yo no soy camarero, ¿me entiendes? O sea, lo que pedía yo no lo hacían, no te decían hacen entrevistas en tal restaurante... no te daban informaciones como éstas. (MARHP31T)

Bueno, estoy buscando trabajo en cualquier sitio, tengo currículum en muchos restaurantes de aquí de Lleida, y sigo repartiendo currículum, entro, pregunto por jefe, explicar mi perfil y dejo mi currículum y cuando falta gente, pueden llamar, bueno ahora estoy buscando, repartiendo currículum en cualquier restaurante, en todas partes de aquí de Lérida, y cuando está un poco lejos, mando mi currículum por e-mail, hasta que toca, estoy buscando hasta el final, de aquí, de ahí, de todos sitios. (MARHP26A)

Altres tenen encara dificultats per a estructurar un sistema de recerca de feina per diferents motius

Como no tengo nada, antes tengo mi ordenador en mi casa, busco trabajo, envío mi currículum, con lo que me han dado aquí (ese profesor, Silvia), me han dado dos maneras de buscar trabajo, pero ahora como no tengo nada, no puedo ir ni a internet ni nada, casi quedo en mi casa. (...) Para buscar trabajo no tengo ninguna idea casi, yo fui mucho oficina apuntarme ahí, pero ellos dicen ahora no tenemos faena, ayuntamiento que esta allí arriba. (SEHP30A)

La importància dels amics i de la xarxa social per aconseguir una oportunitat de treball en temps de crisi.

No, al principio. Porque al final me fui con el Rubies y luego en Fraga fue un proveedor que me aconsejó de subir porque estaba buscando un cocinero y luego en Peñíscola al primer hotel que eché currículum me cogieron. En general, las 4 faenas que he encontrado eran todo amigos, no he tenido problemas. Pero al principio sí, una vez llamé por teléfono y dije: oye que estáis buscando gente y yo busco trabajo, y me dijeron: ¿de dónde eres?, y yo les dije que marroquí y me dijeron que no les interesaba. Eso, no sé... duele. Pero bueno, veamos el lado positivo, que en 4 años nunca he tenido problemas en eso, al contrario, me respetan mucho en la faena como persona que tiene sus principios, su religión... (MARHP31T)

Sí, aquí no tengo muchas, muchas relaciones con gente española, pero mejor que tengas un conocimiento un poco, mejor un poco que mucho, un poco sí, mucho, ofrecen muchas oportunidades de trabajo, cuando me encuentro una persona, conozco una persona, que tal, bien, tal, que estás haciendo, estoy buscando trabajo, en qué sector, en ése, ése, él también puede pensar por mí, cuando encuentra otra persona, que tal, mira tengo un conocido que está parado en el sector hostelería, si le puedes ofrecer un trabajo, bueno, tengo poco conocimiento, pero hay de todo, gente malo, gente. (MARHP26A)

Porque yo veo que la cosa ahora es muy difícil, ahora hay mucha gente, antes no éramos tanta gente, había gente, pero poca, y había faena, si no encontrabas hoy, mañana podías encontrar, somos muchos inmigrantes, somos muchos de fuera, latinos, Europa del Este, africanos, ahora somos muchos, si no tienes gente y no tienes enchufes, puedes ir dejando currículum, pero para llamarte, pero nunca me han llamado dejando currículums,

nunca, nunca desde que estoy aquí, puedes dejar 6 currículums pero nunca, pero con la gente, con los amigos, con la Cruz Roja, siempre encuentro algo, así sí, pero con currículums, aquí hay mucha gente y mis amigos mira. (EHP48A)

Tot i la importància cabdal que suposen les xarxes socials i el coneixement de les eines i tècniques de recerca, es pot constatar com es consoliden diferents pautes d'acció molt concretes amb el pas dels anys, pel que fa les persones entrevistades. D'una banda la mobilitat constant a nivell territorial molt més acusada que en altres col·lectius i d'altra banda la capacitat d'adaptació al medi fins a nivells de màxima precarietat i subsistència bàsica, de forma especial en el cas de les persones subsaharianes.

a. La mobilitat com a estratègia

És molt habitual que persones que porten anys al nostre país i que tenen Lleida com a lloc de referència, passin moltes èpoques de l'any fent campanyes agrícoles o altres tipus de treballs a diferents indrets del territori espanyol. Aquesta mobilitat els permet treballar de forma més o menys continuada, especialment a aquelles persones amb menys formació i especialització que es dediquen a tasques de peonatge.

Yo siempre he estado fuera haciendo campañas, ahora hace un año que estoy aquí porque no trabajo. He dado muchas vueltas, Montcada i Reixach, Sabadell, Rubí, etc y no me han dicho nada. Campo sí, sí campo, en Torres de Segre, Castellidans, Alpicat, Verdú, Tremp, si no encuentro nadapués fuera. (MAUHP52A)

Desde el 2005 hasta ahora: yo he trabajado en Barcelona, salí de Barcelona yo he trabajado un poco, 15 días en Jaén, salí de Jaén me voy a Gijón, trabajando en Gijón, un año, en dique, mismo trabajo que Barcelona, salí de ahí me fuí a mi país, vine de mi país, el mismo trabajo de dique en Castellón, salí de Castellón, me voy a Cádiz, el mismo trabajo, salí de Cádiz, vuelve a Bilbao, así, así, en Bilbao 2 años, salí de Bilbao; hay uno que yo pierdo, me equivoco ahí, antes de salir de ahí, yo trabajaba en ExpoZaragoza, es el primero, cuando sale de Barcelona, trabajaba en ExpoZaragoza, cuando sale de ExpoZaragoza me voy trabajando en Jaén, cuando sale de Jaén, me voy Gijón, cuando sale de Gijón, me voy en Castellón, Castellón, Cádiz, cuando trabajo Cádiz termina me voy en Bilbao, en Bilbao, salí de Bilbao, trabajaba en campo un poco, en Ciudad Real, provincia de Toledo, provincia de Madrid con naranja, quince días o así, salí de ahí, no trabaja, el paro, luego trabaja un poco. (MAUHP40A)

Aquesta estratègia de recerca s'acaba convertint en un tipus de vida que al mateix temps comporta moltes limitacions en el seu procés d'integració social. Aquest col·lectiu d'immigrants itinerants es converteixen en una part del que es podria anomenar "els immigrants invisibles".

En ocasions ens trobem amb persones que davant la recerca de feina exposen amb frases molt significatives el sentiment que tenen en relació al seu projecte migratori i el treball.

Todos los trabajos me gustan yo nací para el trabajo. (MAUHP51A)

No tengo ninguna idea, si no tengo trabajo, no hay ninguna idea, he venido aquí a buscar ese trabajo, como no hay trabajo, no tengo ninguna profesión, no tengo nada. (...) Yo estoy buscando trabajo, en España, en cualquier sitio, cualquier sitio, yo solo he venido para sentarme aquí en Lleida, sentarme en Barcelona, en Madrid, viene aquí para buscarme mi vida, mi país está muy lejos, he pasado muchos países, para venir aquí, no hace falta venir a sentarme, si uno está sentado no hay nada (SEHP30A)

Aquesta autoconcepció de persones que han vingut a treballar i que aquesta és la seva principal i única missió, ens situa davant d'un col·lectiu de persones disposades a tot per treballar i també disposades a tot per a superar les èpoques d'atur. Mostren una esperança en el futur i en la millora de l'economia per assolir un altre cop un treball que els permeti donar sentit un altre cop al seu projecte migratori i paral·lelament prenen una actitud de víctimes d'un sistema que no els dona resposta a la seva missió. Davant d'aquesta situació algunes d'aquestes persones prenen una actitud passiva de tancar-se a casa i el que podríem denominar l'actitud "d'hibernació" molt lligada a la resignació.

És interessant recordar les paraules que Izquierdo (1996:272) en un altre context de crisi ja plantejava en relació al rol que les persones immigrades podien adoptar: "En resumen, los inmigrantes no sólo acuden (legalmente) en las épocas de esplendor, sino que también sirven (en situación ilegal) para resistir y medrar en las épocas de crisis".

- En el cas de les dones

En aquest cas es pot dir que les dones han avançat en la recerca de feina de formes diferenciades a la dels homes. La seva arribada a Lleida es va produir en circumstàncies també diverses i en gran part, com ja hem indicat en altres ocasions, a partir del reagrupament familiar.

D'altra banda hem comentat que una part important de les dones participants a l'estudi tenien estudis superiors, superant àmpliament el nivell d'estudis dels homes. Aquesta circumstància produeix un major coneixement dels circuits i de les eines de recerca per part de les dones, encara que l'ús que n'han fet no ha de ser necessàriament més freqüent ni més efectiu que en el cas dels homes.

Trobem dones que han treballat de forma continuada des de la seva arribada i que han passat per diferents empreses i que al mateix temps s'ha produït un procés de millora laboral deguda als seus coneixements i habilitats de recerca.

Estando ahí, me faltaban dos meses para poder hacer el examen y me comentan que Iltrida viajes, necesitaban un inmigrante para variar un poco, querían un inmigrante sobre todo subsahariano, tenían un argentino y un colombiano, pero querían un africano también, digo voy a presentarme a la entrevista a ver qué tal y me cogen. (MALDP33T)

Porque desde el momento que he llegado, en 2005, no he estado nunca más de seis meses sin trabajar. (...) Yo no he llegado nunca a seis meses sin trabajar, 2 meses, 3 meses, 4, pero seis meses no. Hay veces que no dura, 2 meses, 3 meses, un año, así, seguir, seguir, hasta 2010. (CADP34A)

Yo trabajo siempre que puedo, estoy en contacto com amigas y com oficinas para ver que sale y siempre sale algo. (MARDP33)

En altres casos ha estat l'observació i la motivació per treballar la que ha portat a contactar de forma inesperada, amb una empresa d'inserció laboral.

Yo me da vueltas por Lérída, porque mi marido trabaja fuera, sale por la mañana y no vuelve hasta la noche, el día que no hacía comidas, porque un día ella hace comidas, otro día yo; el día que no hacía comidas, mirando, un día yo paso aquí, había un cartel "aquí ayudan a los inmigrantes a encontrar trabajo" qué bien, hoy era mi suerte. (GK-DP31T)

La dificultat de trobar feina per l'ús de mocador en el cas de dones magrebines

Tengo problemas desde que llevo pañuelo para encontrar trabajo. (ADP42A)

Sobre aquest aspecte es produeix un debat molt interessant entre dones musulmanes de diferents països de procedència i que posa de manifest diferents formes d'afrontar aquesta situació

(El problema para nosotras no es el carnet, es que no aceptan el pañuelo). (Si vas a un sitio yo voy a trabajar y quito el pañuelo, te puedes poner una cosa que te pones en la cabeza y es lo mismo). (Ahora está cada vez más prohibido llevar pañuelo) (No puede ser si lo pones lo pones y no se puede jugar con eso) (La religión no dice esto). (Grup discussió dones)

b. Les trajectòries laborals assolides

Les trajectòries laborals de les persones entrevistades han estat àmplies i continuades en el temps, tot i així la mobilitat assolida en aquests recorreguts ha estat més aviat discreta i amb baixa intensitat. Aquesta mobilitat social segons Kerbo (1998) s'ha de distingir entre la mobilitat horitzontal que fa referència als moviments que es donen a nivell laboral dins de feines d'estatus similar, i la mobilitat vertical que indica els moviments ascendents o descendents pel que fa la posició ocupacional d'un estatus a un altre que pot ser superior o inferior.

L'autor afirma que la mobilitat vertical és molt important a l'hora de conèixer l'estratificació social ja que ens aporta informació molt rellevant sobre el sistema de classes. A més mobilitat vertical major igualtat d'oportunitats a la societat.

c. La mobilitat horitzontal

Quan existeix un nivell d'estudis superiors les possibilitats d'assolir un treball són més elevades. Tot i així existeixen casos que havent assolit estudis universitaris al seu país, es veuen obligats a reorientar la seva vida laboral adaptant-la a les necessitats del mercat laboral del país d'acollida. Aquesta capacitat per adaptar-se de vegades va lligada a una trajectòria laboral positiva i constant que es podria considerar ascendent en el context de la societat de recepció.

Sí. Bueno al principio empecé a trabajar en la Fonda del Nastasi, durante un mes. Era mi primera faena por aquí. Luego, después de un mes, ya me quedé sin faena y fui a buscar faena en Lleida, en la fruta y conseguí faena durante 3 meses ó 4 meses en la cooperativa de Alpícat. Después de eso me fui a trabajar a la cocina del Arnau durante 2 ó 3 meses. Y luego al Tasta Pans y al bus. Luego ya directamente al Cube, me quedé, una vez hice el módulo de cocina, con el Antonio Rubies unos 8 meses como jefe de cocina y luego me fui a Casa Cabrera a Fraga durante también un año y algo como 2º de cocina de este amigo mío que te dije, luego se fue él y me quedé de jefe de cocina unos 6 meses. Luego ya me fui a Peñíscola, luego estuve un mes y medio en Marruecos y luego aquí, en MOMEN. (MARHP31T)

Por eso yo trabajé en Zaragoza 2 años, porque hasta que no renuevas, no puedes hacer otra cosa, no puedes trabajar en otro sitio. El segundo año, volví a Zaragoza para trabajar y cuando ha salido la renovación, a partir de ese momento yo me fui para Tarragona a trabajar y después de Tarragona a Lleida. En Tarragona hacía un trabajo de montajes y decoración. Hacíamos esto... montabas las placas y esas cosas... (...) No mucho, no mucho tiempo. Pocos meses... no mucho. Luego ya volví aquí, a Lérida y me fui a una empresa que hace montajes. No conocía a nadie allí, un día fui y dejé el currículum y dos semanas después me llaman. Llevo allí desde 2007. (SEHP42T)

- En el cas de les dones

La formació prèvia al país d'origen, com ja hem comentat amb anterioritat no és per si mateixa cap garantia d'assolir un lloc de treball que s'ajusti als estudis realitzats. Si aquests són universitaris sembla que encara és més difícil d'aconseguir degut als problemes d'homologació. Tot i així, les dones que tenen una capacitat d'adaptació i de reciclatge laboral més amplia, tenen més possibilitats de portar a terme una trajectòria laboral continuada i més variada que les porti a una millora en la seva mobilitat laboral vertical.

Empecé en el matadero; al cabo de seis meses me hicieron un contrato fijo. (...) pero tenía un problema de salud, empecé a tener una tos que no se me curaba, un resfriado, un año y medio, hasta que el médico me dijo, cógete la baja o la excedencia.(...) Si, me dieron la excedencia. Trabajé de noche en una empresa de aluminios. (...) Estando ahí, me faltaban dos meses para poder hacer el examen y me comentan que una empresa de viajes, necesitaban un inmigrante para variar un poco, querían un inmigrante sobre todo subsahariano, tenían un argentino y un colombiano, pero querían un africano también, digo voy a presentarme a la entrevista a ver que tal y me cogen. (MALDP33T)

d. La mobilitat vertical: el descens cap a l'atur, el subsidi i...

La mobilitat descendent és una altra de les possibilitats que es donen quan es tracta de persones nouvingudes independentment dels seus estudis o qualificació professional. Aquesta situació ens recorda la existència de nínxols laborals específics que com deia Villena (2004:26):

La pervivència de estos ninchos refleja, por un lado, los sectores del mercado donde la mayor desproporción existía entre la disponibilidad y la necesidad de mano de obra. Pero, por otra la existencia de un cierto nivel de inserción laboral para a la población inmigrada de la cual resulta muy difícil salir, sea cual sea su formación y capacitación profesional.

Aquesta mobilitat descendent, s'inicia amb una millora laboral per part de la persona nouvinguda associada a una feina que s'ajusta a la qualificació obtinguda, amb una bona retribució econòmica i finalitza molts cops amb una pèrdua del treball i per tant una situació d'atur

Primero trabajando en la granja, con gente, chico de agricultura, también trabajando 15 días en el Arnau de Vilanova quince días de limpieza, 15 días esperando a una persona que tenía vacaciones, después casi 1 año en la Prats, después casi 5 meses en un gimnasio, Trévol, de limpieza, ahora estoy en paro, el paro se acabó, ahora estoy una ayuda. (MARHP26A)

Empezó en 2006, hasta 2008, dos años, era fijo ya, pero el tema de la construcción, tuvo que cerrar, pero ahí, empecé primero tres meses, luego 6, luego. Trabajar como trabajar, en empresa, dos años, desde 2008, terminó el contrato, hasta hoy. Estoy cobrando subsidio. (EHP48A)

- En el cas de les dones

Les circumstàncies són similars a la dels homes en aquest sentit, especialment en una època de crisi econòmica i d'atur creixent, tot i així cal tenir en compte el que planteja Parella (2010:22) pel que fa l'especificitat de la dona i algunes característiques que es poden considerar pròpies de les dones.

Aquí en Lérida, con una empresa de montaje de toldos. Tres años, yo empecé en 2007, me llamaba en temporada, siempre me llamaba en temporada. Antes estaba trabajando en fruta, manipulando fruta; yo he trabajado en limpieza de matadero. Sí, en matadero de guallas. En Soses he trabajado en la fruta. En 2010, yo no fui porque tenía faena, estaba cuidando una señora mayor, aquí al lado, con contrato. No, no, nada, esto es lo que estoy luchando para que me dé una ayuda o algo. (CADP34A)

Segons l'autora "Són tres els principals elements normatius que generen processos de diferència, desigualtat i subordinació en el mercat de treball per a les dones immigrants. En primer lloc, els principis rectors d'una política migratòria i de control de fluxos que defineix el "camp de possibilitats" de les persones immigrants en l'espai social i laboral segons classe, gènere, origen ètnic i lloc de procedència (nacionalitat). Els seus continguts (el catàleg d'ocupacions de difícil cobertura i el contingent, sense anar més lluny)faciliten unes condicions específiques per a l'organització del procés laboral i la regulació de les economies. Per al cas específic de les dones immigrants, es tracta d'un "marc institucional discriminatori" que garanteix la disponibilitat de suficient força de treball femenina dins dels paràmetres de la "globalització de la cura", que es concreta en menys drets laborals i familiars per a aquestes treballadores. En segon

lloc, un altre factor clau a tenir en compte és la pseudoregulació o desregulació d'algunes ocupacions tradicionalment feminitzades(...). Per tant, l'actual regularització del treball domèstic assalariat certifica la invisibilitat social, econòmica i jurídica de les persones que hi treballen. Per últim, però no menys important, també cal mencionar com a determinant destacat la resposta política davant la conciliació de la vida laboral i familiar i la gestió de la cura de les persones dependents. Aquest fet està afavorint, o bé que se segueixi sustentant la cura en els membres de la família inactius —generalment dones—, o bé des de la contractació d'hores d'assistència des de l'economia submergida. Aquesta dinàmica genera llocs de treball globals que estan ocupant persones immigrades —generalment dones— des de situacions jurídiques vulnerables i sota condicions laborals sovint abusives”.

e. La immobilitat horitzontal: precarietat, penalitat i perillositat continuada

La precarietat segons Cachón (2009) és una de les característiques de les condicions laborals de les persones immigrades referint-se a la seva posició dins del mercat laboral. Aquesta precarietat implica: inestabilitat, falta de protecció, inseguretat i vulnerabilitat social i econòmica.

Yo trabajo pero poco tiempo, pero dos meses, tres meses. (...) Sí, he trabajado pero no es campo, es almacén, en Actel, sí, por la noche, Poco, dos meses. Sí, trabajé en Carrefour también en diciembre, año pasado, no es este diciembre, en 2009. Sí, un mes. (...) Solamente plus, de carga y descarga. Si, tres o cuatro meses. (GHHP30A)

He trabajado mucho en el campo y construcción. De “ferralla” aquí en Lérida, un año. En el campo. Ahora no ha ido a mejor. Ahora es muy difícil tener una oportunidad para encontrar trabajo. (MALHP30A)

He tenido bastante suerte porque yo trabajé un poco aquí en Lérida, unos dos meses o así, en Sucs, en un trabajo también; después ya empezaba a entrar la crisis, finales del 2007, principios del 2008, entonces me desplazé un poco para ir a Manresa, ahí todavía las empresas no habían entrado, trabajé en el estadio de basket un poco, para limpiar y todo esto, después ya me llamaron de la empresa esta, de Carrefour, mediante de Beacherie, en Manresa trabajé casi un año, era mi primero y mi último trabajo, casi para que yo vivo, me ha permitido hacer muchas cosas, no es estable, casi un año trabajé de temporal, no sé como se dice, pero no me quejaba, es un buen trabajo, es un buen trabajo, no era así, pero era duradero, casi un año. (...) en el 2010, estaba en paro, pero bueno, no sé, porque trabajaba también, porque no he parado totalmente, trabajaba una semana, dos semanas, un trabajo de un mes y todo esto... (SEHP24A)

Bueno, está bien, antes de tener papeles estoy trabajando en el campo, casi 3 años, 2005 estoy trabajando en el campo, me hace mi jefe el papel, y luego, antes de terminar 2005 sigue trabajando en Barcelona, en el puerto de Barcelona, cocinero en el barco, cuando trabaja ahí sigue trabajando ese trabajo hasta ahora, hasta ahora yo sigue trabajando siempre con ferralla, bloques de dique, siempre; bueno, la vida me pasa muy bien, pero ahora está muy mal, pasa que España toda tiene crisis, pero antes la pasa muy bien, de verdad, muy bien. (...) No, yo viene de Jaén, yo he estado trabajando en la aceituna, en Jaén; si hay algún sitio de España que hay trabajo, me voy ahí buscando trabajo, yo no siento ahí sin trabajo quedando ahí, en Lérida no hay trabajo, hay otro sitio, voy ahí, buscando trabajo. (MAUHP40A)

Veiga (2004) parla de treballadors invisibles que estan immersos en feines que comporten precarietat, rotació i pobresa. Tot i així considera que aquesta precarietat i rotació és característica del mercat laboral espanyol en general i que les persones immigrades la pateixen en particular.

- En el cas de les dones

En el cas de les dones a la precarietat, inestabilitat i temporalitat cal afegir en alguns casos els treballs a temps parcial per a poder combinar la tasca reproductiva amb la laboral.

Yo hago este trabajo, cuando se acaba, salió, se acaba el 17, el 19 de febrero sale este trabajo de polígono, me llamaron otra vez, vine y hablé con Rocío, me dice, son 400 euros, digo, estoy interesada, media jornada está bien. (...) Yo me he sentido muy muy feliz para vosotros, porque me han ayudado, me han apoyado mucho, mucho, sobre todo trabajo del polígono, a veces tengo a alguien que me ayude con Umu, a veces no, a veces Umu se pone mala, a veces no puede ir, pero no me ha pasado nada, vengo a avisar, no puedo ir, Fatu tranquila, hasta que llegó Carmen, oh! mucho, mucho. (GKDP31T)

Sí en 2007 encontré eso. En 2006 también había trabajado en Arnau también, 3 días con Clanser, no podía, aquí empezamos a las 6 de la mañana, tenemos que acabar a las 10, llegué a casa tenía que duchar, dar comer a los niños, no podía; lo dejé y es lo que estoy haciendo ahora. (...) Reponedora en el Carrefour. (...) Bueno 3 horas y media al día, 21 horas a la semana. (ECDP41T)

A partir de les experiències recollides a partir de les entrevistes es confirma la situació de discriminació afegida que pateixen les dones associada a la reproducció de rols diferenciats segons gènere que en el cas de les dones immigrades es donen d'una forma més intensa.

f. L'expectativa de futur laboral

Les expectatives de futur en general són molt baixes i reduïdes. Existeix una visió pessimista i de resignació en gairebé tots els casos, encara així es desprèn una confiança en el futur i mostren una gran fe de tipus religiosa que creuen que els ajudarà a superar aquest tràngol.

No, con esta crisis, está rompiendo todo, todas las cosas está rompiendo, mucha gente que estaba trabajando en construcción está buscando otro sitio, gente de limpieza busca otro trabajo, gente de hostelería busca otro trabajo, vida laboral está muy diferente ahora, muy complicado, para trabajar en su sitio, por ejemplo cuando buscabas trabajo de hostelería hay que ofrecer un trabajo de hostelería, pero gente por ejemplo tenía experiencia en construcción está trabajando en limpieza, y ahora está muy complicado. (MARHP26A)

Lo que pienso realmente es que consiga una oportunidad por aquí, una buena, una cosa, un trabajo, una oportunidad, que pueda hacer algo allá, que me permite permanecer allá, una cosa, una oportunidad, trabajando con esto, que tenga una actividad, una cosa, lo que sea para que pueda permanecer allá, aunque no sea definitivamente. (SEHP24A)

Bueno, yo busco trabajo, si no hay nada, busco trabajo en el campo, punto final, hasta que empiece la vida bien y volver al trabajo que yo conozco. (MAUHP40A)

Bueno de futuro... por mi parte... no lo sé, exactamente no lo sé. Pero la empresa tiene futuro porque cada vez salen cosas nuevas, es una empresa creo que cada año tendrá más oportunidad. Mi futuro... el problema que tenemos nosotros es que tenemos un nivel de vida... yo ya llevo mucho tiempo allí, pero el problema que tenemos nosotros que hay gente que favorece a más gente que a nosotros. (SEHP42T)

- En el cas de les dones

Les expectatives no són millors que en el cas dels homes, ans al contrari existeix una perspectiva molt baixa de trobar una feina que no sigui en el sector de l'agricultura i específicament a les cooperatives de fruita o al servei domèstic. En algun cas es comenta de forma molt incisiva

Sólo salen trabajos de negros para negros (GADP41A)

En altres casos que si existeix un treball de més qualificació, es dóna la circumstància un altre cop de la necessitat de comptabilitzar les tasques productives amb les reproductives i renunciar així a una part de la jornada.

Pero el año pasado cuando estuve haciendo una media jornada por la tarde, estaba en Cappont, pero ahora que estoy a completa estoy en Las Misiones, pero después estaré mucho tiempo a media jornada. (...) No solamente por el pequeño, sino porque al criar tres, no me sirve trabajar todo el día y pagar comedores, el comedor es muy caro, ahora con dos aún llegamos mal a mal, pero tres en el comedor es la mitad de mi sueldo que se va ahí, y más vale estar en casa con ellos. (MALDP33T)

En molts casos les tasques reproductives segueixen representant el motiu més important per a poder assolir una trajectòria laboral més estable i continuada. Aquesta situació és compartida per dones de diferent procedència i amb formacions i nivells d'estudis diversos.

(A mí el problema que tengo es mi familia, yo llevo aquí tres años, desde que vine he trabajado en varios sitios pero poco tiempo, dos meses, una semana, yo llego aquí con un niño de 9 meses y cuando trabajo he llamado a una amiga y le pagaba y tuve que dejarlo. Después para trabajar tenía que pagar 300 euros de 8:00 a 15:00 en la guardería y ganaba 500 euros. Todavía busco trabajo y no voy a encontrarlo, por qué? porque si fuera a Alcarrás o a otros sitios, pero tengo al niño estudiando, la niña, tengo que pagar y por eso no voy a trabajar) (Yo buscar, buscar trabajo no lo he hecho de corazón, los hijos no me dejan son pequeños no puedo dejarlos, tengo que ayudarlos a estudiar etc. Cuando los hijos seran mayores encontraré trabajo. Si escoges, escoges a los hijos) (Yo estoy de acuerdo en nuestro país nos casamos muy pronto, yo al casarme tenía que hacer el bachillerato y en el mismo año embarazada y me casé, el problema es que se me cortaron todas las posibilidades, todo lo que tenía dentro de mí, ahora no se como empezar, todo esto no pude hacerlo, pero todavía lo tengo, mi única ilusión era venir aquí a España, cuando vine trabajé un poco pero después de dos años otra vez embarazada.

Al no poder trabajar, lo mejor era tener los niños ahora y después parar y hacer cosas. Tenía que hacer algo, ahora estoy pensando si tengo que hacer otro o tengo que buscar trabajo, me falta uno, es la ley de mi matrimonio) (Grup de discussió dones)

4.2.5.3 Síntesi final

a. El coneixement de les eines de recerca amb el pas dels anys

El coneixement de les eines i tècniques de recerca així com de les entitats que donen suport de forma específica a aquesta tasca queda de manifest que es compleix en tots els casos. És difícil trobar una persona que no tingui una idea general dels sistemes de recerca de feina activa que es donen a la nostra societat.

Totes les persones coneixen les oficines de treball de la Generalitat i n'estan apuntades, tots coneixen les empreses de treball temporal i han estat usuaris de les mateixes. Gairebé tothom coneix i accedeix a la recerca de feina a partir de les noves tecnologies. L'elaboració de currículums i la seva importància també s'ha estès de forma amplia en les persones que porten uns anys de permanència al país. Cal dir en aquest sentit que totes aquestes millores es poden anotar i imputar en sentit positiu a les entitats social i altres de tipus mercantil com les ETT que durant els darrers anys han realitzat un treball molt intens i continuat per a donar aquests recursos a les persones nouvingudes. Des del Departament de Treball i altres fonts de finançament privat, es van crear dispositius específics per a donar resposta a aquesta necessitat i realitat.

També cal dir d'altra banda que aquesta tasca realitzada de forma específica per les entitats sociolaborals, ha provocat una certa institucionalització de la recerca de feina, provocant una desresponsabilització d'aquesta realitat a altres actors que no han hagut d'intervenir ni conèixer aquesta tasca de fons molt important que han realitzat les entitats.

Les entitats s'han convertit en les referents de moltes de les persones nouvingudes pel que fa a la recerca de feina i això provoca unes dinàmiques que cal valorar i replantejar en profunditat en un context de crisi com el que estem vivint en l'actualitat. Les entitats socials s'han convertit en gairebé l'única eina d'integració social per a les persones nouvingudes adultes que volen realitzar un procés d'inclusió a la nostra societat³⁸. Han substituït en el seu treball diari moltes de les funcions que

³⁸ És important reforçar una vegada més el pes de les entitats del tercer sector en aquest entramat de serveis socials, per a poder copsar alguna de les conseqüències que pot comportar el sistema català de Serveis socials actual pel que fa l'atenció a persones immigrades. Com diuen Moreno i Bruquetas (2011:102) "Davant del desconeixement del sistema per part dels immigrants, com també a causa dels problemes d'accés als serveis socials, les entitats del tercer sector social han actuat com a principals receptores de les demandes dels immigrants, i les ONG i les associacions d'immigrants han prestat diferents tipus de serveis d'acompanyament i facilitació davant l'absència de la iniciativa pública: supervivència (menjar o roba), suport a l'ocupació (informació, formació, borsa de treball, assessorament jurídic) o habitatge (residències, pisos d'acollida per a immigrants sense recursos o amb problemes específics). Al mateix temps, han actuat com a agents de sensibilització i reivindicació (Guillén et al., 2002; Col·lectiu Loé, 2004).

les xarxes socials no eren capaces de satisfer. De forma molt específica les persones subsaharianes i magrebines i les dones com a gran col·lectiu amb més dificultats.

b. Les trajectòries sociolaborals

Segons Tezanos (2007) es donen un conjunt de factors específics d'inserció laboral, que són al mateix temps generals a qualsevol treballador i altres més específics en el cas de les persones immigrades. En aquest quadre es poden veure les diferents situacions:

QUADRE 13. FACTORS TEÒRICS D'INSERCIÓ LABORAL

	Generales	Específicos
Estructurales	Sector económico Hábitat Comunidad autònoma	Permiso de Trabajo
Culturales	Sexo Edad	Nacionalidad
Biográficos	Tiempo en el mercado laboral espanyol	Tiempo que lleva en España

Font: Félix Tezanos (2008).

Altres autors com Carrasco a Izquierdo (2008) plantegen que existeixen variables determinants de les diferències entre treballadors estrangers i els espanyols que es concreten en l'antiguitat residencial, les característiques personals (edat, estudis, procedència), la discriminació laboral (ètnica, condicions laborals i salarials, jurídica i el lloc de residència).

Les trajectòries sociolaborals assolides per les persones participants en aquest estudi són una mostra de la realitat actual en la que es posa de manifest la importància que ha tingut el creixement econòmic en els darrers anys i l'augment de la contractació al sector de la construcció, Indústria, agricultura i hosteleria que han requerit d'una mà d'obra poc qualificada. En el moment que aquesta mà d'obra ha deixat de ser necessària han arribat les primeres conseqüències en forma d'atur i de l'augment de la competència per aconseguir treballs més qualificats i amb més requisits per a poder-hi optar.

Garreta (1999), (2003), (2010) elabora una classificació, adaptada en aquest cas a la realitat de les comarques de Lleida en la que divideix les persones immigrades en grups pel que fa la seva situació laboral. D'una banda les persones depenents inestables que són aquelles que treballen per compte d'altri i que tenen poca estabilitat laboral. Les persones depenents estables que també treballen per compte d'altri però amb unes condicions relativament més estables i finalment els autònoms i petits empresaris que treballen pel seu compte i que han assolit una certa estabilitat laboral i d'ingressos a partir de la creació de negocis que s'emmarquen en el que s'anomena l'economia ètnica.

En el nostre estudi es pot comprovar que el grup de persones depenents inestables és el més nombrós en tots els casos independentment de lloc de procedència i sexe i edat. Aquesta dada coincideix amb el perfil de població que s'està consolidant al territori de Lleida.

Segons Samper i Moreno (2009:54) Pel que fa les trajectòries laborals assolides podem dir que es posa de manifest.

La rellevància del nivell d'estudis, finalment, no només rau en les possibilitats de mobilitat lateral i vertical en el món laboral, sinó en el fet que també permet una major autonomia a l'hora de bellugar-se en un mercat de treball i una societat cada cop més alfabetitzats, en què el domini dels canals d'informació escrits —com ara Internet— són un element que condiciona de manera creixent el ventall d'oportunitats formatives i professionals.

Per aquest motiu són les persones amb estudis les que han assolit mantenir amb el temps un treball o si més no han assolit una mobilitat ascendent durant un temps que per qüestions relatives a la crisi no han pogut mantenir i això tant en el cas dels homes com de les dones. Les expectatives de millora també coincideixen en les persones que tenen major capital cultural i que han mantingut un projecte formatiu de forma continuada i planificada amb els anys.

Cal preguntar-se per tant com ja plantejava l'equip promocions (1999:11) en el marc de la darrera crisi econòmica:

Si las regulaciones del trabajo son la principal garantía de cohesión social ¿Qué amenazas y consecuencias prácticas comporta que la economía excluya a sectores significativos del mundo del trabajo? ¿Por qué hay que advertir que las diversas formas de exclusión social tienen su origen en el agotamiento de un modelo de crecimiento económico que ya no genera suficiente empleo para todos los que lo demandan y que, además tiene límites ecológicos claros.

- En el cas de les dones

Es pot resumir l'especificitat de la dona i el treball un cop més, i ara en paraules del col·lectiu IOE (2001:717) "El trabajo de las mujeres inmigrantes desborda la categoría técnica de empleo y sus trayectorias de inserción laboral no se pueden explicar sólo desde el ámbito estricto de la economía, sin tomar en consideración el conjunto de relaciones sociales de las que forma parte".

4.2.6 Recorregut a través de la sisena estratègia-L'ús de les institucions socials

4.2.6.1 Consideracions prèvies

A manera d'introducció i per afavorir la reflexió és necessari plantejar una qüestió prèvia entorn de l'ús de les institucions socials.

Quan parlem de l'ús de les institucions socials es posa de manifest un agre debat ja existent en la nostra societat i que el fenomen de la immigració no ha fet més que

revitalitzar. Per comprendre la importància que suposa per a una societat l'ús de les institucions socials per part dels immigrants, podem recordar algunes de les reflexions que es desprenen de diferents estudis sobre opinió realitzats a la població espanyola.

A manera d'exemple podem recordar la reflexió de Morell (2005) quan assenyala que la població autòctona considera als immigrants "competidors" ja que l'ús abusiu que realitzarien dels diferents serveis de benestar, repercutiria negativament en el seu nivell de vida. Pajares (2004), per la seva banda assenyala com una de les causes d'aquesta consideració la configuració del modern estat-nació, basat en la creació de distincions i categories jurídiques desiguals que afavoreixen l'estatus de protecció diferencial.

Clavijo i Aguirre (2002:16) exposen en aquesta línia:

El establecimiento de un Estado del Bienestar la llegada de las primeras oleadas de población inmigrante extranjera son hechos sociales casi simultáneos. La segunda se produce cuando el primero se encontraba en una fase de gestación y desarrollo. Así se da la paradoja que el diseño del marco de prestaciones y servicios se construye para los nacionales, sin prever que podía ser utilizado por población que presente unas características diferenciadas o peculiaridades jurídicas o familiares plurales.

El col·lectiu IOE (1995:36) assenyala aquesta com a font de conflicte sobre l'ús il·lícit dels serveis per part de les persones nouvingudes el següent "como una de las causas del individualismo competitivo, es decir, la idea que los nacionales tienen derecho a disfrutar de unos servicios a los cuales han contribuido con sus impuestos en mayor medida que los inmigrantes".

Un altre autor com Kaplan (1996:160) fa referència a la visió que es té de les persones nouvingudes des de la població autòctona com una de les raons fonamentals d'aquest debat:

La persona inmigrada se conceptualiza, en la sociedad de acogida, como un ser inferior. Su entrada por conductos irregulares la conduce a una posición social de marginalidad, invisibilidad y desigualdad en el acceso al trabajo, a los bienes y a los servicios existentes en la sociedad (...) Esta situación de inferioridad la acompañará durante mucho tiempo.

Davant aquesta opinió pública hem d'aportar diverses consideracions que es desprenen de l'estudi de referència que ens ajudaran a realitzar una reflexió més objectiva i més d'acord amb la realitat.

El procés de coneixement i de posterior ús de les institucions socials es produeix d'una forma gradual i al llarg d'un període de temps considerable. Quan parlem d'institucions socials hem de diferenciar aquelles que ofereixen els seus serveis de forma específica cap a la inserció laboral d'aquelles que ofereixen un altre tipus de serveis que podríem denominar com a serveis propis de l'Estat del Benestar.

A banda de l'ús específic dels serveis de l'Estat del Benestar i de les seves institucions, com l'educació, la salut, els serveis socials i la seguretat social, és important conèixer quin és l'accés que tenen les persones immigrades a la protecció social. És en aquest accés on es produeixen una sèrie de situacions que poden portar a augmentar

la polèmica existent sobre l'ús que fan les persones immigrades dels serveis públics i la possible politització³⁹ d'aquesta qüestió.

En el cas de les entitats específiques adreçades a la inserció sociolaboral, com ja hem comentat anteriorment, formen part del recorregut habitual de les persones immigrades des dels inicis de la seva trajectòria migratòria laboral al país d'acollida i que el seu ús i coneixement depèn de la xarxa social que acompanya a cada persona. En el cas de les institucions socials que presten serveis de diferent naturalesa, el seu ús es produeix de forma més tardana i en molts casos després d'una llarga trajectòria migratòria al país d'acollida i en moltes ocasions per circumstàncies sobrevingudes com per exemple accidents de treball o altres aspectes relacionats amb la salut, que no han estat resoltes precisament per la seva condició d'immigrant.

També trobem en moltes ocasions persones que encara estant en el seu dret de rebre una prestació com podria ser l'atur, prefereixen renunciar a aquest i seguir en la seva obstinació de treballar de forma continuada. En altres casos és el propi desconeixement de les institucions i de les prestacions socials en general el que provoca aquest tipus de situacions que en ocasions porten a la persona a sobreviure en precari sense necessitat de les ajudes.

Quan ja s'ha produït un contacte amb les institucions socials podem dir que les trajectòries vitals i laborals de les persones immigrades ja s'han vist afectades per diferents motius. Si es volen conèixer i aprofundir en aspectes relacionats amb la inserció sociolaboral amb persones que es troben en aquesta situació, és fonamental realitzar una retrospectiva sobre l'itinerari migratori de la persona per poder comprendre certes actituds, que sense aquesta informació són de difícil comprensió.

4.2.6.2 Anàlisi del discurs de les persones immigrades pel que fa la seva experiència personal 2005-2010

En aquest apartat hem volgut conèixer de forma retrospectiva quina ha estat la relació que les persones nouvingudes han mantingut amb les institucions socials de re-

³⁹ Moreno i Bruquetas (2011:52-53) "L'accés dels immigrants a la protecció social en aquest règim es produeix per dues vies principals. D'una banda, mitjançant l'assegurament social vinculat a la participació en el mercat de treball i l'afiliació a la seguretat social; per aquesta via, els estrangers amb permís de treball accedeixen a aquests sistemes en igualtat de condicions respecte als treballadors autòctons, com al règim conservador-corporativista. D'altra banda, els immigrants accedeixen a la protecció social per mitjà de la seva residència al territori, de manera que els estrangers residents poden accedir als programes de protecció social de caràcter universal. Per a alguns programes —a Espanya seria el cas de la sanitat, l'educació o determinats programes de serveis socials o d'ajuda a l'habitatge—, la residència dóna dret a aquestes prestacions amb independència de la situació legal de la persona. D'aquesta naturalesa dual dels criteris de definició dels drets d'accés es deriva també el marge per polititzar la qüestió de l'accés dels immigrants als sistemes de protecció. Així, l'accés a les prestacions dels sistemes d'assegurament —en els quals, com veurem, els estrangers són contribuents nets— no deixa gaire marge per a la utilització pública d'actituds de *competència* o *desplaçament* respecte a la població autòctona. En canvi, els programes de caràcter universal amb drets d'accés basats en la residència, com ara la sanitat o els serveis socials, presenten un risc més alt de mobilització de sentiments de rebuig envers les poblacions d'origen immigrant, ja que en determinades ocasions i àmbits territorials pot tenir lloc una situació de competència per recursos escassos o una percepció social que s'està produint aquesta competència.

ferència a la nostre societat. Aquesta relació amb les institucions també ens pot aportar una valoració del grau de satisfacció que en tenen i també conèixer l'ús que en fan o n'han fet. Finalment podem saber quines són les institucions més conegudes i les més utilitzades al llarg dels anys.

Tal com he plantejat a l'apartat anterior vull destacar que d'alguna manera la societat en la que vivim ha delegat a les institucions les relacions amb les persones novingudes. Ha dipositat en elles els processos d'integració social i laboral, qüestió que ha esdevingut al llarg del temps un obstacle per a la veritable integració sociolaboral de gran part de les persones novingudes.

Com planteja Julià (2008) "En muchas ocasiones los servicios de orientación e inserción laboral se convierten en cajones de sastre dónde llegan todas aquellas personas que no son, o no pueden ser atendidas en otros servicios, precisamente por la dificultad que presentan(...) En este sentido hay que añadir que la frecuencia de atención que se puede ofrecer en este tipo de servicios es muy superior en ocasiones a la de otros servicios públicos de atención social, con lo cual se convierten en ocasiones en espacios de fácil entrada y acceso pero con dificultades para dar una salida y finalizar la intervención. En algunos casos se genera incluso una dependencia por parte de los usuarios de estos servicios que responde exclusivamente a una cuestión de carencia de tipo emocional".

Aquesta manca d'interacció amb les persones autòctones abans esmentada, ha estat coberta en gran part per tot tipus d'institucions, especialment les de tipus social i sociolaboral.

a. Les primeres experiències

Recordar les primeres experiències de contacte amb les institucions del país d'acollida ha estat una de les qüestions plantejades en aquesta segona fase de l'estudi amb l'objectiu de copsar com es va viure aquells primera atenció i d'alguna forma la primera acollida per part de la societat receptora. Depenent de com es va posar la primera pedra de la desitjada integració podem comprendre alguns dels comportaments posteriors.

A Lleida Solidaria. El trato muy bien porque no entendía muy bien el idioma y la persona que me atendió el primer día era el Jorge éste que habla francés muy bien, entonces eso fue muy importante para mí porque me pude comunicar. La verdad que me ha ayudado mucho, también a buscar faena, a buscar cursillos... ha sido él quien me ha mandado a la Cruz Roja. (MARHP31T)

Normal con el ayuntamiento para arreglar los papeles. (AHP43A)

Yo buscaba la oficina, mi primer día que llegué aquí, estuve con un amigo, que ahora está en Barcelona, no está aquí, él me dice, es una oficina que está muy, la gente está muy, gente no son malos, entonces puedes venir a apuntarte ahí, entonces el primer día que voy me dice, para buscar trabajo tú tienes que venir cada miércoles a la tarde a las quince o así, luego vine un lunes y yo dije vale, primer día cuando yo estuve, cuando yo llegué a mi casa, yo dije a Mohamed, lo que veo hoy la gente está muy bien, no sé mañana, pero la gente son muy bien, no sé; yo fui a otra oficina a apuntarme ahí pero, hasta ahora es una oficina que yo conozco muy bien en Lleida. (SEHP30A)

Con el ayuntamiento creo, por el tema de empadronamiento. (...) Bueno... no sé porque vine con el amigo mío, y él era el que hablaba porque era nuevo y no me acuerdo de mucho. (SEHP42T)

El primer contacte es produeix generalment de forma satisfactòria i podem observar la varietat de situacions. Molts cops és un contacte amb l'administració per a realitzar qualsevol tipus de tràmit obligatori i necessari i en altres casos ja es parla directament d'entitats d'iniciativa social que ofereixen algun tipus de servei que els pot ser útil per a la recerca de feina.

Si aquest primer contacte amb les entitats és positiu i satisfactori, acostuma a generar un vincle que es manté amb el pas dels anys, en senyal de gratitud per part de les persones nouvingudes.

- En el cas de les dones

El primer contacte amb les institucions s'inicia en moltes ocasions a partir de la dona com a referent de la unitat familiar i de forma especial quan es tracta de les de tipus social.

Conocí una chica en Cáritas que me ayudó bastante en temas de orientación y para tener mi primer piso, porque era muy complicado tener mi primer piso. (...) Si, a Cáritas, me orientaron, me ayudaron, me explicaron un poco los pasos que tenía que seguir; había gente que iba a pedir ropa, comida, bueno, la verdad es que tenían necesidad, yo quería trabajar, incluso una vez me consiguieron trabajo, duró poco, una sustitución en un restaurante, un mes de suplencia, lo necesitaba en este momento. (MALDP33T)

Primero en CIVIC. A la una y media, estaba cerrado, pero hay horario de abrir a las tres; fui a comer, a las dos y media cojo el camino, vengo, unas chicas me han dado horario, esto fue, no se si era 16 de septiembre, ven a hablar con una chica que se llama Isa; este día volví a hablar con ella, dice sí, esto es verdad pero tu tema es muy complicado porque no tienes papeles, vale, no tengo papeles autorizar a trabajar, ni nada, esta caducado, fui al Ayuntamiento, tienes que hablar con asistente, dice, donde vives, en C/ Ciutat de Fraga, vale, te toca calle Democracia, digo apuntame, me han apuntado; ese día me voy con los dos niños, el mayor en cochecito, el pequeño, atrás, hasta que yo he visto esta calle, entro, dice, quieres hablar con la asistenta, me pregunta donde vives, me dan día y horario, dicen te toca la Marta. (GKDP31T)

Sí, Adaia. (...) En el idioma, a coser, a cocinar comida de aquí (...) Sí, mi marido también, una señora de Adaia. Mi marido trabajaba un año de soldador fuera de Lleida, yo también de limpieza en una casa. (ECDP41T)

Cuando vivía en Serós fui a la asistente social a pedir una ayuda para el alquiler y me la concedieron. (ADP42A)

Si es tracta d'institucions de tipus social i d'ajuda, és la dona la que fa aquest primer contacte de forma habitual, posant de manifest un altre cop aquesta dinàmica de rols de gènere. Aquesta reflexió contrasta amb la resistència que posen homes que estan sols al país d'acollida a l'hora de fer una demanda d'ajuda, ja que ho consideren l'últim recurs que els queda i d'alguna forma els genera un sentiment de fracàs.

b. El perill de ser etiquetat com a usuari pobre o exclòs

Com hem avançat a l'apartat anterior, existeix el perill de veure a la persona nouvinguda com una persona amb l'etiqueta d'exclòs en base al prejudici que es té sobre les persones immigrades en general. És obvi que les persones nouvingudes necessiten orientar-se i conèixer els paràmetres de la nova societat i és per aquest motiu que s'adrecen a tot tipus d'institucions existents per a demanar informació, orientació i ajuda en general, a banda dels tràmits obligatoris que s'espera que facin de forma permanent i continuada.

Me han ayudado... sí que te ayudan, pero te siguen, el proceso es muy largo. O sea en un momento a ti lo que te interesa es el cursillo y ellos ya van derivando a otra cosa, ¿me entiendes?, y mi personalidad no les va bien a ellos, porque yo soy responsable y allí te pueden ayudar en la comida, el alquiler... y a mí eso no me interesaba. Llegó un momento que tuve una discusión con la persona que se encargaba de mí, yo ya no formaba parte de su negocio. Ella decía que yo le había contestado mal, pero yo no lo vi normal porque yo iba a buscar cursillos y faena y la señora lo que me decía era que si no tenía comida en casa me daba, y yo le decía que venía a España a mejorar mi nivel de vida, que el día que no tuviera para comer me volvería a mi país que por lo menos allí sí tenía comida y donde dormir. Desde ese día las cosas ya no... (MARHP31T)

Cal evitar però caure en aquest tipus de dinàmiques assistencialistes i d'usuarització⁴⁰ de les persones immigrades de forma generalitzada, sense plantejar-se que estem davant d'una persona amb les seves capacitats, habilitats i sobretot una trajectòria migratòria a les seves espallles.

c. Relació amb l'àmbit sanitari

L'àmbit de la salut és un dels grans temes que provoquen un debat social quan es tracta de l'ús que en fan les persones nouvingudes. Per part de les persones nouvingudes la seva valoració d'aquests serveis és positiva en general.

Sí, siempre cogiendo cita en el médico, no he tenido nunca ningun problema. (MARHP26A)

Yo no tengo problemas con eso, porque yo fuera de trabajo nunca. No he ido ninguna vez al médico, sólo una vez hace unos 3 años porque me dolía una muela y ya está. Esa vez me han atendido bien. (MARHP31T)

⁴⁰ Vázquez Aguado (2004:11) planteja precisament quines són les característiques d'una intervenció de tipus assistencial basada amb un paradigma Positivista. "Des de la perspectiva positivista, el que importa són els fets en ells mateixos: cal demanar-nos quines són les raons que expliquen la situació de l'immigrant per començar la intervenció. No es qüestiona la manifestació del problema sinó que es busca el procediment tècnic que pugui respondre a les demandes. És el treballador social qui sap i, per tant, qui té l'obligació de trobar les respostes. Segons aquest esquema, els bloquejos, les tensions que es produeixen en la relació estan determinats per l'incompliment dels rols assignats als actors: l'immigrant espera que el professional li resolgui les demandes; el professional necessita que se li acceptin les decisions, ja que és qui valora i decideix".

Bien, a veces alguna enfermera o algo te hablan bien, pero tiene un... pensamiento... Pero en general bien, muy bien. (AHP43A)

Claro, va bien, y me trata bien, tengo una doctora que me trata bien conmigo; por ejemplo, un día yo estuve aquí por la noche, me dolía mucho la barriga, ellos me han tratado bien, me han dado muchos medicamentos, me han dicho, tienes que volver mañana para ver con el doctor, y cuando llega la mañana yo voy ahí, me han dado muchos medicamentos, me han tratado bien, yo no he tenido mas problemas de barriga. Yo no tengo ningun problema con la gente, cualquier persona, primero tratarla con respeto, ni niño, ni grande, ni mayor, si tengo un problema mañana, ese problema se va a arreglar rápidamente, pero si la persona, por el color, dice color, yo voy a dar ese respeto así, entonces mañana si calla tú también nadie no va a conocer. Yo aquí cualquier sitio que voy, no tengo ningún problema, no tengo ningún miedo también con la gente; yo tengo la familia, si yo vengo aquí a hacer las cosas mal, con la gente así, si la familia entiende eso, eso es malo. (SEHP30A)

No, siempre, tengo el Doctor que se llama Sabaté, muy bien. (GHHP30A)

Médico poco, médico muy poco, cuando me duele un cabeza o algo así, médico muy poco, pasa que yo casi dos años no fui mi médico. (MAUHP40A)

Bueno, yo diría que bien porque llevo desde el principio... las relaciones bien... a veces me voy allí a hacer visita o a preguntar algo, es una persona mayor y tengo relación buena con él. Tengo buena relación, también es una persona que no tiene prisa para que te vayas, te escucha y te recibe bien, te da las instrucciones que te pueda dar... en este sentido veo la relación bien. (SEHP42T)

En alguns casos la satisfacció no és tan bona.

Bueno no muy bien, el día 13 del mes pasado me dijeron que me llamarían para darme cita y de momento no me han llamado. Si dicen que tengo un problema de salud, hay que curarlo y necesito cita pero hace más de dos meses que nada de nada. Esto no puede ser. (MAHP30A)

Les persones nouvingudes estan satisfetes amb els serveis sanitaris dels que poden gaudir a diferència dels serveis que poden rebre en els seus països d'origen. Moltes d'aquestes persones els utilitzen realment quan els necessiten i no ho fan de forma habitual ja que estan més pendents d'altres aspectes de la seva vida que de la seva pròpia salut.

d. Relació amb l'àmbit de la justícia

Quan parlem de justícia englobem el tracte amb les administracions relacionades amb qüestions de tipus jurídic, com per exemple l'oficina d'estrangeria, amb el departament d'interior a partir del tracte amb la policia autonòmica entre d'altres.

Sí, tengo contacto también con la policía porque casi 4 o 5 policías estaban trabajando de camareros allí en la Prats, conoce a mí, siempre saludar a mí, siempre tratar muy bien, tengo buena relación con ellos. (MARHP26A)

Bueno, me fui a la policía nacional que está en Cappont... allí yo creo que a veces hay problemas, quizás porque hay tanta gente y se ponen nerviosos. Llegué por la mañana,

vi a un señor, lo saludé y le pregunté pero me contestó de manera muy fea, yo veo que hay mucha gente y se ponen nerviosos. A parte de esto no he tenido ningún problema. (SEHP42T)

El tracte amb els diferents àmbits de la justícia acostuma a ser un tema difícil, produït en gran part per les connotacions negatives associades als diferents actors de l'àmbit judicial i per la qüestió de la "legalitat-il·legalitat" associada contínuament a les persones immigrades que com exposarem a les conclusions estan sota sospita de forma permanent.

- En el cas de les dones

No, no. Las veces que me he sentido así, las dos veces que me he sentido así, ha sido con policías; te hablan que parece que no se enteran que puedas entender el catalán, porque me hablaban y le pregunté lo que habían dicho y no lo quiso repetir, digo, el catalán es un idioma que se puede entender, no hay que hablar mal de la gente en catalán, además llevas un uniforme. (MALDP33)

En aquest cas concret l'entrevistada planteja com en dos ocasions molt diferents es va sentir discriminada i maltractada per una qüestió de prejudici ja que en una ocasió no van creure que fos treballadora d'una agència de viatges i en l'altra ocasió no sabien que era la persona que havia estat reclamada per a fer de traductora i intèrpret a comissaria. Dos clars exemples dels estereotips que dominen la nostra societat.

e. Relació amb els serveis socials

Com ja s'ha plantejat a les consideracions prèvies, en aquesta fase del recorregut migratori, totes les persones immigrades han entrat en contacte amb diferents tipus d'institucions, educatives, administració en general, sanitat i altres, tot i així el contacte amb els serveis socials no es dona en tots els casos.

En aquest sentit podem dir que de les 25 persones entrevistades, només 3 homes eren beneficiaris de la renda mínima d'inserció. Un d'ells un home casat amb dos fills al seu càrrec i els altres dos, homes de 51 i 52 anys d'edat respectivament, per tant amb un perfil de difícil inserció sociolaboral en l'actual context de crisi.

- Quan es cobra alguna prestació

La relació amb els serveis socials es pot produir en un context en el que es cobra algun tipus d'ajuda com per exemple la renda mínima d'inserció. En aquests casos el tipus de relació acostuma a ser molt continuada i és viscuda com un control de vegades excessiu.

Si yo estoy cumpliendo unos requisitos, cumples con todo y traes todos los papeles y todo no hay ningún problema. Yo la verdad que no he tenido ningún problema con los Servicios Sociales. Si cumples con los requisitos no hay ningún problema. (...) Sí, de todo pero en general te sientes un poco como controlado. Uno tiene que buscar su interés, estar mejor para evitar problemas (AHP43A)

Ahora estoy cobrando el PIRMI, empecé el año 2009, pero después abren la campaña y yo me voy y dejo el PIRMI, cuando terminó volví y cogí el PIRMI. (MAUHP52A)

- La resistència a demanar ajuda

Existeix una idea generalitzada a la nostra societat de l'abús que es fa en aquest tipus de serveis, però existeixen exemples que demostrin que això no és així, ans al contrari, demanar ajuda a les institucions es considera un fracàs i una situació que es contradiu amb els objectius marcats a l'inici del procés migratori.

Nunca, ni Cáritas ni nada, hasta ahora, nunca, no quiero hacerlo también. (SEHP30A)

Existeixen casos especials en els que sense rebre una prestació concreta, es dona una relació de seguiment per altres motius de tipus social. En aquest cas concret, els motius estan precisament lligats al propi procés migratori i les conseqüències inesperades que es poden produir en un moment determinat provocant una situació realment difícil en la persona immigrada.

Sí, sí es bastante duro, a veces no te, es bastante duro, valoro mucho que estan haciendo un buen trabajo porque en mi país no hay y estan haciendo un buen trabajo de ver que le pasa a la familia, escuchar a la familia, estar atento a la familia, pero esto te lo he pedido, cada sociedad es diferente a la otra. (SEHP24A)

En aquest cas concret parlem d'un home de 24 anys que va venir reagrupat per la mare després de la mort del seu pare, amb l'objectiu i missió de donar suport a la seva mare i els germans que es trobaven a Lleida. Aquest noi va venir i passat el temps la mare també va morir de forma sobtada, amb la qual cosa ell es va trobar amb la responsabilitat d'assumir la cura dels seus germans menors. Aquesta realitat el va portar a entrar de forma involuntària en contacte amb els serveis socials i sotmès a una vigilància molt estreta i de seguiment per a valorar l'atenció i cura dels seus germans.

- En el cas de les dones

Es donen altres formes de relació amb els serveis socials com la que explica aquesta mare i que manifesta d'aquesta manera.

En el tema del colegio, antes, pero ahora tiene problema porque va a un equipo de futbol, tenemos que pagar, pero en otro sitio, el servicio social paga, pero nosotros aún no; pero otros problemas no tenemos. (ECDP41T)

En aquest cas es tracta d'una família que davant de la situació de precarietat econòmica decideix fer una demanda d'ajuda a l'administració i que a partir d'aquesta demanda s'inicia un pla de treball amb la família que entre d'altres qüestions els facilita una beca per a que un dels fills per jugar a futbol en un equip de la ciutat. Aquesta situació és viscuda de forma positiva per part de la família però un canvi en el domicili familiar posa en perill aquesta beca, amb la qual cosa la família té por de seguir rebent l'ajuda i que no puguin assumir el seu cost.

f. La relació actual amb les institucions

La relació amb les institucions és una realitat quotidiana que es dóna en tots els casos i que amb el pas dels anys esdevé una pràctica habitual en un país amb una administració molt desenvolupada i per tant molt burocratitzat com el nostre.

La normalització de les relacions entre l'administració i les institucions en general i les persones nouvingudes es consideraria un bon símptoma per a la convivència i la integració.

Sí, sí, está bien, tratar bien conmigo, y con todos los inmigrantes, estaba tratando bien, no tengo ningún problema, y cuando necesito algo, por ejemplo currículum, o una pregunta, o internet, no tengo ningún problema, ni aquí en Civic, ni en Cruz Roja, ni en Lleida Solidaria, no tengo ningún problema. (MARHP26A)

Hay un obstáculo. Es que no tiene relación porque con las instituciones como yo no tenía trabajo pues era sólo con los servicios sociales. Si no tienes trabajo está todo... Esto también tiene que ver hasta con la relación con la familia, con la mujer... puede influir en tu vida personal. (AHP43A)

Eso depende donde estabas, en todos los sitios, a veces he encontrado una persona buena, a veces una mala, he tenido buenas experiencias y malas experiencias, en todo; cuando vas a una oficina, ahora hay una persona que dice esto, vuelves a los 5 minutos, encuentras otra persona y te dicen otra cosa, eso pasa muchísimos sitios aquí, no se si es de la persona o es de la institución, yo creo que es de la persona, porque si ahora te dicen esto y a los 5 minutos vuelves y te dicen otra cosa, eso es un problema. (SEHP24)

Bueno yo lo veo bien, bueno veo que si pudiese hacer más... yo creo que está bien porque es una forma de enseñar a la gente: las maneras que hay para buscar trabajo, la orientación... orientando a la gente y a las empresas, las bolsas de trabajo, lo que hay, donde hay, como se hace un currículum... esto es una parte muy importante. A mí cualquier día que paro de trabajo paro aquí para informarme, siempre hay una oportunidad... Está muy bien para nosotros. Nosotros tendríamos que venir siempre para aprender algo. (SEHP42T)

Trobem persones que no fan cap ús de les institucions més enllà de les que tenen a veure amb la vida laboral i/o de documentació lligada als permisos.

No, yo no he tenido mucha relación con eso, cuando tengo que arreglar papeles voy yo directamente a arreglar mis cosas, saco cuaderno, pasa que yo no tengo muchas cosas para arreglar, tema de residencia, algo de la Seguridad Social, el Inem, otra cosa. (MAUHP40A)

- En el cas de les dones

Sí, yo he ido a Cáritas, allá me han ayudado pocas veces, si yo tengo trabajo, no voy allá, a la asistente social de Cáritas, yo me fui allá siempre si yo no tiene nada, pero si yo tiene mi faena, yo no me voy allá, hay mucha gente allí que necesita, no necesita que yo tenga faena y yo voy atrás corriendo de, no. (...) Yo le he comentado esto a la asistente social, yo le he comentado esto, mira ahora no hay ninguna ayuda, mira esto, no hay, me ha

dicho, te llamaré, no me ha llamado nunca, yo he volver en enero, yo la he citado para este mes, el día 22, yo fui a la Cruz Roja, yo la he citado, allí, yo le enseñaré todo, mis contratos, mi vida laboral, me dice, la verdad, con este trabajo tú no podrás cobrar paro, tu asistente social tiene que ayudarte a cobrar un PIRMI o algo así, pero hasta ahora no hay manera. (CADP34A)

L'ús de les institucions es dona de forma més habitual en el cas de les dones en gairebé tots els àmbits. En el cas dels serveis socials aquesta realitat és més clara. Com ja hem avançat en altres moments la dona es dedica a les tasques reproductives independentment que també treballi fora de casa i en el cas de les persones subsaharianes aquesta situació és torna si més no més habitual.

4.2.6.3 Síntesi final

a. L'ús de les institucions es consolida amb el pas dels anys

És obvi i al mateix temps necessari que amb el pas dels anys les persones nouvingudes coneguin i facin un ús de les institucions que estan al servei de la població amb normalitat. Les institucions són molt variades i formen part de l'organització de la nostra societat. Cal dir també que les persones nouvingudes estan sotmeses a un control i seguiment continuat de forma obligatòria pel que fa la renovació dels seus permisos de residència i treball i que en qualsevol moment poden variar aquestes condicions i normatives.

Pel que fa les altres institucions com la sanitària o l'educativa les relacions són menys habituals encara que són institucions que ofereixen serveis que són un dret reconegut per a les persones nouvingudes.

Si tenim en compte el nombre de persones que han estat entrevistades, podem dir que només en tres casos estan rebent una prestació provinent dels serveis socials com la renda mínima d'inserció. Això vol dir que en un context de crisi i d'atur molt elevat per part de les persones nouvingudes i també de les que hem entrevistat, no es produeix un abús d'aquests serveis.

Podem dir que les persones que reben algun tipus d'ajuda des dels serveis socials o estan cobrant algun tipus de prestació com el subsidi, estan sotmesos a un doble control que fa que visquin en una situació més alta d'angoixa i de sentir-se amenaçats pel sistema que en qualsevol moment pot provocar una pèrdua de les prestacions obtingudes.

4.2.7 Per a finalitzar i cloure el recorregut

4.2.7.1 La valoració del procés migratori

Quan parlem de la valoració del procés migratori i ens referim directament a la seva reflexió personal, totes les persones resten en silenci durant una estona, esperant que els vingui la resposta més adequada i que s'ajusti el millor possible a la quantitat i complexitat de sentiments que els ha generat i genera la seva experiència.

En aquest sentit vull destacar la reflexió que una de les persones entrevistades de procedència senegalesa i al mateix temps la més jove de totes elles, crec que ens il·lustra de forma molt intensa el que significa el fet d'haver emigrat del teu propi país.

Perfectamente, perfectamente; yo si pudiera, pero ahora la inmigración no es fácil, si entras en la inmigración es como un pozo que es muy difícil salir, son muchas cosas, no es sólo venir y volver y conseguir algo o no conseguir, si entras en la inmigración es muchas cosas, es muy difícil; si una persona no ha inmigrado no te puede explicar esto. (...) No hay vuelta atrás, casi, casi no hay vuelta atrás. Si empiezas a inmigrar hay que poner en tu mente que vas a inmigrar hasta la muerte, porque es casi así; además si el país en el que estás no te permite algunas oportunidades para permanecer allá, siempre vas a inmigrar, aunque no sea allí, sea aquí, vas a ir a otro sitio también, es así la inmigración. (SEHP24)

Lacomba (2010) ens recorda precisament aquesta realitat que arrossega de per vida a la persona immigrada de manera, que arriba a ser rebutjada al país d'acollida per la competència pels llocs de treball, per què generen desconfiança i se'ls veu com una amenaça per la identitat i són rebutjats als seus països d'origen per ser representants del fracàs de les societats de procedència que no són capaces de donar resposta als seus propis ciutadans.

Sayad (2010:199) exposa d'una forma més crua i directa aquesta ambivalència i contradicció continuada que es produeix en qualsevol trajectòria migratòria:

Por más justificada que esté la emigración, siempre queda bajo sospecha. Salvo que se moralice la emigración o, en otros términos, que se la declare inocente, declarando inocentes al mismo tiempo también tanto a aquellos que van a ausentarse (los emigrados) como a aquellos que los dejan ausentarse y se vuelven cómplices de su ausencia (el conjunto de la sociedad de emigración), esta última contiene secretamente en sí la sospecha de la traición, de la huida y en última instancia de la negación. Basta con que sobrevenga un percance, un ligero desvío de los comportamientos, para que surja un sentimiento de la falta, de la falta original, que es consustancial al acto de emigrar: culpabilización, culpabilización y auto-culpabilización; acusación y auto-acusación: he aquí lo que es indisociablemente constitutivo de la condición del inmigrado.

Mata (2007) en aquesta mateixa línia exposa aquesta mateixa qüestió fruit del seu treball específic amb el col·lectiu algerià i ho sintetitza en aquest enunciat Proyectos de futuro:

EMIGRAR ES COMO MORIRSE.

a. La satisfacció de poder seguir a Lleida

Molts cops, malgrat les circumstàncies difícils, la valoració que es fa de seguir a Lleida com a lloc de referència del procés migratori es viu amb satisfacció.

Sí, yo me siento bien así, cualquier país que está, yo soy de ese país, no sé como puede entenderme bien, por ejemplo, sí, sí, yo me siento bien como español, yo me siento bien

como español también; soy de España, no soy de Francia, no soy de Alemania, no soy de Inglaterra, yo estoy en España aquí, casi once años sin moverme, ni Francia, ni Inglaterra, ni nada. (SEHP30)

Yo la verdad que estoy muy contento, la experiencia, los 5 años estos que han pasado... estoy muy contento. Yo con eso de salir en un periódico, aunque parezca una tontería, con la imagen grande, con mi nombre, hablando de mí, no sé... es un ejemplo de los extranjeros. Que en tan poco tiempo haya conseguido ser 2º de cocina de un jefe de cocina tan famoso, eso me alegra mucho, no sé cómo te explico... pero en mi faena soy como uno más, estoy dirigiendo a mi equipo de 4 personas. Cuando trabajaba en Peñíscola ya llevaba a un equipo de 15 personas, gente que ha llevado 10 años de experiencia y la verdad es que es un honor y estoy muy orgulloso de mí de la experiencia que he tenido aquí. El problema es que todo el valor que tengo tiene relación con mi faena, fuera de la faena no tengo valor, no he tenido muchas experiencias sociológicas, no sé cómo explicar... el tema de novias he tenido una sola... no he tenido ocasión de hacer otras relaciones... y ya te digo, fuera de la faena nada. Hasta ahora ya lo ves, todo ha tenido relación con mi faena. (MARHP31)

b. La satisfacció de la situació actual

En altres casos la satisfacció va menys associada al territori i més a la situació que es viu en aquells moments, però es contempla la mobilitat com a forma habitual de subsistència.

Bien, yo lo veo bien, bastante bien, de verdad, de verdad, yo veo bastante bien mi vida, estoy muy orgulloso de mi vida, como está pasando, de verdad, no me quejo de nada, de verdad, todo lo que me ha pasado, siempre salgo adelante, yo no me veo en 2005, no me veo con lo que sabe en el 2005 de ahora mismo, me veo un poco más, yo, es una valoración que tengo personal, y yo creo que si no estuviera aquí, no estaría en este estado de mi vida; porque ahora tengo bastante encarrilada mi vida de allá, porque tengo la casa construída, tengo una pequeña casita, tengo allí mi mujer, mi suegra y mi hijo, aquí también tengo la familia de aquí, tenemos una casa, de alquiler, pero del Ayuntamiento, bueno, de momento no tenemos problemas, muchos problemas, bueno, podemos vivir, podemos comer, podemos estudiar, puede estudiar y yo si necesito, a veces, si quiere ir allá, puedo ir, y también aquí tengo carnet, tengo mi coche, estoy intentando también hacer mis cosas allá, construir mis proyectos, pequeñas cosas, lo que puedo para avanzar mi vida, yo creo que bien, para decir que mi vida estoy bien, de verdad, gracias a Dios, sí que voy bien. (SEHP24)

La vida en estos 5 años me ha pasado muy bien, de verdad, conoce muchas cosas que no sabía, he aprendido muchas cosas que no lo sabía, de verdad, la verdad tiene dinero más que antes que no sabía, de verdad, muy bien, de verdad, pero ahora está muy mal, pero antes muy bien, no hay otra cosa. (MAUHP40)

Yo creo que sí, desde 2005 estoy poco a poco cogiendo el equilibrio, desde la crisis ha cambiado... pero pienso que estoy avanzando... Desde el 2005 hasta hoy solo puedo hablar positivo. (SEHP42)

c. L'esperança de millora

Millorar és un desig, però al mateix temps una creença i una esperança per una vida futura millor.

Pero, bueno, ni bueno ni mal, porque estoy trabajando, vine aquí para trabajar, estoy trabajando un poco, pero sentarse mucho, en comparacion con trabajo, hay que sentarse mucho buscando un trabajo, pero me refiero que los años que vienen la cosa va bien, voy a encontrar un trabajo para seguir fijo, bueno, ésto es lo que interesa mucho. (...) Sí, hay que esperar, hasta que la cosa va bien y salga de toda esta crisis, y volver a la cosa como estaba antes y conseguir un trabajo, y toda la gente que estaba buscando trabajo se puede conseguir, cada persona conseguir su puesto de trabajo. (MARHP26)

Para mi, así, así. no es sólo aquí, no es sólo España, es todo el mundo, hay un día que va a tener todo fácil, y hay un día que va a tener todas las cosas mal, entiendes. Para mí, yo estoy contento y gracias a Dios, si no mueres, si tienes planes que voy a hacer esto, por ejemplo me voy a comprar un coche, si no mueres y vas haciendo poco a poco, algún día vas a comprar, es así, para mi, entiendes, si yo tengo un plan en mi cabeza, si no puedes hacer ahora, más adelante puedes hacer, para mí es así. (GHHP30)

d. La dissonància permanent

Com ja hem avançat en moltes ocasions, el procés migratori no és lineal ni ascendent, tanmateix està sotmès a grans canvis i situacions totalment incontrolables com s'ha pogut demostrar en els darrers anys. Davant d'aquesta realitat primera, la dissonància i l'ambivalència de sentiments és la companya de viatge habitual de la persona immigrada.

No sé, es que... yo veo que la situación está empeorando más cada vez que pasan los años, en estos últimos años está empeorando por el trabajo. Todo lo que conseguimos antes se está perdiendo. (...) Bueno yo siempre soy optimista pero no sé, si uno tarda mucho en encontrar trabajo piensa mal, uno piensa que está empeorando pero siempre hay que ser optimista. Algún día puede ser que uno encuentre trabajo y mejore su situación ¡ojalá!, queremos que esto mejore para todo el mundo. Queremos lo mejor hasta para España porque nosotros si fuésemos de este país, porque tenemos derechos, tenemos deberes también para cumplir. (AHP43)

e. La resignació

La resignació és l'actitud més generalitzada entre totes les persones entrevistades independentment del seu lloc de procedència i sexe.

Bueno no sé, puede cambiar la situación más adelante. Si cambia, mejor. Si no cambia, pues bueno. (MALHP30)

f. La idea del retorn

De vegades no està dins dels plans el fet de retornar. Com planteja Pajares (2010:116):

La decisión del retorno no sólo está afectada por la situación en los países de origen, también lo está por la dificultad para volver a migrar. En la medida en que los controles fronterizos y las restricciones a la inmigración se han hecho más fuertes con la crisis, los

inmigrantes son más reticentes a volver a su país porque saben que lo tendrán más difícil para volver a emigrar. Ya vimos en nuestro informe del pasado año que entre los grupos que mayor proporción de retorno estaban protagonizando se hallaban los latinoamericanos que habían adquirido la nacionalidad española y los rumanos, grupos ambos que pueden volver a emigrar a España en el momento en que lo deseen. En cambio, quienes al retornar pierden el derecho de residencia plantean mayores reticencias al retorno.

No, ahora está en Marruecos. Por el momento tenemos que pasar unos años por aquí y luego ya decidiremos porque ella ha montado un negocio en Marruecos. Ella ya está cansada de Francia, y también con la familia que tiene, es hija única. Ella ha abierto un negocio pero no han salido bien las cosas, y estamos planteando de que ella venga por aquí, pasaremos unos años por aquí a ver cómo va la cosa. (MARHP31)

Si, pero mejor traerla aquí, si porque antes estaba aquí, en 2003, 2002, si en 2003, estaba aquí tenía un papel de primer año, ella no quiere quedar aquí, no le gusta, quiere volver a Marruecos; para traerla aquí, no es complicado, sólo hay que trabajar yo, cuando tenga una casa propia, o alquilar, un trabajo, si puede traer aquí, no es tan difícil, porque antes ya estaba aquí, no tengo ningún problema para traerla aquí, y ella también. (MARHP26)

De vegades el retorn forma part de de les prioritats pel que fa el projecte migratori

Exactamente, montar un negocio, una cosa, porque yo veo que yo también; yo ya sé que todas las sociedades del mundo han emigrado, no hay ninguna sociedad del mundo que no haya emigrado, todas han emigrado, pero después cuando emigran a un tiempo vuelven, cuando vuelven, hacen su país, arreglan su país e intentan cambiar su país, el entorno, la vida y todo esto, así viene el cambio, así viene la vida, todas las sociedades del mundo han emigrado; entonces yo también, al ser consciente de esto, como he emigrado yo, yo si me presentara una oportunidad, quiero alguna cosa bien que retorne a mi país, para ayudar a mí mismo, para que me pertenezca en mi país, a mis hijos, al entorno familiar y a toda la sociedad que tengo, eso es mi pensamiento, eso es lo que tengo en la cabeza. (SEHP24)

Altres vegades es desitja però no es veu factible.

Está planteada desde mucho tiempo antes pero si no tienes trabajo y no tienes medios... hay obstáculos también para volver a mi país. Uno se siente atrapado. La verdad es que no sé... te sientes sin armas, como si estuvieras atrapado. Te planteas volver a tu país pero no tienes los medios. (AHP43)

En alguns casos es planteja emigrar de nou a altres països amb més oportunitats

Puedo decir que no se cumplen, desde 2005 hasta hoy, antes de la crisis bien, tenía trabajo, siempre he trabajado y bien, pero cuando empezó la crisis las cosas se han puesto muy difícil, no estás trabajando y con la familia es difícil, tengo hijos, cinco, con mi mujer y yo siete; he pensado salir de España. (EHP48)

Sí, si la cosa sigue así, tengo que buscar fuera, primero salir yo a buscar y si encuentro buscar a la familia. (EHP48)

4.2.7.2 En el cas de les dones

Les dones també mostren una gran varietat de respostes que recullen de la mateixa forma que els homes aquesta ambivalència i contradicció constant.

a. La satisfacció de la situació assolida

Sí, estoy contenta, es duro, pero estoy contenta, porque hay gente que he encontrado aquí, incluso los que me ayudaron cuando llegué a Lérida, aquí, que ahora estan en situaciones peor que yo, o sea, no tengo todo lo que aspiraba a tener en mi vida de Europa, pero no me puedo quejar. (MALDP33)

Ha mejorado mi vida aquí, primero que he llevado a mi hijos aquí, segundo, no solo llegar, que mis hijos tienen un futuro, hasta que cuesta, yo está contenta, sabe que está difícil ahora, pero cambiará, yo tiene un futuro, eso es lo que ha mejorado. (CADP34)

b. La dissonància permanent

Así, así, yo lo veo muy difícil, si hay trabajo, te voy a decir muy fácil, pero no hay trabajo, muy difícil, muy difícil, porque Dios sabe como estamos tirando para delante los críos, este momento, estamos dependiendo de mi marido 426, yo 426, de él se acaba el 27 de mayo, mío 1 de julio, estamos muy preocupados, cuando acaba. (...) Si no le sale nada, no sé, si no le sale nada, no sé, si tenemos un poco regresamos a África hasta que mejora un poco. (...) Todos quedamos aquí, porque si no hay carne que comer, hay pasta de macarrones, siempre hay algo que comer. (GKDP31)

c. El retorn com a possibilitat

¿Para ir? Eso depende, por ejemplo ya tenemos casa, bien, tenemos luz, todo, esta bien, mañana tenemos viaje, el ticket, cuando vamos tenemos negocio, este año nos vamos. (GKDP31)

Sí, porque cuando llegas a cierta edad, la vida allí es muy relajante, me gusta mucho la posibilidad de tener un poco de terreno, trabajar por mí misma, lo veía en las películas, es diferente, en los documentales, pero lo veo en realidad, tener una finca, una casita, trabajar, vender lo que tú produces y poder vivir de ello, ésta es una buena idea también, porque con el tiempo nunca se sabe, porque llegas a un momento que ya no puedes trabajar o no encuentras trabajo, porque lo vemos con muchas personas mayores de aquí, si no has empezado pronto a hacer tu vida, o no tienes la suerte de tener una herencia de una casa, llegas a la jubilación aún tienes una hipoteca, los hijos tienen que estudiar, nos va a ser muy difícil en este momento, entonces si puedes regresar en este momento, hacer tu vida, con la experiencia que tienes, ir pagando poco a poco, hasta ahora no lo hemos podido hacer; pero no hace más de dos meses que he hablado con un chico que me comenta que ahora hay empresas de tractores que, te lo dejan, no te lo llevas, pero tú vas pagando poco a poco, cuando acabas te lo puedes llevar, digo bueno, el está de vacaciones, cuando vuelvas de África me llamas, vamos allí, a hablar con ellos y empezaremos a comprar maquinaria, cuando bajamos, si no podemos regresar en África, allí hay maquinaria pero no es tan bueno, porque todos son de fabricación china. (MALDP33)

d. La ràbia i la resignació

No me gusta nada España, el proyecto migratorio es cero, he perdido trabajo, dinero y familia, estoy muy arrepentida de haber venido si no fuera por mis hijos volvería a Argelia. (ADP42)

Volvería a venir a España pero prefiero Gambia porque es donde nació. (GADP41)

e. El patiment

En ocasions no es tracta només de resignar-se a la realitat sinó que es viu en un patiment permanent produït per la dificultat que comporta tirar endavant una família en temps de crisi. Per aquest motiu una de les dones entrevistades va començar l'entrevista amb una frase molt significativa sobre com valorava la seva trajectòria migratòria i per tant la seva història. La primera valoració va ser:

Yo no tengo historia. (GADP41A)

Es pot contemplar com una frase que en definitiva qüestiona la seva pròpia història i per tant tot el seu projecte vital i migratori. Aquesta visió pot venir determinada per una crisi en el gran engranatge que constitueix la seva identitat. Com diu Aparicio et al (1999:49):

Técnicamente se habla de reconstrucción de su identidad que los inmigrantes necesitan afrontar y resolver para integrarse satisfactoriamente en el país de destino.

Des d'una perspectiva del capital relacional podem afegir el que planteja Requena (1994:123):

Desde el punto de vista de la teoría del interaccionismo simbólico, las personas son seres sociales cuya definición del yo y de la vida cotidiana emerge de las historias particulares de su interacción con los otros. A través del ciclo de la vida, las personas desarrollan y realizan su modelo particular de interacción manteniendo su definición del yo y de su entorno cotidiano (Mead, 1934, Bluner, 1969), Cuando hay grandes cambios en los modelos de definición de la realidad, se produce un bache que deja a las personas sin unos recursos de los que muchas veces dependen para saber dónde se encuentran con respecto a los demás.

En un sentit més ampli, Castells (2001:29-30) reflexiona sobre els canvis que la societat xarxa pot suposar en relació a la construcció de la identitat. L'identitat entesa com a font de sentit i d'experiència per a la gent. Quan una persona ha iniciat un projecte migratori que suposa un canvi substancial a nivell cultural, la seva identitat pot veure's afectada per aquest nou escenari. La crisi d'identitat pot produir diferents respostes i en alguns casos concrets la identitat de resistència que segons l'autor es

refereix a "aquella generada por aquellos actores que se encuentran en posiciones / condiciones devaluadas o estigmatizadas por la lógica de la dominación, por lo que construyen trincheras de resistencia y supervivencia basándose en principios diferentes u opuestos a los que impregnan las instituciones de la sociedad".

Per finalitzar aquest apartat referent a la qüestió de la identitat és interessant recollir la reflexió que proposa Maalouf (1999:207) sobre la qüestió de la identitat i la seva doble dimensionalitat:

Tothom hauria de ser encoratjat a assumir la pròpia diversitat, a concebre la pròpia identitat com a producte de diferents pertinences, en lloc de confondre-la amb una de sola i d'erigir-la en pertinença suprema i en instrument d'exclusió, de vegades d'instrument de guerra. Especialment aquells que tenen una cultura d'origen que no coincideix amb la de la societat en què viuen, cal que puguin assumir sense gaires sofriments aquesta doble pertinença, mantenint els seus lligams amb la cultura d'origen sense haver-la de dissimular com una malaltia vergonyosa, i obrint-se paral·lelament a la cultura del país d'acollida. (...) De la mateixa manera, també les societats haurien d'assumir les pertinences múltiples que han forjat la seva identitat al llarg de la història i que encara ara actuen damunt d'ella; haurien d'esforçar-se a mostrar, a través de símbols ben visibles, que assumeixen la seva diversitat per tal que cadascú pugui identificar-se amb allò que veu al seu voltant, perquè tothom pugui reconèixer en la imatge del país on viu i se senti empès a implicar-s'hi en lloc de romandre un espectador neguitós i de vegades hostil, com s'esdevé massa sovint.

Capítol 5

Conclusions

A l'inici de la investigació ens vam proposar un conjunt d'objectius que es volien assolir a partir de l'estudi de les diferents variables i temàtiques que s'han desglossat capítol a capítol al llarg del llibre. Podem afirmar que aquests objectius s'han assolit amb escreix i fins i tot se n'han assolit d'altres que no estaven previstos inicialment, però s'han anat construint i evidenciant a mesura que s'ha portat a terme l'estudi. Aquesta situació es correspon amb la idea dels estudis emergents que hi ha d'haver una certa flexibilitat en la planificació i s'ha d'estar obert als canvis que de forma inesperada vagin sorgint. De la mateixa manera, el context i els canvis socials exigeixen una certa capacitat de variació i hem d'estar atents a noves línies de recerca que no estaven contemplades.

En aquests moments l'entorn de canvi és molt variable i les incerteses són cada cop més evidents. La resposta de les persones i de les institucions també són variables, per tant els canvis es produeixen continuadament i cal adaptar-se a les circumstàncies com a investigador social. En aquesta investigació, que pretenia una comparativa i evolució dels discursos específics de persones concretes, ens ha condicionat en tot moment els tempos de l'estudi i l'accés al treball de camp i, conseqüentment, els resultats obtinguts també s'han vist afectats.

En aquest cas concret, a mesura que s'avançava en el treball de camp es despenia clarament una tendència, i gairebé una obligatorietat cada cop més evident, a parlar de la integració de les persones immigrades en un sentit ampli. Tanmateix, quedaven cada cop més paleses les conseqüències devastadores de la crisi econòmica i, en concret, de la situació d'atur generalitzada de les persones entrevistades. Davant d'aquesta situació era necessari reorientar les entrevistes i la investigació cap a altres aspectes que en un primer moment podien semblar més secundaris ara fa sis anys, com és la integració des d'una perspectiva més sociocultural.

L'estudi també ens ha portat de forma inexorable a centrar-nos en dos grans col·lectius que a priori no havien de ser el centre exclusiu de la nostra investigació. Amb les dades a la vista i amb el treball de camp que s'ha portat a terme, però, s'ha posat de manifest que calia entrar-hi en profunditat i sense cap mena de recança.

D'altra banda, plantejàvem a l'inici de l'estudi un conjunt d'hipòtesis que també calia contrastar amb la recerca realitzada i donar una resposta que fos aclaridora de la situació actual. Val a dir que les informacions assolides i les dades acumulades durant tot el procés d'estudi i de recerca, a partir de les diferents tècniques d'investigació emprades, ens han aportat un conjunt de coneixements molt ampli i complet que ens ha ajudat i facilitat l'anàlisi d'aquests resultats.

Cal dir que l'estudi partia d'una perspectiva comparativa i d'anàlisi de l'evolució que s'havia produït en els darrers sis anys pel que fa la inserció sociolaboral d'aquestes persones i, per tant, el discurs de les conclusions es centrarà en trobar aquelles fites més destacables pel que fa a aquesta evolució i comparativa, tant des de la perspectiva empresarial com de les experiències de les persones immigrades.

Com plantejava Cachon (2009) fent referència a Bordieu respecte al mercat de treball com a camp d'anàlisi, d'aquesta anàlisi es poden desprendre certes lògiques, regles implícites, acceptades i reificades a la nostra societat que d'alguna forma ajuden a mantenir i generar un tipus de mercat laboral específic i concret del territori, en el qual els diferents agents reproduïxen l'ordre establert de forma conscient i inconscient.

Tal com vam plantejar en el seu moment, aquest estudi es va planificar des d'una perspectiva eminentment qualitativa a partir de la realització d'entrevistes en profunditat a persones pertanyents al món empresarial i a persones immigrades. D'altra banda, es preveia la realització de grups de discussió amb els dos protagonistes de la investigació i finalment s'apostava i es donava molt èmfasi a l'observació, tant en la modalitat participant com no participant, especialment en el procés de coneixement de la realitat de les persones immigrades. Paral·lelament es va portar a terme una recerca documental intensa d'aquelles dades que es creien més valuoses per a complementar l'anàlisi del discurs i finalment es considerava necessari fer un recull i una anàlisi de l'extens marc bibliogràfic existent en el camp de les migracions i especialment en la integració social i laboral de les persones nouvingudes per a construir el marc teòric necessari per emmarcar l'estudi.

Fruit de la triangulació de totes aquestes tècniques i de l'anàlisi dels resultats obtinguts i afegint-hi una petita dosi d'imaginació sociològica⁴¹, hem assolit aquest conjunt de conclusions i de reflexions. Val a dir que plantejarem els resultats sempre des d'una doble perspectiva, l'empresarial i la de les persones immigrades. Al mateix temps, però, exposarem els factors d'exclusió i contràriament, els d'integració que hem identificat durant aquest procés d'investigació, com a eixos centrals de l'estudi.

Cal recordar que un dels objectius que ens plantejàvem a l'inici del llibre era aportar dades que poguessin ajudar al debat i a la reflexió. És per aquest motiu que no es talviarem en reflexions i valoracions encara que aquestes puguin ser massa incisives o políticament incorrectes. Com ja hem comentat en altres ocasions, l'objectiu d'aquesta investigació és dir tot allò que no es diu de forma explícita i que forma part del que

⁴¹ Wright Mills (1961:31) descriu d'aquesta forma que suposa la imaginació sociològica. "En suma, a esto se debe que los hombres esperen ahora captar, por medio de la imaginación sociológica, lo que está ocurriendo en el mundo y comprender lo que está pasando en ellos mismos como puntos diminutos de las intersecciones de la biografía y de la historia dentro de la sociedad".

podem anomenar "les clavegueres, o la salut interna del fenomen migratori", on ningú vol entrar per a comprovar-ne l'estat.

Per acabar, a l'inici del treball plantejava la qüestió de si la sociologia "provoca miedo". Aquest estudi ens obre un gran nombre d'interrogants, contradiccions i dubtes per resoldre perquè es posa de manifest el malestar i les dificultats dels diferents agents implicats, així com les incongruències del sistema establert. Creiem que aquesta situació no pot deixar ningú indiferent.

5.1 Reflexió sobre els objectius i les hipòtesis de l'estudi

Els objectius primer i segon s'han desenvolupat extensament al capítol 3r del llibre amb l'aportació d'un conjunt de reflexions finals a mode de síntesi, atenent a cadascun dels apartats proposats. Aquests objectius feien referència explícita a l'anàlisi i l'evolució de la valoració dels empresaris en relació a la immigració en el període 2005-2011 i a conèixer les expectatives, estratègies de contractació i experiències del teixit empresarial de Lleida en relació a les persones migrades en el context actual tot fent una anàlisi comparativa amb l'any 2005.

Igualment al 3r i 4rt capítol s'ha vist detalladament i àmpliament el tercer objectiu, que pretenia analitzar el rol de les institucions intermediàries públiques i privades, així com d'iniciativa social o mercantil, en el mercat laboral actual, des de la perspectiva empresarial i de les persones immigrades. També hem pogut veure l'evolució durant el període 2005-2011.

El 4rt capítol està dedicat de forma àmplia al quart i cinquè objectius. Es tractava d'analitzar les estratègies d'inserció sociolaboral emprades per les persones migrades en l'actualitat així com de fer l'anàlisi comparativa de les conclusions de l'any 2005 a través dels recorreguts laborals de les 50 persones entrevistades l'any 2005 i contrastar les hipòtesis de l'estudi en relació als recorreguts d'inserció. Tot i així, com ja hem comentat al capítol 1 referent a la metodologia utilitzada i al capítol 4rt sobre els resultats del seguiment dels casos corresponent a les persones immigrades, ha estat impossible entrevistar totes les persones que s'havia previst i el nombre s'ha reduït a la meitat.

El sisè objectiu i el setè, que pretenien identificar els factors que afavoreixen la integració i els factors que provoquen l'exclusió contrastant les conclusions del primer estudi també s'han plantejat de forma continuada durant els capítols 3r i 4rt del llibre. Tot i així, creiem que aquests factors d'exclusió i integració són els dos eixos bàsics d'aquestes conclusions finals i per aquest motiu centraran de forma transversal les conclusions finals, més enllà de la descripció i la valoració realitzada a cada capítol de forma específica.

El vuitè objectiu proposat a l'inici de l'estudi referent a l'aportació de dades que afavoreixin el debat i la reflexió social, també s'ha complert de forma extensa en cadascun dels capítols del llibre, a partir de dades qualitatives i quantitatives aportades, des del marc metodològic, passant pel marc teòric, l'anàlisi de les dades poblacionals, ocupacionals i residencials i com ja hem comentat anteriorment als capítols específics referents a l'empresariat i a les persones immigrades. Tot i així aquestes conclusions que ara presentarem de forma transversal també ampliaran i aprofundiran en aquestes dades per a la reflexió social.

El novè objectiu feia referència a la perspectiva de gènere, element transversal en l'abordatge d'aquest estudi i aspecte fonamental en l'anàlisi de la realitat social actual. Així mateix, un altre element clau en l'anàlisi dels resultats finals és com tractar la diferència d'origen de les persones estudiades. Pel que fa a la perspectiva de gènere s'ha tingut en compte en elements com el llenguatge utilitzat en la redacció del llibre. En el capítol referent a les dades estadístiques s'ha tingut en compte de forma continuada la variable sexe; al capítol 4rt, on es fa l'anàlisi de les trajectòries i el recorregut de les persones immigrades, s'han plantejat elements diferencials des de la perspectiva de gènere al final de cada apartat. En el cas de l'anàlisi dels discursos del món empresarial, aquesta perspectiva de gènere ha estat molt difícil d'assolir, atesa la dificultat que han manifestat en tot moment per a fer una primera distinció entre personal autòcton i immigrant.

En molts pocs casos s'ha obtingut una visió diferenciada per sexe a excepció d'aquelles empreses que ho havien treballat de forma específica, com per exemple, si havien elaborat un pla d'igualtat d'homes i dones a l'empresa. Tot i així, la diferenciació de sexe atenent a la nacionalitat no ha estat comptabilitzada en gairebé cap cas.

Pel que fa a l'atenció i l'anàlisi de les diferències segons nacionalitat, també ha estat una tasca constant durant tot el procés de redacció del llibre, tant en el capítol 2n, on es realitza la radiografia de la immigració a les terres de Ponent de forma àmplia, com en el capítol 3r, en què l'empresariat exposa la seva visió del fenomen migratori fent referències constants a les diferents nacionalitats i finalment al capítol 4rt, en què s'aprofundeix en els dos col·lectius protagonistes de l'estudi: el subsaharià i el magrebí.

Pel que fa les hipòtesis plantejades a l'inici de l'estudi a partir de les conclusions extretes l'any 2005 i que es divideixen en tres conjunts d'hipòtesis diferenciades, unes en relació a l'empresariat, altres en relació a les entitats intermediàries i unes altres en relació a les persones immigrades, podem afirmar que aquestes hipòtesis han estat contrastades de forma molt minuciosa als capítols 3r i 4rt de l'estudi.

En el cas de les hipòtesis referents a l'empresariat que s'analitzen al capítol 3r s'han contrastat i actualitzat una per una totes les reflexions i hipòtesis que van sorgir l'any 2005 aportant al final de cada apartat una reflexió final que serveix com a conclusió.

Pel que fa les hipòtesis referents al paper de les institucions intermediàries també s'han anat desglossant i contrastant, d'una banda al 3r capítol pel que fa la valoració de l'empresariat i d'altra banda al capítol 4rt amb les aportacions realitzades per les persones immigrades.

Per finalitzar, les hipòtesis plantejades al voltant de les trajectòries de les persones immigrades, s'han analitzat de forma extensa al capítol 4rt a partir de l'anàlisi de l'evolució dels casos i aportant al final de cadascuna de les estratègies, una síntesi final en la que es valora de forma explícita, el grau d'acompliment de cadascuna de les hipòtesis.

Tenint en compte aquestes reflexions exposades i per a abordar la redacció de les conclusions finals, hem optat per una anàlisi transversal dels objectius i de les hipòtesis plantejades, atesa la vinculació permanent que es produeix en la dinàmica empresariat versus immigració, ja sigui des de la perspectiva específicament econòmica com la social. També és transversal donada la importància que tenen els contextos socials en els quals es produeix aquesta realitat, contextos que es mouen entre dos pols permanents com són factors d'integració i d'exclusió i en els quals hi participen activament els dos actors protagonistes de l'estudi.

Finalment, cal dir que durant tot el procés de redacció del llibre i també en l'apartat de les conclusions, s'ha realitzat una reflexió i anàlisi que ens ajudarà a comprendre com les grans teories i els models d'anàlisi del fenomen migratori tenen un efecte específic en el cas de l'àmbit de Ponent. En quina mesura les teories relatives als factors d'atracció i expulsió, la mobilitat social, el capital social, la teoria del mercat dual, el transnacionalisme, la bifocalitat, les xarxes socials, la nova teoria econòmica, són causa i efecte d'una tipologia de persones nouvingudes que s'estableixen en un territori i quines oportunitats es produeixen per a la seva integració.

5.2 Africans a la cruïlla

Africans a la cruïlla: Aquesta és la primera gran conclusió que es pot desprendre de tot el que ja s'ha dit fins aquests moments. Les persones d'origen magrebí i les persones procedents dels diferents països subsaharians, a més a més de les persones procedents de Mauritània que en aquest estudi tenen una presència significativa, es troben en una situació molt delicada i de difícil resolució. Això és així per un conjunt de situacions que constitueixen un escenari amb grans dubtes i grans reptes, però amb menys respostes i menys oportunitats de les necessàries i desitjades.

Aquestes situacions són fruit de la crisi però també són producte d'un tipus de societat i el resultat d'un ventall de polítiques, econòmiques, laborals, socials i d'integració determinades que han configurat una realitat que en aquests moments es presenta amb tota la seva cruesa i sense marge de maniobra per a rectificar ni planificar noves alternatives.

Intentarem descriure i definir les diferents parts que segons aquest estudi ens indiquen i ens fan arribar a la conclusió que hi ha col·lectius que es troben en un moment històric crucial, el moment d'haver de prendre grans decisions que poden afectar la resta de la seva vida, però que semblen inevitables de prendre.

5.2.1 Societat, immigració i empresa

5.2.1.1 Factors d'exclusió

a. Les persones immigrades en territori cada cop més hostil⁴²

És un fet constatable que a la societat en general, i la del territori de Ponent no és una excepció, es plantegen una sèrie de conductes i de valoracions de forma oberta

⁴² Com diu Sami Naïr (2006) quan es refereix a les migracions actuals i a les futures, no s'aturaran ni existeixen motius per a pensar que s'hagin d'acabar. Es produeix una hostilitat creixent al voltant de les migracions a les societats receptores que dificulta parlar serenament de les persones immigrades. Però com diu l'autor no és motiu suficient per a restar en silenci i no anar contrarrent, ans al contrari cal exposar els motius pels quals són aquí i comunicar-los tants cops com sigui necessari.

i pública que denoten hostilitat en relació a allò que és diferent i que es percep com una amenaça creixent.

Aquesta amenaça es tradueix, d'una banda, en por a la pèrdua i qüestionament de la pròpia identitat⁴³; d'altra banda, planteja el fet d'haver de compartir els recursos existents així com competir per llocs de treball i serveis entre d'altres aspectes. Ja hem parlat en altres moments, de la societat dels caps de turc; així és com apunta i assenyala els nouvinguts la societat en general. Estudis realitzats al nostre territori, com els de Garreta⁴⁴, així també ho indiquen i reforcen aquesta idea. D'altra banda hem de ser conscients del context laboral existent en aquests moments que afegeix més pressió a una realitat que per si mateixa és molt crítica i molt dura i amb molt poques esperances de millora a curt termini.

Atenent al discurs de la població autòctona, el discurs de l'empresariat especialment en la seva lògica social abans descrita i escoltant el discurs de les persones immigrades, podem dir que la immigració a les Terres de Ponent encara es trobaria, seguint les fases proposades per Dassetto, en la seva segona fase del procés migratori, és a dir, es troba en la fase de consolidació al territori a partir de l'intent d'acomodar-se i portar a terme projectes concrets, com el reagrupament familiar, entre d'altres aspectes. Podem afirmar, però, que la societat d'acollida encara es troba en la fase de la sorpresa, que Izquierdo plantejava l'any 1991 sota el nom de la "inmigración inesperada".

Mentre la societat d'acollida es troba encara elaborant aquest tipus de qüestionaments, el món empresarial, per la seva banda, es refereix a les persones immigrades bàsicament com a potencial mà d'obra, i els discursos polítics se sumen a aquests debats estèrils però molt efectius, especialment pel rendiment electoral que els dona. És quan podem dir que ens seguim movent entre la immigració inesperada i la immigració interrogada⁴⁵. Ni se l'esperava a nivell social, encara que era imprescindible a nivell laboral, i s'està permanentment sota un continu interrogatori sobre si la seva presència ha de ser acceptada o rebutjada, fins i tot es planteja el dubte i la sospita sobre certs col·lectius que poden arribar a ser potencialment perillosos.

⁴³ Sorman (1993) ja va parlar d'aquesta situació en un llibre que del seu títol ja es despenia una càrrega de preocupació, por i d'incertesa davant la invasió dels nous bàrbars, que representen en l'actualitat els nous moviments migratoris.

⁴⁴ Al recent estudi realitzat a les comarques de Ponent sobre la percepció de les persones immigrades es constata d'una banda el rebuig que generen certs col·lectius, especialment el marroquí i la manca de voluntat d'integració que les persones autòctones consideren que demostren en la seva forma de funcionament. D'altra banda posa èmfasi en la visió crítica que es té de les persones immigrades com a col·lectiu que abusa de l'ús dels serveis públics i que genera una saturació dels mateixos, a banda dels que pensen que tenen privilegis per sobre de la població autòctona.

⁴⁵ Utilitzo aquest concepte d'interrogada, seguint la proposta de Moreras a Pedreño i Hernández (2005) quan es refereix a la integració dels col·lectius musulmans a Espanya i a més a més afegeix el concepte d'estar sota sospita. Com diu l'autor, la sospita s'està convertint en un nou element de categorització social. S'ha passat de dir sobre certs col·lectius, especialment els magrebins "no nos entendemos" a dir "nos hemos de proteger".

b. Sobre si les persones immigrades formen part del conjunt de la població o són un agregat

Si fem referència a la qüestió demogràfica i concretament al concepte de població com a element essencial i necessari per a l'anàlisi de qualsevol fenomen social, resulta contradictori -no vol dir que no tingui la seva pròpia utilitat estadística- que ens trobem que hi ha dues poblacions diferents que no són una sola ni en representen una de sola. Població autòctona versus població estrangera o immigrada. Estem d'acord que la nacionalitat de procedència és una possible variable a estudiar, com ho són l'edat, el sexe o els estudis, però al mateix temps es posa de manifest que aquestes persones que s'inclouen en aquesta variable són diferents. Ho són precisament pel marc discriminatori que es planteja d'antuvi i que situa aquestes persones en un territori que no és el seu i per tant és hostil, per començar, legislativament. En aquest sentit, les perspectives legislatives en relació a la llei d'estrangeria no apunten una millora i/o flexibilització, ans al contrari, les propostes polítiques⁴⁶, encara que no són definitives, estan plantejant i dibuixen un futur amb un marc encara més discriminatori i rígid.

Aprofundint en la distinció entre poblacions, és necessari parlar específicament del que suposa parlar d'immigració no comunitària i podríem dir que s'està produint una continuada càrrega simbòlica del concepte d'immigració no comunitària⁴⁷. Això significa que la construcció del concepte d'immigrant no comunitari es converteix per si mateix en una etiqueta carregada de prejudicis i estereotips construïts socialment per la societat d'acollida i que situen aquestes persones immigrades en una posició de desigualtat i discriminació permanent.

Aquesta hostilitat té també altres explicacions més generals que cal esgrimir, per a tenir una visió més àmplia del tema. D'una banda, la societat immersa en un canvi de paradigmes sense resoldre. Canvis de paradigma provocats, d'una banda, per les noves tecnologies i la societat informacional, de la qual encara estem descobrint els seus avantatges i inconvenients, però també canvi de paradigma pel que fa a la concepció del subjecte social, en què la lluita entre paradigmes científics i humanistes es distancien cada cop més, i fins i tot de la mateixa redefinició del concepte de modernitat entre d'altres. La crisi i la desmesura s'han apoderat de la nostra societat en tots

⁴⁶ Veure les línies proposades pel Partit Popular, guanyador de les eleccions amb majoria absoluta, al seu programa electoral de les darreres eleccions generals de novembre de 2011. S'hi posa de manifest la lluita contra qualsevol tipus d'immigració il·legal i s'aposta clarament per una immigració centrada en el treball, aprofundint en la mobilitat laboral i en el que ells anomenen immigració circular: "Desarrollaremos un modelo de inmigración circular, de forma que los extranjeros que vengan a nuestro país cuando hay empleo y vuelvan a su país cuando no lo hay, puedan acumular sus periodos de trabajo temporal a efectos de cómputo de permanencia, garantizándoles el permiso de trabajo en cada temporada".

⁴⁷ Santamaría (2002 i 2002:131) descriu d'aquesta manera quin és el discurs associat al concepte d'immigració no comunitària, fruit d'aquesta construcció social que la societat comença a produir a partir de l'arribada progressiva de persones immigrades al nostre territori. Segons l'autor aquest concepte s'associa a "En definitiva, el discurso sobre la inmigración no comunitaria, con la escenificación de los países y de los propios migrantes, siempre asociada a problemas sociales, a la trasgresión de leyes, normas y/o estándares configura a los inmigrantes como una categoría social peligrosa, como un grupo de riesgo, haciendo de ellos pacientes privilegiados de los discursos reguladores y reparadores".

els àmbits possibles existents. Aquesta desmesura⁴⁸ política, financera i ecològica que afecta de forma directa els col·lectius més febles, genera i augmenta encara més les grans desigualtats socials.

La crisi actual genera un augment de sentiments comunitaris que no sempre afavoreixen la convivència i la cohesió social sinó que reforcen idees nacionalistes, de defensa de les tradicions i de retorn al passat. Aquests comunitarismes⁴⁹ són generalment exclusògens i pretenen reforçar sentiments identitaris⁵⁰ molt potents. En aquest context la interculturalitat⁵¹ queda en una situació molt allunyada de la realitat social existent. Es converteix en un repte molt difícil d'afrontar davant del context d'hostilitat creixent.

A més a més, aquesta crisi podríem dir que és la crònica d'una mort no anunciada i que, com a tal, ha arribat de forma imprevista i sobtada, amb la qual cosa les conseqüències són també incertes i difícils de visualitzar. El que sí es pot afirmar és que aquesta crisi, les persones treballadores i especialment les immigrades, ja la van començar a viure l'any 2008 i així queda recollit a les entrevistes realitzades i les dades ocupacionals analitzades. La crisi ha arribat a la població autòctona dos anys més tard en el cas de les persones treballadores, fet que ha augmentat la distància social amb les persones immigrades en no sentir com a propi l'abast d'aquesta crisi⁵². Finalment

⁴⁸ Viveret, Patrick parla d'aquesta situació a la ponència "*Alternatives a la crisi sistèmica des del principi d'esperança i les potencialitats creatives de la solidaritat*" que va realitzar en el marc de la CONFERÈNCIA D'ESTUDI I DEBATE, *Desigualtat i Exclusió Social: Construïm Respostes des de la Innovació, Imaginació i Solidaritat amb Responsabilitat Social* Barcelona Dijous, 29 d'octubre de 2009 organitzada per Promocions Xarxa de Coneixements.

⁴⁹ Bauman (2006: 211) parla de Comunidades de guardarropa que "necesitan un espectáculo que atraiga el mismo interés latente de diferentes individuos para reunirlos durante cierto tiempo en el que otros intereses-los que los separan en vez de unirlos-son temporariamente dejados de lado o silenciados".

⁵⁰ Wiewiorka (2009: 195) planteja aquesta situació des d'una doble perspectiva que cal tenir en compte en el debat polític i social "El desarrollo de las identidades culturales particulares, étnicas, religiosas, de género, etcétera, conlleva la retracción de la idea de nación, ya sea para incorporarse a un populismo reactivo o reducirse a un nacionalismo del que se alimenta la extrema derecha; también provoca la renovación del espacio del racismo y su extensión, a favor de sus versiones predominantemente diferencialistas. (...) Pero estas perspectivas preocupantes presentan también una cara positiva, porque los mismos factores que actúan a favor del racismo creciente conducen a un fortalecimiento de los grupos amenazados o señalados. En efecto, cuanto más diferencialista sea el racismo, más apunta a grupos caracterizados por un recurso cultural, y por ende a grupos de los que se puede suponer que no están totalmente indefensos. Así definir a los inmigrantes, o a sus hijos, ya no como trabajadores sobreexplotados en relaciones de producción en las que son simples proletarios, sino por características culturales más o menos naturalizadas, equivale a reconocerles cierta capacidad para afrontar esa situación, es decir para dar sentido a su existencia. Explicarles, que de ahora en adelante, son más musulmanes o incluso más islamistas (algo que los constituye más como actores, aunque por supuesto actores más inquietantes), tratarles en términos de árabes, beurs, etcétera, es reconocerles, con una dosis más o menos importante de imaginación, atributos que no autorizan tan fácilmente como en el caso del racismo clásico a utilizar el desprecio o la inferiorización".

⁵¹ Interculturalitat entesa com diu Molina (2006:181) "La interculturalitat expressa el pluralisme social i proposa la defensa de la diversitat cultural. A vegades, malgrat això pot ser un discurs retòric per part dels grups i cultures dominants. El concepte d'integració pot ser ambigu i/o ambivalent, segons hi predomini una assimilació o una veritable sincrètica de relació intercultural rica". Segons tubino a Fernández i Molina (2005:25) "La interculturalidad no es un concepto, es una manera de comportarse. No es una categoría teórica, es una propuesta ética. Más que una idea es una actitud, una manera de ser necesaria en un mundo paradójicamente cada vez más conectado tecnológicamente y al mismo tiempo más incomunicado interculturalmente".

⁵² És interessant l'aportació de Moreno i Bruquetas (2011:43) sobre aquesta situació "La mà d'obra estrangera, amb un paper central en tot aquest procés, ha cobert una part important de l'ocupació creada en el

podem dir que en molts casos, les empreses, segons hem pogut conèixer i escoltar, no sense sorpresa, han pogut aguantar la crisi estoicament.

En aquest sentit podem dir que el teixit empresarial de Lleida té unes característiques pròpies molt específiques que el distingeixen d'altres territoris. L'especificitat de l'especialització en el sector agroalimentari és segurament la clau d'aquesta posició que alguns entrevistats han definit com un sector anticíclic, és a dir, que la crisi ve donada per altres variables no tan relacionades amb la crisi actual. Caldria reflexionar en aquest aspecte, sobre el protagonisme que tenen les persones immigrades perquè això sigui d'aquesta manera. El binomi tipus d'activitat-perfil de treballador immigrant, guanya terreny en aquesta lògica, i així ho constaten les dades sobre personal immigrant a les empreses que no han patit aquesta crisi d'una forma tan profunda.

Tornant a la qüestió anterior, la pregunta que ens fem és si aquesta hostilitat es manifesta de la mateixa forma a tot arreu, la resposta obtinguda seria un no. Es manifesta més en els llocs on hi ha més persones immigrades i que al mateix temps són persones molt visibles per quantitat i per característiques identitàries. També augmenta la desconfiança i el rebuig quan aquestes persones es perceben com persones de pas amb poques ganes d'establir-se al territori, i així ho manifesten entre d'altres els empresaris que ho tenen en compte a l'hora de fer la seva selecció de personal.

Curiosament, al contrari del que pugui pensar gran part de la població, les persones immigrades que resideixen a les terres de Ponent són una població estable⁵³ i regularitzada i així ho confirmen les dades oficials. És cert que existeix un gruix desconegut i no quantificat de persones en situació d'irregularitat, però les persones que treballen, les que estan a l'atur, les que cobren subsidis o reben ajudes oficials, estan regularitzades i contribueixen a l'economia local i a les arquitectures de la seguretat social des de fa anys. Cal recordar que, l'any 2010, més del 43% de les persones amb permís de residència el tenia de tipus permanent, és a dir, que ja acumulaven un mínim de cinc anys regularitzades i amb una perspectiva de continuar cinc anys més entre nosaltres com a mínim.

Aquesta desconfiança cap a les persones immigrades pel fet de dubtar de la seva situació de regularitat, aprofundeix més en aquesta distància social entre persones autòctones i immigrades. Aquesta desconfiança alimenta els prejudicis i els estereotips, especialment amb certs col·lectius que s'ubiquen en espais públics molt determinats i que des dels mitjans de comunicació se'ls identifica contínuament amb l'arribada de forma il·legal. En aquest cas les persones subsaharianes són les que pateixen amb més força aquesta situació d'estigmatització continuada.

Hem de dir que el perfil de persones que s'han instal·lat al nostre territori ha anat associat a l'evolució de l'activitat econòmica desenvolupada a les Terres de Ponent en els darrers anys. Si parlem de l'evolució de la dinàmica econòmica dels darrers anys a Lleida podem dir que ha anat evolucionant paral·lelament a les activitats econòmiques

període de prosperitat i ha assumit una part desproporcionadament alta dels costos de la crisi en forma d'atur. Amb la seva incorporació al mercat de treball espanyol, la mà d'obra immigrant ha contribuït a introduir flexibilitat (en termes de contractació, de condicions laborals i salarials, i de mobilitat geogràfica i funcional), particularment en determinats sectors i nínxols d'activitat, alhora que ha actuat com a «matalàs amortidor» dels efectes més negatius de la crisi sobre la mà d'obra autòctona.

⁵³ Com ens recorda Cachón (2007) la immigració que tenim a Espanya vé per quedar-se i d'alguna manera el retorn s'acaba mitificant en molts dels casos.

que s'han desenvolupat i que aquestes activitats, al mateix temps, han anat variant i per tant han produït conseqüentment, una selecció natural del tipus de perfil de persones que han anat marxant així com de les que han anat arribant al territori. S'ha produït un efecte substitució entre un tipus de persones immigrades per unes altres també immigrades, però menys qualificades. Concretament s'ha passat de la construcció com a font principal de l'oferta de feina a Ponent, a l'agricultura, el sector agroalimentari i alimentari com a principals reclams.

Aquest procés ha portat a la província de Lleida un nombre important de persones immigrades que han treballat de manera habitual i continuada i que s'han instal·lat d'una forma força estable al territori, soles o amb les seves famílies. També és sabut que tenen una voluntat de romandre aquí més temps mentre esperen una altra onada de creixement que els permeti recuperar la situació que havien arribat a tenir anys enrere. Paral·lelament s'està produint una arribada de persones que tenien una estabilitat en altres indrets de l'Estat, però que per motiu de la crisi es traslladen a llocs on les possibilitats de feina són més factibles, les condicions econòmiques de subsistència són més plausibles i en molts casos per l'existència de xarxes socials que són capaces de suportar i assumir durant un període de temps el suport que sigui necessari.

Què produeix, per tant, aquest rebuig i aquesta visió estereotipada i negativa de les persones immigrades en general i a Ponent en particular⁵⁴? La resposta la podem trobar en el perfil de persones immigrades que s'ha consolidat al nostre territori i que responen a un perfil determinat.

Podem afirmar que s'ha produït una africanització de la població immigrada a les Terres de Ponent. Això què significa? Que existeixen dues nacionalitats que sobresurten en relació a la resta de nacionalitats de procedència. Per fer un símil de tipus esportiu, podríem dir: marroquins i senegalesos contra romanesos i colombians. Amb això es posa de manifest que encara que a Lleida província les persones procedents de Romania són les més nombroses numèricament, més del doble que les procedents del Marroc, aquests són menys visibles pels seus trets físics i sobretot perquè són membres de la Unió Europea, és a dir, immigrants comunitaris, amb els avantatges reals i simbòlics que suposa aquesta situació. També cal afegir en aquest ventall d'oportunitats, l'estereotip positiu que existeix sobre la seva millor preparació, qualificació i sobretot la proximitat cultural dels romanesos.

Finalment podem afirmar que les persones d'origen romanès es distribueixen pel territori de Lleida d'una forma més dispersa i al mateix temps es concentren en municipis molt específics per la pròpia dinàmica laboral que s'ha produït històricament a partir de la seva contractació via contingent o en origen per part d'empreses que necessitaven un tipus de treballadors amb una determinada especialització.

La població colombiana, per la seva banda, també resulta menys visible per a la població autòctona. No presenten d'entrada una dificultat idiomàtica amb el castellà com a llengua materna, la qual cosa facilita la comunicació i també han format part de

⁵⁴ Com plantegen Pérez, Álvarez i González (2001) a partir d'un estudi qualitatiu sobre l'opinió pública sobre els migrants, es constaten un conjunt de raons que expliquen la distància reticent i hostil en front de les persones immigrades, que són una barreja de recels pràctics, de rareses i irritacions davant de formes de vida diferents. D'una banda rareses i irritacions en la vida quotidiana, d'altra banda irritacions i rareses davant les formes de vida musulmana i les seves relacions de gènere, i finalment el rebuig cap als marroquins.

prioritats contractuals via contingent i es distribueixen de forma més dispersa pel territori. Cal dir, al mateix temps, que tenint en compte els estereotips que s'han imposat a la nostra societat, són un col·lectiu que es considera molt sociable i que, en el cas de les dones, es valoren com a molt adequades per realitzar tasques relacionades amb el servei domèstic i l'atenció a les persones⁵⁵.

Tot i així, el fet definitiu que provoca aquesta visió d'especificitat africana ve donada per raons objectives que es poden comprovar numèricament, però especialment per causes totalment subjectives que es desprenen del discurs de les empreses, dels propis immigrants i que altres estudis recents com el de Garreta sobre la percepció de la població immigrada a les Terres de Ponent, abans esmentat, també ho manifesten clarament.

Aquesta africanització, que es consolida amb el pas dels anys i que no té una pre-visió de canvi a curt termini, comporta dues reaccions socials que podem definir amb el següent titular. De la creixent invisibilitat dels subsaharians a la creixent no desitjada visibilitat dels magrebins⁵⁶. Quan parlem de persones subsaharianes es produeix una altra de les contradiccions i paradoxes de la nostra dinàmica social. D'una banda, les persones subsaharianes normalment tenen un tret fenotípic comú, com és el de la pell negra i, per tant, són més visibles que altres col·lectius. No obstant això, les persones en general i els empresaris en particular consideren aquest col·lectiu, persones obedi-ents i submises que s'adapten a qualsevol situació i que no es queixen mai, ni a la vida laboral ni a la vida social. En definitiva, no molesten, perquè amb la seva actitud es converteixen en invisibles. Ningú els coneix, ningú sap a què es dediquen ni coneixen les seves històries, simplement se'ls ignora.

Aquesta distància social que està impregnada d'un desinterès absolut i una actitud d'ignorar l'altre, es pot considerar una forma de discriminació i de racisme classista cada cop més generalitzat a la nostra societat. Les mateixes persones subsaharianes entrevistades fan referència constant a no voler molestar a no fer-se veure a no voler tenir problemes com a principis vitals bàsics. D'altra banda, la major part de les persones entrevistades han patit i han viscut algun tipus d'episodi de tipus racista i discriminatori.

Pel que fa a les persones d'origen magrebí, independentment que siguin procedents del Marroc o d'Algèria, en el sentit que per a les persones autòctones no s'acostuma a fer cap distinció, generen un rebuig cada cop més evident i molts cops ja sense matisos i sense embuts. Aquest rebuig té un conjunt de valoracions i d'aspectes a tenir

⁵⁵ Una dada que confirma aquesta especialització de la dona d'origen colombià i la seva especialització en els serveis de cura la trobem a l'estudi de Moreno i Bruquetas (2011:127 "Les dades d'afiliació al règim de la llar a 31 de desembre del 2008 indiquen que el 65,3% de les immigrants empleades en el sector són de procedència llatinoamericana. Els tres col·lectius nacionals més nombrosos són l'equatorià, el bolivià i el colombià, amb un 17,4%, un 12,4% i un 11,8%, respectivament, del total d'estrangeres empleades en el règim de la llar.

⁵⁶ És interessant incloure en aquest punt les reflexions que es plantejaven Samper et al (2002) a les seves conclusions sobre el territori de Lleida, quan es preguntaven d'on provenia l'acusada visibilitat de magrebins i subsaharians en un context en el que segons els autors es parlava d'una presència gairebé insignificant pel que feia el conjunt de la població. Segons els autors era el resultat de dos factors, d'una banda la segregació territorial (laboral, residencial i fins i tot a l'última dècada escolar) i la construcció per part dels mass media 'una imatge col·lectiva predominantment negativa.

en compte. En primer lloc, caldria reprendre el tema de la societat d'acollida i de les seves característiques actuals, en concret cal parlar de la societat secular que des de fa molts anys s'està imposant a la societat occidental i l'aparició paral·lela d'altres formes de religiositat menys visibles i més minoritàries o individuals. És en un context de rebuig constant i permanent cap a la religió dominant com ha estat la religió catòlica i d'una profunda crisi en relació a tot allò que prové i emana dels estaments eclesials, on apareixen paradoxalment amb força i de forma activa i visible pràctiques religioses d'altres cultures i en concret l'Islam.⁵⁷

També s'ha de fer esment de la paradoxa social que existeix en la població autòctona d'associar Islam i persones musulmanes practicants, només en el cas de les persones magrebines, oblidant o ignorant que gairebé tota la població subsahariana resident a Lleida també ho és.

De fet, tothom és sabedor del conflicte existent al municipi de Lleida amb la comunitat musulmana fruit de la negociació de la mesquita del carrer del Nord, liderada per un Imam d'origen marroquí i a la qual hi assisteixen persones musulmanes de totes les nacionalitats, però especialment magrebines. En canvi, són molt poques les persones que saben que a Lleida existeix un oratori des de fa molts anys, ubicat el centre de la ciutat però que acull normalment i majoritàriament a persones d'origen subsaharià. D'aquesta dada que parteix del desconeixement d'una realitat, unida a l'interès mediàtic⁵⁸ que per la seva banda ha adquirit la qüestió de la mesquita i del seu Imam a Lleida, s'extreu un cop més que les persones àrabs són més conflictives i que s'ubiquen en el centre d'atenció i de la polèmica amb més freqüència i per tant són molt més visibles i problemàtiques.

Amb la qüestió religiosa de fons, podem exposar també aspectes conflictius que sorgeixen quan aquesta topa amb àmbits com el laboral. En el nostre estudi hem pogut constatar que és més probable que una persona musulmana de procedència senegalesa renunciï a fer el ramadà per motius de treball que una persona magrebina. Això ho posen de manifest tant els empresaris com les pròpies persones immigrades. Les persones entrevistades d'origen subsaharià han exposat aquesta realitat de forma continuada argumentant que per a elles el més important és guanyar diners per mantenir a les seves famílies aquí o al seu país d'origen, per tant, estan disposades a fer una excepció a la seva pràctica religiosa per causes majors. Parlem, per tant, d'un col·lectiu de persones que estan soles i que tenen càrregues familiars importants. En definitiva

⁵⁷ Santamaria (2002: 149) també fa referència a la relació existent entre immigració no comunitària i religió i planteja el següent "En el discurso sobre la inmigración no comunitaria se encierra a los inmigrantes, a sus concreciones culturales en una representación esencialista que hace de su cultura de origen una confesión arcaica, ajena, impermeable —e incluso hostil— a la cultura de la sociedad de instalación, que en contraposición sería una sociedad laica, en la que se da una separación entre lo religioso y lo político". "El Islam, el universo árabe y/o islámico, al no concebir las diferencias entre política y religión, deviene incompatible y refractario al laicismo y por ende a la modernidad".

⁵⁸ No podem oblidar que l'Imam de Lleida ha estat analitzat i criticat, entre d'altres, per Pilar Rahola en els debats televisius en els quals participa, com per exemple, *Els Matins* de TV3 del dia 19-04-2011, en diferents ocasions, així com en el seu llibre "La República Islàmica d'Espanya". També va ser el focus d'atenció del programa *Salvados* de la televisió privada La Sexta, presentat per Jordi Évole El Follonero, en el qual s'apropava específicament a la situació del col·lectiu de musulmans a Lleida i en concret a l'Imam i el seu entorn (12-09-2011).

són persones que estan immerses en projectes migratoris dels quals en depenen unitats familiars molt àmplies. En el cas de les persones d'origen magrebí les seves dinàmiques familiars són habitualment més estables i amb una xarxa de suport més àmplia i molt menys dependent econòmicament de la persona immigrada, amb la qual cosa el fet de renunciar a la pràctica religiosa és menys probable i menys necessària. Aquesta menor disponibilitat i acceptació de les pautes culturals de la societat d'acollida, també és viscuda pels empresaris i per la població en general com un desafiament i normalment no s'entén ni es compren aquesta fermesa en les seves conviccions, especialment les religioses.

Seguint amb el major rebuig cap a les persones magrebines cal afegir aspectes de tipus cultural que també provoquen un allunyament molt important com és la qüestió del vel en el cas de les dones. Moltes dones manifesten clarament la dificultat per trobar feina si no s'està disposada a renunciar a allò que elles consideren un precepte religiós. Aquí també trobem una gran diferència entre dones musulmanes subsaharianes i magrebines. Les dones subsaharianes mostren més predisposició a fer una excepció per motius laborals o fins i tot justifiquen que sigui d'aquesta forma. En el cas de les dones magrebines la fermesa en les conviccions és més rígida. Tot i així, la societat no valora ni qüestiona de la mateixa forma el vel de les dones magrebines i el de les dones subsaharianes, pensant que la motivació per portar-los naixen de raons de diferent naturalesa. Aquesta qüestió no és així, ans al contrari, les dones musulmanes subsaharianes també consideren que han d'anar tapades i així ho fan amb molta freqüència.

Les solucions que es presenten en aquests temes són poc creatives o si més no poc comprensives en la major part dels casos. Des del punt de vista empresarial, s'acostuma a plantejar d'entrada aquest tema com una qüestió innegociable i que si no hi ha acord no hi ha contracte. Així ens ho ha explicat gran part dels empresaris en el transcurs del treball de camp. En èpoques anteriors, de manca de mà d'obra, aquests temes es podien negociar d'una forma més oberta i sense por a perdre un contracte. En el context actual aquesta negociació ja no es pot produir. La relació de poder es converteix en més asimètrica en aquest tipus de casos a diferència d'altres col·lectius més submisos i més propers culturalment.

Podem afirmar que s'està produint progressivament una radicalització del rebuig cap a les persones immigrades procedents del Magreb i com alguns autors ja plantejgen, podem parlar d'Islamofòbia sel·lectiva⁵⁹ cap a les persones magrebines. Aquesta Islamofòbia va acompanyada d'un avenç constant i sense fre del model assimilacionista⁶⁰ clàssic on l'aspecte cultural té un paper protagonista pel que fa la integració. Es consolida cada cop més la idea de l'inintegrable cultural⁶¹.

⁵⁹ Islamofòbia sel·lectiva que d'algun manera sembla que pot encarnar la idea del xoc de civilitzacions de Huntington (2006) i que Giovanni Sartori (2001) també argumenta en la mateixa línia de pensament.

⁶⁰ Aquest retorn o deriva cap a l'assimilacionisme clàssic respon segons Todd (1996) precisament a la resposta social i política davant un fenomen migratori que ens posa de manifest de forma continuada que la nostra identitat nacional cultural no és totalment homogènia i davant d'això els discursos es tornen populistes i xenòfobs coma a reacció proactiva que tendeixin a una Integració-assimilació dels nuinguts.

⁶¹ Martín (2001) Álvarez a Lucas i Torres (2002) planteja la idea de la construcció de l'inintegrable cultural referint-se especialment a les persones musulmanes procedents del magreb i la visió des de la nostra societat de la impossibilitat que aquestes persones s'integrin a la nostra societat, precisament per tenir una cultura di-

Després d'un període de bonança econòmica, en la qual les persones immigrades van poder incorporar-se a les empreses, aconseguir contractes amb certa facilitat i d'aquesta manera, assolir una millora personal que els va permetre, en alguns casos, adquirir un habitatge, un cotxe, o poder gaudir d'alguna activitat d'oci, ens trobem ara en un període en el qual molts d'aquests avenços s'han aturat i en molts casos s'han perdut.

És ara quan es posa de manifest el valor de tot allò que s'havia avançat en èpoques anteriors pel que fa el grau d'integració a partir del treball. La conclusió primera és que, a banda d'aconseguir uns ingressos regulars i poder així donar resposta a les remeses, als reagrupaments familiars i la compra d'alguna propietat, la integració social i cultural paral·lela ha quedat al descobert que gairebé era inexistent. No s'han mantingut vincles, no s'han creat relacions noves, no s'han produït intercanvis significatius entre persones autòctones i immigrades magrebines ni subsaharianes, qüestió que es converteix en més inexistent si en referim al cas de les dones.

Els motius pels quals no s'ha avançat en aquesta integració són difícils de definir, però posa de manifest que el model d'integració proposat per la societat d'acollida s'ha basat i ha girat exclusivament al voltant del treball i de la consecució de béns materials a partir del treball. Les empreses es van limitar, durant un primer període, a gestionar aquest flux de persones de la mateixa manera que ho farien amb les persones autòctones, sense considerar cap altra possibilitat d'implicació, ni plantejant-se que suposava per un territori concret portar i atreure un nombre de persones molt important que portaven a les seves espatlles històries de vida, projectes i expectatives de futur poc conegudes i poc preguntades.

Paral·lelament, en èpoques de bonança, les persones immigrades portaven a terme els reagrupaments familiars que consideraven oportuns i que els permetia la situació econòmica del moment, sense que l'empresa hagués de fer cap tipus de compromís actiu en aquest sentit. L'empresari tenia una visió molt economicista del tema i es plantejava la contractació via contingent i en alguns casos via nominativa i en origen per a poder portar persones amb perfils similars i no tant amb una perspectiva familiar o de reagrupament. Ha estat en el context actual quan s'han començat a plantejar la importància d'afavorir processos de reagrupament familiar en aquelles casos que això comporta un benefici per la persona treballadora per la seva millora i estabilitat emocional i en segon terme un benefici per a l'empresa.

Quan no existeix un model clar pel que fa la política d'integració és fàcil i previsible que sigui el model assimilacionista el que s'imposi. Si el context s'agreuja i apareix la por i la incertesa, les postures conservadores s'imposen i impregnen el discurs social amb molta rapidesa com ja plantejava Manheim⁶².

ferent. Aquesta impossibilitat rau en la mateixa concepció de l'homogeneïtat cultural de la societat receptora i que els seus membres defineixen de forma unànime la seva identitat cultural i política. Aquest plantejament ignora en tots els casos el paper que ha de jugar la societat receptora així com no té en compte els contextos socials de recepció. La responsabilitat final d'integrar-se recau en l'actitud i en la major o menor distància cultural de les persones nouvingudes.

⁶² L'autor planteja la seva teoria sobre la idea conservadora i exposa: "La mentalidad conservadora como tal no siente afición alguna por las teorías. Esto concuerda con el hecho de que los seres humanos no hacen teorías respecto de situaciones reales en las que están viviendo, mientras se hallan bien adaptados a ellas.

Aquest model assimilacionista i el discurs que l'acompanya s'ha pogut viure en dues ocasions d'una forma clarivalent en aquests darrers temps coincidint amb les eleccions al parlament de Catalunya i a les eleccions generals en una segona instància. Podem parlar d'assimilacionisme com a model social que s'imposa a les urnes i a la societat.⁶³

La legitimació de la desigualtat es produeix per diferents vies. Una és l'educació a partir del sistema educatiu, una altra és a partir dels mitjans de comunicació i una tercera és a partir de la política i dels discursos ideològics⁶⁴ que es proposen des dels partits polítics en els seus programes electorals i que després s'incorporaran a les diferents polítiques que es portaran a terme.

Podem dir que en les darreres eleccions tant catalanes com generals, es va posar de manifest quin és el model que es vol seguir pel que fa la immigració. Per tant, el futur que s'entreu en aquest sentit és molt incert i caldrà veure com s'inclou un nombre molt important de persones que resideixen al nostre país de forma regular i estable i que han fet uns lligams al territori tot i les circumstàncies i les possibilitats que se'ls ha ofert fins al dia d'avui.

Quan parlem de declaració d'intencions polítiques i de fets que s'encaminen cap a un tipus de model d'integració o un altre, podem exposar la darrera estratègia seguida pel govern català per a resoldre una situació que ells definien com a problemàtica i que es tractava del frau que existia en relació al cobrament de la renda mínima d'ingressos. Més enllà dels motius pels quals es va fer, vull posar èmfasi en l'estratègia que es va seguir per a posar al descobert aquesta problemàtica. L'estratègia principal es basava en el factor residencial, és a dir, en el fet de localitzar les persones al seu domicili durant el mes d'agost, és a dir en període de vacances, i d'aquesta manera qui no es pogués localitzar començaria a tenir dificultats per cobrar la prestació o deixaria de cobrar-la directament. Curiosament, el gruix més important de persones que no van ser localitzades eren persones immigrades, per tant, eren persones que estaven cometent

Tienden, en tales condiciones de existencia a considerar el ambiente como parte de un orden natural que, por consiguiente, no ofrece ningún problema. La mentalidad conservadora en sí no tiene utopía. Se halla, dentro de su propia estructura, en perfecta armonía. Carece de todas las reflexiones e iluminaciones del proceso histórico que provienen de una aspiración al progreso. El tipo del conocimiento conservador es, originalmente, de índole práctica. (...) Solo el contraataque de las clases de la oposición y su tendencia a rebasar los límites del orden existente, hace que la mentalidad conservadora inquiete las bases de su propio dominio y produce necesariamente entre los conservadores reflexiones históricas y filosóficas al respecto de ellos mismos".

⁶³ En particular, la conjuntura es presta al fet que determinats «empresaris polítics» transformin la incertesa ciutadana en desconfiança envers la immigració, ja que hi veuen una font potencial de vots. Tot i que el discurs polític entorn de la immigració entre els principals partits polítics espanyols es troba encara en fase de definició, aquesta qüestió ha començat a guanyar espai gradualment en els programes i les campanyes electorals (Zapata-Barrero, 2003 a Moreno i Bruquetas (2011).

⁶⁴ A tall d'exemple recent i local, trobem les darreres declaracions fetes per una diputada del Partit Popular per Lleida en una intervenció a la Comissió de Benestar del Parlament de Catalunya i recollides al Diari SEGRE del 07 del 3 de 2012 "El PP de Lleida dice que los inmigrantes tienen más ayudas. Habló de ayudas que reciben los inmigrantes por el hecho de ser inmigrantes y consideró normal que a alguien "li pugi la mosca al nas", cuando ve que el presupuesto de inmigración es de 16 millones y el de atención a discapacitados de 10. También criticó a partidos nacionalistas que adoran a los magrebíes pero no a los andaluces y consideró imprescindible que los extranjeros suscriban un compromiso de convivencia".

un frau. Com ja hem avançat anteriorment, la mobilitat territorial permanent és una de les estratègies per a la recerca de feina que li queden a les persones immigrades per a la seva subsistència, així com la importància de mantenir les xarxes socials i familiars al territori o les xarxes transnacionals.

Si ens queden amb aquesta lectura haurem de dir que el govern tenia raó, però la realitat és molt més complexa i cal tenir en compte moltes més variables a l'hora d'actuar en una situació tan heterogènia com la que s'estava tractant. És de tots sabut que no es van tenir en compte les particularitats i individualitats de les persones i famílies com tampoc les valoracions dels tècnics i tècniques de l'àmbit social; a més no es tenien totes les dades actualitzades en aquell moment. Tot i així, es va deixar sense prestació moltes persones i famílies i especialment les immigrades. Era aquesta una forma de reduir les ajudes a les persones immigrades i d'aquesta manera complaure la societat que els havia votat?⁶⁵

Amb aquest nou model d'integració que sembla que s'imposa a la nostra societat, i si tenim en compte que no es recupera l'activitat econòmica i per tant no es creen llocs de treball ni està previst que se'n creïn a curt termini, caldrà estar atent al que pugui passar durant aquest temps d'espera. La previsió és que els conflictes socials augmentaran, precisament per la lluita pels recursos escassos i si s'aixeca el dubte i la sospita cap a les persones immigrades com a fraudulentos, la situació pot esdevenir molt més greu.

Aquesta Islamofòbia, unida a la desconfiança, els prejudicis i a l'estigmatització continuada que pateixen alguns col·lectius d'immigrants i especialment els magrebins i subsaharians, reforcen la idea cada cop més potent que Lleida té una immigració molt estereotipada social i laboralment. Aquesta estereotípia es pot recollir en els debats als mitjans de comunicació, a les empreses i a la societat en general de forma cada cop més intensa. En aquest sentit les empreses reconeixen tenir i haver tingut molts problemes per qüestions de prejudicis i reconeixen al mateix temps que amb el temps els mateixos empresaris han pogut caure en fer estereotips dels seus treballadors per lloc d'origen.

Seguint amb el món de l'empresa, podem dir que amb el pas dels anys s'ha anat produint un canvi progressiu en relació a les possibilitats d'incorporació laboral de les persones immigrades. D'una banda, Lleida s'ha convertit en una zona d'atracció molt

⁶⁵ La Politització de la qüestió migratòria a partir de l'arbitrarietat d'algunes prestacions com ara la RMI com plantegen Moreno i Bruquetas (2011) poden portar a elaborar estratègies polítiques poc transparents i molt discutibles des d'una perspectiva tècnica. Segons la notícia publicada al diari 21-01-2012 "El Govern ha retirat l'ajuda de la renda mínima d'inserció —antic PIRMI— a 4.521 persones, el 15% del total, més de 1.500 de les quals ni tan sols vivien a Catalunya, segons Empresa i Ocupació. (Veure DOGC Núm. 6002 De 10 de Novembre de 2011 on es publica l'Edicte sobre les persones no localitzades amb el seu nom i cognom). Pelegrí (2004:213) també exposava en termes més generals però en aquesta línia d'anàlisi, el perill que corria de forma específica el sistema de serveis socials quan aquest es veu sotmès a interessos purament polítics i partidistes. Les estratègies poden ser molt variades, però el comú denominador seria que els actes que haurien de ser drets garantits i innegociables, o regulats per normes de funcionament transparent consensuades, són pervertits, fent-los servir per a una dinàmica de comerç simbòlic, d'intercanvi de favors o, fins i tot d'extorsió i xantatge. Amb aquesta utilització de serveis socials per la política, es redueixen aquests serveis a la categoria de mercaderia i es contribueix a la instrumentalització de la desgràcia, l'infortuni i les necessitats humanes per obtenir privilegis de poder. Si aquí afegim el fenomen migratori queda clara la politització a la qual pot estar sotmesa la realitat final.

específica: l'agriculturització de l'oferta i la demanda laboral. Les dades així ho indiquen, Lleida ha deixat de ser un territori de construcció per convertir-se o retrobar-se amb la seva essència de sempre, l'agricultura. El teixit empresarial que s'està consolidant, i així ho promou l'administració local, és el del sector agroalimentari, i així s'està potenciant i produint a la realitat.

Independentment del parc científic i tecnològic que preveu ser el motor d'aquesta indústria agroalimentària i d'aquesta forma innovar i desenvolupar econòmica i tecnològicament el territori, de moment el que comporta l'agriculturització és la crida de persones de tot l'Estat per treballar al camp. Lleida ha augmentat el nombre de contractes a persones estrangeres a l'agricultura de forma significativa i de fet les persones estrangeres segueixen representant un percentatge molt elevat dels contractes que es realitzen al territori en la seva totalitat. Això indica que amb el pas dels anys segueixen sent imprescindibles i necessaris pel tipus de feina que s'ofereix al territori.

Aquesta nova realitat empresarial està posant al descobert que Lleida té una mà d'obra que no s'ajusta a la realitat que es pretén. Podem dir, seguint amb la idea dels titulars, que ens trobem davant d'una situació paradoxal. La immigració inesperada es converteix en una mà d'obra no desitjada. Si tenim en compte el discurs empresarial podem veure que, d'una banda, la indústria alimentària en general requereix una mà d'obra que no s'ajusta a la disponible i que, en molts casos, les persones autòctones ara també volen ocupar aquests llocs de treball. Ens trobem, per tant, amb una menor segmentació del mercat laboral per l'augment del nivell d'acceptabilitat de la població activa autòctona que redueix les possibilitats de treball de les persones immigrades.

D'altra banda, des de l'agricultura es planteja que la menor contractació en origen via contingent resulta un pèrdua de productivitat, un augment del conflicte social als pobles i, per tant, s'assumeix amb escepticisme el fet d'haver de contractar persones del territori donada l'alta taxa d'atur i la reducció per tant de les possibilitats de contractar via contingent.

Podem dir que existeix un nombre de persones immigrades establertes al territori de forma progressiva i fruit de tots els canvis que ja hem exposat i que en aquests moments s'han convertit en l'estoc existent. Davant d'aquesta realitat, el món empresarial planteja una qüestió que cal recordar. Aquesta mà d'obra disponible no s'ajusta a les necessitats que tenen com a empresaris. D'una banda, per la manca de qualificació que presenten, cal dir i recordar que el nivell d'analfabetització del col·lectiu immigrant ha crescut progressivament al llarg d'aquest temps segons les dades estadístiques obtingudes. D'altra banda, per considerar que són persones que no els garanteixen la continuïtat ni la capacitat de treball que es requereix per treballar, per exemple, al camp. Altres empresaris consideren que al poder triar entre més candidats fruit de la crisi, poden preferir contractar persones autòctones.

Si tenim en compte aquesta situació i recordem que aquest estoc està format majoritàriament per persones magrebines i subsaharianes i a aquesta situació hi afegim la valoració que es fa des del món empresarial d'aquestes persones com a treballadores, podem concloure que la situació és força paradoxal i difícil de gestionar.

c. Sobre les respostes de les persones immigrades en un territori hostil

Les persones immigrades residents al territori de Ponent perceben aquesta hostilitat de diferent forma i la resposta també és heterogènia, depenent de les persones a nivell individual i també depenent del col·lectiu. Tot i així ja hem avançat que existeixen dos grans col·lectius que reben de forma especial i directa aquesta hostilitat, encara que de formes diferents.

No podem oblidar que les persones entrevistades i amb elles les persones amb perfils similars, es troben en aquests moments immersos en processos migratoris complexos que en molts casos són projectes familiars compartits i en el marc de xarxes socials més àmplies. D'altres es troben en l'elaboració d'un transnacionalisme treballat i construït al llarg dels anys. Molts viuen la bifocalitat a flor de pell en la seva vida quotidiana, d'altres senzillament busquen una forma de sobreviure i d'altres una forma de millorar les seves expectatives i complir desitjos personals i d'autorealització.

Davant d'aquesta societat que està sotmesa en gran part a la ideologia dominant que s'imposa especialment a través dels mitjans de comunicació, les persones immigrades busquen donar sortida a les seves necessitats i en altres ocasions busquen refugi de diferents formes.

Podem dir que en primer lloc la resposta de les persones immigrades, i en concret, de les persones subsaharianes i magrebines, es correspon a la de reforçament de la identitat de resistència⁶⁶. Aquesta reafirmació de la pròpia identitat va unida al reforçament de la identitat per part de la població autòctona, catalana o espanyola en aquests temps de crisi i de crispació social.

Aquest reforçament identitari suposa en primer lloc un tancament en la seva pròpia comunitat, comunitat entesa en un sentit tradicional, tancat, reforçant el sentiment de pertinença i sobretot ressaltant tot allò que els uneix, encara que els allunyi de la població autòctona. Com ja hem comentat amb anterioritat, es produeix un augment del comunitarisme.

Existeixen diferents indicadors i aspectes que es poden considerar significatius pel que fa a aquest replegament. Si parlem de mitjans de comunicació⁶⁷, podem afirmar que es produeix un augment continuat de parabòliques per fer front a la cultura dominant. És molt habitual que les persones immigrades i especialment les magrebines s'instal·lin a les seves llars antenes parabòliques per a poder gaudir de la televisió dels

⁶⁶ Castells (2001: 30) defineix la identitat de resistència com "Generada por aquellos actores que se encuentran en posiciones/condiciones devaluadas o estigmatizadas por la lógica de la dominación, por lo que construyen trincheras de resistencia y supervivencia basándose en principios diferentes u opuestos a los que impregnan las instituciones de la sociedad, como Calhoun propone cuando explica el surgimiento de las políticas de identidad".

⁶⁷ En un estudi sobre els consums culturals dels estrangers a Catalunya Soriano (2009) Pel que fa als altres col·lectius destacarem que els de l'Àfrica subsahariana són els que menys mitjans consumeixen i d'altra banda segons dades del Baròmetre de la Comunicació i la Cultura de mitjans del 2009 el nombre d'antenes parabòliques connectades a alguna televisió de la casa entre els estrangers supera en gairebé 13 punts les del total de Catalunya. El 36% dels aparells de televisió dels estrangers estan connectats a antenes de recepció per satèl·lit. La major part dels que tenen antena parabòlica a casa solen ser famílies que viuen a Catalunya des de fa més de cinc anys (un 60%) mentre que els que fa entre dos i cinc anys que hi són suposen el 31,5%, i els acabats d'arribar no representen ni el 8% dels estrangers amb parabòlica.

seus països, davant l'oferta de la qual poden gaudir a partir de la televisió pública o privada espanyola i catalana. El nivell de representativitat i d'incorporació del fenomen migratori a la televisió autòctona és insuficient per a atreure el públic immigrant. No se senten representats ni reconeguts i per tant busquen altres canals de comunicació i d'informació.

Un altre indicador són els diferents usos del temps lliure i formes d'oci. És molt interessant la valoració que fan les persones immigrades sobre les relacions socials amb persones autòctones. En molts casos es posa de manifest que la relació entre autòctons i persones magrebines o subsaharianes parteixen de formes d'oci de temps lliure molt allunyades.

En el cas de les persones subsaharianes les seves pautes de relació estan molt centrades en l'àmbit privat de la llar i com comenten amb freqüència es fan visites dins de l'àmbit domèstic i de la llar. No van al bar ni als restaurants ni altres centres d'oci o lleure. Si ho fan acostumen a triar els negocis i comerços ètnics. Sovint es relacionen fent ús dels diferents espais públics de la ciutat.

Tant en el cas de les persones subsaharianes com les magrebines l'absència de certes conductes prohibides, com el consum d'alcohol en la seva vida, allunya en molts casos de les formes d'ocupar el temps lliure i gaudir de la festa i de l'oci de les persones autòctones⁶⁸. Quan es tracta de les dones, les relacions són encara més complexes. Normalment les relacions es donen en l'àmbit familiar i és difícil que existeixen relacions fora dels propis col·lectius.

L'associacionisme com a alternativa. L'associacionisme és un fet habitual entre les persones immigrades; tot i així, és un associacionisme molt adreçat a donar resposta a necessitats dels propis col·lectius. Molts cops però, es tracta d'associacions que tenen poca activitat i que bàsicament es centren en la recollida de diners per a possibles contratemps, com per exemple la repatriació d'un cadàver. Algunes es limiten a l'organització de la festa nacional del col·lectiu un cop a l'any.

En relació a l'associacionisme, és interessant l'associacionisme transnacional, és a dir, persones que són membres d'associacions de les seves poblacions d'origen o d'altres indrets del seu país. En aquest cas es tracta d'un tipus d'associacionisme que no genera un intercanvi ni vincles amb la població autòctona. No cal dir que la presència de persones immigrades com a membres i sòcies d'associacions autòctones és molt insignificant.

La religió com a punt de trobada i de reforçament de la identitat. Aquesta és la forma més intensa i més clara pel que fa a la comunitat com a refugi. En aquest cas tant el col·lectiu magrebí com el subsaharià comparteixen aquesta dinàmica de forma activa i en gran nombre. Encara que per a les persones entrevistades, la religió i en concret, ser musulmà, hauria de ser viscut com una assegurança i garantia d'honestetat i virtut,

⁶⁸ Aquesta qüestió no es pot considerar menor si tenim en compte el significat que comporta aquest tipus de pràctiques per a les persones practicants de religió musulmana comparativament a la religió catòlica. Com diu Pajares (1999:155) "Otro aspecto cultural que cabe destacar en el mismo sentido es la escasa presencia del alcohol en la cultura árabe-musulmana. El alcohol está omnipresente en nuestra sociedad y, sin entrar en la discusión sobre si resulta más o menos dañino y en qué medidas, sí puede constatar que entre sus consecuencias más negativas están el constituir una importante causa de conflictividad, el provocar enfermedades y el generar un considerable gasto público para atenderlas".

per a la població autòctona es converteix en una amenaça i una visibilització poc acceptada.

Pel que fa a la religió, és interessant destacar que aquest vincle també es produeix en altres col·lectius de persones subsaharianes que són seguidors de diferents corrents evangèliques i que també comporta una forma de viure i de relacions centrades en els seus propis col·lectius. En el nostre cas, totes les persones entrevistades mantenen un vincle amb la religió molt important i que contrasta amb la davallada del sentiment religiós tradicional de la societat d'acollida actual.

Per acabar, hem de fer un breu incís en una situació relacionada amb la identitat i concretament amb la crisi d'identitat que també pateixen algunes de les persones entrevistades. Aquesta crisi no té tant a veure amb la pèrdua de la pròpia identitat, que també pot passar en alguns casos, sinó amb la manca d'integració que perceben les persones entrevistades i que en molts moments posa en evidència el que podem anomenar com el fenomen ni d'aquí ni d'allà-crisi d'identitat i discriminació.

Aquesta discriminació produïda per la manca d'integració al país d'acollida unida al rebuig que poden patir per part de les societats d'origen, i fins i tot pels propis familiars, davant la no satisfacció de les necessitats que fins fa un temps sí complien o pel fet de viure la seva absència com un abandonament, provoca en molts casos una angonya i patiment afegit. Aquesta situació es fa més evident en els col·lectius subsaharians i especialment en el cas dels homes sols amb càrregues i responsabilitats familiars al país d'origen. Per la seva banda, les dones subsaharianes, a més a més de no visitar els seus familiars al país d'origen durant molt de temps, veuen una distància insuperable entre elles i les dones autòctones pel que fa les possibilitats de relació.

d. Sobre la situació laboral i econòmica

La situació de crisi econòmica és un fet que hem pogut constatar des de totes les parts implicades a l'estudi i així ho confirmen les dades existents. Aquesta situació ha produït un conjunt de canvis i ha tingut unes conseqüències devastadores per a moltes de les persones entrevistades i moltes altres que tenen els mateixos perfils i que resideixen a les terres de Ponent.

A grans trets podem dir que la primera conseqüència de la crisi econòmica i de la pèrdua imparable de llocs de treball ha suposat per a moltes persones immigrades, entre les quals les protagonistes de l'estudi, el que podem anomenar la mobilitat vertical cap a l'infern: de l'atur al retorn. Les trajectòries laborals descrites per les persones entrevistades es caracteritzen per la seva mobilitat vertical descendent. En la major part dels casos es parla d'una immobilitat permanent lligada a la precarietat. La situació s'ha agreujat durant aquest període i ja es pot parlar d'atur de llarga durada i per tant de situacions que superen el purgatori metafòric que planteja Laparra i es converteixen en un pou més profund, més proper a l'infern.

Fruit de la situació desesperada que provoca en molts casos un context com l'actual, es posa sobre la taula la idea del retorn al país d'origen i el qüestionament de tots els pilars bàsics sobre els quals es sustentava el projecte migratori.

Podem parlar de processos interromputs i de projectes trencats de forma inesperada. Podem fer referència, entre d'altres, al reagrupament familiar aturat, denegat o ja no tramitat per la manca de compliment dels criteris i requeriments que exigeix la

lleï. Aquesta nova situació genera un malestar i una angouxa permanent en moltes de les persones que tenien aquesta il·lusió, esperança o fins i tot necessitat de complir.

Podem parlar també d'un transnacionalisme desitjat però incomplert. El transnacionalisme és un fenomen que està en marxa en molts casos i cada cop amb més nombre. Però perquè es pugui donar cal que existeixi activitat econòmica, treball i en definitiva ingressos que permetin que aquests fluxos de comunicació i informació, monetaris i afectius puguin circular amb fluïdesa. En aquest moment aquest transnacionalisme ha quedat interromput en molts casos i queda pendent saber quina serà la posició que podran prendre les persones immigrades en aquest sentit en un futur proper. No podem oblidar que moltes d'aquestes persones estan immerses en el que des de la nova teoria econòmica es considera una emigració decidida per unitats familiars i no per decisions individuals, amb la qual cosa la pressió que pateixen aquestes persones pot esdevenir un factor de risc molt important a curt termini.

Molt lligat al transnacionalisme trobem el tema de les conseqüències que comporta aquesta doble relació permanent, constant i continuada en el temps entre societat d'origen i societat d'acollida. Aquesta situació en aquest moment de crisi la podem anomenar com el pas de la bifocalitat a la multifocalitat. D'una banda hem de dir que aquesta aturada del transnacionalisme que en el cas de les persones subsaharianes era menys intens i en el cas de les dones encara menor, no afecta a la bifocalitat com a forma d'afrontar la realitat de la vida quotidiana.

D'una banda s'ha de recordar que moltes de les persones entrevistades d'origen subsaharià estan soles, però mantenen les seves famílies, dona i fills al país d'origen. En el cas d'algunes dones, tenen filles i fills aquí i també en van deixar al seu país quan van iniciar el procés migratori. Aquesta situació permet entendre perfectament el concepte de bifocalitat com a forma constant i permanent de font de preocupació i d'atenció que com ja hem exposat amb anterioritat, dificulta una mica més el procés real d'integració al país d'acollida.

En èpoques de crisi com aquesta, la bifocalitat augmenta per l'augment del patiment i de l'angouxa per la situació que es pugui donar al país d'origen amb els familiars. Aquesta situació pot provocar en molts casos una fugida cap a altres indrets de l'Estat o altres països, d'un membre de la família —normalment el pare— a la recerca de noves oportunitats i per tant aquesta bifocalitat es converteix en multifocalitat. Els focus d'atenció s'amplien degut a aquesta estratègia de supervivència que en molts casos ja s'està portant a terme.

En el cas de moltes famílies d'origen magrebí, podem parlar de retorn parcial forçat, és a dir, del retorn d'una part de la família, generalment de la dona i els fills i filles. Aquesta ha estat una de les estratègies seguides per a afrontar aquesta situació de crisi, situació que no només genera un trencament del procés migratori sinó que no acaba amb la bifocalitat. A més a més, en el cas de l'existència de fills i filles, genera una tasca d'adaptació familiar que no sempre és viscuda de forma positiva per tots els membres. La separació de la família una vegada més dins del procés migratori genera més incertesa, més frustració i en definitiva menys confiança en la possibilitat d'assolir una integració social satisfactòria.

Davant aquest panorama difícil i desencoratjador la resposta de les persones immigrades és diversa i variada. Moltes d'aquestes persones inicien un procés de mobilitat territorial a la recerca de noves oportunitats. En moltes ocasions això suposa tornar als

orígens del que havia estat la seva història migratòria, però tot i així s'endinsen de nou en aquesta dinàmica fruit de la desesperació, es produeix un retorn a la recerca de la terra d'oportunitats. La realitat actual provoca que moltes d'aquestes persones retornin a Lleida sense haver assolit l'objectiu i fins i tot han esgotat les reserves econòmiques que els permetien desplaçar-se mínimament a "buscar-se la vida". En molts casos ja han esgotat les prestacions d'atur o el subsidi i en d'altres gaudeixen d'una renda mínima d'inserció que els permet cobrir les despeses bàsiques i de supervivència.

Un cop s'ha arribat a aquesta situació límit, les persones immigrades entren a dependre de les xarxes socials existents al territori. En aquests moments, aquestes xarxes ja es troben sobrecarregades perquè ja estan assumint un nombre de situacions que supera les seves possibilitats. Hem de recordar que són xarxes socials de baixa intensitat sobrecarregades, basades en llaços febles i d'amistat que poden sostenir situacions de curta durada i amb unes condicions molt precàries en molts casos, però que ajuden a sobreviure en temps molt difícils.

Quan aquesta situació es consolida i atenent al context actual de crisi econòmica i d'atur en augment, moltes persones opten per lo que anomenarem la teoria de la Hivernació. Aquesta teoria ens explica que una persona que no té cap possibilitat de trobar una feina ni cap possibilitat d'aconseguir uns ingressos per sobreviure i tampoc té la possibilitat de tornar al seu país d'origen ni anar a altres indrets a la recerca de noves oportunitats, només té com a opció hivernar, és a dir, recloure's a casa durant tot el temps que duri la crisi i dedicar el major temps del dia a dormir i menjar. En definitiva no fer més que el que sigui imprescindible per no malgastar ni energia ni recursos.

Els fonaments en què es basa la persona per a iniciar aquest procés són d'una banda, la profunda convicció religiosa que el que passa és voluntat divina, una gran fe i la seva pràctica constant que els fa creure en l'esperança d'un futur millor i que tot tornarà a ser com abans i finalment la creença en l'atzar i la sort com a factors decisius en la seva situació.

El fet de dipositar en la sort, l'atzar i la voluntat divina el seu futur és una forma molt adaptativa a la situació donat que evita carregar i apuntar a factors de tipus discriminatori en el fet que no siguin cridats per a cap tipus de feina. Són molt pocs els que de forma pública reconeixen que pugui haver-hi connotacions racistes o de rebuig cap a alguns col·lectius a l'hora d'oferir feina i de fer seleccions de personal.

D'altra banda no podem obviar que aquesta estratègia de supervivència aprofundeix una mica més en la càrrega psicològica que pugui suportar la persona immigrada i pot produir o agreujar altres patologies, com la descrita per Achotegui com la síndrome d'Ulises⁶⁹ que afecta moltes persones immigrades i especialment en èpoques de crisi i estrès.

En aquest procés cap a l'exclusió que ja han iniciat moltes de les persones immigrades i entre elles algunes de les entrevistades, existeix un altre dels perills del fenomen migratori: la institucionalització. Ja hem comentat amb anterioritat que la relació que

⁶⁹ El Dr. Joseba Achotegui, psiquiatre de la Universitat de Barcelona en una ponència realitzada a Palma en el marc del VII Congreso Nacional de Psiquiatria celebrat a Palma de Mallorca, la defineix com "una situació de estrés límite, con cuatro factores vinculantes: soledad, al no poder traer a su familia; sentimiento interno de fracaso, al no tener posibilidad de acceder al mercado laboral; sentimiento de miedo, por estar muchas veces vinculados a mafias; y sentimiento de lucha por sobrevivir".

mantenen les persones immigrades amb les institucions de tipus sociolaboral ve de lluny. Podem dir que aquest tipus d'entitats ja han entrat en contacte amb elles des de gairebé l'inici de la seva arribada. Han estat les úniques que els han donat suport en alguns aspectes vitals per a la seva adaptació a la societat d'acollida, com el coneixement de l'idioma, formació de diferent tipus, el coneixement de l'entorn sociocultural i fins i tot l'entrenament d'habilitats socials i ocupacionals.

Les persones immigrades en aquest context necessiten referents i punt de suport que molts cops dipositen en aquestes entitats i institucions, caldrà pensar i planificar estratègies que evitin la institucionalització d'aquestes persones i que normalitzin al màxim la seva situació sense caure en l'assistencialisme i la beneficència producte de la llàstima i pena.

e. Pel que fa el tipus de treball existent a les terres de Ponent

Podem dir que les dades ens indiquen que s'ha produït una agriculturització de les feines en els darrers anys, arribant a ser el sector que més ha augmentat la contractació de persones immigrades. Paral·lelament hem assistit a la caiguda al buit del sector de la construcció, això ha dibuixat un nou escenari que ha resultat molt dur per a les persones immigrades que havien assolit una millora en la seva situació laboral i econòmica com a peons o oficials de la construcció. Aquest canvi en podem anomenar com el canvi de la construcció a la reconstrucció del temporer agrícola. Del totxo a la poma.

Aquest procés de canvi i de reconversió de sectors no és automàtic ni acceptat per tots els col·lectius de la mateixa forma. El retorn a la realització d'activitats relacionades amb l'agricultura és un pas enrere en els processos migratoris de la major part de les persones entrevistades. Converteix un altre cop les persones que havien assolit categories laborals com a oficials en diferents branques de la construcció com paletes, encofradors, ferrallers o soldadors, a tornar a ocupar categories com de peó agrícola, perdent d'aquesta manera tots els reconeixements econòmics, de capacitat, d'experiència i fins i tot formatius assolits durant aquests anys. No podem oblidar la importància del factor edat que s'acumula en aquestes trajectòries, el deteriorament de la salut en molts dels casos pel fet d'haver treballat fins a extrems no recomanables i en moltes ocasions la creació d'una família que requereix una estabilitat emocional i econòmica que garanteixi una vida digna als seus membres.

En aquests moments existeix un gruix de població immigrada formada en diferents àmbits relacionats amb el sector de la construcció que en aquests moments no tenen cap tipus de sortida laboral ni de reconversió a altres sectors i que és de difícil reorientació laboral.

Finalment cal parlar de la qüestió de l'habitatge i de la residencialitat. Una de les conseqüències que s'han d'afegir a les ja comentades és el pas que s'ha produït de forma brusca i, més generalitzada del que es pugui pensar, de la hipoteca al pis compartit. Són moltes les persones i famílies que durant aquest procés han perdut progressivament les millores a nivell social que havien assolit: la feina, un vehicle, un bon habitatge, un centre educatiu pels seus fills que no fos segregacionista, entre d'altres avanços. S'han vist de sobte sense aquestes fites i a punt de perdre fins i tot l'habitatge i tornar a viure un altre cop, en molts casos, de lloguer en una habitació d'un habitatge compartit amb altres persones i fins i tot altres famílies.

f. L'empresariat i la perspectiva de gènere

L'empresariat ha manifestat des de diferents òptiques la seva valoració de la dona immigrada com a treballadora i ha posat èmfasi en diferents aspectes que hem de considerar fonamentals.

D'una banda la qualificació determina les possibilitats reals de contractació de la població immigrada femenina actual subsahariana i africana en sectors que requereixen mà d'obra com l'activitat administrativa. En alguns casos s'han contractat persones immigrades, però generalment d'origen sudamericà o de l'Est que responen millor als perfils que es busquen per part de l'empresariat. En altres sectors de més qualificació com la informàtica o les telecomunicacions també s'han produït contractacions, però també a persones de països sudamericans.

D'altra banda es constata que la imatge determina en molts casos la contractació de persones immigrades, especialment en tasques d'atenció al client, on també es té molt en compte l'opinió de la clientela i on es contracta amb més facilitat a persones de l'Est i també sudamericanes, per la millor adequació del perfil.

D'altra banda les condicions de treball, com per exemple la nocturnitat, també condicionen la contractació de dones en general i en especial de dones àrabs i subsaharianes que manifesten al seu torn una major dificultat per conciliar la vida laboral i personal i de vegades no estan disposades a fer aquest tipus de torns.

Els baixos salaris també són un altre dels arguments que atrauen més dones que homes a segons quins sectors com el comerç i aquesta condició allunya molt homes d'aquest tipus de treballs, convertint-se en treballs feminitzats, i molts cops poc valorats.

En altres sectors com l'agrari, l'agroalimentari, l'alimentació i la restauració és on es concentren en gran mesura les dones immigrades i especialment les d'origen magrebí i subsaharià. Així ho explicaven les persones entrevistades del món empresarial. Aquests són sectors que generen molts llocs de treball que s'ajusten a la disponibilitat de la dona, conjuntament amb el sector de la neteja, i són en definitiva el futur del teixit empresarial de Ponent.

En definitiva la dona es veu immersa en el que Parella anomena la triple discriminació, abans esmentada, en la qual la dona és víctima del sistema i que en el cas de les dones subsaharianes i magrebines es veu potenciada per factors afegits. D'una banda el convenciment per part de l'empresariat de la baixa qualificació de les dones subsaharianes i magrebines, així com la manca d'adequació per a realitzar segons quins treballs de cara al públic, la qüestió del vel, les dificultats per la conciliació de la vida familiar i laboral i finalment per les condicions de major precarietat laboral fruit del treball al servei domèstic, a l'economia submergida i molt sovint el treball a temps parcial.

g. Les dones immigrades i la perspectiva de gènere

Des de la perspectiva de gènere podem dir que, en la majoria de casos, els recorreguts de les dones participants a l'estudi han estat marcats, des del seu inici pel procés

de reagrupació familiar, amb totes les conseqüències que comporta aquest procés. En molts casos ha suposat la dedicació exclusiva a tasques reproductives i de tipus domèstic durant un llarg període de temps. Aquesta situació es va veure agreujada durant un temps per la manca de permís de treball a la qual anaven associats aquests reagrupaments familiars, fet que va retardar més temps la possibilitat d'accedir al món laboral per part d'aquestes dones.

Un cop les dones van poder i van decidir iniciar una trajectòria laboral, es van trobar amb els obstacles propis de la crisi econòmica i de la manca de treball, així com amb l'assumpció i manteniment de les tasques de criança dels propis fills i filles que els dificulta i redueix el ventall de possibilitats d'accedir a determinats llocs de treball.

En el cas de les dones àrabs s'afegeix en molts casos la manca d'acceptació del moadador per accedir a segons quin tipus de treball. En el cas de les dones subsaharianes, el color de la pell també pot ser motiu de no ser la millor candidata per a fer segons quina feina, sobretot si és tracta d'atenció al públic.

Els llocs de treball que progressivament es van definir per a les dones immigrades, també es veuen cada cop més acotats a treballs molt específics com són les cooperatives agrícoles, els serveis de neteja i els serveis domèstics i d'ajuda a domicili.

Les dones per la seva banda són en general les grans sustentadores de la família en la vida quotidiana així com també viuen la transnacionalitat i la bifocalitat d'una forma diferent a l'home. Les dones subsaharianes que tenen fills i filles als països d'origen i fa temps que no poden viatjar al país són un exemple molt concret d'aquest patiment permanent.

Les que no tenen fills al país d'origen però si al d'acollida tampoc ho tenen fàcil per a fer aquests viatges de retrobament i en certa manera de conciliació familiar. D'altra banda els homes d'origen subsaharià, viatgen més sovint al país d'origen a veure els seus familiars i els de la seva dona, però en ocasions, mantenen al mateix temps altres dones i altres fills fruit d'altres relacions afavorides per la pràctica de la poligàmia i per tant les seves preocupacions i interessos són d'unes altres característiques.

Les dones àrabs també són essencials en la dinàmica familiar i assumeixen amb naturalitat el seu rol matern de criança i educació dels seus fills. Aquest rol és prioritari per sobre d'altres que no es consideren de la mateixa importància, com el del treball. Per la seva banda les possibilitats de viatjar al seu país d'origen i fer més real aquest transnacionalisme que es desenvolupa amb el pas dels anys, és més plausible i per tant els vincles familiars i territorials es mantenen de forma més constant i permanent.

Les dones participants a l'estudi també són un clar exemple de la dificultat que existeix perquè es produeixi una mobilitat vertical ascendent amb el pas dels anys. El nivell d'estudis de les dones entrevistades era en alguns casos molt important, no obstant això, la realitat ens indica que el sostre laboral de la dona immigrada africana és molt baix en tots els casos. Quan de forma excepcional això no és així, tornen a aparèixer els motius familiars i de criança que molts cops autolimiten aquesta trajectòria, posant de manifest, un cop més la diferent valoració existent sobre certs aspectes entre les dones autòctones i les immigrades, especialment les africanes. El valor de la família i de la criança ocupa un lloc molt més central en la seva cultura que en una cultura com la nostra que precisament es qüestiona i treballa de forma activa per a reduir aquestes diferències de gènere.

Pel que fa l'associacionisme les dones demostren tenir una alt nivell de participació en associacions. Algunes en són promotores degut a la seva empenta i iniciativa i d'altres ho fan per a poder defensar els seus interessos i participar de diferents activitats i sobretot per a la relació entre persones del mateix país o veí. La participació en associacions autòctones és inexistent i molts cops les dones africanes en general i les subsaharianes en particular manifesten un sentiment de distància molt gran entre les dones autòctones i elles com a immigrades.

Pel que fa el plantejament de futur, també es produeixen alguns matisos en el cas de les dones. D'una banda, les dones que tenen els seus fills nascuts i criats aquí, veuen molts inconvenients a l'hora de retornar als seus països, encara que ho farien en molts casos sense pensar ni un sol instant. El futur dels seus fills i filles les preocupa i no poden visualitzar de forma clara quina pot ser la millor decisió. En molts casos són els homes els que parlen i plantegen el retorn com a solució a la situació actual, però sense atendre en molts casos a aquesta visió que tenen les dones en relació als fills i el seu futur.

Pel que fa a l'ús de les institucions de diferent tipus podem dir que les dones són majoritàriament les que acostumen a iniciar el contacte i les que mantenen la relació amb els anys de forma més habitual que els homes. Si les dones són mares de família aquesta realitat és molt més evident. El rol de la dona com a representant de la família a l'escola, a l'àmbit sanitari, als serveis socials entre d'altres, recau en la dona. L'home s'especialitza i se centra en aspectes de tipus jurídic i legal i en la recerca de feina de forma constant i permanent.

5.2.1.2 Factors d'integració

a. Les expectatives de futur des del teixit empresarial

Assumir el lloc que ocupa Lleida i les terres de Ponent en l'entramat de la migració internacional i especialment la immigració extracomunitària, és un dels reptes però al mateix temps una gran oportunitat per a planificar polítiques d'integració realistes, tenint en compte de forma objectiva quins col·lectius seran els veritables beneficiaris. En definitiva Ponent és considerat un pol d'atracció.

L'africanització abans exposada és una mostra dels factors d'atracció que tenen els territoris amb el pas dels anys independentment dels cicles econòmics i que juntament amb l'establiment de xarxes migratòries consolidades al territori, la previsió és que els fluxos migratoris procedents d'Àfrica seguiran augmentant. No podem oblidar que el teixit empresarial de Catalunya, i el de les Terres de Ponent no és una excepció, necessitarà aquesta mà d'obra ara i en un futur i així ho indiquen els estudis i els informes existents. Negar aquesta dada pot esdevenir un greu problema social, afrontar-lo amb naturalitat i de forma proactiva pot afavorir la convivència i la cohesió social al territori.

Les persones nouvingudes es consideren bones treballadores des de l'àmbit empresarial, i fins i tot i atenent a l'experiència viscuda, en molts casos es prefereix contractar persones immigrades pel rendiment demostrat durant molt de temps. Des del punt de vista laboral les persones nouvingudes han assolit un nivell d'acceptació per part de l'empresariat que fins i tot ha posat sota sospita als treballadors autòctons en més d'una ocasió. L'empresariat és molt conscient de la necessitat que ha tingut, que

té i tindrà de la mà d'obra immigrada per a poder desenvolupar la seva activitat, especialment pel que fa a la indústria agroalimentària.

b. La responsabilitat social empresarial

En el transcurs d'aquests anys s'ha produït en el món empresarial una evolució en algunes empreses cap a valors i estratègies que inclouen la Responsabilitat Social Empresarial en la seva cultura d'empresa. Aquesta RSE abasta diferents àmbits i temàtiques de diferent tipus com són el medi ambient, l'entorn del treball, la relació amb proveïdors i clients i la Comunitat. Cadascun d'aquests àmbits pot produir dinàmiques empresarials específiques, depenent de la sensibilitat que cada empresa pugui tenir per aquests temes i de les necessitats específiques de la seva empresa i del seu entorn.

És molt habitual trobar empreses que ja han iniciat processos de qualitat i de certificació sobre temes medi ambientals i de gestió de residus entre d'altres. També s'han implantat a moltes empreses Plans d'igualtat de dones i homes en el treball. Altres empreses mantenen una relació i col·laboració amb empreses del tercer sector i altres col·laboren en projectes de tipus social. El patrocini i l'esponsorització d'esdeveniments esportius i culturals és una altra de les tasques força esteses en l'àmbit empresarial.

Moltes d'aquestes actuacions tenen com a beneficiaris als treballadors de l'empresa i per tant se'n beneficien tots, independentment de l'origen dels treballadors, però s'ha pogut detectar que moltes de les activitats que es desenvolupen en grans empreses que gestionen un volum important de persones immigrades, responen a estratègies de gestió de la diversitat cultural dins de l'empresa.

Val a dir però que en ocasions aquesta realitat no és conscient o si més no, no es vol reconèixer que les persones immigrades han estat el punt d'inflexió que ha portat a desenvolupar activitats específiques enfocades a la diversitat. Tot i així, hem pogut constatar que ja existeixen algunes empreses que ja ho fan de forma habitual i planificada, conscients del valor i de l'aportació que aquests col·lectius aporten, han aportat i poden aportar en un futur. Algunes empreses han signat acords amb els sindicats per a promoure la Gestió de la diversitat cultural a l'empresa en la línia del que exposava Pajares⁷⁰ com a camí a seguir per a consolidar aquesta línia de treball.

⁷⁰ Pajares (2010) En términos generales, creemos que las medidas a adoptar han de articularse por medio de planes específicos acordados por las partes en cada empresa. El plan de gestión de la diversidad puede estar incluido en el convenio de empresa (lo que es lo ideal para que tenga fuerza normativa) o constituir un acuerdo aparte entre la empresa y los representantes de los trabajadores.

Los aspectos que compondrán ese plan dependen, como hemos dicho, de las dimensiones y características de la empresa, pero aquí señalamos algunos que pueden servir de guía. Medidas de acogida a proporcionar a los trabajadores extranjeros en el momento en el que acceden a la empresa. Tales medidas pueden ser: asesoramiento legal para aquellos que puedan requerirlo, sesiones informativas específicas sobre prevención de riesgos y derechos laborales, sesiones informativas sobre aspectos organizativos, cursos de idioma (o facilitar el acceso a cursos que se den fuera de la empresa), etc. Medidas dirigidas a favorecer la comunicación en el contexto multilingüístico que puede caracterizar a la empresa dependiendo de los orígenes de sus trabajadores. En este terreno, cabe establecer formas de comunicación de las que nadie quede excluido dentro de la empresa, con independencia del dominio que cada trabajador tenga del idioma, y se ha de asegurar que en las reuniones de trabajo no se excluye a nadie por causa de su origen o conocimiento idiomático. Además se pueden confeccionar los documentos informativos o de trabajo en distintos idiomas. Medidas para la acomodación de las diferencias religiosas y de origen familiar. En

Altres empreses amb l'ànim d'aprofundir en el seu compromís en relació a la responsabilitat social han endegat un projecte⁷¹ de caire local que pretén impulsar Lleida com un Territori Socialment Responsable. Amb la qual cosa es pot mantenir una esperança en el sector empresarial del territori ja que independentment de la crisi existeixen uns valors socials que es volen promoure i potenciar.

c. Altres factors d'integració

La voluntat de residir i treballar a Ponent dels dos col·lectius estudiats. Per a les persones immigrades que viuen a Ponent, el nostre territori es presenta com una gran oportunitat de consolidar els seus projectes migratoris atesa la seva especificitat. Parlem de persones subsaharianes que estan immerses en xarxes familiars i socials molt àmplies i que es veuen totalment amenaçades en aquests moments, amb la qual cosa la seva motivació i disponibilitat és de màxima intensitat i d'implicació amb el territori i la comunitat.

Les persones magrebines, per la seva banda, s'han consolidat al nostre territori i han estat en molts casos el motor del creixement econòmic de Ponent durant els darrers anys. Aquest col·lectiu ha demostrat que tot i el rebuig permanent que pateixen tenen una voluntat decidida de romandre al nostre territori i d'aconseguir una millora que sigui beneficiosa per a la societat en general i d'aquesta manera una millora familiar i personal, per tant són un col·lectiu que cal revaloritzar.

Els matrimonis mixtes com a mostra de convivència i integració. Hem pogut observar com els matrimonis mixtes s'estan convertint en una realitat cada cop més habitual al nostre territori. Aquest intercanvi s'ha de considerar com una font important d'integració, per l'efecte multiplicador que pot adquirir un matrimoni mixte.

El naixement de fills de famílies immigrades que s'incorporen a les escoles des de la infància i que ja són agents d'integració i de relació entre cultures sense ser conscients d'aquesta tasca tan complexa que estan realitzant.

La normalització dels comerços ètnics. És un dels reptes que es plantegen a la nostra societat, tot i que el nivell d'acceptació d'alguns d'aquests comerços és molt satisfactori. Alguns d'aquests establiments de restauració regentats per persones magrebines s'estan introduint en els hàbits alimentaris de la població autòctona de forma activa i positiva.

L'aprenentatge del català com a vehicle facilitador de la integració al territori de Lleida. No podem oblidar que el territori de Ponent és un territori eminentment rural i en el qual històricament la llengua catalana ha estat un vehicle de comunicació i

términos generales, son principalmente los musulmanes quienes están requiriendo una atención específica para la acomodación de sus condicionantes religiosos. Habrá empresas en las que esto resultará muy difícil, pero en otras será posible flexibilizar la jornada en situaciones específicas (como el período del Ramadán) o flexibilizar el calendario de fiestas o asegurar dietas diferenciadas cuando hay catering de comedor. También hay aspectos relacionados con el origen familiar que pueden ser acomodados, tales como ofrecer la posibilidad de concentrar las vacaciones o establecer la posibilidad de aumentar el número de días de permiso por fallecimiento de un familiar, en los casos en los que el familiar viva en otro país

⁷¹ Diari Segre i La Mañana del 06-10-2011 "Nueve empresas leridanas se unen al proyecto CLERS. Fomentará la responsabilidad social en varias iniciativas en el territorio. Incidirá en aspectos como el medio ambiente o fomentar la cohesión social". Algunes d'elles són empreses que han participat en aquest estudi.

de cohesió social molt important a tots els pobles i viles de la província. Si tenim en compte que l'agricultura és i serà una font d'atracció constant de persones immigrades, cal tenir en compte l'idioma com a un dels eixos fonamentals per la integració. Les persones entrevistades són conscients de la importància de l'idioma i del català en concret i són partidàries del seu aprenentatge.

El valor de les institucions que treballen de forma continuada per la promoció de les persones nouvingudes. Encara que existeix el risc de la institucionalització de les persones i de ser tractades com a usuàries i finalment com a persones excloses, no podem negar la importància cabdal que les institucions exerceixen en relació a les persones nouvingudes. Existeixen institucions que treballen de forma clara i decidida per la promoció i la integració de les persones nouvingudes amb un esperit d'afavorir la interculturalitat. S'han de tenir en compte les persones que treballen des de dins de les organitzacions amb esperit crític en relació a la societat receptora i les polítiques existents i al mateix temps amb una mirada més comprensiva sobre les persones nouvingudes, amb l'objectiu de trobar noves vies de comunicació i intercanvi que afavoreixin la cohesió social.

En aquest sentit seria necessari aprofitar aquestes sinèrgies existents des d'algunes entitats i organitzacions per a fomentar la participació social i la creació d'associacions interculturals. En definitiva, no es pot negar el valor de les institucions en relació al fenomen migratori, especialment aquelles que treballen aspectes relacionats amb la inserció sociolaboral i s'han convertit en referents per a les persones nouvingudes en els moments més difícils i durs de la seva trajectòria. Quan la societat d'acollida no té altres mecanismes més adients per donar resposta a aquesta situació, cal potenciar i donar suport a aquestes institucions perquè segueixin i millorin la seva funció social.

5.3 Decàleg de paradoxes del 2005 al 2011

1. 2005-La immigració va esdevenir una necessitat de primer ordre per a l'empresa i l'economia en general, però ningú volia assumir el cost social ni responsabilitzar-se d'aquella realitat. Es començava a gestar una doble visió sobre el fenomen migratori, d'una banda la lògica empresarial i d'altra banda el que nosaltres vam anomenar com a lògica social.
2011-La immigració segueix estan en l'ordre de necessitats de la societat espanyola i de la Lleidatana en particular, pel tipus de teixit empresarial existent. Al mateix temps que es manté la distància entre la lògica social i l'empresarial en un context cada cop més complex i hostil en el que les decisions que prengui l'empresariat estaran cada cop més sotmeses a la vigilància de la societat d'acollida.
2. 2005-L'empresari estava sotmès a la legalitat en la contractació de persones immigrades i intentava complir amb els requisits que li imposava la llei com a bon empresari. Però desconeixia el sentit d'aquesta llei per a l'immigrant i quines eren les conseqüències i requisits als quals estava sotmès aquest. Tot i així l'empresariat va fer un ampli ús de totes les possibilitats existents en aquest sentit, desatenent en molts casos els consells i orientacions de la pròpia administració.

2011-L'empresariat segueix sotmès a la legalitat però en moments en els que el treball escasseja, la vigilància i l'interès per la llei disminueix. Tot i així segueixen convivint les diferents postures entre aquelles que comencen a manifestar un cert interès per facilitar en alguns casos els reagrupaments familiars que afavoreixin l'estabilitat de les persones treballadores contractades, i d'altra banda aquells sectors en els que es segueix pensant en la contractació en origen via contingent com a la millor resposta al mercat laboral existent.

3. 2005-Cada cop es trobava una borsa més ampla d'immigrants amb permís de treball de diferent naturalesa que estaven buscant feina, al mateix temps que cada cop era més habitual i més demandat l'immigrant contractat en origen. Aquesta realitat podia esdevenir una font de conflicte a curt termini pel risc d'exclusió que això suposava.

2011-Aquesta borsa de persones residents al país ha augmentat amb els anys de forma molt significativa i està previst que segueixi augmentant a curt termini, encara així l'empresariat segueix manifestant la manca d'adequació entre la mà d'obra disponible i la mà d'obra desitjada.

4. 2005-L'empresariat volia treballadors que fossin estables amb la documentació adequada i que responguessin al perfil del bon treballador, és a dir que necessitaven un treballador amb una certa estabilitat personal per a donar una feina estable, l'immigrant per la seva banda esperava trobar l'estabilitat i la consecució d'una documentació definitiva a partir del treball. L'immigrant esperava trobar l'estabilitat emocional a partir de la documentació i no del treball.

2011-L'empresariat segueix buscant l'estabilitat del treballador igual que la persona immigrada. Ara que la persona ha assolit una documentació que li donava una estabilitat emocional, no troba l'estabilitat laboral necessària per a portar a terme els seus projectes vitals.

5. 2005-L'empresariat desconeixia en gran part els objectius i les funcions que realitzaven les institucions intermediàries de tipus social però hi desconfiava i les considera poc efectives. D'altra banda aquestes desconeixen les necessitats reals de l'empresariat, així com també es desconfia i es qüestionava el seu desig de voler complir la llei.

2011-L'empresariat segueix desconeixen la tasca de les institucions intermediàries, encara que durant aquests anys s'ha produït un augment molt important d'entitats, programes i projectes d'inserció sociolaboral públics i privats per a fomentar l'ocupació. Es segueix produint un desajustament absolut entre l'empresa i les institucions intermediàries.

6. 2005-Les institucions intermediàries realitzaven una tasca social de fons molt intensa en relació a les persones immigrades que en diferents moments necessitaven rebre suport i orientació, els empresaris desconeixien aquesta tasca i no eren conscients de la tasca de contenció i de resolució de conflictes que realitzaven, com tampoc ho eren les administracions locals.

2011-Les institucions intermediàries s'han convertit en els anys en una peça fonamental per a moltes de les persones immigrades com a font de suport social i laboral. D'altra banda ni les empreses ni els Governos són conscients de la tasca de contenció social en tot aquest procés de crisi, han realitzat de forma intensa, continuada i molts cops desinteressada.

7. 2005-Les institucions intermediàries volien ajudar i afavorir la inserció sociolaboral de les persones immigrades a partir de la seva intervenció però al mateix temps aquest intervencionisme podia esdevenir en assistencialisme i convertir aquestes persones en els nous assistits.
2011-Les institucions segueixen ajudant i volen afavorir la integració sociolaboral de les persones immigrades, però en aquests moments existeix el risc de convertir-los en usuaris, nous pobres i exclosos si no es tenen en compte les trajectòries vitals d'aquestes persones. Tot i així moltes d'aquestes persones és possible que necessitin ser ateses i ajudades, però ara són algunes administracions i la societat d'acollida la que qüestiona que se'ls atengui. Quan no era necessari se'ls va atendre en excés i ara que és necessari es vol evitar fer-ho.
8. 2005-El col·lectiu de persones àrabs cada cop era més nombrós a Lleida i disposaven de permisos de treball i de qualificació especialitzada en molts casos, però eren els més rebutjats i els que per prejudicis i estereotips treballaven cada cop menys. Podia esdevenir una situació conflictiva a curt termini.
2011-Els col·lectius àrab així com el subsaharià segueix creixent amb els anys i es consolida al territori, tot i així la crisi aprofundeix encara més en el rebuig i els prejudicis de forma específica amb els d'origen magrebí i pot esdevenir un conflicte social imminent.
9. 2005-L'immigrant vivia immers en una lògica personal supeditada a la consecució de la documentació a partir d'una sèrie d'etapes obligatòries i molt marcades durant les quals es mostrava submís i complaent en relació a la feina, però un cop aconseguia la documentació desitjada aquesta actitud canviava i l'immigrant es tornava més exigent i selectiu.
2011-La persona immigrada contràriament al que es deia, s'ha convertit en una persona que tot i tenir la documentació, una experiència laboral ampla i una formació ocupacional en molts dels casos, en l'actualitat no pot demanar ni exigir res per por a no tenir cap oportunitat, davant dels autòctons.
10. 2005-L'administració amb la seva rigidesa i amb ànim de fer complir la llei generava situacions d'exclusió de persones immigrades que portaven a més conflicte social i desconcert social, per part de l'immigrant i de l'empresari. Això es posava de manifest en la qüestió de la restricció d'activitat i demarcació en els permisos inicials. D'altra banda obria un procés de regularització extraordinari que obria per última vegada les possibilitats de regularitzar-se a un gruix de persones molt considerable sense valorar les conseqüències a cinc anys vista.
2011-L'administració amb la seva restricció i rigidesa provoca un efecte contrari sobre el fenomen migratori pel que fa les persones en situació d'irregularitat al país. Fruit de l'enduriment de les condicions i de la por a no poder tornar a entrar, es queden al territori en condicions molt precàries abans que seguir intentant seguir amb el seu procés migratori d'una forma més natural. Si criminalitzem a la persona immigrada per no tenir documentació estem negant una evidència i donant l'esquena a una realitat imparable.

Decàleg de propostes del 2005 al 2011

1. 2005-Posar de manifest aquesta doble realitat al món empresarial i a la societat en general, a partir de la sensibilització i l'apropament entre les dues lògiques. Afavorir l'acceptació d'una realitat que no es reconeix com a fonamental per a la nostra economia i bon funcionament del nostre Estat del Benestar
2011-Fer un pas endavant i acceptar la població immigrada com a persones que formen part de la nostra societat de forma normalitzada i no com a simples agregats humans no comunitaris.
2. 2005-Implicar a l'empresari i explicar la situació de l'immigrant i de la seva situació des de la realitat legal que mou els interessos de l'immigrant i la seva dinàmica. Apropar les expectatives d'ambdues parts.
2011-Promoure la Responsabilitat social empresarial i de forma especial la Gestió de la diversitat cultural com a cultura empresarial i d'integració social i laboral.
3. 2005-Implicar a l'administració en processos de reflexió sobre la realitat social que viuen els immigrants per qüestions legals. No negar la realitat del frau ni minimitzar el seu impacte. Facilitar i establir mecanismes que facilitin la denúncia d'aquestes situacions.
2011-Promoure polítiques migratòries no discriminatòries cap a col·lectius específics que evitin la il·legalitat i l'abús empresarial afegit que pateixen aquestes persones.
4. 2005-Oferir espais de reflexió per abordar estratègies que potenciïn la consecució de l'estabilitat del treballador, atenent a les necessitats dels dos protagonistes. Assumir el canvi en l'estructura ocupacional a Lleida i de les noves dinàmiques laborals que això comporta.
2011-Analitzar la realitat del teixit empresarial de Lleida i les apostes de futur que s'estan elaborant per a poder acceptar i positivitzar la presència de persones immigrades de col·lectius concrets a les terres Ponent.
5. 2005-Apropar a les empreses la realitat social de les institucions intermediàries a partir de la informació i de la potenciació del treball en xarxa. Potenciar i legitimar la tasca formativa que aquestes institucions realitzen.
2011-Promoure polítiques actives d'ocupació que tingui en compte tots els agents que intervenen realment en els recorreguts laborals d'alguns dels col·lectius d'immigrants, administració, empresariat, entitats intermediadores mercantils i socio-laborals i persones immigrades i d'aquesta manera donin una resposta real a les necessitats i expectatives de totes les parts.
6. 2005-Obrir espais comuns que fomentin la reflexió i l'anàlisi sobre el funcionament de les institucions intermediàries i plantejar propostes per a millorar i adequar la seva missió a les necessitats reals dels dos protagonistes. Potenciar i facilitar la formació especialitzada dels immigrants per a donar resposta a una realitat laboral que s'està produint a la nostra societat.
2011-Potenciar i replantejar el rol de les entitats d'intermediació sociolaboral per a potenciar les funcions que han portat a terme de forma professional i amb una millora constant i reflexionar sobre aquelles que han esdevingut poc eficaces en el conjunt de la seva tasca.

7. 2005-Evitar postures i actituds assistencials per part de professionals i institucions que poden evitar la promoció de l'individu i afavorir el treball comunitari i de potenciació de la xarxa social a partir de projectes i accions més globals i integrades. 2011-Promoure una visió positiva i enriquidora del fenomen migratori per a poder treballar la interculturalitat des de tots els àmbits i institucions que tenen l'oportunitat de potenciar la xarxa social i promoure la cohesió social i convivència real.
8. 2005-Reflexionar sobre els estereotips i prejudicis que s'estan imposant sobre la població àrab per a trobar vies de solució a un conflicte latent i que requereix de l'anàlisi de tots els protagonistes. Posar de manifest aquesta realitat per poder afrontar-la dificultant l'evitació i aparcament del conflicte. 2011-Promoure la integració social del col·lectiu àrab de forma específica a partir de plans específics que facilitin l'apropament cultural i no augmentin la distància cultural de forma continuada. Donar suport des de tots els organismes competents a les campanyes com "trencant estereotips".
9. 2005-Tenir en compte a l'immigrant en tota la seva realitat i no només com una màquina de treball. Apropar la realitat empresarial de Lleida a l'Immigrant i la de l'immigrant a l'empresari. Potenciar la tasca de les institucions intermediàries en aquesta tasca de mediació i de coneixement del medi a ambdues parts. Facilitar l'entrada del empresaris en la dinàmica de treball d'aquestes institucions. 2011-Apropar el coneixement de la realitat dels processos migratoris a tots els agents que estan implicats en la integració social i laboral de les persones immigrades i a la societat en general, per a conèixer aspectes com el transnacionalisme, la bifocalitat, les xarxes socials, el valor de les remeses econòmiques i també les socials i des de la comprensió iniciar processos reals d'integració.
10. 2005-Reflexionar sobre les polítiques que es porten a terme en relació a la immigració i assumir les contradiccions que es puguin produir afavorint la flexibilitat quan d'aquesta manera s'eviten processos d'exclusió social. Potenciar el paper de mediadors i de suport que les institucions intermediàries poden exercir en la nostra societat. 2011-Promoure polítiques que no siguin discriminatòries d'antuvi pel que fa els drets fonamentals d'algunes persones pel fet d'haver nascut en un país determinat, considerat no comunitari i en molts dels casos subdesenvolupat.

Bibliografia

- AJA, Eliseo; (2006) 3 Seminari Immigració i Europa. Immigració i drets de ciutadania. Fundació CIDOB. Barcelona.
- ALIENA, Rafael; (2004) *Pobreza y red social* Revista de Servicios sociales y política social nº 67 pag 38-39.
- ALLEPUZ, Rafael, FARRÉ, Mariona, SALA, Mercé i TORRES, Teresa; (2009): La contractació en origen a Catalunya. Paris Edicions. Lleida.
- APARICIO, Rosa, TORNOS, Andrés y LABRADOR, Jesús; (1999): *Inmigrantes, integración, religiones*. Universidad pontificia de comillas de Madrid.
- APARICIO, Rosa i TORNOS, Andrés; (2010): *Las asociaciones de inmigrantes en España. Una visión de conjunto*. Ministerio de trabajo e inmigración. Madrid.
- ARANGO, Joaquín; (2007): *Las migraciones internacionales en un mundo globalizado*. Pag 8-15. Doosier La Vanguardia gener-març 2007.
- AUBARELL, Gemma i ZAPATA-BARRERO, Ricard (eds.); (2004): *Inmigración y procesos de cambio. Europa y el Mediterráneo en el contexto global*. Icaria Editorial S.A. Barcelona.
- BAUMAN, Zygmunt; (2006): *Modernidad Líquida*. Fondo de cultura económica. Buenos aires.
- BERGER, Peter i LUCKMANN, Thomas; (2001): *La construcción social de la realidad*. Amorrortu Editores. Buenos aires.
- BECK, Ulrich; (1998): *La sociedad del riesgo*. Hacia una unueva modernidad. Editorial Paidós. Barcelona.
- BECK, Ulrich; (2007): *Un nuevo mundo feliz. La precariedad de trabajo en la era de la globalización*. Ediciones Paidós Ibérica. Barcelona.
- BLANCO, Cristina; (2000): *Las migraciones contemporáneas*. Alianza Editorial. Madrid
- BLANCO, Cristina; (2007): *Transnacionalismo. Emergencia y fundamentos de una nueva perspectiva migratoria*. Papers. Revista de Sociología. Nº 85 pag 13-29. Barcelona.
- BLUMER, Herbert; (1981): *El interaccionismo simbólico: perspectiva y método*. HORA S.A. Barcelona.

- BORDIEU, Pierre; (1988): *Cosas dichas*. Editorial Gedisa. Barcelona.
- BORDIEU, Pierre, CHAMBOREDON, Jean-Claude i PASEERON, Jean-Claude; (1994): *El oficio del sociólogo: Presupuestos epistemológicos*. Editorial Siglo XXI. Madrid.
- BORDIEU, Pierre; (2000): *La sociología ¿es una ciencia?* Revista La Recherche nº 331.
- BOURDIEU, Pierre; (2001): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Ediciones AKAL S.A. Madrid.
- BOTT, Elizabeth; (1992): *Familia y red social*. Editorial Taurus. Madrid.
- BRONFRENBRENNER, Urie; (1987): *Ecología el desarrollo humano*. Editorial PAIDÓS. Barcelona.
- CACHÓN, Lorenzo; (2003): *La inmigración en España: Los desafíos de la construcción de una nueva sociedad*. Revista Migraciones. Nº 14 pag 219-304. Universidad Pontificia de Comillas.
- CACHÓN, Lorenzo; (2004): *Inmigrantes y mercado de trabajo*. Revista de Estadística y sociedad. Instituto nacional de estadística y Universidad autónoma de Madrid. Marzo 2004.
- CACHÓN, Lorenzo; (2004): *Integración de los inmigrantes a través del trabajo*. Revista Documentación social. Nº 132 pag 97-120. Càritas Española Editores. Madrid
- CAHON, Lorenzo; (2007): *Diez notas sobre la inmigración en España 2006*. Pag 68-74. Dossier La Vanguardia gener-març 2007.
- CACHÓN, Lorenzo; (2009): *La España Inmigrante: marco discriminatorio, mercado de trabajo y políticas de integración*. Anthropos Editorial. Barcelona.
- CAÍS, Jordi; (1997): *Metodología del análisis comparativo*. Centro de investigaciones sociológicas. Madrid.
- CALVO BUEZAS, Tomás; (2003): *La escuela ante la inmigración y el racismo. Orientaciones de educación intercultural*. Editorial Popular. Madrid
- CARRASCO, Concha i GARCÍA, Carlos; (2004): *¿Son tan diferentes los contratos de los trabajadores extranjeros? A acras del IV Congreso sobre la inmigración en España: ciudadanía y participación*. Girona, noviembre de 2004.
- CASTELLS, Manuel; (2001): *La era de la información: VOL 1. La Sociedad Red. VOL II. Economía Sociedad y cultura. El poder de la identidad. VOL 3. Fin del Milenio*. Alianza Editorial. Madrid.
- CASTLES, Stephen i KOSACK, Godula; (1984): *Los trabajadores inmigrantes y la estructura de clases en la Europa Occidental*. Fondo de cultura económica. México D.F.
- CASTLES, Stephen i MILLER, Mark.J; (2004): *La era de la migración. Movimientos internacionales de población en el mundo moderno*. Universidad autónoma de Zacatecas. México. D.F.
- CHADI, Mónica; (2000). *Redes sociales en el trabajo social*. Editorial espacio Madrid.
- CHECA, Francisco, ARJONA, Ángeles, CHECA, Juan Carlos; (2003): *La integración social de los inmigrantes. Modelos y experiencias*. Icaria ditorial S.A. Barcelona.
- CLAVIJO, Claudia i AGUIRRE, Mariano; (2002): *Políticas sociales y Estado del Bienestar en España. Informe 2002*. Fundación Hogar del empleado. Madrid.
- Col·lectiu IOE; (1994): *Marroquins a Catalunya*. Institut català d'estudis mediterranis. Barcelona.
- Colectivo IOE; (1995): *Discursos de los españoles sobre los extranjeros. Paradojas de la alteridad. Informe sobre opiniones y actitudes*. Centro de Investigaciones sociológicas. CIS. Madrid.

- Colectivo IOE; (1999): *Inmigrantes, trabajadores, ciudadanos. Una visión de las migraciones desde España*. Universitat de Valencia.
- Col·lectiu IOE; (2000): *La immigració estrangera a Espanya*. Fundació La Caixa. Barcelona.
- Col·lectiu IOE; (2001): *Mujer, inmigración y trabajo*. Instituto de Migraciones y servicios sociales (IMERSO). Ministerio de Trabajo y Asuntos sociales. Madrid.
- Colectivo IOE; (2010): *Discursos de la población migrante en torno a su instalación en España. Exploración cualitativa*. Centro de Investigaciones sociológicas (CIS). Madrid.
- Colectivo Alarabía V.V.AA. (1999); *Mirando desde fuera. Historias de Migración*. Càritas Española Editores. Madrid.
- CORTÉS, Ferran i BARBERO, Josep Manuel; (2006): *Trabajo comunitario, organización y desarrollo social*. Alianza Editorial. Madrid.
- DASSETO, Félce; (2004): Más allá de lo intercultural: los retos de la co-inclusión. Revista CIDOB d'afers internacionals nº 66-67. Barcelona.
- DASSETO, Félce; (2006): *Identidades e interacciones en los nuevos marcos sociales*. Revista CIDOB d'afers internacionals. Nº 73-74. Barcelona.
- DELGADO, Manuel; (1998): *Diversitat i integració*. Editorial Empúries. Barcelona.
- DE LUCAS, Javier i TORRES, Francisco; (2002): *Inmigrantes: ¿Cómo los tenemos? Algunos desafíos y (malas) respuestas*. TALASA Ediciones S.L. Madrid.
- DIAO, Aliou; (2007): *La migración senegalesa en España: claves de su contribución al desarrollo*. Revista Documentación social. Nº 147 pag 97-114. Càritas Española Editores. Madrid.
- DÍAZ SALAZAR, Rafael, Giner, Salvador i Velasco, Fernando; (1996). *Formas modernas de religión*. Alianza Editorial. Madrid.
- DOMINGO, Andreu i SABATER, Albert; (2009): *Impacte de la crisi econòmica en la immigració internacional a Catalunya l'any 2008*. Fundació Bofill. Editorial Mediterrània. Barcelona.
- DURKHEIM, Émile; (2004): *El suicidio: estudio de sociología*. Rol·press. Barcelona.
- DURKHEIM, Émile; (1993): *Las formas elementales de la vida religiosa*. Alianza Editorial. Madrid.
- DURKHEIM, Émile; (1986) Quinta edición: *Las reglas del método sociológico*. Ediciones Morata, S.A. Madrid.
- DURKHEIM, Émile; (1982): *La división del trabajo social*. Editorial Akal D.L. Madrid.
- EQUIPO PROMOCIONS, FRAGO, Emeteri, JOVER, Daniel, LÓPEZ, Víctor Manuel MORA, Guillermo; (2004): *El empleo de los inempleables. Metodología y recursos para la inserción laboral*. Editorial Popular. Madrid.
- EQUIPO PROMOCIONS, FRAGO, Emeteri, JOVER, Daniel, LÓPEZ, Víctor Manuel., MÁRQUEZ, Francesc i MORA, Guillermo; (1999): *Trabajar para vivir. Una propuesta innovadora de inserción sociolaboral*. Miraguano ediciones. Madrid.
- ESCARTÍN, Mª José; (1998): *Manual de trabajo social: modelos de práctica profesional*. Editorial Aguacilar. Alicante.
- ESTRUCH, Joan; (1972): *La innovación religiosa*. Editorial Ariel. Barcelona.
- FERNÁNDEZ, Tomás i López, Antonio; (2008): *Trabajo social comunitario: afrontando juntos los desafíos del siglo XXI*. Alianza Editorial. Madrid.

- FERNÁNDEZ, Tomás i ALEMÁN, Carmen; (2005): *Introducción al trabajo social*. Alianza Editorial. Madrid.
- FERNÁNDEZ, Tomás i MOLINA, José. G; (2005): *Multiculturalidad y educación. Teorías, ámbitos, prácticas*. Alianza Editorial. Madrid.
- FERRÉS, Joan; (2000): *Educación en una cultura del espectáculo*. Ediciones Paidós Ibérica, S.A. Barcelona
- FLEURY, Sonia, SUBIRATS, Joan i BLANCO, Ismael; (2009): *Respuestas locales a inseguridades globales. Innovación y cambios en Brasil y España*. Fundació CIDOB. Barcelona.
- GARCÍA FERRANDO, Manuel, IBÁÑEZ, Jesús i ALVIRA, Francisco; (1992): *El análisis de la realidad social. Metodos y técnicas de investigación*. Alianza editorial. Madrid.
- GARCIA ROCA, Joaquín i LACOMBA, Joan; (2008): *La inmigración en la sociedad española. Una radiografía multidisciplinar*. Edicions Bellaterra. Barcelona.
- GARRETA, Jordi; (1999): *La integració en l'estructura social de les minories ètniques. Gitanos i immigrants extracomunitaris a les províncies de Lleida i Ossa*. Edicions de la Universitat de Lleida. Col·lecció Espai/Temps.
- GARRETA, Jordi; (2000): *Els musulmans de Catalunya*. Pagès Editors. Lleida.
- GARRETA, Jordi; (2003): *La integración sociocultural de las minorías étnicas (gitanos e inmigrantes)*. Editorial Anthropos. Barcelona.
- GARRETA, Jordi; (2010): *La immigració a les comarques de Ponent*. Observatori permanent de la immigració a les comarques de Ponent. Diputació de Lleida.
- GARRETA, Jordi; (2011): *Barça o Barzakh. Els impactes de l'emigració al Senegal*. Icaria Editorial S.A. Barcelona.
- GIDDENS, Anthony; (1992): *El capitalismo y la moderna teoría social*. Editorial Labor S.A. Barcelona.
- GIDDENS, Anthony, BAUMAN, Zygmunt, LUHMANN, Niklas i BECK, Ulrich; (1996): *Las consecuencias perversas de la modernidad*. Editorial ANTHROPOS. Barcelona.
- GINER, Salvador; (2003): *Teoría sociológica moderna*. Editorial Ariel. Barcelona.
- GOFFMAN, Erving; (1993): *La presentación del yo en la vida cotidiana*. Editorial Amorrortu. Buenos Aires.
- GÓMEZ, Paloma; (1999): *Gestión y puesta en práctica de la reagrupación familiar como estrategia*. Revista Migraciones. Nº 5 pag 26-55. Universidad Pontificia de Comillas.
- GREGORIO, Carmen; (1998): *Migración femenina. Su impacto en las relaciones de género*. Narcea S.A de Ediciones. Madrid.
- HABERMAS, Jürgen; (1999): *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*. Editorial Gustavo Gili, S.A. Barcelona.
- HERNÁNDEZ, Jesús; (2009): *Trabajo social comunitario en la sociedad individualizada*. Nau Llibres. Valencia.
- HOWE, David; (1999): *Dando sentido a la práctica. Una introducción a la teoría del trabajo social*. Editorial Maristán. Granada.
- HUNTINGTON, Samuel; (2006): *Xoc de civilitzacions i el nou ordre mundial*. Editorial PROA. Barcelona.
- IBÁÑEZ, Jesús; (1994): *El regreso del sujeto. La investigación social de segundo orden*. Siglo XXI Editores, S.A. Madrid.

- IZQUIERDO, Antonio; (1996): *La inmigración inesperada. La población extranjera en España (1991-1995)*. Editorial Trotta. Madrid.
- IZQUIERDO, Antonio; (2006): *Demografía de los extranjeros. Incidencia en el crecimiento de la población*. Fundación BBVA. Bilbao.
- IZQUIERDO, Antonio; (2003): *Inmigración: Mercado de trabajo y protección social en España*. Consejo económico y social (CES). Madrid.
- IZQUIERDO, Antonio; (2008): *El modelo de inmigración y los riesgos de exclusión*. Fundación FOESSA. Càritas Española Editores. Madrid.
- JIMÉNEZ, Alfonso, AGUADO, Miriam i PIMENTEL, Manuel; (2005): *Inmigración y empresa. El desafío empresarial de la inmigración. Guía para el ejecutivo*. Editorial ALMUZARA. Madrid.
- JULIÀ, Ramon; (2009): *Estrategias de inserción sociolaboral de las personas inmigradas en la búsqueda de empleo. Elementos para el análisis de la ocupabilidad*. Revista de Servicios Sociales y Política Social. Nº 85. Pag-83-100.
- JULIÀ, Ramon; (2008): La inserción sociolaboral como ámbito de intervención. Una propuesta teórica para la reflexión profesional. Revista de Servicios Sociales y Política Social. Nº81. Pag 133-148.
- KAPLAN, Adriana; (1996): *Procesos migratorios y relaciones interétnicas*. Instituto Aragonés de Antropología. Zaragoza.
- KERBO, HAROLD.R; (1998): *Estratificación social y desigualdad. El conflicto de clases en perspectiva histórica y comparada*. Editorial MC Graw Hill. Madrid.
- LACOMBA, Joan; (2001): *El islam inmigrado. Transformaciones y adaptaciones de las prácticas culturales y religiosas*. Ministerio de educación, cultura y deporte.
- LACOMBA, Joan i FALOMIR, Fernando; (2010): *Des las migraciones como problema a las migraciones como oportunidad. Codesarrollo y movimientos migratorios*. Los libros de la Catarata. Madrid.
- LAPARRA, Miguel; (2003): *Extranjeros en el purgatorio. Integración social de los inmigrantes en el espacio local*. Edicions bellaterra. Barcelona.
- LENOIR, Frédéric; (2005): *Las metamorfosis de Dios. La nueva espiritualidad occidental*. Alianza Editorial. Madrid.
- LILLO, Nieves i ROSELLÓ, Elena; (2001): *Manual para el trabajo social comunitario*. Ediciones Narcea. Madrid.
- LIPOVETSKY, Gilles; (1996): *La era del vacío*. Editorial ANAGRAMA. Barcelona
- LIPOVETSKY, Gilles; (2003): *Metamorfosis de la cultura liberal. Ética, medios de comunicación, empresa*. Editorial ANAGRAMA. Barcelona.
- LIVI-BACCI, Massimo; (1993): *Introducción a la Demografía*. Editorial ARIEL, S.A. Barcelona.
- LUCKMANN, Thomas; (1973): *La religión invisible*. Editorial Sígueme. Salamanca.
- LLEVOT, Nùria, GARRETA, Jordi, i LAPRESTA, Cecilio; (2007): *Inmigració i educació d'adults. Dinàmiques d'integració i exclusió*. Edicions de la Universitat de Lleida.
- MACLUHAN, Marshall; (1990): *La aldea global: transformaciones en la vida y los medios de comunicación mundiales en el siglo XXI*. Editorial Gedisa. Barcelona.
- MALAGÓN, José Luís; (1989): *La idealización de la comunidad*. Revista de treball social Nº 116. Pag 11-22. Barcelona.

- MALAGÓN, José Luís; (2006): *Génesis y efectos de las migraciones en las sociedades contemporáneas: reflexión desde Andalucía*. Revista Acciones e investigaciones sociales. N° extra 1 pag 60-84. Universidad de Zaragoza.
- MAALOUF, Amin; (1999): *Les identitats que maten. Per una mundialització que respecti la diversitat*. Edicions La campana. Barcelona.
- MANHEIM, Karl; (1987): *Ideología y Utopía*. Fondo de cultura económica. México D.F.
- MARDONES, José Maria; (1999): *10 palabras clave sobre Fundamentalismos*. Editorial Verbo Divino. Navarra.
- MARDONES, José Maria; (2000): *Para comprender Las nuevas formas de la religión*. Editorial Verbo Divino. Navarra.
- MARTÍN, Gema; (2001): *¿Supuesta confrontación Islam y Occidente o el problema de la supremacía Occidental?* Revista Internacional de filosofía política. N17 pag 101-116. Madrid.
- MARTÍN, Gema; (2003): *Marroquíes en España. Estudio sobre su integración*. Fundación Repsol Madrid.
- MARTÍNEZ VEIGA, Ubaldo; (1997): *La integración de los inmigrantes extranjeros en España*. Editorial Trotta. Madrid.
- MARTÍNEZ VEIGA, Ubaldo; (1998): *Competición en el mercado de trabajo entre inmigrantes y nativos*. Revista Migraciones nº3 pag 9-30. Universidad Pontificia de Comillas.
- MARTÍNEZ VEIGA, Ubaldo; (2004): *Trabajadores invisibles. Precariedad, rotación y pobreza de la inmigración en España*. Los libros de la catarata. Madrid.
- MASSEY, Douglas, ARANGO, Joaquín, GRAEME, Hugo, KOUAOUCI, Ali, PELLEGRINO, Adela i TAYLOR, Edward; (2008): *Teorías de migración internacional: una revisión y aproximación*. Revista de derecho constitucional Europeo (ReDCE) N° 10 JULIO-DICIEMBRE 2008.
- MATA, Anna; (2004): *La percepció de la integració des del punt de vista dels immigrants extracomunitaris*. Revista de Treball social N° 173. Pag 17-26. Col·legi Oficial de Diplomats en treball social i Assistents socials de Catalunya.
- MATA, Anna, DOMINGO, Jordi, i JULIÀ, Ramon; (2007): *Lògiques, paradoxes i oportunitats. La inserció sociolaboral de la població immigrada a les terres de Lleida*. Edicions de la Universitat de Lleida.
- MATA, Anna; (2007): *Construcción de redes transnacionales de integración. El asentamiento de la comunidad argelina en Navarra*. Tesis doctoral.
- MAYORAL, Dolors, MOLINA, Fidel i SANVICÉN, Francesca; (2006): *Diàlegs al voltant de la interculturalitat*. Pagès editors. Lleida.
- MAYORAL, Dolors, MOLINA, Fidel; (2002): *Les desigualtats ocultes: llengua, cultura i educació*. Pagès editors. Lleida.
- MAYORAL, Dolors i Tor, Mercè; (2009): *Cultures en interacció. La vida quotidiana*. Edicions 62, S.A. Barcelona.
- MAYORAL, Dolors.; MOLINA, Fidel. y SANVICEN, Paquita; (2011): *El Ágora compartida: democracia y asociacionismo de inmigrantes*. Editorial Milenio. Lleida.
- MERTON, Robert; (1992): *Teoría y estructuras sociales*. Fondo de cultura económica. FCE. México.

- MIDEL Programa Migració i Desenvolupament local (2005). *Migracions senegaleses a Catalunya. Relacions amb la comunitat d'Origen*. Fons català de cooperació i desenvolupament. Barcelona.
- MIGUÉLEZ, Faustino i PRIETO, Carlos; (1999): *Las relaciones de empleo en España*. Editorial Siglo XXI. Madrid.
- MOLINA, Fidel; (2002): *Sociología de la educación intercultural. Vías alternativas de investigación y debate*. Editorial Lumen. Barcelona.
- MONEDERO, Juan Carlos; (2003): *Cansancio del Leviatán: problemas políticos de la mundialización*. Editorial Trotta. Madrid.
- MORELL, Antoni; (2005): *La inmigración como problema*. Revista Papers. Universitat Autònoma de Barcelona.
- MORAN, José María; (2006): *Fundamentos del trabajo social: trabajo social y epistemología*. Editorial Titant Lo blanch. València.
- MORENO, Javier i Bruquetas, María; (2011): *Immigració i Estat del Benestar a Espanya*. Col·lecció estudis socials. N° 31. Obra Social la Caixa.
- MORIN, Edgar; (1990): *Introducción al pensamiento complejo* Editorial Gedisa. Barcelona.
- MORIN, Edgar, (2006): *Cultura i Barbàrie d'Europa*. Pagès Editors. Lleida.
- MORIN, Edgar; (2010): *La mente bien ordenada: repensar la reforma, reformar el pensamiento*. Editorial Seix Barral. Barcelona.
- NAÏR, SAMI; (2006): *Y vendrán... Las migraciones en tiempos hostiles*. Editorial Planeta. Barcelona.
- NASH, Mary; (2005): *Inmigrantes ante el espejo*. Icaria Editorial, S.A.
- NAVARRO, Silvia; (2004): *Redes sociales y construcción comunitaria. Creando (con) textos para una acción social ecológica*. CCS. Madrid.
- NAVARRO, Silvia; (2011): De cómo Robinson Crusoe (Re) descubrió a Viernes: reflexiones sobre la perspectiva relacional de la intervención social hoy. Observatorio del Tercer sector de Bizkaia. Seminario "La perspectiva relacional de intervención".
- ORTEGA, Carlos A i Ahmed Mohamed, Mina; (2007): *La inmigración. Presente y futuro de una integración responsable*. Editorial Formación Alcalá. Jaén.
- OSO, Laura; (1998): *La migración hacia España de mujeres jefas del hogar*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la mujer. Madrid.
- PAJARES, Miguel; (1999): *La inmigración en España. Retos y propuestas*. Icaria Editorial S.A. Barcelona.
- PAJARES, Miguel; (2004): *Inserción laboral de la población inmigrada en Cataluña. Informe 2004*. CERES. Barcelona.
- PAJARES, Miguel; (2010): *Inmigración y mercado de Trabajo. Informe 2010*. Ministerio de Trabajo e inmigración. Madrid.
- PAJARES, Miguel; (2008): *Inmigración y mercado de Trabajo. Informe 2008*. Ministerio de Trabajo e inmigración. Madrid.
- PALLARÉS, Joan; (2007): *Mujeres inmigrantes y trabajo sexual en Lleida*. Edicions de la Universitat de Lleida.
- PARELLA, Sònia; (2003): *Mujer inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*. Editorial Anthropos. Barcelona.
- PARELLA, SÒNIA; (2010): *Dones immigrades i mercat de treball a Catalunya: Principals reptes*. Activitat parlamentària n° 22 pag 22-27. Barcelona.

- PARSONS, Talcott; (1999): *El sistema social*. Alianza Editorial. Madrid.
- PASTOR, Enrique; (2004): *Trabajo social comunitario*. Diego Martín Librero Editor. Murcia.
- PEDREÑO, Andrés i HERNÁNDEZ, Manuel; (2005): *La condición inmigrante. Exploraciones e investigaciones desde la Región de Murcia*. Colección aula de debate. Universidad de Murcia.
- PELEGRÍ, Xavier; (2004): *Cultura i Política en els serveis socials*. Editorial Hacer S.L. Barcelona.
- PÉREZ DE GUZMAN, Sofía; (1995): *Cuestiones de Sociología del trabajo*. Nueva escuela publicaciones. Cádiz.
- PÉREZ, Víctor, ÁLVAREZ, Berra i GONZÁLEZ, Carmen; (2001): *España ante la inmigración*. Fundación La Caixa. Barcelona.
- PORTES, Alejandro i DEWIND, Josh; (2006): *Repensando las Migraciones*. Nuevas perspectivas teóricas y empíricas. Colección Migración. Universidad autónoma de Zacatecas. México.
- PORTES, Alejandro; (2009): *Migración y cambio social. Algunas reflexiones conceptuales*. Revista Española de Sociología. Nº 12 pag 9-37. Madrid.
- PORTES, Alejandro i RUMBAUT, Rubén. G; (2010): *América inmigrante*. Editorial Antropos. Instituto de estadística de Andalucía, consejería de economía, innovación y ciencia. Sevilla.
- POSTMAN, Neil; (1985): *Divertim-nos fins a morir: el discurs públic a l'època del "show business"*. Llibres de L'índex, D.L. Badalona.
- PUYOL, Rafael; (1997): *Dinámica de la población en España. Cambios demográficos en el último cuarto de siglo XX*. Editorial síntesis. Madrid.
- RAMONET, Ignacio; (1998): *La tiranía de la comunicación*. Editorial Debate. Madrid.
- REQUENA, Félix; (1991): *Redes sociales y mercado de trabajo. Elementos para una teoría del capital relacional*. Centro de investigaciones sociológicas. Madrid.
- REQUENA, Félix; (1994): *Amigos y redes sociales. Elementos para una sociología de la amistad*. Centro de investigaciones sociológicas. Madrid.
- REQUENA, Félix; (2003): *Análisis de redes sociales. Orígenes, teorías y aplicaciones*. Centro de investigaciones sociológicas. Madrid.
- REX, Jhon; (1983): *Race relations in Sociological theory*. Routledge & Kegan Paul. London.
- REX, Jhon; (1986): *Theories of race and ethnic relations*. Cambridge University press. Cambridge.
- RIBAS, Natalia; (2000): *Inmigración femenina en el sur de Europa*. Papers: Revista de Sociologia. Nº 60 pag 13-34. Barcelona.
- RIBAS, Natalia; (2004): *Una invitación a la sociología de las migraciones*. Edicions bellaterra. Barcelona.
- RITZER, George; (1996): *teoría sociológica clásica*. McGRAW-HILL. Madrid.
- RODRÍGUEZ, Gregorio; (2006): *Los inmigrantes no comunitarios en España: mercado de trabajo, Seguridad social e integració social*. Actas del congreso internacional sobre migraciones y políticas sociales en Europa. Pamplona: Unibiversidad Pública de Navarra.
- ROSS, Marc Howard; (1995): *La cultura del conflicto. Las diferencias interculturales en la práctica de la violencia*. Ediciones Paidós Ibérica. Barcelona.

- SAMPER, Sarai i MORENO, Raquel; (2009): *Trajectòries sociolaborals de la població immigrada. Factors explicatius*. Informes breus Fundació Bofill. Editorial Mediterrània. Barcelona
- SAMPER, Lluís, AGUSTÍ, Alfred, DOMINGO, Jordi, GARRETA, Jordi, MAYORAL, Dolors i MOLINA, Fidel; (2002): *Integració social dels immigrants a Lleida: noves i velles migracions*. Pagès editors. Lleida
- SAMUEL, Albert; (2000): *Para comprender Las religiones en nuestro tiempo*. Eritorial Verbo Divino. Navarra.
- SÁNCHEZ, José; (1991): *Escuela sistema y sociedad. Invitación a la sociología de la educación*. Ediciones Libertarias. Madrid.
- SÁNCHEZ, Gaspar, ESCOBAR, Cristina i ANDRÉS, Teodoro; (2002): *Migraciones y redes sociales*. Ediciones Universidad de Salamanca. Salamanca.
- SANTAMARÍA, Enrique; (2002): *La incógnita del extraño. Una aproximación a la significación sociológica de la inmigración no comunitaria*. Editorial ANTHROPOS. Barcelona.
- SANTAMARIA, Enrique; (2002): *Inmigración y barbarie. La construcción social y política del inmigrante como amenaza*. Papers Revista de Sociologia. Nº 66 pag 59-75. Barcelona.
- SARTORI, Giovanni; (2001): *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Editorial Taurus. Madrid.
- SARTORI, Giovanni; (2002): *Homo videns. La sociedad teledirigida*. Santillana ediciones generales. Madrid.
- SASSEN, Saskia; (2003): *Contrageografías de la globalización. Género y ciudadanía en los circuitos transfronterizos. Traficantes de sueños* Mapas. Madrid.
- SAYAD, Abdelmalek; (2010): *La doble ausencia. De las ilusiones del emigrado a los padecimientos del inmigrado*. Editorial ANTHROPOS. Barcelona.
- SERAFÍ, Joan i GIMENO, Celestí; (2006): *Migración e interculturalidad. De lo global a lo local*. Publicacions de la Universitat Jaume I. València.
- SHÜTZ, Alfred; (1975): *El problema de la realidad social*. Editorial Amorrortu. Buenos aires.
- SOLÉ, Carlota; (1981): *Integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña*. Centro de Investigaciones sociológicas. CIS. Madrid.
- SOLÉ, Carlota; (2001): *El impacto de la inmigración en la economía y en la sociedad receptora*. Editorial Anthropos. Barcelona.
- SOLÉ, Carlota, ALCALDE, Rosa, PONT, Josep, LURBE, Kàtia i PARELLA, Sònia; (2002): *El concepto de integración desde la sociología de las migraciones*. Revista Migraciones nº 12 pag 9-41. Universidad Pontificia de Comillas.
- SORIANO, Jaume; (2009): *Anàlisi comparada d'audiències i consums culturals dels estrangers a Catalunya*. Fundació Jaume Bofill. Barcelona.
- SORMAN, Guy, (1993): *Esperando a los bárbaros*. Editorial Seix Barral. Barcelona.
- SORONELLAS, Montserrat; (2010): *Familias en la migración. Emociones, solidaridades y obligaciones en el espacio transnacional*. Icaria Desarrollo rural. Barcelona.
- SUBIRATS, Joan; (2005): *Análisis de los factores de exclusión social*. Documentos de trabajo nº 4. Fundación BBVA. Bilbao.
- SUBIRATS, Joan; (2006): *Fragilidades vecinas. Narraciones biográficas de exclusión social urbana*. Icaria Editorial, S.A. Barcelona.

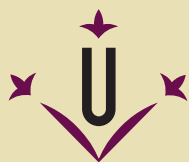
- SZTOMPKA, Piotr; (1993); *Sociología del cambio social*. Alianza Editorial. Madrid.
- TAYLOR, Ian, WALTON, Paul i YOUNG, Jock; (1997): *La nueva criminología. Contribución a una teoría social de la conducta desviada*. Amorrortu editores. Buenos Aires
- TEZANOS, José Félix; (2007): *Nuevas tendencias migratorias y sus efectos sociales y culturales en los países de recepción. Doce tesis sobre inmigración y exclusión social*. Revista española de investigaciones sociológicas. Nº 17 pag 11-34. Madrid.
- TEZANOS, José Félix; (2008): *Condiciones laborales de los trabajadores inmigrantes en España*. Editorial sistema. Madrid.
- TODD, Emmanuel; (1996): *El destino de los inmigrantes: asimilación y segregación en las democracias occidentales*. Editorial Tusquets. Barcelona.
- TORRES, Mónica. SEUBA, Xavier, APARICIO, Marco, PISARELLO, Gerardo VALIÑO, Vanesa; (2006): *Sur o no sur. Los derechos sociales de las personas inmigradas*. Editorial Icaria. Barcelona.
- TOURAINE, Alain; (1993): Crítica de la modernidad "Colección Temas de Hoy. Madrid.
- TOURAINE, Alain; (1997): *¿Podremos vivir juntos? Iguales y diferentes*. Editorial PPC. Madrid.
- TOURAINE, Alain; (2009): *La mirada social. Un marco de pensamiento distinto para el siglo XXI*. Editorial Paidós. Barcelona.
- TROYANO, José Fernando; (2001): *A propósito de la inmigración*. Editorial Aljibe. Málaga.
- VALLES, Miguel; (1999); *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Editorial Síntesis. Madrid.
- VALLES, Miguel; (2002): *Entrevistas cualitativas*. Centro de Investigaciones sociológicas (CIS). Madrid.
- VAN ANDEL, Marco; (2009): *Remesas: Monedas con doble cara. El caso de Senegal*. Fons català de cooperació al desenvolupament. Barcelona.
- VÁZQUEZ, Octavio; (2004): *Immigració, treball social i política social*. Revista de Treball social Nº 173. Pag 17-26. Col·legi Oficial de Diplomats en treball social i Assistents socials de Catalunya.
- VILLENA, Maria (2004): *Demografía, mercado de trabajo y política de inmigración*. Universidad de Sevilla.
- WEBER, Max; (1964): *Economía y sociedad: Esbozo de sociología comprensiva*. Fondo de cultura económica. FCE. México.
- WEBER, Max; (1969): *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*. Editorial Península. Barcelona.
- WALLERSTEIN, Immanuel; (1979-1984): *El moderno sistema mundial*. Editorial Siglo XXI. Madrid.
- WIEVIORKA, Michel; (1992); *El espacio del racismo*. Ediciones Paidós Ibérica. Barcelona.
- WIEVIORKA, Michel; (2009): *El racismo: una introducción*. Editorial Gedisa. Barcelona
- VIVERET, Patrick i Equipo PROMOCIONS; (2004): *Reconsoderar la riqueza y el empleo*. Icaria Editorial S.A. Barcelona.
- WOLF, Mauro; (1979): *Sociologías de la vida cotidiana*. Ediciones Cátedra. S.A. Madrid.

- WOLTON, Dominique; (2000): *Internet i després? Una teoria crítica sobre els nous media*. Editorial Pòrtic. Barcelona.
- WRIGHT MILLS, Charles; (1961): *La imaginación sociológica*. Fondo de cultura económica. México. D.F.
- ZANFRINI, Laura; (2007): *La convivencia interétnica*. Alianza Editorial. Madrid.
- ZAPATA, Ricardo; (2002): *L'hora dels Immigrants. Esferes de justícia i Polítiques d'acomodació*. Centre d'estudis de temes contemporanis. Barcelona.
- ZAPATA, Ricardo; (2004): *Inmigración, innovación política y cultura de acomodación en España. Un análisis comparativo entre Andalucía, Cataluña, la Comunidad de Madrid y el Gobierno central*. CIDOB. Barcelona.
- ZUBERO, Imanol; (2004): *¿Qué significa integrarse? De la integración como fin a la integración como proceso*. Revista Documentación social. Nº 132 pag 7-34. Càritas Española Editores. Madrid.

Webgrafia

- <http://www.aploell.cat> (juny 2004-juny2005).
- Boussole.csr.eu (octubre 2011).
- Butlletí socioeconòmic de Lleida. Informes trimestrals. [http://www.paeria.es/butlletí econòmic](http://www.paeria.es/butlletí_econòmic) (setembre 2010 a maig 2012).
- Centro de investigaciones sociológicas. Barómetro. Percepción de los principales problemas de España. <http://www.cis.es> (juny 2005 a desembre 2011).
- Direcció general per a la immigració. Departament de Benestar social i família de la Generalitat de Catalunya. <http://www.gencat/portal/site/bsf> Gener 2011 a maig 2012).
- Institut d'estadística de Catalunya. <http://www.idescat.cat> (juny 2004 a Juny 2005 i gener 2011 a maig 2012).
- Instituto Nacional de Estadística (INE). <http://www.ine.es>. (juny 2004 a juny 2005 i gener 2011 a maig 2012).
- Migracat.cat Observatori de la immigració a Catalunya. <http://www.migracta.cat> Gener 2011 a maig 2012).
- Observatori permanent de la immigració del Departament d'empresa i Ocupació. Butlletins trimestrals. Gener 2011 a maig 2012).
- Observatorio Permanente de la inmigración Secretaría general de inmigración y emigración del Ministerio de empleo y seguridad social. Anuario estadístico de inmigración. 2005-2011. (gener de 2011 a maig 2012).
- Observatori permanent de la Immigració de Lleida. <http://www.opi.udl.cat> (gener 2011 a maig 2012).
- Pla territorial general de Catalunya. Departament de territori i sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya. <http://www.gencat.cat/portal/site/territorio>. (Juliol 2011).

El fenomen migratori i la integració de les persones nouvingudes a les societats d'acollida ha esdevingut un dels grans temes d'estudi de la sociologia actual. Aquest llibre s'endinsa en una anàlisi comparativa i d'evolució de la inserció sociolaboral de les persones immigrades en el període 2005-2011 a les terres de Ponent. L'objectiu és conèixer els discursos dels dos grans protagonistes d'aquesta inserció, d'una banda l'empresariat i d'altra banda les persones immigrades. En definitiva aquest llibre pretén aportar elements de reflexió crítica sobre els factors d'integració i d'exclusió que envolten el fenomen migratori amb la inserció sociolaboral com a fil conductor i la integració social com a gran qüestió de fons.

Universitat de Lleida
Oficina de Desenvolupament
i Cooperació